

Hacettepe Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

**İSTİHBARAT KURUMLARININ DIŞ POLİTİKA KARAR
ALMA SÜRECİNE ETKİSİ: ABD İSTİHBARAT TOPLULUĞU
(IC) ÖRNEĞİ**

Taylan DOĞAN

DOKTORA TEZİ

ANKARA 2013

Doktora Tezi olarak sunduğum “İstihbarat Kurumlarının Dış Politika Karar Alma Sürecine Etkisi: ABD İstihbarat Topluluđu Örneđi” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

10/09 /2013

Taylan DOĞAN

H.Ü.
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

İşbu çalışma, jürimiz tarafından Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalında
DOKTORA/YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Adnan SOFUOĞLU

Üye : Doç. Dr. Hamit PEHLİVANLI

Üye : Doç. Dr. M.Derviş KILINÇKAYA

Üye : Doç. Dr. Yonca ANZERLİOĞLU

Üye : Doç. Dr. Saime Selenga GÖKGÖZ

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../.....

Prof. Dr. Adnan SOFUOĞLU
Enstitü Müdürü

ÖZET

Bu çalışmada, ABD Dış Politikası'nın dayandığı temel uluslararası ilişkiler teorileri açıklanmak suretiyle ortaya atılan hipotezin teorik bir çerçevede ele alınması sağlanmış, ABD karar alma sürecinin doğru bir şekilde analiz edilebilmesi için mevcut ABD yönetim sistemi incelenmiş ve akabinde ABD İstihbarat Topluluğu'nu oluşturan kurumlar tarihsel perspektif de gözetilmek suretiyle ele alınmıştır. Nihayet George W. Bush dönemi ABD Dış Politikası incelenerek bir asimetrik terör tanımı yapılmış ve edilgen bir istihbarat yapısının bir ülke karar alma sürecinde ne denli etkin olduğu somut örnekler üzerinden ispatlanmaya çalışılmıştır.

Birinci bölümde, ABD Dış Politikası'nın dayandığı Muhafazakâr Teori (Reel Politik), Yeni Muhafazakâr Söylem, İdealizm, Liberalizm ve Pluralizm gibi uluslararası ilişkiler teorileri incelenmiş, akabinde istihbarat teorisi ile istihbarat çarkı gibi kavramlar açıklanmaya çalışılarak ABD dış politikası ile istihbarat gibi kavramlar üzerindeki tartışmaların teorik bir düzlemde cereyan etmesi amaçlanmıştır.

İkinci bölümde, ABD yönetim sistemi incelenmek suretiyle, karar alma süreçleri ile ilgili yapılacak değerlendirmelere katkı sağlamak amaçlanmış, ABD istihbarat sistemi açıklanırken ulusal, askeri, sivil ve Savunma Bakanlığı'na bağlı istihbarat kurumları şeklinde bir tasnif gidilerek ve tarihsel perspektif gözetilmek suretiyle ABD İstihbarat Topluluğu (IC) kurumları ve ABD istihbarat yapısı incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise, George W. Bush dönemi ABD Dış Politikası incelenerek, bir asimetrik terör profili çizilmiş, ABD İstihbarat Topluluğu (IC)'nin edilgen bir yapıda olduğu Afganistan ve Irak işgalleri örnekleri kullanılmak suretiyle somutlaştırılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak; Soğuk Savaş'ın bitimini müteakip ABD'nin uluslararası arenada güç kaybetmesini telafi etmek adına 11 Eylül saldırıları yeni muhafazakârlar tarafından bir fırsata dönüştürülmüş ve ABD hegemonyası ABD İstihbarat Topluluğu'nun edilgen yapısından istifade edilerek yeniden tesis edilmiştir.

ABSTRACT

In this study, the hypothesis put forward is analyzed in a theoretical framework by explaining the U.S. foreign policy based on the basic theories of international relations. In order to accurately analyze the decision-making process of the USA, the current U.S. administration system is studied, and subsequently the U.S. Intelligence Community institutions are discussed by taking into account the historical perspectives. Finally, the U.S. foreign policy of George W. Bush term is examined, by making an asymmetric terrorism definition, and it is tried to be proved how to be effective an inactive intelligence administration in a country's decision-making process through certain examples. This study contains three main sections.

In the first section, Conservatism, Neo-conservatism, Idealism, Liberalism, Pluralism, the balance of power, and the hegemonic stability is analyzed. On the other hand, intelligence theory and the intelligence cycle is tried to be analyzed as well. Therefore it is aimed that the U.S. foreign policy, and intelligence theory is examined in a theoretical context.

In the second section, it is aimed to contribute to the assessments made on the decision-making processes, by examining the U.S. foreign policy. Also the U.S. Intelligence Community members and the U.S. intelligence structure is examined and these institutions are classified as national, military, civilian and intelligence agencies under the Ministry of Defense within a historical framework.

In the third section, the U.S. foreign policy of George W. Bush term is examined by defining the structure of the asymmetric terrorism, and it is claimed that the U.S. Intelligence Community structure has inactive characteristics.

Finally, the 9/11 attacks was used by the Neo-conservatives to compensate the fall of U.S. hegemony at the international community after the Cold War, and the U.S. hegemony was reestablished by using the inactive characteristics of the U.S. Intelligence Community.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
ÖNSÖZ.....	vii
KISATMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE İSTİHBARAT: TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	8
1. Uluslararası İlişkiler Teorisi: Güç, Güç Dengesi ve Hegemonya.....	8
1.1. Muhafazakar Söylem.....	8
1.2. Yeni Muhafazakarlık.....	23
1.3. İdealizm ve Uluslararası İlişkiler.....	30
1.4. Liberalizm ve Uluslararası İlişkiler.....	32
1.5. Pluralizm ve Uluslararası İlişkiler.....	41
2. İstihbarat Teorisi.....	44
2.1. Tanım ve Teorik Çerçeve.....	44
2.2. Tarihsel Çerçeve.....	46
2.3. Modern İstihbarat.....	54
2.3.1. Stratejik İstihbarat.....	54
2.3.2. İstihbarat Çarkı.....	59

İKİNCİ BÖLÜM

ABD KARAR ALMA SÜRECİ VE İSTİHBARAT TOPLULUĞU (IC).....	70
---	----

1. ABD Yönetim Sistemi ve Siyasal Karar Alma Süreci.....	70
1.1. Amerikan Kongresi: Yapısı ve Dış Politikadaki Rolü.....	79
1.1.1. Komiteler.....	86
1.1.2. ABD Kongresinin Denetim Fonksiyonu.....	88
1.1.3. Yasama Süreci.....	89
1.1.4. Kongrenin Siyasal Karar Alma Sürecine Etkileri.....	93
1.2. ABD Başkanı.....	95
1.3. Yürütme ve Dış Politika.....	98
1.3.1. Dışişleri Bakanlığı (State Department)	99
1.3.2. Savunma Bakanlığı.....	102
1.3.3. Ulusal Güvenlik Konseyi.....	103
2. ABD İstihbarat Topluluğu.....	104
2.1. Tarihsel ve Kurumsal Çerçeve.....	106
2.2. Ulusal Düzeyde İstihbarat Birimleri.....	109
2.2.1. Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA).....	109
2.2.2. Ulusal Güvenlik Ajansı (NSA).....	117
2.2.3. Ulusal Taktik İstihbarat Dairesi (NRO).....	120
2.2.4. Ulusal Coğrafi İstihbarat Ajansı (NGA)	121
2.3. Savunma Bakanlığı İstihbarat Birimleri.....	124
2.3.1. Savunma İstihbarat Teşkilatı (DIA).....	124
2.3.2. Savunma Bakanlığı Kontrespiyonaj Saha Faaliyetleri Birimi (CIFA).....	130
2.4. Askeri İstihbarat Kurumları.....	131
2.4.1. Kara Kuvvetleri İstihbarat Birimi (INSCOM)	133
2.4.2. Donanma İstihbarat Birimi (ONI)	134
2.4.3. Hava Kuvvetleri İstihbarat Birimi (AIA).....	135
2.4.4. Deniz Piyadeleri İstihbarat Faaliyetleri Birimi (MCIA)	135
2.5. Sivil İstihbarat Birimleri.....	136
2.5.1. Dışişleri Bakanlığı İstihbarat ve Araştırma Birimi.....	136
2.5.2. Enerji Bakanlığı İstihbarat Birimi.....	140

2.5.3. İç Güvenlik Bakanlığı (DHS) İstihbarat Birimi.....	141
2.5.4. Hazine Bakanlığı İstihbarat Birimi (OTFI)	144
2.5.5. Uyuşturucuyla Mücadele Kurumu (DEA) İstihbarat Birimi.....	146
2.5.6. Federal Soruşturma Bürosu (FBI).....	147
2.5.7. Sahil Güvenlik İstihbarat Birimi (CGI)	152
3. ABD İstihbarat Topluluğunun Yönetimi ve Karar Alıcının Topluluk Üzerindeki Etkilerinin Analizi.....	154
3.1. Ulusal İstihbarat Direktörlüğü (DNI).....	155
3.2. ABD Başkanı ve Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC)'nin IC Üzerindeki Etkilerinin Analizi.....	159

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

11 EYLÜL 2001 SONRASI ABD İSTİHBARAT TOPLULUĞUNUN DIŞ POLİTİKA KARAR ALMA SÜRECİNE ETKİLERİNİN ANALİZİ.....	174
1. İstihbarat ve Politika.....	174
2. 11 Eylül Sonrası ABD Dış Politikası: ABD Hegemonyasının Yeniden Tesisinde Edilgen İstihbaratın Rolü.....	179
2.1. 11 Eylül Sonrası ABD Dış Politikası.....	181
2.1.1. 11 Eylül (9/11) Saldırıları: Yeni Muhafazakarların Asimetrik Terörle Savaşı.....	191
2.1.2. “Şer Eksenini” Bağlamında Bush Doktrini: Önleyici Saldırı.....	196
2.1.3. 2002 Tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi.....	201
2.2. Edilgen İstihbarata Dayalı ABD Hegemonyasının Tesisi.....	208
2.2.1. Edilgen İstihbaratın Tarihsel Arka Planı.....	209
2.2.1.1. İran-Kontra Olayı.....	209
2.2.1.2. Nikaragua: Sandinista ile Savaşta CIA'nın Rolü.....	213
2.2.2. Afganistan'ın İşgali: Bir CIA Uyarlaması.....	215

2.2.3. II. Körfez Savaşı: Edilgen İstihbaratın İçi ve Dış Politika Enstrümanı Olarak Kullanılabilirliği.....	218
2.3. 11 Eylül Sonrası İstihbarat Reformları.....	223
2.4. Obama Doktrini: Diplomasi ve Çok Taraflı İşbirliği'nin Yeniden Gündeme Gelmesi.....	227
SONUÇ.....	231
BİBLİYOGRAFYA.....	235

ÖNSÖZ

ABD'nin kurulduğu günden itibaren uluslararası platformlarda sıklıkla gündeme getirdiği demokrasi, insan hakları ve çok taraflı işbirliği gibi kavramların ABD iç ve dış politikasında belirleyici olmasında, idealist görüşleriyle gündeme gelen ve halen ABD Dış Politikası'nın oluşturulmasında etkin olan Woodrow Wilson'un uluslararası sistemin ideal-liberal görüşlere göre yeniden dizayn edilmesi fikrinin çoğunlukla referans alındığı söylenebilir. Bununla birlikte, özellikle ABD'nin uluslararası platformlarda yaşadığı kriz dönemlerinde revizyonist ve klasik güç kuramı ile paralel politikalar uygulamalarıyla gündeme gelen yeni muhafazakar söylemin temsilcisi Cumhuriyetçi Parti iktidarları, işbirliği temelli ABD düşüncesini temelden sarsmış ve zora dayalı ABD hegemonyasını manipülasyon da dahil her türlü pragmatist yaklaşımı tatbik ederek uygulayabilmiştir.

11 Eylül 2001 Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a düzenlenen saldırılar, ABD'nin "asimetrik terör" unsurları ile mücadelesinde bir miladın doğmasına neden olmuştur. Cumhuriyetçi George W. Bush'un başkanlığı döneminde gerçekleşen bu saldırılar gerekçe gösterilerek, yeni muhafazakâr söylemin savunduğu "Şer Eksenii" vb. görüşler, George W. Bush'un dış politika öngörülerini ortaya koyan "Önleyici Saldırı Doktrini" görüşleri, uluslararası politik arenada daha önce eşine az rastlanır bir biçimde tatbik edilebilmiştir. ABD ile işbirliğine gitmeyen Afganistan ve Irak gibi devletler asimetrik terörü destekleyen haydut rejimler ilan edilerek işgal edilmiştir. Akabinde bu ülkeler demokrasi vaadiyle işgal edilmekle kalmamış, ABD hegemonyasının yeniden tesis edilmesini sağlayan önemli birer dış politika enstrümanı olmuştur.

ABD İstihbarat Topluluğu (IC)'nun, bu ütöpik dış politika anlayışının hayata geçirilmesi ve uluslararası hukukun ihlal edilerek, üniter devletlerin işgal edilmelerini gerekçelendiren bir mekanizmanın edilgen unsuru olması münasebetiyle katkısı büyüktür. Üstelik IC ve dolayısıyla Merkezi İstihbarat Direktörü (DCI) 11 Eylül Saldırılarını öngörmeye başarısız olmuş, sonuçta 11 Eylül'de ABD yenilmiştir.

Dolayısıyla 11 Eylül'ü öngörmeye başarısız olan IC, bu başarısızlığının diyetini, istihbarat müşterisinin saldırı sonrası işgalleri gerekçelendirmede ihtiyaç duyduğu istihbaratı karar alıcıya şu veya bu şekilde servis ederek ödemiştir.

Bu işgallerin uluslararası kamuoyu nezdinde meşru kılınmasını sağlayan en önemli faktör, ABD İstihbarat Topluluğu'nun "edilgen" yapısı münasebetiyle işgalleri istihbarat temeline dayandırarak meşrulaştırmasıdır. CIA'nın, asimetrik bir uluslararası unsur olan ve dünyanın hemen hemen her yerinde yapılanması olduğu bilinen El-Kaide'nin merkezinin Afganistan olduğuna yönelik istihbaratının, ABD Kongresi karar alma sürecine bir baskı unsuru olarak sunulması sonucu Afganistan'a savaş ilan edilmiştir. Irak'ın işgal edilmesinde de CIA'nın edilgen yapısının bir ürünü olan, Irak'ta mobil kitle imha silahı üretim tesisleri olduğuna yönelik istihbarat bilgisi üzerine bir işgal senaryosu uyarlanarak tatbik edilebilmiştir.

Bu çalışmanın bir yıla yakın bir kısmı, misafir araştırmacı olarak, savunmacı yeni muhafazakâr söylemin kurucularından Cumhuriyetçi Prof. Dr. Robert JERVIS'in nezaretinde Columbia Üniversitesi Arnold A. Saltzman Savaş ve Barış Çalışmaları Enstitüsü'nde ve Demokrat Parti'nin görüşlerini savunan birçok araştırmacı-akademisyenin hâlihazırda faaliyet gösterdiği Woodrow Wilson International Center for Scholars isimli düşünce kuruluşunda yapılan saha araştırmalarıyla geçmiş, dolayısıyla konunun yerinde analiz edilmesi imkânı bulunmuştur.

Rastlantısal bir şekilde yeni bir Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın yazımının yapılmaya çalışıldığı ve dolayısıyla Cumhurbaşkanlığı sisteminden Başkanlık sistemine geçilmesinin tartışıldığı, öte yandan 11 Mayıs 2013 tarihinde Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde meydana gelen ve resmi kayıtlara göre 53 Türk vatandaşının hayatını kaybettiği terörist saldırılar sonrası gündemi oluşturan Türk istihbarat sistemindeki yapısal sorunların tartışıldığı döneme denk gelen bu çalışmanın ehemmiyeti, çalışmada incelenen 11 Eylül saldırıları sonrası süreçte ABD İstihbarat Topluluğu'nun dış politika karar alma sürecine etkilerinin analiz edilmesi dolayısıyla ortaya çıkmaktadır. Söz konusu dönemde, bir terörist saldırı sonrası

incelenen ülkenin dış politikası istihbarat kurumu marifetiyle kökten değiştirilmiş, ABD hegemonyasının yeniden tesis edilmesi adına üniter devletlere müdahale edilmiş, akabinde ABD İstihbarat Topluluğu geniş çaplı bir istihbarat reform programına tabi tutulmuştur.

Çalışmada J. David Singer'in üç aşamalı analiz düzeyi yöntemi kullanılmıştır. Buna göre birinci aşamada ABD Dış Politikası ve ABD İstihbarat Topluluğu'nun teorik arka planı, ikinci aşamada analiz birimi olan dış politika karar alıcısının, yani ABD Başkanı ve Kongre'nin ABD yönetim sistemi içerisindeki yeri ve etkinliği, nihayet üçüncü aşamada ise ABD İstihbarat Topluluğu'nun yapısı ve Topluluk ile karar alıcı arasındaki ilişkilene biçimi izah edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmam süresince bana her türlü desteği veren ve engin tecrübeleri ile bu çalışmanın oluşmasında katkısı büyük olan saygıdeğer tez danışmanım Prof. Dr. Adnan SOFUOĞLU'na, saygıdeğer tez izleme komitesi üyeleri Doç. Dr. Derviş KILINÇKAYA ve Doç. Dr. Saime Selenga GÖKGÖZ'e, ABD'de yürüttüğüm çalışmanın fikir babası olan Columbia Üniversitesi Arnold A. Saltzman Savaş ve Barış Çalışmaları Enstitüsü Öğretim Üyesi Adlai E. Stevenson Prof. Dr. Robert JERVIS'e, Woodrow Wilson International Center for Scholars Başkan Yardımcısı Dr. Robert LITWAK'a, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün değerli akademisyenleri ile idari personeline ve nihayet hayatımın her döneminde bana desteğini esirgemeyen aileme teşekkürlerimi bir borç bilirim.

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACIS	: Konvansiyonel Kuvvetler Denetim İstihbaratı Personeli
AEC	: Atom Enerjisi Komisyonu
AFSA	: Silahlı Kuvvetler Güvenlik Ajansı
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
APEC	: Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği Örgütü
bkz.	: bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
CENTO	: Merkezi Antlaşma Örgütü
CGICC	: Sahil Güvenlik İstihbarat Birimi
CIA	: ABD Merkezi Haber Alma Teşkilatı
CIC	: Kontrespiyonaj Merkezi
CIG	: Merkezi Haber Alma Grubu
CIFA	: Kontrespiyonaj Saha Faaliyetleri Birimi
CIO	: Merkezi Görüntüleme Dairesi
CITO	: Gizli Bilişim Teknolojileri Ofisi
CNC	: Suç ve Narkotik Merkezi
CPD	: Silahların Yayılımını Önleme Birimi
CRITIC	: Ulusal Güvenlik Konseyi İstihbarat Direktifi ile Kritik İstihbarat Haberleşmeleri
CTC	: Terörle Mücadele Merkezi
çev.	: Çeviren
DCI	: Merkezi İstihbarat Direktörü
DEA	: Uyuşturucuyla Mücadele Kurumu İstihbarat Birimi

DHS	: ABD İç Güvenlik Bakanlığı
DIA	: ABD Savunma Bakanlığı İstihbarat Ajansı
DNI	: Ulusal İstihbarat Direktörü
DNS	: Ulusal Güvenlik Direktörü
DPBAC	: Savunma Politikaları Kurulu Tavsiye Komitesi
ELINT	: Elektronik İstihbarat
FBI	: Federal Soruşturma Bürosu
FRD	: Yabancı İstihbari Kaynaklar Departmanı
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
HUMINT	: İnsana Dayalı İstihbarat
IC	: ABD İstihbarat Topluluğu
IFA	: Dışişleri Bakanlığı İstihbarat ve Araştırma Birimi
IKYY	: Irak Kürdistan Yerel Yönetimi
IMINT	: Foto/Uydu İstihbaratı
INR	: Dışişleri Bakanlığı İstihbarat ve Araştırma Birimi
İKK	: İstihbarata Karşı Koyma
IRTPA	: İstihbarat Reformu ve Terörizmi Önleme Yasası
JCAG	: Kontrespiyonaj Değerlendirme Grubu
JCS	: Müşterek Kurmay Başkanları
KİS	: Kitle İmha Silahları
MAI	: Çok Taraflı Yatırımlar Mutabakatı
MASINT	: Ölçüm ve İmza İstihbaratı
MC	: Milletler Cemiyeti
MCIA	: Deniz Piyadeleri İstihbarat Faaliyetleri Birimi
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
MOSSAD	: İsrail Gizli Servisi

M.Ö.	: Milattan Önce
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
NCD	: Ulusal İstihbarat Toplama Departmanı
NCS	: Ulusal Gizli Servis
NGA	: Ulusal Coğrafi İstihbarat Ajansı
NGO	: Yardım Amaçlı Sivil Toplum Kuruluşları
NIE	: Ulusal İstihbarat Değerlendirmesi
NIMA	: Ulusal Görüntüleme ve Haritalama Ajansı
NPIC	: Ulusal Fotoğrafik İstihbarat Merkezi
NRD	: Ulusal İstihbari Kaynaklar Departmanı
NRO	: Ulusal Taktik İstihbarat Dairesi
NROC	: Taraf Değiştiren Ajanları Yeniden Konumlandırma Merkezi
NSA	: Ulusal Güvenlik Ajansı
NSAM	: Ulusal Güvenlik Eylem Zaptı
NSB	: Ulusal Güvenlik Birimi
NSC	: Ulusal Güvenlik Konseyi
NSDD	: Ulusal Güvenlik Karar Direktifleri
NSPD	: Ulusal Güvenlik Başkanlık Direktifleri
NSSD	: Ulusal Güvenlik İnceleme Direktifleri
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OEI	: Enerji İstihbarat Dairesi
ONSI	: Ulusal Güvenlik İstihbarat Dairesi
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Birliği
OSO	: SIGINT Operasyonları Ofisi
OSS	: Stratejik Hizmetler Ofisi
OTFI	: Hazine Bakanlığı İstihbarat Birimi
OTI	: Denizaşırı Meseleler Ofisi
PAMIFC	: Pasifik Bölgesi Deniz İstihbaratı Birleştirme Merkezi

PD	: Başkanlık Direktifleri
PNAC	: Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi
PRM	: Başkanlık İnceleme Müzekkereleri
s.	: sayfa
S.	: Sayı
SA	: Özel Faaliyetler Birimi
SIGINT	: Sinyal İstihbaratı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler(i) Birliği
STÖ	: Sivil Toplum Örgütü
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TTK	: Türk Tarih Kurumu
USAID	: ABD Uluslararası Kalkınma Dairesi
USIA	: Birleşik Devletler Enformasyon Dairesi
WINPAC	: Silahlar, Silahların Yayılmasının Önlenmesi ve Silah Kontrol Merkezi
WTC	: Dünya Ticaret Merkezi

GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler teorisi ile bir bilimsel düşünce sistemi olarak istihbarat teorisinin bir bütün içerisinde birbiriyle doğrudan ilişkilendirilmeleri, Anglo-Amerikan yaklaşımının uluslararası ilişkiler teorisini domine etmesine kadar pek mümkün olamamıştır. Bunun temel nedeninin, bir disiplin olarak uluslararası ilişkiler kavramının çok geniş bir alanı kapsamaması ve yeni bir disiplin olarak eski dünyada pek rağbet görmemesi olduğu ilk bakışta ifade edilebilir. Uluslararası politika ile istihbarat arasındaki ilişkiyi anlamak ve karşılıklı etkileşimin niteliği hakkında sağlıklı sonuçlara varabilmek amacıyla, uluslararası ilişkiler alanında bugüne kadar yapılan kuramsal çalışmaları incelemek, akabinde istihbarat teorisi ile ilişkilendirerek teorik sonuçlar çıkarmak kaçınılmaz bir gerekliliktir. Örneğin bir uluslararası politika karar alıcısı olan ABD Dışişleri Bakanı'nın, başka bir bakış açısına göre bir HUMINT¹ kaynağı olabileceğini iddia etmek bu iki disiplin arasında bir etkileşim bulunduğunu ispatlamak açısından yerinde bir örnek olacaktır. Uluslararası ilişkiler teorisinde bir aktör olan bu dışişleri bakanı aynı zamanda istihbarat teorisi alanında bir karar alıcı konumundadır ve dolayısıyla iki disiplin arasında yatay düzeyde seyreden bir ilişki bulunmaktadır.

Teori, bir bilim dalında incelenen alan ile ilgili olgu ve olaylar arasındaki ilişkileri anlamada kullanılan bir düşünce sistemi veya bilgi edinme sürecinin herhangi bir aşamasında ortaya atılan, geçerliliği ve güvenilirliği bilimsel yöntemlerle saptanmış iç tutarlılığı olan bir genel bilgi ve açıklama düzeni olarak tanımlanabilir. Genel anlamda ele alındığında dünya üzerinde cereyan eden olayların ve mevcut olguların daha iyi anlaşılması için kullanılan teoriler, örneğin doğa bilimlerinde insanlığın varlığını tehdit eden bulaşıcı hastalıkların önlenmesi için gerçekleştirilen bilimsel çalışmalarda kullanıldığı gibi, uluslararası ilişkiler alanında ise insanoğlunun temel kaygıları olan savaşların önlenmesi, barışın ve mevcut

¹ HUMINT: İstihbari bilginin kaynağının insan olduğu ve insana dayalı casusluk faaliyetlerine verilen genel bir adlandırma... Daha geniş bilgi için bkz; Ümit Özdağ, "Devlet ve İstihbarat", **Journal of Strategic Studies**, 1 (3), Beykent University Publishing, İstanbul, 2009.

statükonun korunabilmesi ve geliştirilmesinde kullanılmaktadır.² Ayrıca teoriler, dünyanın çeşitli yönlerini tasvir eden, sınıflandıran ve birimler arasındaki ilişki biçimlerini açıklayan kavram ya da düşüncelerden oluşmaktadır. Teori, bilim insanına sistematik bilgiyi elde etmesi için gerekli çerçeveyi vermektedir.

Uluslararası ilişkiler sistemi içinde bulunan her unsur, uluslararası ilişkilerin bir aktörüdür, ancak temel aktör devlettir. Terim olarak uluslararası ilişkiler kavramı kullanılmasına rağmen bu ilişkiler, yalnızca uluslar ve devletler arasında olmamakta, başka aktörler de bulunmaktadır. Örneğin; uluslararası örgütler, küresel bankalar, uluslararası şirketler, terörist gruplar. Dolayısıyla uluslararası ilişkilerde ulus ve devlet dışındaki aktörler de göz önünde tutulmalıdır. Ayrıca devletlerin içerisinde etkin görevlere sahip bürokratik yapılar, lobiler ve liderler gibi unsurlar da önemlidir. Bu unsurlar devletlerin dış politikalarını etkileme gücüne sahiptirler. Uluslararası ilişkiler disiplininin inceleme konusu olan uluslararası sistemin temel aktörü olarak tanımlanan devletler arasında farklılıklar da mevcuttur. Bu farklılıkların temelinde devletlerarası gelir düzeyinin zamanla fark göstermesi sonucu, uluslararası ilişkilerde zaman zaman işbirliği ve dayanışma sağlanmaktaysa da, bu durum daha çok uluslararası ortamın kutuplara ayrılmasına ve gerginleşmesine sebep olmakta, dolayısıyla kaotik bir dünya düzeni meydana getirmektedir. Bu sebeple uluslararası ilişkiler teorileri, uluslararası ortam ve uluslararası ilişkilerin karmaşık yapısının daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Teoriler, incelenen alanla ilgili olgu ve olaylar arasındaki ilişkileri anlamada, analiz etmede gerekli ve yararlı bir çerçeve olarak nitelenebilir.³

Kenneth N. Waltz'a göre; teori, *“Objeler, süreçler, hareketler, olaylar ve karşılıklı ilişkilerin kendi yolunda gittiği sürece bir şey olmamakta, ancak bu unsurların farkına varıldığı zaman teori olası hale gelmektedir.”*⁴ Paul R. Viotti ve Mark V. Kauppi'ye göre ise teori, *“Dünya'yı, dünyanın bir parçasını, uluslararası*

² Mark Neufeld, **The Restructuring of International Relations Theory**, Cambridge, 1995, Cambridge University Press, s. 12.

³ Faruk Sönmezoglu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, 1995, Filiz Yayınları, s. 79-80.

⁴ Kenneth N. Waltz, *“Realist Thought and Neorealist Theory”*, **Critical Concepts In Political Science, Cilt IV**, New York, 2000, Routledge Press., s. 1523.

sistemi ve uluslararası ilişkileri daha anlaşılabilir hale getiren soyut ve düşünsel seviyedeki bilgilerin toplama” olarak tanımlanmaktadır.⁵

Tüm sosyal bilimlerde olduğu gibi uluslararası ilişkiler disiplininde de teori; bir felsefeye, ideolojiye, birbiri ile alakalı terimlere, birtakım hipotezlere ve hipotezi oluşturan kavramlara dayanır. Sistemde bulunan aktörlerin siyasal davranışlarını analiz ederek, sistemde bulunan aktörler nasıl davranmalıdır sorusunu cevaplamaya çalışır.⁶

Uluslararası ilişkiler disiplinindeki teorik çalışmalar insanlık tarihi açısından ele alındığında oldukça eskilere dayanmakta; bunlardan birçoğu eski Hindistan, Çin ve Grek dönemlerine kadar uzanmakta ve bu süreci Avrupa kökenli yazarlar Aristo⁷ ve Eflatun’dan baŐlatmaktadırlar. Bu çerçevede klasikler arasına girmiş olan Yunan kökenli bilim adamlarından Thucydides’in Peleponezya Savaşları Tarihi isimli çalışması ve Machiavelli’nin Prens isimli yapıtı bu alanda yapılmış çalıŐmaların ilk örnekleri olarak gösterilebilir. Modern dönemde ise MonarŐi isimli eseriyle Dante, bununla birlikte Pierre Dubois, Emeric Cruce, Duc de Sully, William Penn, Saint Pierre, Jean-Jacques Rousseau, Jeremy Bentham ve Immanuel Kant bu alana yaptıkları katkılar ile tanınan önemli düŐünürlerdir. Tüm bu çalışmalara rağmen, I. Dünya Savaşı’na kadarki dönemde uluslararası ilişkiler disiplinin geliŐimine dair kayda değer bir ilerleme olduğu söylenemez. Martin Wight, uluslararası ilişkiler teorisinden beklenen devletlerarasındaki ilişkileri öngörmeyi sağlamasıysa, bu özelliğe sahip bir teorinin geçmişte rastlanmadığına dikkat çekmektedir. Örneğin Hollandalı bir hukukçu olan Grotius ile bir Alman hukukçu ve tarihi olan Pufendorf uluslararası ilişkileri ilgilendiren birtakım çalışmalar yapmıŐlarsa da bunlar daha çok uluslararası hukukun kapsamına girdiğinden yeterli görülmemiŐtir. Daha önce uluslararası ilişkiler disiplini ile ilgili yapılan çalışmalar, daha ziyade tarihçilerin ve

⁵ Paul R.Viotti ve Mark V. Kauppi, **International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism**, New York, 1993, Macmillan Publishing Company, s. 3.

⁶ James F. Dougherty ve Robert L. Pfaltzgraff, **Contending Theories of International Relations**, New York, 1990, Harper Collins Publishers, s. 18.

⁷ Uluslararası ilişkiler alanındaki teorik çalıŐmaların öncülerinden biri olarak kabul edilen Aristoteles ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz; Aristoteles, **Politika**, eviren: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1993.

felsefecilerin çalışmalarından veya devlet adamı-diplomatların konuşmaları ve anılarından ibaret kalmıştır.⁸

Avrupa’da güç dengesinin korunduğu, ittifakların ve karşı ittifakların oldukça sık yaşandığı, özellikle uluslararası hukuk alanının ilerleme katettiği ve diplomasinin altın çağı olarak nitelendiği dönem 1648-1914 tarihleri arası dönemdir. 1914’e kadarki dönemde uluslararası ilişkiler ile ilgilenen bilim adamları uluslararası toplumun yapısının değişmezliği ve dünyanın egemen devletlerarasında bölüşülmesinin doğal ve gerekli olduğu düşüncesinden hareket etmiştir. Bu dönemde uluslararası ilişkiler alanındaki çalışmalarda sürecin analizi yerine, uluslararası hukuk ve diplomasi tarihi üzerinde durulmuştur.⁹ Uluslararası ilişkiler alanında ciddi anlamda çalışmalar yapılması, Amerika Birleşik Devletleri’nin bir dünya gücü olarak devletlerarası ilişkilere entegre olması ile mümkün olmuştur. Ne var ki, 1920-1930 sürecinde yaşanan izolasyonizm, ABD akademik dünyasında uluslararası ilişkiler disiplininin entelektüel bir disiplin haline gelmesini geciktirmiştir. Örneğin, dönemin ABD Başkanı Woodrow Wilson’ın Milletler Cemiyeti’ne üyelik fikrini destekleyen ve idealizmi savunan bilim adamları ile bu görüşe karşı olan politikacılar arasındaki çatışma, ABD’nin bu yeni örgüte üye olmasını önlemiştir.¹⁰ Ancak Versay Antlaşması’ndan yaklaşık 10 yıl sonra Amerikan üniversitelerinde iki ekol birlikte yan yana varlığını sürdürmeye başlamış; bunlardan biri güncel dış politika ile ilgili olaylara yönelirken, diğer ekol ise uluslararası hukuk ve örgütler konusuna yoğunlaşmıştır. Nihayet, iki savaş arası dönemde İngiliz ve Amerikalı bilim adamlarından bir kısmı uluslararası hukuk ve örgütler konusunda yoğunlaşmaya devam ederken, diğerleri ise devletlerarası ilişkilerdeki olaylar ve dinamikler üzerinde kapsamlı araştırmalara yönelmişlerdir. Bu genel atmosfer içinde bazı diplomasi tarihçileri I. Dünya Savaşı’nın nedenleri üzerine yoğunlaşırken, diğerleri ise ulusçuluk kavramına yoğunlaşmışlardır. Yine bu dönemde birçok bilim adamı güvenlik, savaş ve silahsızlanma sorunları, emperyalizm, diplomasi, müzakere, güç

⁸ Dougherty ve Pfaltzgraff, **a.g.e.**, s. 2.

⁹ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, İstanbul, 2011, MKM Yayınları, s. 16-17.

¹⁰ John Milton Cooper Jr., **Reconsidering Woodrow Wilson: Progressivism, Internationalism, War, and Peace**, Washington D.C., 2008, Woodrow Wilson Center Press., s. 12-13.

dengesi, jeopolitik ve uluslararası ilişkilerde ekonomik faktörler gibi özel konularda uzmanlaşmayı tercih etmişlerdir.¹¹

Uluslararası ilişkiler alanında teori geliştirmenin zorluğu da bu yaşanan tartışmalı süreç ile doğrudan ilintilidir. Bu konuda çok sayıda neden üzerinde durulmakla beraber, bunlardan özellikle ikisine değinmekte yarar var. Bunlardan birincisi, uluslararası ilişkiler çalışmalarının tarih ve hukuktan özerk bir alan haline gelmesinin oldukça geç gerçekleşmesidir. Uzun bir dönem, dünya politikasına ilişkin analizler, uluslararası ilişkiler tarihi ve uluslararası ilişkiler çalışmaları olarak görülmüştür. İkinci bir neden de empirik teorilerin II. Dünya Savaşı öncesi ortaya çıkan ideolojik yaklaşımlara bir tepki olarak doğmuş olmasıdır. Bu ortamda ortaya çıkan sosyalizm ve faşizm gibi ideolojiler arasındaki çatışmalar ve birbirine karşı geliştirdikleri argümanlar yeni görüşlerin doğmasına zemin hazırlamıştır. Uluslararası ilişkilerde empirik teorilerin ABD’de daha hızlı gelişmesinde ise başka nedenlerin yanı sıra bu ülkede siyaset biliminin akademik özerklik kazanmasının Avrupa’dan daha önce gerçekleşmiş olmasının önemli bir rolü olduğu göz ardı edilemez bir gerçektir.¹² ABD dış politikasında ise teorilerin önemli ve etkili olduğu yadsınamaz. Bu önem, alınan politik kararlarda ve uygulamalardaki amaçlarda açıkça görülmektedir. Bu politik amaçların her biri belli bir düşüncenin çerçevesinde gerçekleşmektedir. Dış politikanın düşünsel alt yapısı ve fonksiyonları, akademik bir yönü de bulunan siyasi topluluklar tarafından oluşturulmaktadır. Bunlar, doğrudan veya dolaylı olarak dış politikanın geliştirilmesini amaçlayan siyasi düşünürler, akademisyenler, analistler ve ideologlardan ibarettir. Dış politikanın oluşturulmasında katkısı bulunan bu kişiler belli bir ideolojiye sahiptir. İdeoloji, siyasi analizlerin en önemli bileşenlerinden biridir. Bu doğrultuda ideoloji, mensubu olduğu tüm toplumun davranış ve faaliyetlerini harekete geçiren nedenleri anlamayı ve değerleri görmeyi sağlamaktadır. Kuruluşundan günümüze ABD dış politikasındaki kararlarda bu ideolojik alt yapı açık şekilde görülmektedir. ABD tarihi boyunca dış politikasında kendine özgü özellikleri de dâhil ederek birbirine zıt iki görüşü kullanmıştır. Bunlardan birincisinde Amerika, kendi değerlerine göre

¹¹ Dougherty ve Pfaltzgraff, **a.g.e.**, s. 3-4.

¹² Arı, **a.g.e.**, s. 16-18.

kendi ülkesinde demokrasiyi kusursuz hale getirmek ve diğer ülkelerde bu misyonun gelişmesi için örnek olmayı amaçlamıştır. Bir diğerinde ise, ABD'nin değer ve çıkarlarının uluslararası ortamda savunulmasıdır.¹³

ABD tarihi boyunca, birbirine zıt iki önemli yaklaşım olan idealizm ve muhafazakârlık; yani muhafazakâr söylem, dış politikanın şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. ABD dış politikasındaki iki politik eğilimden biri olan idealizm, ABD Başkanları'ndan Woodrow Wilson'un dış politika idealist yaklaşımının başlığı altında yer alan görüşler tarafından şekillendirilmektedir. Diğer eğilim olan real politik ise muhafazakâr yaklaşımın görüşleri tarafından oluşturulmaktadır. Dolayısıyla ABD dış politikasındaki kararların genel eğilimleri idealist ve muhafazakâr teorilerin argümanları tarafından oluşturulmaktadır. ABD'nin kuruluşundan günümüze kadar dış politikasında bu iki teorinin etkisi uygulamalarda açıkça görülmektedir. Uluslararası ilişkilerin politika odaklı teorilerinden olan idealizm ve muhafazakârlık dışında teoriler ve teorik yaklaşımlar bulunmaktadır. Örneğin Globalist teori ve eleştirel yaklaşımlar bunlara örnek olarak gösterilebilir. Ne var ki, ABD dış politikasının şekillenmesinde bu tür teorileri ve yaklaşımları içeren politikalardan yararlanıldığı söylenemez. ABD'nin kuruluşunun temelinde yatan değerler, özellikle idealist ve muhafazakâr teoriler çerçevesinde geliştirilen politikalar ile benzerlikler taşımaktadır. Dolayısıyla, kuruluş değerlerine sıkı sıkıya bağlı olan bir toplumda diğer politika odaklı yaklaşımların görüşlerine sıcak bakılmamaktadır. ABD dış politikasında meydana gelen değişiklikler idealist politikalardan muhafazakâr politikalara ya da bunun tam tersi şeklinde gerçekleşmektedir. İdealist bir politikanın başarısızlığında muhafazakâr politikalar, muhafazakâr bir politikanın başarısızlığında ise idealist politikalar devreye girmektedir. Bu yaklaşımların dışında Amerikan dış politikasında diğer teoriler ve teorik yaklaşımlar yer almamaktadır. ABD'de faaliyet gösteren düşünce kuruluşlarında ve dış politika üzerine çalışma yapan ABD'li akademisyenler, dış politika uygulamaları üzerine değerlendirmeler yaparken idealist veya muhafazakâr teorilere atıflarda bulunmaktadır. Göreve gelen ABD Başkanları da dış politikada

¹³ Henry Kissinger, **Diplomasi**, Çeviren: İbrahim H. Kurt, İstanbul, 2000, Türkiye İş Bankası Yayınları, s. 2-3.

Wilsoncu olarak adlandırılabilir idealist teori veya muhafazakâr politik görüşleri takip etmektedirler.¹⁴

George W. Bush dönemi ABD dış politikası ve ABD İstihbarat Topluluğu'nun siyasal karar alma sürecine etkisinin analiz edilmeye çalışıldığı bu çalışmanın incelediği dönemde yeni muhafazakâr teorisyenler tarafından şekillendirilen bir dış politika anlayışı göze çarpmaktadır. ABD dış politikasında alınan kararlar, diğer devletlerin kendilerine has durumlarından kaynaklanan uluslararası politika anlayışlarına bir karşılık olmaktan ziyade, yeni muhafazakâr söylemin savunduğu görüşler paralelinde revizyonist bir bakış açısını yansıtmaktadır. Bu durumun en somut örneği, 11 Eylül sonrası süreçte yeni muhafazakâr söylemin "Şer Eksenini" olarak adlandırılabilir gizli gündeminin, "Önleyici Saldırı Doktrini" ve "2002 Tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi" marifetiyle ABD dış politikasını şekillendirmesidir. Bu politikalara Afganistan ve Irak savaşları haricinde teorik anlamda "Genişletilmiş Ortadoğu İnisiyatifi Projesi" bilinen adıyla "Büyük Ortadoğu Projesi" örnek verilebilir. 11 Eylül, dönemin ABD dış politikasının en önemli dinamiğidir. Nedenleri ve sonuçları ile ele alındığında 11 Eylül Saldırıları, bir istihbarat teşkilatının, o dönem iktidarda olan Cumhuriyetçi Parti'nin ve dolayısıyla Bush'un savaş kabinesinin, teorik bir söylem olan yeni muhafazakârlığı, siyasal karar alma sürecini manipüle etmek amacıyla nasıl pratiğe döktüğünü gösterir niteliktedir. O dönemde karar alıcıların, yeni muhafazakâr doktrinin savunduğu fikirler paralelinde ABD dış politikası karar alma sürecini yönlendirdiği, ABD İstihbarat Topluluğu (IC)'nin ise bu yönlendirmede önemli bir rol oynadığı; karar alma süreçlerine etken bir şekilde dahil olduğu; alınan kararların gerekçelendirilmesinde ise edilgen özellikler sergilediği varsayılmaktadır. 11 Eylül Saldırıları akabinde, yeni muhafazakâr söylemin gizli revizyonist gündemi, CIA ve dolayısıyla ABD İstihbarat Topluluğu'nun edilgen yapısından istifade ederek, tüm dünya geneline yayılan Amerikan çıkarlarını muhafaza etmek, dolayısıyla ABD hegemonyasını yeniden tesis etmek amacıyla harekete geçmiştir.

¹⁴ Richard K. Ashley, "The Poverty of Neorealism", **The International of Organisation**, Cilt: 38, New York, 1984, Columbia University Press., s. 2.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE İSTİHBARAT: TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. Uluslararası İlişkiler Teorisi; Güç, Güç Dengesi ve Hegemonya

1.1. Muhafazakâr Söylem

Birinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan iyimser ve idealist ortam, uluslararası ilişkiler alanındaki teorik yaklaşımları olabildiğince olumlu etkilemesine karşılık, uluslararası sistem içerisinde sonraki dönemde gelişen belirsizlikler, devletlerarasında çatışmalar yaşanmasına neden olmuştur. Bazı görüşlere göre bu kaotik ortamın sebebi idealizmi savunan akademisyenler ve dönemin devlet adamlarıdır.¹⁵ Uluslararası ilişkiler ise, ancak II. Dünya Savaşı sonrası dönemde bir akademik disiplin olma niteliği kazanabilmiş ve bu dalda egemen görüş, muhafazakârlık olarak tanımlanan pozitivist¹⁶ kökenli bir paradigma şeklinde lanse edilmiştir. Siyasal gerçekçilik de denilen bu paradigmada, gerek uluslararası çatışmaların sonucunun belirlenmesinde, gerekse diğer devletlerin davranışlarını etkileme konusunda devletlerin sahip oldukları kapasiteler büyük önem taşımaktadır. Muhafazakâr yaklaşımı benimseyen yazarlar her ne kadar devletin kapasitesi ile askeri gücünü özdeşleştirseler de genelde ulusal gücün öğelerinin askeri olmayan unsurları da kapsadığını kabul etmektedirler.¹⁷

¹⁵ Deniz Ülke Arıboğan, **Kabileden Küreselleşmeye, Uluslararası İlişkiler Düşüncesi**, İstanbul, 1998, Mavi Ada Yayınları, s.156-157.

¹⁶ Pozitivizm, bilginin kaynağı olarak, bazı araçlarla desteklenmiş de olsa duygusal algılamayı kabul etmektedir. Bu tarz inceleme “burada ve şimdi” oluşan nesnel gerçeği olduğu gibi aktarma yöntemidir. Pozitivizm, her türlü kuramsal önermenin, ampirik gerçeği doğru yansıtacak biçimde olgular ile çakıştığı oranda geçerli olduğu iddiasındadır..., Dougherty ve Pfaltzgraff, **a.g.e.**, s. 4.

¹⁷ Arı, **a.g.e.**, s. 159.

I. Dünya Savaşı sonrası devletlerarası ilişkileri idealist bir bakış açısıyla revize etmek adına yapılan düzenlemelerin iflası, liberal ütopyacılık olarak tanımlanabilecek politikaların da iflası anlamına gelmekteydi. Dolayısıyla II. Dünya Savaşı sonrasındaki muhafazakâr görüş, iki savaş arası dönemdeki düzenlemelerin başarısızlığına bir tepki olarak ortaya çıkmış ve popüler bir çalışma alanı haline gelmiştir. 1940'lı, 1950'li ve 1960'lı yıllara Edward H. Carr ve Hans J. Morgenthau'nun çalışmaları damgasını vurmuştur. Bunların dışında, Nicholas Spykman, Reinhard Niebuhr, Arnold Wolfers, Walter Lippmann, John Herz, Hedley Bull, Raymond Aron ve Martin Wight bu dönemdeki çalışmaları ile muhafazarlığa önemli katkılarda bulunmuş isimler arasında yer almışlardır. Öte yandan Winston Churchill ve George F. Kennan¹⁸ gibi diplomat ve siyaset adamları da uygulama ve politikaları ile muhafazakâr görüşü savunanlar arasında yer almışlardır. Bu dönemde ortaya atılan bütün düşüncelerin ortak yönü, uluslararası ilişkilerin anlaşılması için güç politikası ve güç unsuru üzerinde durulması gerektiğidir.¹⁹

Muhafazakâr söylem devleti uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak kabul ederek, uluslararası ilişkiler ve uluslararası politikayı devletlerarasındaki mücadele süreci olarak görmektedir. Devletin uluslararası ilişkilerde tek aktör olduğunu varsayan muhafazakârlar, devletin özgün dinamiklerini göz ardı etmektedirler. Konular arasında hiyerarşi gözeterek askeri ve güvenlik konularına öncelik veren muhafazakâr teoriler için güç, uluslararası ilişkileri anlamada en temel kavramdır. Uluslararası istikrarın ve ortaya çıkan anlaşmazlıkların çözülmesi de gücün kullanımıyla ilişkilendirilmektedir.²⁰

Muhafazakâr paradigmaya göre, insan unsurunun uluslararası politikaya önemli sayılabilecek etkileri bulunmaktadır; İnsan unsuru, liberal ya da idealist yaklaşım ve bu yöndeki teorilerden farklı bir boyutta ele alınmaktadır. Muhafazakârlar, insanın kötü, günahkâr, çıkarıcı, saldırgan ve ilişkilerinde gücü ön

¹⁸ ABD'li ünlü diplomat ve devlet adamı George F. Kennan ile ilgili daha geniş bilgi için bkz; John Lewis Gaddis, **George F. Kennan: An American Life**, The Penguin Press., New York, 2011.

¹⁹ Arı, **a.g.e.**, s. 159-160.

²⁰ Torbjörn Knutsen, **A History of International Relations Theory**, Manchester, 1992, Manchester University Press., s. 234-235.

plana çıkararak olumsuz bir doğaya sahip olduğunu düşünmektedirler. Özellikle ilk dönem muhafazakâr söylem, uluslararası politikayı insan doğası ile açıklamaktadır. İnsanda egemen oldukları iddia edilen objektif yasalar anlaşılmeden uluslararası politikanın anlaşılması olanaksızdır.²¹

İnsanoğlunun varoluş sebebine yönelik değerlendirmesi oldukça negatif olan muhafazakâr teoriye göre, insan doğuştan kötü, açgözlü ve hırslıdır.²² Dolayısıyla muhafazakar paradigmaya göre, insan doğasından bağımsız düşünülemez olan herhangi bir devlet adamını yönlendiren unsurlar korku, kuşku, güvensizlik, güvenlik ikilemi, popülerite, prestij ve çıkarıdır. Özellikle bunlar arasından korku ve yol açtığı güvenlik ikilemi devletleri savaşa zorlayan nedenlerin başında gelmektedir. Kaldı ki muhafazakârlar, diğer bir devletin ki eğer bu aynı zamanda potansiyel bir düşman ise güçlenmesine seyirci kalmaktansa onu önlemek için savaşa başvurmayı meşru saymaktadır.²³

İdealizm, politikanın ahlaki standartları en azından asgari bir biçimde sağlaması gerektiğini savunmaktadır. Muhafazakârlık ise soyut nitelikli ahlaki standartların siyasal karar alma süreci ve politika yapımına ithal edilemeyeceği iddiasındadır. Çünkü karar alıcı olarak addedilen devlet adamı/karar alıcı, ulusal çevredeki tartışmalardan farklı olarak gerek bir merkezi otoritenin, gerek tam anlamıyla devletleri bağlayıcı hukuki yaptırımların ve gerekse bütün devletlerce kabul edilmiş ilkelerin bulunmadığı bir uluslararası çevrede faaliyet göstermektedir. Buna ek olarak, uluslararası düzeyde geçerli olan şartlar, ulusal düzeyde bir bireyin karar alma davranışını etkileyen şartlardan oldukça farklıdır. Muhafazakârlara göre devlet adamı, devletin çıkarlarını gözetmek zorunda olduğu için, bireysel ilişkilerinde gözetmediği ahlaki standartlara çoğu zaman uymayabilir, zira öncelikle ulusal çıkarları gözetmek ve devleti olası bütün dış tehditlerden ne pahasına olursa olsun korumak durumundadır. Çünkü merkezi bir otoritenin bulunmadığı uluslararası ortamda, sonuçları belirleyen devletin ne kadar güçlü olduğudur. Bu nedenle,

²¹ Arı, a.g.e., s. 159-160.

²² Barry Buzan, Steve Smith, Ken Booth ve Marysia Zalewski, **International Theory; Positivism and Beyond**, Cambridge, 1996, Cambridge University Press, s. 50.

²³ Arı, a.g.e., s. 160.

devrimci ya da yayılmacı davranışlara sık sık rastlanan uluslararası sistemde devleti düşmanlarından korumak zorunda olması, devlet adamını/karar alıcıyı uygar bir toplumda bireyler ve gruplar arasındaki ilişkilerde hâkim olan ahlaka aykırı veya çirkin olarak kabul edilen birtakım yöntemleri benimsemek durumunda bırakmaktadır. Dolayısıyla etikçilere göre aykırı görülebilecek birçok uygulama devlet adamı için gerekli veya zorunlu bir davranış şekli olarak düşünülmelidir. Bu gereklilik ve zorunluluk, amaca ulaşmak, yani güç dengesini korumak ve devletin varlığını sürdürmek için kullanılan aracın etik değerlere göre değerlendirilmesini engellemektedir.²⁴

Dolayısıyla klasik muhafazakâr teoriye göre devletler uluslararası politikanın temel aktörleridir. Ayrıca devletler ve hükümetler üniter varlıklardır ve tıpkı bireyler gibi devletlerin de kendilerine ait amaçları vardır.²⁵ Muhafazakârlığa göre çok uluslu şirketler veya insan hakları örgütleri gibi uluslararası örgütler aktör olarak kabul edilmedikleri gibi, NATO ve BM gibi uluslararası örgütler de üyesi olan devletlerden ayrı bir varlıkları ve egemenlikleri olmadığı gerekçesiyle aktör olarak kabul edilmezler. Muhafazakârlar, sadece otonom, egemen ve bağımsız hareket edebilme yeteneğine sahip siyasal varlıklar olarak gördükleri devleti bir uluslararası politika aktörü olarak kabul ederler.²⁶

Ayrıca muhafazakârlara göre devletler rasyonel yapılardır. Devleti oluşturan bürokrasi, siyasal otorite ve kamuoyu ayrı ayrı ele alınmazlar; çünkü bunlar arasında bazen görüş ayrılığı olsa da nihai aşamada sorunlar çözülerek devlet, uluslararası arenaya tek ve tartışılmaz bir politika ile çıkmaktadır.²⁷ Alternatifleri kullanarak hedeflenen amaçlara ulaşabilme olasılığı çerçevesinde her bir alternatif ile ilgili fayda ve maliyetleri hesaplamasını anlatır. Devletin sahip olduğu yetenekler çerçevesinde uygulanabilirliklerin değerlendirilmesi; gerçekleştirilme olasılığına

²⁴ Steven Forde, "International Realism and Science of Politics: Thucydides, Machiavelli, and Neorealism", **International Studies Quarterly**, New York, June 1995, Vol. 39 No:2, International Studies Association Press., s. 374-375.

²⁵ M. Fatih Tayfur, **Devlet ve Ötesi; Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, İstanbul, 2005, İletişim Yayınları, s. 73.

²⁶ Arı, **a.g.e.**, s. 162.

²⁷ Buzan, **a.g.e.**, s. 54.

göre sıralanması, her birinin maliyet ve avantajının tespit edilmesi ve tüm bunların, sonucunda da hedeflenen amaca ulaşmada fayda maksimizasyonunu sağlayacak alternatifin seçilmesini içerir.²⁸

Muhafazakârlara göre uluslararası ilişkilerin ana gündemini ulusal güvenlik konuları oluşturmaktadır. Siyasi ve askeri konuları en önemli konular olarak gören muhafazakârlara göre devletler, üretilen politikalarda ulusal çıkar öncelikli olarak hareket etmektedirler. Muhafazakârlar, devletin en önemli varlık sebebini, ulusal güvenlik konusunda öncelikli politikalar üretmek olarak tanımlarlar. Ticari, mali, parasal ve sağlık ile ilgili konular ise olağan politika konularıdır ve öncelikli değildir. Muhafazakâr görüşe göre, devletlerin amaçlarına ulaşmak ve çıkarlarını korumak için kullanabilecekleri yegâne unsur güçtür. Bu nedenle muhafazakârlar için güç mücadelesi uluslararası ilişkilerin temelini oluşturmaktadır.²⁹

Muhafazakâr teorinin bir diğer önemli savı ise devletlerin münferiden güvenliklerini sağlayacak merkezi bir yapının bulunmadığı dolayısı ile uluslararası sistemin anarşik bir durumda olduğudur. Teoriye göre uluslararası sistem, doğası gereği anarşiktir. Uluslararası sistemdeki devletler, egemen ve özerktirler. Devletler egemenlik ve bağımsızlıklarından taviz vermek istemediklerinden kendi üzerinde bir otorite kabul etmemektedir. Sistemdeki devletler sahip oldukları güç bakımından farklılık gösterse de, hiçbir devlet diğer devlete egemen olma hakkına sahip değildir. Bazı devletler diğerlerinden daha güçlüdür, ancak herhangi devletin daha yüksek olduğuna dair kabul edilmiş bir otoritesi yoktur. Anarşi kavramının anlamında, uluslararası ilişkiler ve ortamda güç sistemi vardır; ancak bir otorite yoktur. Ayrıca her devlet kendisini ancak kendi iç hukuk kuralları ile bağlar ve diğer devletlerin hukuk sistemini veya yetkisini kabul etmek zorunda değildir. Bu şekliyle anarşi, egemen devletlerin karşılıklı ilişkide bulunduğu ortamın tanımlayıcı karakteristiğidir. Kuralları uygulayacak ve düzeni sağlayacak yetkiye sahip merkezi bir otoritenin veya üstün gücün olmayışı, düzenin korunması ve uyuşmazlıkların çözümünde anarşi

²⁸ Paul R.Viotti ve Mark V. Kauppi, **International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism**, New York, 1993, Macmillan Publishing Company, s. 34-35.

²⁹ Viotti ve Kauppi, **a.g.e.**, s. 3.

yaratmaktadır. Bu anarşik ortamda yapılacak tek şey çatışmaların önlenmesi ve savaşların engellenmesi için gücün dengelenmesidir. Bu anarşik yapı içerisinde bireylerin biraraya gelerek oluşturdukları yapı da aslında bir devlet mekanizmasıdır.³⁰

Öte yandan muhafazakârlar, devleti uluslararası ilişkilerde bölünmez ve rasyonel bir unsur olarak görmektedirler. Bu düşünceye göre devlet bölünmez ve bütüncül bir aktördür. Devlet dış dünyaya karşı birleşmiş bütünleşmiş tek bir birim gibi davranır. Bu düşünceye göre temel varsayım, bir ülkenin içindeki farklılıkların eninde sonunda devleti dış dünyaya karşı temsil eden o dönemki hükümetin tüm devlet adına tek bir ağızdan konuşabilmesine olanak sağlayacak şekilde çözümlenmesidir. Devletin buna yetkisi vardır ve kullanması gerekir.³¹

Muhafazakârlar, devletin rasyonel bir aktör olmasından hareketle, dış politikanın rasyonel bir politikanın ürünü olması gerektiğini savunmaktadırlar. Rasyonel bir dış politika devlet yapısı için yararlıdır, zira yalnız rasyonel bir politika riskleri en aza indirebilir ve sonuçta fayda maksimum seviyeye çıkar.³² Dolayısıyla devletin uluslararası ilişkilerde fayda maksimizasyonunu sağlaması, sahip olduğu güç ile doğru orantılıdır. Muhafazakârlık, uluslararası politikada devletin belirleyici rolünün diğer aktörlere göre daha baskın olması gerektiğini savunmaktadır. Muhafazakâr teoride devlet, hedefleri olan ve bunları zaman ve mekâna göre değiştirilebilen ve uygun çözümler üretebilen rasyonel bir aktördür. Uluslararası sistem anarşıktır ve merkezi bir otorite yoktur. Ayrıca devletlerin üstünde herhangi bir güç, herhangi bir devleti kuvvet kullanarak zorlama yetkisi, bir kuralı dayatma konumu bulunmamaktadır.³³

³⁰ Viotti ve Kauppi, **a.g.e.**, s. 48-50.

³¹ Mustafa Aydın, “Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi Teorisi: Kökeni, Kapsamı ve Kritiği”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, İstanbul, 2004, Cil:1,Sayı:1, s. 3-4.

³² Howard Williams ve Moorhead Wright, **Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Üzerine Bir Derleme**, Çeviren: Faruk Yalvaç ve Zana Çıtak, Ankara, 1996, Siyasal Kitabevi Yayınları, s. 279.

³³ Ole R. Holsti, **Theories of International Relations and Foreign Policy: Realism and Its Challengers**, New York, 1995, St Martin’s Press, s. 36–37.

Muhafazakâra göre dış politika, devletlerin çıkarlarını korumak için uyguladıkları politikalarıdır. Muhafazakâr teoriye göre, devlet politikaları belirlenirken çıkarlar ile ahlak arasında bir rekabetin yaşanması durumunda terazinin ağır basan tarafı çıkarlar olacaktır. Devlet için ahlaki sorumluluğu, çıkarlarını sonuna kadar sürdürmektedir. Ahlaki ilkeler uluslararası politikada âdetâ uygulama dışı kalmaktadır. Özetle muhafazakâr teoriye göre devlet dış politika belirlerken ulusal çıkarlarını öncelikli tutma hakkına sahiptir.³⁴

Muhafazakâr teori dış politikaya öncelik vererek, “Dış politika ile iç politika arasında bir ayrım var mı?” ve “İç politika ile dış politika siyasetleri farklı mı?” gibi sorular sormaktadır. Bu sorulara verilen cevaplar neticesinde iç ve dış politika birbirinden ayrılmakta, iç politika ve dış politika etkinliklerini birbirlerine karıştırmamak gerektiği savunulmaktadır. Muhafazakâr teori, iç ve dış politika arasındaki ayrımın dış politikayı “yüksek siyaset” (high politics) olarak tanımlamaktadır. Dış politikayı oldukça farklı bir hükümet davranışı olarak görmektedir. Bu görüşler doğrultusunda dış politikayı iç politikanın müdahale etmemesi gereken ulusal güvenlik alanıyla ve devletin temel değerleri, temel çıkarları ile özdeşleştirmektedir.³⁵

Ayrıca iç politikanın, uluslararası politikadan farklılığı dış politikalarını açığa vurulan ve ifade edilen mahiyetlerinden farklı oluşudur. Dış politikaların hepsinde de siyasal amaç olan güç arayışı, ahlaki ve hukuki çerçeveler içinde açıklanıp gerekçelendirilmeye çalışılmıştır. Muhafazakâr dış politika anlayışı özellikle dış politika uygulayıcıları olan devlet adamları ve diplomatlar tarafından benimsenmiştir.³⁶

Muhafazakârlığın devlet adamları ve diplomatlar tarafından benimsenmesinde ulusal çıkarı maksimum seviyeye çıkarmaya yönelik politikalar önemli rol oynamıştır. İç politikadan ayrı tutulan, iç politik çekişmelerden uzak

³⁴ Burcu Bostanoğlu, **Türkiye- ABD İlişkilerinin Politikası**, Ankara, 1999, İmge Kitabevi, s. 75.

³⁵ Tayfur, **a.g.e.**, s. 74-75.

³⁶ Aynı yer.

ulusal çıkarları belirlemeye dönük rasyonel bir dış politik çerçeve devlet adamlarına cazip gelmektedir. Bu politikalar geniş kamuoyu desteği sağlamalarına da imkân vermektedir.³⁷

Muhafazakâr teorisinin temelini oluşturan güç kavramı devletlerin gücü elde etme mücadelesi sürecinin bir sonucu olarak tanımlanabilir. Uluslararası politika da doğası gereği bir güç mücadelesidir. Gücün tanımı üzerinde birçok muhafazakâr düşünür görüş bildirmiştir. Bir grup düşünür güç kavramını, askeri, mali, teknolojik ve diplomaside üstünlük gibi devletlerin ellerinde olan diğer yeteneklerin toplamı olarak tanımlamaktadırlar. Bir başka grup ise gücü, bir devlet için belirlenen bazı mutlak değerler gibi değil de, diğer devletlerin yetenekleriyle ilişkili yetenekler olarak değerlendirmektedir.³⁸ Bu itibarla, muhafazakâr teorisinin özünü oluşturan güç kavramına yüklenen anlamların oldukça farklı olduğu söylenebilir. Öte yandan güç, bir amaç olmaktan ziyade devletlerin varlığını sürdürmesi ve güvenliklerini sağlamaları adına kullanılan bir araç olarak da tanımlanmaktadır. Morgenthau'ya göre ise bir ulusu diğer uluslar karşısında kuvvete sahip kılan faktörler ve doğrudan ulusal güç olarak kabul edilen nicel ve nitel unsurlardan oluşmaktadır. Bunlardan coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askeri kapasite ve nüfus nicel unsurlar olarak sayılabilir. Ulusal moral ve ulusal karakter gibi ölçütler de nitel unsurları oluşturmaktadır. Ayrıca bazı güç araçları hem nicelik hem de nitelik açısından iki özelliğe de sahiptirler. Bu açıdan ekonomik ve teknolojik kapasite güçleri bu niteliklere sahiptir.³⁹

Klasik muhafazakâr teori, güç kavramını daha formel bir şekilde tanımlayarak bir devletin sahip olduğu maddi unsurlar olarak görmekte, bu noktadan hareketle daha çok ulusal güç üzerinde durmakta ve bunu meydana getiren öğeler ön plana çıkarılmaktadır. Yeni muhafazakârlık ise gücü devletin temel amacı olan hayatta kalma ve varlığını sürdürme amacını gerçekleştirmeye yönelik bir araç olarak

³⁷ Atilla Eralp, **Devlet, Sistem ve Kimlik; Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, İstanbul, 1997, İletişim Yayınları, s. 80.

³⁸ Mehmet Kocaoğlu, **Uluslararası İlişkiler**, Ankara, 1993, Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, s. 30.

³⁹ Knutzen, **a.g.e.**, s. 141-142.

değerlendirmektedirler. Ancak, bir devletin fiziksel olan ve olmayan güç unsurlarına sahip olması muhafazakârların birçoğu için yeterli görünse bile, diğerleri için bunların güç olarak tanımlanabilmesi diğer ülke ve ülkelerin davranışları üzerinde etki yapabilecek biçimde, başka bir deyişle devletin bunları siyasal amaçları doğrultusunda kullanabilmesi halinde söz konusu olabilmektedir. Çünkü geçmişte olduğu gibi günümüzde de bir devleti büyük bir devlet olarak nitelerken, sahip olduğu gerçek kapasiteler kadar, bunları dış politika amaçları için kullanabilmesi de dikkate alınmaktadır.⁴⁰

Robert Keohane ve Joseph Nye ise gücü, bir aktörün diğerlerine normal şartlar altında yapmayacakları bir şeyleri yaptırabilme kabiliyeti olarak tanımlamaktadır.⁴¹ Genel olarak güç kavramı; bireylerin ve devletlerin kendi çıkar amaçları doğrultusunda diğerlerinin davranışlarını etkileme ya da düşünce ve davranışları üzerindeki kontrolü ele alarak uyuşmazlıkları çözme ve zorlukları yenme yeteneğidir.⁴²

İlk çağlardan itibaren kullanılan güç kavramı muhafazakâr literatürde ilk muhafazakâr teorisyenlerden Thucydides'in Peloponezya Savaşı adlı kitabında yer almıştır. Atinalılarla, Spartalılar arasındaki savaşın ana nedeni, Atina'nın büyüyen gücü ve bunun Spartalılar'da yarattığı korku olmuştur.⁴³ Modern dönem muhafazakâr teorisyenler olan E. H. Carr ve R. Niebuhr yine gücün önemini vurgulamışlardır. Morgenthau da gücün doğası, uygulayıcısı ve sınırları üzerinde durarak güç kavramını uluslararası politika analizinin merkezine yerleştirmiştir.⁴⁴ Morgenthau, gücün politikanın ana amacını ve herhangi bir politik davranışın temel güdüsünü oluşturduğunu vurgularken bir başka yerde de güç kavramının bir ilişki biçimi veya amacı gerçekleştirmek için bir araç olduğunu ortaya koymuştur.⁴⁵

⁴⁰ Arı, **a.g.e.**, s. 165-166.

⁴¹ Sönmezoğlu, **a.g.e.**, s. 135.

⁴² Knutzen, **a.g.e.**, s. 142.

⁴³ Arıboğan, **a.g.e.**, s. 30.

⁴⁴ Eralp, **a.g.e.**, s. 55.

⁴⁵ Arı, **a.g.e.**, s. 166.

Kavramsal çerçevede güç dengesi, sistem içerisinde gücün mutlak sahibi olan devletin diğer devletlerin kendi kurallarını dayatmasını engellemek amacıyla karşı koyma halidir. Denge politikalarının iki türü vardır. Birincisi, yayılma politikası izleyen bir devletin tehdidin ve güç üstünlüğüne karşı diğer devletlerin birleşmeleridir. İkincisi ise, devletlerin kendi menfaatlerini korurken rakiplerinin büyümelerini, istikrarı bozmalarını ve statükoyu tek yanlı aksiyonlarla değiştirmelerini önlemeyi amaçlayan politiklardır.⁴⁶

Bir devlet ya da uluslararası otorite dünyayı egemenliği altına almadığı zaman, uluslararası sistem anarşik bir hal alır. Uluslararası sistemde, devletler güçlerini arttırmak için sürekli rekabet içinde bulunmakta ancak hiçbir devlet hâkim bir siyasi hegemon olarak ortaya çıkamamakta ve bu yüzden uluslararası ortam anarşik özellikler barındıran ve egemen ulus devletlerden oluşan bir yapı olarak kalmaktadır. Bununla beraber, bu anarşik ortam içinde devletler arasında gücün ve yeteneklerin asimetrik olarak dağılması mümkündür. Anarşi ve güçlerin dağılımı her zaman uluslararası sistemi yansıtır. Ancak, bu anarşik çıkmaza rağmen, belki arzulanan seviyede olmasa bile uluslararası ilişkilerde bir düzen vardır. Bu düzeni sağlayan kavram ise güç dengesidir.

Muhafazakâr teori, uluslararası sistem içerisinde savaşarak ve/veya güç dengesi kurmak suretiyle bir düzen oluşturulabileceğini ileri sürmektedir, çünkü savaş hem güç dağılımını yeniden şekillendirerek dengeyi kurar hem de uluslararası sistem içinde çatışma konusunu çözerek güç dengesi oluşumuna yardımcı olur. Güç dengesi politikaları içerisinde sistemin sürekliliğinde ve yapısında değişiklikler meydana gelmektedir. Güç dengesi uluslararası sistemin teorisi olacaktır. Güçlerin orantısı, sistem içerisindeki kutupların sayısına göre ortaya çıkacaktır.⁴⁷

Muhafazakâr teorinin savunucularından biri olan ve daha ziyade yeni muhafazakâr söylemin kurucusu olarak kabul edilen Kenneth Waltz'a göre

⁴⁶ Feridun Ergin, **Uluslararası Politika Stratejileri**, İstanbul, 1974, Çağlayan Yayınları, s. 139.

⁴⁷ Muhammed A. Ağcan, **Klasik Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Uluslararası Sistemin Doğası Sorunu: Realizm, Liberalizm ve Marksizm**, İstanbul, 2003, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 58.

muhafazakâr teori, uluslararası ilişkilerde kutupların sayısı ile ortaya çıkacak durum üzerinde de analizlerde bulunmuş, güç dengesinin etkinliği ile kutup sayısı arasında orantı üzerinde sorular sormuştur. “Çok kutuplu güç dengesi mi yoksa iki kutuplu güç dengesi mi daha etkindir?” sorusu ile savaş ve barış ihtimali üzerinde bağlantı kurmuştur. Kenneth Waltz iki kutuplu sistemin daha istikrarlı olduğunu ileri sürerken, bir diğer muhafazakâr teorisyen Morton Kaplan ise çok kutupluluk fikrini benimsemiştir.⁴⁸

Kenneth Waltz’ın yanı sıra diğer bazı muhafazakâr teorisyenler de karar alıcıların sayısı arttıkça karar almak için fazla sayıda bilgiyle mücadele etmek zorunda kalınacağını, uluslararası sistem iki kutupluluktan çok kutupluluğa doğru yöneldikçe sistem içerisindeki belirsizliklerin ve sorunların artacağını söylemişlerdir. John Mearsheimer göre de, çok kutuplu sistemler iki kutuplu sistemlere göre daha fazla savaş olasılığı taşımaktadırlar. Çok kutuplu sistemlerin potansiyel egemen konumda devletleri içerdiği durumlar en tehlikelileridir.⁴⁹

Dış politikadaki karakteristik yönelimler ve politika oluşturma açısından yaklaşıldığında, ABD tarihinde hiçbir zaman bir güç dengesi sistemine katılmamıştır. Amerikan politikacıları, I. ve II. Dünya Savaşı’ndan önce güç dengesinin diplomatik manevralarından uzak kalmayı yeğlemişlerdir. Soğuk Savaş sırasında ise ABD Sovyetler Birliği ile güç dengesi sisteminden farklı prensiplerin geçerli olduğu bir politika ve strateji içerisinde politikalar üretmiştir. Sonuç olarak muhafazakâr teorisinin dış politikadaki argümanlarından olan güç dengesi, devletlerin uluslararası sistemdeki hayatta kalabilme ve varlıklarını sürdürebilme politikası olarak görünmektedir. Güç mücadelesinin hâkim olduğu uluslararası sistemde düzenin ancak güç dengesi ile sağlanabileceği fikrine inanılmaktadır.⁵⁰

Hegemonya teriminin Uluslararası İlişkiler ve Çağdaş Dünya Tarihi disiplinlerinde sıklıkla kullanmaya başlanmasının başlıca sebebinin, ABD’nin II.

⁴⁸ Ağcan, **a.g.e.**, s. 84.

⁴⁹ John Mearsheimer, **The Tragedy of Great Power Politics**, New York, 2001, W.W. Norton Company Press, s. 21.

⁵⁰ Kissinger, **a.g.e.**, s. 6.

Dünya Savaşı sonrası Amerikan hegemonyası olarak da tabir edilen, uluslararası sistem içerisinde yükselen bir güç olarak dünya siyaset sahnesine çıkması olduğu söylenebilir. Söz konusu konumu en iyi açıklayan sistem teorisyeni Robert W. Cox'tur. Cox, tarihsel materyalizmin neo-Gramscici biçimini bahsi geçen yükselişin gerekçelendirilmesine başarılı bir şekilde uygulayarak ABD'nin hegemonyasını nasıl inşa ettiğini açıklamaya çalışır. Cox'un argümanına göre, içinde düşünceler, kurumlar ve maddi kabiliyetler arası hegemonik ilişkilerin değişkenlik gösterdiği ve farklı devlet formları ve üretim ilişkileri örüntülerinin hâkim olduğu üç farklı, ancak ardıl dünya düzeni vardır; 1789-1873 arası pax-Britannica hegemonyasındaki liberal uluslararası ekonomik düzen, 1873-1945 arası dönemdeki rakip emperyalizmler çağı ve İkinci Dünya Savaşı sonrası pax-Americana. Bu dönemlerin ilk ikisine, savaş sonrası pax-Americana'nın daha iyi anlaşılması bakımından tamamlayıcı bir rol oynayacağından kısaca da olsa değinmek gerekir.⁵¹

19. yy. ortasında İngiltere, bir yandan karşı konulmaz bir deniz gücü sayesinde dünya üzerinde hegemonik bir istikrara dayalı düzen kurarken, diğer yandan da serbest ticaret, altın standardı ve sermayenin serbest dolasımı gibi liberal normları dünya ölçeğinde yayarak hegemonik konuma yükselmiştir. İngiliz hegemonyasının sınıfsal temelini İngiliz burjuvazisi oluşturmuş ve hegemonya burjuvazinin içeride kurduğu hâkimiyetin dışavurumuyla gerçekleşmiştir. Burjuvazi, diğer ülkelerin rızasını sağlamak ya da diğer bir deyişle, dünyayı Londra merkezli uluslararası ekonominin mübadele ilişkileri içine sokmak için ihtiyaç duyduğu evrenselci ideolojiyi, kapitalist ilkelere dayalı bu maddi temel üzerine kurdu. Bu noktada hegemonik güç olan Birleşik Krallık, dünyayı Avrupa uyumu, yüksek finans çevreleri ve İngiltere merkezli ticaret ağları aracılığıyla yönetmiştir.⁵²

Dolayısıyla Birleşik Krallık, maddi güç ile rıza ya da uzlaşma unsurlarını ustalıkla birleştirerek yaklaşık bir yüzyıl süren hegemonik bir dünya düzeni kurmayı

⁵¹ Robert W. Cox, **Production, Power and World Order: Social Forces in the Making of History**, New York, 1987, Columbia University Press, s. 109.

⁵² Giovanni Arrighi, *"The Three Hegemonies of Historical Capitalism"*, **Gramsci, Historical Materialism and International Relations**, Cambridge, 1993, Cambridge University Press, s. 181-182.

başarmıştır. Deniz gücü ve yayılcı kapitalizm yoluyla ekonomik gelişme gibi iki dayanağa sahip olan İngiliz hegemonyası, bu temelleri başarılı bir diplomasi ile de desteklemiştir. İngiltere'nin ekonomik, diplomatik, siyasi ve ideolojik anlamda tartışmasız üstünlüğü ile nitelenen bu dönem, liberal kapitalist ilke, norm ve pratiklerin dünyaya yayılmasının sonucu olarak da küresel sosyal ilişkileri büyük bir değişime uğratmıştır.⁵³

19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren ise kendini gösteren emperyalizm çağında, İngiltere'nin hegemonik istikrara dayalı tartışılmaz üstünlüğü Almanya ve ABD gibi yeni emperyalist rakipler tarafından zorlanmaya başlamış ve bu yükselen yeni hegemonya çerçevesinde İngiltere ile rekabet içine girmişlerdir.⁵⁴

Bu noktada Almanya, İngiltere'yi geride bırakmasa da onunla birçok açıdan rekabet edebilecek boyutta bir dünya gücüne dönüşmüştür. ABD ise Almanya'ya göre hem coğrafi açıdan hem de ulusal pazar genişliği ve dinamizmi bakımından daha avantajlı bir konuma sahip olmuştur. Bu anlamda ABD, İngiltere'nin yarattığı serbest ticarete dayalı emperyalizminden en kârlı çıkan devlet olmuştur. Doğal olarak bu durum İngiltere'ye de Almanya'ya da rekabet şansı bırakmamıştır. Böylelikle, İngiliz ekonomisinin maddi üstünlüğü ve hegemonik ideolojisinin cazibesi daha da zayıflamış ve bu iki dayanaktaki zayıflamanın sonucu diplomasi yeteneğini de yavaş yavaş yitiren İngiliz hegemonyası, rakip güç bloklarına bölünen bir dünyada çökerek devletlerarası sistemi yönetme yeteneğini kaybetmiştir. Yeni ortaya çıkan düzende, hiçbir devlet hegemonyasını kuramazken rakip güç blokları arasında çatışma kaçınılmaz hâle gelmiştir. Bu ortamda patlak veren I. Dünya Savaşı ile hegemonya mücadelesinin dönemi sona ermiştir. Savaşın ardından yeni çatışmaların ortaya çıkmasını engellemeye dönük Milletler Cemiyeti yoluyla uluslararası kurumsallaşma çabası ise başarısız olmuştur.⁵⁵

⁵³ Mark Rupert, **Producing Hegemony: the Politics of Mass Production and American Global Power**, Cambridge, 1995, Cambridge University Press, s. 42.

⁵⁴ Lars Mjøset, "*The Turn of Two Centuries: A Comparison of British and U.S. Hegemonies*", **World Leadership and Hegemony**, Boulder and London, 1990, Lynne Rienner Publishers, s. 40.

⁵⁵ Arrighi, **a.g.m.**, s. 176-177.

Hegemonik olmayan bu ortamda rakip güç blokları arasındaki ilk çatışmanın devamı olan II. Dünya Savaşı, savaştan en az hasarla çıkan ABD'nin hegemonyasının doğuşunu sağlayan koşulları hazırlamıştır. Avrupa kıtası savaştan harap ve ekonomik sistemi çökmüş bir halde çıkarken, Batılı devletlerin sömürgesi altındaki ülkelerde de bağımsızlık yanlısı devrimci hareketler ortaya çıkmaya başlamıştır. Savaş sonrası başat konuma yükselen ABD, kendisinde sistemi yaratma kapasitesi olduğunu görünce, 19. yüzyılın başındaki İngiltere gibi devletlerarası sisteme liderlik ederek hegemonik konuma yükselmeyi başarmıştır. Bu noktada, savaştan ekonomisi iyice güçlenerek çıkan ve 1929 bunalımı sonrası uygulamaya koyduğu Yeni Bakış politikası çerçevesinde üretkenliğini giderek artıran ABD, kendisine pazar yaratmak üzere sistemi kendi istediği gibi düzenlemiştir.⁵⁶

Ayrıca ABD, daha önce İngiltere'nin yaptığı gibi kendi ulusal çıkarlarını evrensel çıkarlar olarak sunmuş ve bu temelde hegemonik konuma yükselişini meşrulaştırmaya da çalışmıştır. Batı dünyasının yanı sıra, dünyanın geri kalan kısmında yaşanan küresel çaptaki değişimler ve özellikle sömürgelerin çözülmesi süreci de pax-Americana* için uygun koşulları hazırlamıştır. II. Dünya Savaşı, Avrupa'nın gerilemesi ve hem ABD'nin hem de SSCB'nin dünya gücü haline gelmesiyle sonuçlanınca, o zamana kadar uluslararası sistemin dışında kalmış halkların ve kitlelerin sömürülmesi olanağı ortadan kalkmış ve iki süper gücün desteğiyle devletlerarası sistem bunları da içine alacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Bu noktada, sömürge altındaki halklara kendi kaderini tayin hakkı verilerek kendi ulus-devletlerini kurma, ardından da devletlerarası sistemin tam üyesi olarak kabul edilme olanağı tanınmış olup, bunun diğer bir anlamı da uzun süre dünya politikasından soyutlanmış bu toplumların, yeni düzene eklenilerek ABD hegemonyasının etkisine açık hâle gelmiş olmalarıdır.⁵⁷

⁵⁶ Immanuel Wallerstein, **Amerikan Gücünün Gerileyisi: Kaotik Bir Dünyada ABD**, Çeviren: Tuncay Birkan, İstanbul, 2004, Metiş Yayınları, s. 22.

* Pax-Americana, II. Dünya Savaşı'nın ardından 1945'den günümüze kadar batı dünyasında süre gelen ve ABD'nin, dünyanın en büyük askeri ve diplomatik gücü olduğu döneme rastlayan görece barış dönemini tanımlamak için kullanılan terimdir. ABD'ye, İngiliz İmparatorluğu'nun ardından askeri ve diplomatik olarak modern zamanların Roma İmparatorluğu rolünü yükler... Wallerstein, **a.g.e.**, s. 14-15.

⁵⁷ Arrighi, **a.g.m.**, s. 177.

ABD hegemonik bir konuma yükselirken, savaş sonrası şekillenen uluslararası örgütlenmelerden ve bu örgütlerin sahip olduğu güçlü otonomiden de geniş bir biçimde faydalanmıştır. Uluslararası örgütlenmenin henüz gerçekleşmediği 19. Yüzyılın serbest ticaret emperyalizmi dönemiyle karşılaştırıldığında, ABD hegemonyasının ürünü olan uluslararası örgütler, bu otonomilerinden dolayı egemen devletlerin hem iç hem de dış politikada hak ve yetkilerini önemli ölçüde sınırlamışlardır. Örneğin BM sistemi devletlerin amaçlarına ulaşmanın meşru yolları olarak savaşa başvurmada ve toprak genişletmede egemenliğini kısıtlarken, IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar da devletlerin ekonomik anlamda hareket serbestisini sınırlayabilecek tarzda örgütlenmişlerdir. Bunlara, G-7 Ağı denilen; Yediler Grubu, OECD⁵⁸ ve Uluslararası Ödemeler Bankası'nı içeren mekanizmaları da eklemek gerekir. Zira uluslararası ekonomik ve siyasi seçkinlerin yönetimindeki bu ağın da temel işlevi, ülkelerin ulusal ekonomi politikalarının dünya ekonomisinin gereklilikleriyle çatışmamasını veya uyumlaştırılmasını sağlamak ya da diğer bir deyişle, tâbi ülkelerin çıkarlarını hegemonik yapıya uyarlamaktır. Bu kurumlar ve hegemonik güç için önemli olan ticaretin önündeki engelleri kaldırmak, uluslararası serbest ticaret rejimini sürdürmek ve GATT⁵⁹ yoluyla da uluslararası işbölümünü arttırmak amaçlanmıştır. Yine bu örgütlere ilaveten, uluslararası şirketler de devletlerin kontrolünden bağımsız bir şekilde dünya ölçeğinde yayılmışlardır. Böylelikle, 1940'lardan itibaren ABD'nin yaratılmasında başı çektiği uluslararası ekonomik ve siyasi örgütler ile aynı dönemde gelişmeye başlayan uluslararası şirketler daha önce İngiltere'nin yaptığı gibi, bu kez de ABD tarafından hegemonik amaçların gerçekleştirilmesine yönelik birer dış politika enstrümanı olarak kullanılmışlardır.⁶⁰

1940'ların ortasından 1960'ların sonuna kadar süren pax-Americana düzeni, dönemin sonunda ülke içinde ve dışında kendini gösteren ekonomik kriz ortamında düşüşe geçmiştir. Bu süreç, savaş sonrası hegemonik düzenin ya da bu düzenin

⁵⁸ The Organisation for Economic Co-operation and Development.

⁵⁹ General Agreement on Tariffs and Trade.

⁶⁰ Stephen Gill, "Theorizing the Interregnum: The Double Movement and Global Politics in the 1990s", **International Political Economy: Understanding Global Disorder**, London, 1995, Zed Books, s. 86.

dönüşümünün yaşadığı bir kriz olarak tanımlanabilir. Nitekim pax-Americana döneminde kurulan uluslararası emek-sermaye ittifakına dayalı tarihsel blok⁶¹ 1970'lerin başından itibaren bozulmaya başlamış ve nihayetinde, uluslararası sermayenin gücüne dayanan yeni bir uluslararası tarihsel blok ortaya çıkmıştır. 1980'de işbaşına gelen Reagan yönetimi, finans gücüne dayalı ve Amerikan merkezli uluslararası sermaye güçleri eliyle Amerikan hegemonyasını yeniden üretmeye başlamıştır.⁶²

1.2. Yeni Muhafazakârlık

Yeni muhafazakârlığın uluslararası sistemi açıklamada yeni bir teori olarak kabul edilmesine, teorinin kurucusu olarak kabul edilen Kenneth Waltz'ın "Theory of International Politics"⁶³ isimli çalışmasının 1980 yılında yayınlanması ile başladığı söylenebilir. Kendisi de muhafazakâr olmakla beraber Kenneth Waltz, kitabında o güne kadar sonuç olarak bakılan ve anarşik bir ortam olarak görülen uluslararası sistemin devletlerin davranışlarını sınırladığını söylemekte ve doğal bir sonuç olarak güç kavramına yeni anlamlar yüklemektedir. Waltz, farklı siyasal sistemlere ve farklı ideolojik yapılara sahip olan devletlerin benzer davranışlar ve politikalar benimsemesinin nedenini açıklamaya çalışmıştır. Waltz'a göre bunun yanıtı yapı kavramında saklıdır; Uluslararası sistem, devletlerin benzer koşullarda özgün farklılıklarına rağmen benzer politikalar izlemesinin kaynağını ve nedenini oluşturmaktadır. Devletlerarası ilişkilerde en önemli sorun dış politika ile uluslararası sistemin birbirinden ayrılamamasıdır. Sistemin temel kuralları, sistemi oluşturan birimlerin niteliği ve birimler arasındaki kapasite dağılımı gibi öğeler açısından uluslararası sistem ulusal sistemden farklılıklar göstermektedir.⁶⁴

⁶¹ Tarihsel blok(blocco storico) kavramı ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bkz; Robert W. Cox, "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method," Stephen Gill (ed.), **Gramsci, Historical Materialism and International Relations**, Cambridge University Press, Cambridge, 1993.

⁶² Gill, a.g.e., s. 87.

⁶³ Daha geniş bilgi için bkz; Kenneth Waltz, **Theory of International Politics**, Random House Press, New York, 1980.

⁶⁴ Andrew Linkater, "Neo-realism in Theory and Practice," **International Theory Today**, Cambridge, 1995, Cambridge Polity Press, s. 244.

Waltz'a göre uluslararası sistemin doğal bir sonucu olan güç dengesi süreklilik göstermekte, denge bozursa bile başka bir şekilde yeniden kurularak devam etmektedir. İster iki kutuplu olsun, isterse çok kutuplu olsun uluslararası sistemde en önemli unsur güç dengesidir. Bununla birlikte, iki kutupluluk çok kutupluluğa göre daha istikrarlıdır. ABD gibi büyük güçlerin ihtiyatlı bir dış politika izlemelerinden, yaşamsal çıkarların kesin bir şekilde tanımlanmış ve etki alanlarının belirgin olmasından ve nükleer silahların varlığından dolayı iki kutuplu yapıda merkezi güçler arasında savaş çıkma olasılığı daha azdır ve bu nedenle de daha istikrarlı bir yapıya sahiptir. Çok kutuplu yapılarda ise sürekli değişen askeri ittifaklar ve kapasitelerin değişmesi sonucu yaşanan farklılıklar, uluslararası sistemin istikrarını tehdit eden unsurlardır ve bundan dolayı istikrarsız bir görünüm arz etmektedir. Çok kutuplu sistemlerde söz konusu olan karşılıklı bağımlılığın artması da istikrarı azaltan bir diğer unsur olarak değerlendirilmektedir.⁶⁵

Çalışmasında uluslararası sistemin yapısı üzerine yoğunlaşan Waltz'a göre, devletler uluslararası yapının gereklerine göre hareket etmektedirler. İki kutuplu ya da çok kutuplu olarak nitelendirilebilecek uluslararası sistem, özünde merkezi bir otoritenin olmadığı anarşik bir yapıdadır. Dolayısıyla uluslararası sistemde devletlerin öncelikli amacı egemenliğini ve güvenliğini muhafaza etmektir. Muhafazakâr teoride uluslararası sistemin doğal bir sonucu olan dış politika kabaca bir tabirle devletlerarası bir etkileşim süreci olarak görülmektedir. Oysa yeni muhafazakârlar devletlerarası etkileşime bakarken yapısal nedenleri ve tek tek devletlerin kendilerinden kaynaklanan birim düzeyindeki nedenleri ayrı ayrı ele almaktadırlar. Ayrıca geleneksel muhafazakârlar sadece sonuçlar ile ilgilenerken buna devletlerin etkileşimlerinin doğal bir sonucu ve bu ilişkinin bir ürünü olarak bakarken, yeni muhafazakâr söylem sebep ve sonuçlar ve özellikle de amaç ve araçları ayrı ayrı değerlendirmeyi amaçlamaktadır.⁶⁶

Uluslararası sistem içerisindeki birimlerin hayatlarını sürdürebilmeleri ve başarılı olması, bu birimlerin kendi güçlerine bağlıdır. Ayrıca sistemin kurulması ve

⁶⁵ Linklater, **a.g.m.**, s. 246-247.

⁶⁶ Arı, **a.g.e.**, s. 188-189.

sürdürülmesi “self-help” ilkesinin aktörler tarafından birinci tercih olarak kabul edilmesine dayalıdır. Self-help ilkesi ise anarşik düzende sürekli olan hareket prensibidir. Uluslararası anarşik yapının parçası olan self-help ilkesine göre sistemdeki devletler güçlerini, kendilerini diğerlerinden korumak için harcarlar. Bu devletlerin sürekli olarak yaşam mücadelesi içerisine girme durumudur. Böylece uluslararası yapı devletlerin işbirliğini kısıtlamaktadır.⁶⁷ Özetle, anarşi kavramı uluslararası ilişkilerde belirli düzenliliğin ve sistematığın nasıl oluştuğunu belirleyen kurgulara ulaşmanın vasıtası olarak ortaya konulmaktadır.⁶⁸

Klasik muhafazakâr teori, insan doğasından hareket ederek devletin güç peşinde koşmasından kaynaklanan güç mücadelesi üzerinde yoğunlaşırken, yeni muhafazakâr söylem ise uluslararası yapıdaki anarşi olgusu üzerinde durmaktadır. Bu arada muhafazakâr düşünce uluslararası politikayı devletlerarası bir etkileşim süreci olarak görmekte ve devletlerin askeri, siyasi ve ekonomik kaynaklarını da bu doğrultuda kullandıklarını ifade etmektedir. Bir ortak otorite ya da merkezi bir karar alma mekanizmasının bulunmadığı uluslararası sistemin yapısal durumu bu haliyle anarşiktir. Bu nedenle bir taraftan uluslararası yapıda süreklilik arz eden bir yapının bulunmaması, diğer taraftan devletlerin farklı çıkarlara sahip olmaları savaflara neden olmaktadır.⁶⁹

Yeni muhafazakâr teorisinin üzerinde en çok durduğu konulardan bir diğeri ise, ekonomik faktörlerin ülkeler arası ilişkilerde oynadığı roldür. Kapital ve emek ile sıklıkla ilişkilendirilen ekonomik ilişkiler ve süreçler, güç ve siyaset açısından önemli etkiler yapabilmektedir. Devletlerin dış politikasında ekonomik faktörlerin de önemli olduğu yeni muhafazakâr teorisyenlerce vurgulanmıştır. Muhafazakâr teorisinin ekonomik çelişki ve çatışmaları göz ardı etmesi, sorunlara çıkış yolu bulabilmesini engellemiştir.⁷⁰ Muhafazakâr teori ekonomik dinamiklerin devletlerin dış politikasına katkıları dışında sosyal bilimlerin genelinden ayrı kalmıştır. Yeni muhafazakârların, muhafazakâr söyleme getirmiş olduğu bir diğeri eleştirisi de bu

⁶⁷ Waltz, **a.g.e.**, s. 107.

⁶⁸ Waltz, **a.g.e.**, s. 105.

⁶⁹ Waltz, **a.g.e.**, s. 108.

⁷⁰ Bostanoğlu, **a.g.e.**, s. 85.

konudadır: Yeni muhafazakârlara göre eski muhafazakâr teori, ekonomi ve sosyoloji bilimlerinde üretilen verilerden yeterince yararlanmamıştır.⁷¹

Son tahlilde yeni muhafazakâr teori, Soğuk Savaşın yumuşama döneminde ortaya çıkmıştır. Özellikle ekonomik unsurların askeri gücün önüne geçmesi, karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin sistemi entegre hale getirerek, birim düzeyindeki analizlerin açıklama gücünü azaltması uluslararası sistemin klasik güç dengesi modellerine göre açıklama imkanının kalmaması ve devlet dışında yeni aktörlerin ortaya çıkması gibi olgulara karşılık olarak geliştirilen bir teorik yaklaşım olmuştur.⁷²

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte uluslararası sistemin yapısında da ister istemez köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Uluslararası sistem için şüphesiz en önemli değişiklik, iki kutuplu uluslararası sistemin sone ermesi ve tek kutuplu bir dönemin başlamasıdır. Soğuk Savaş sonrası Batı için en önemli değişiklik ise komünizm tehdidinin sona ermesidir. Yeni dönem ile beraber uluslararası ilişkilerin gündemi de yenilenmiş, yeni tartışmalar ve teorik yaklaşımlar gündeme gelmeye başlamıştır. Bu yeni dönemde, uluslararası ilişkiler teorileri de uluslararası sistemin doğasıyla uyumlu yeni açılımlar yapmak zorunda kalmıştır. Bunun nedeni, birçok uluslararası ilişkiler teorisinin Soğuk Savaş dönemindeki karamsar ortamla uyumlu görüşler tasvir ediyor olmalarıydı. Savaşın bitmesiyle birlikte teoriler, ortaya attıkları görüşleri yeni bir düşmana bağlı olarak açıklamakta güçlük çekmişlerdir. Soğuk Savaş döneminin başat teorisi olan muhafazakâr söylem de, bu yeni dönemde kendisini geliştirmek durumunda kalmıştır. Soğuk Savaşın sona ermesi, bazı yazarların muhafazakâr teori egemen döneminin bittiğini ilan etmesine bile yol açmıştır.⁷³ Ne var ki, teorisinin iflas ettiği iddiası abartılı bir tabirdir. Muhafazakâr teori, teoriler içerisinde olaylara sağlam, güçlü ve gerçekçi yorumlar getirmesi ile uluslararası ilişkilerdeki ağırlığını korumaktadır.

⁷¹ Viotti ve Kauppi, **a.g.e.**, s. 121.

⁷² Arıboğan, **a.g.e.**, s. 207.

⁷³ Stephen M. Walt, "Uluslararası İlişkiler: Bir Dünya Binbir Kuram", **Foreign Policy**, İstanbul, 1998, Sayı:1, s. 19.

Soğuk Savaş dönemi bitmiş olmasına rağmen, devlet merkezli sistem halen varlığını sürdürmektedir. Devleti temel alan muhafazakâr yaklaşım ise bu yeni dönem ile beraber olaylara ve uluslararası sisteme yeni yorumlar ve görüşler getirmede zorluk çekmemiştir. Soğuk Savaşın ardından muhafazakâr teorisyenler, uluslararası sistemde çatışma yerine işbirliğini açıklamaya yönelik görüşler ortaya koymuşlardır. Bu doğrultuda göreceli ve mutlak kazançlar kavramı üzerine odaklanan yeni muhafazakâr teori ise, devletlerin güçlerini ve etkilerini arttırmaya çalıştıklarını ve böylece sistemdeki diğer devlet ve aktörlerle kapasitelerini çoğaltmak için işbirliği içinde olacaklarını iddia etmektedir. Bununla birlikte, devletlerin ayrıca diğer devletlerle herhangi bir ortaklaşa çabada ne kadar güç ve etki kullandıklarıyla da ilgilendiklerini iddia etmektedir.⁷⁴

Aslında bu farklılık, neoliberaler ve yeni muhafazakârlar arasındaki çok önemli bir farklılığı da ortaya koymaktadır. Neoliberaler, devletlerin kurallara uymadıklarında ve ulusal çıkarlarını güvence altına almak için aldatma ve kandırmalara başvurduklarında, ortaklaşa hareket etmenin mümkün olamayacağını öne sürmektedirler. Yeni muhafazakârlara göre ise uluslararası işbirliğinin temelinde aldatma ve diğer aktörün ulusal çıkarı söz konusudur. Zira devletlerin işbirliğini destekleyen kurallara uymadıkları zaman, diğer devletler çok taraflı hareketlerden vazgeçerek tek taraflı hareket etmeye başlayabilirler.⁷⁵ Bunun da ötesinde yeni muhafazakâr teori, Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan etnik temelli çatışmalara ve etnik milliyetçilik ile ilgili sorunlara dair açıklayıcı görüşler öne sürmüştür. Bu konuda Barry Posen birden çok etnik gruptan oluşan devletlerin dağılacağı ve düşman etnik grupların anarşik bir ortama doğru sürükleneceğini vurgulamıştır. Ayrıca artan güvenlik endişeleri ile beraber, bir grubun kendi durumunu koruyabilmek için diğer gruplara karşı kuvvet kullanabileceğini ifade etmiştir.⁷⁶

⁷⁴ Kenneth Waltz, “*Structural Realism After The Cold War*”, **International Security**, Washington D.C., Summer 2000, Vol:25, s. 23.

⁷⁵ Robert O. Keohane, “*Uluslararası Kurumlar: Karşılıklı Bağımlılık Yürüyebilir mi?*”, **Foreign Policy**, İstanbul, Bahar 1998, s. 67.

⁷⁶ Walt, **a.g.m.**, s. 20.

Uluslararası sistemin yapısal anlamda değişikliğe uğradığı Soğuk Savaş sonrası dönemde meydana gelen değişiklikler konusunda yeni muhafazakârlar; “Çok merkezliliğin ortaya çıktığı, özellikle Soğuk Savaş sonrasında Japonya, Hindistan, Almanya ve Çin’in önemli güç merkezleri oldukları” üzerinde durmuşlardır. Güç merkezlerinin uluslararası politikanın gidişatını belirlemek açısından zamanla daha da önemli bir konuma geleceklerini ve bu merkezlerin değişimleri ile çok kutuplu bir dünya düzenine geçişi beraberinde getireceğini öne sürmüşlerdir. Soğuk Savaş sonrası uluslararası ortamın tek süper gücü olarak ABD kalmıştır. Bununla birlikte yükselen güç odakları olan Japonya, Hindistan, Çin ve Almanya’nın oluşturduğu tek kutuplu çok merkezli durum, yeni muhafazakârlar için çatışma riski endişesini arttırmıştır. Uluslararası barışın gereği olan uluslararası politikaya yön veren aktörlerin, özellikle askeri kuvvetler açısından birbirlerini etkin bir biçimde dengelemeleri esas olduğuna göre, güç merkezlerinin sayısının çoğalması belirsizliğin artışına neden olmaktadır. Sayı çoğaldıkça aktörlerin birbirlerini, askeri kuvvet yapıları itibariyle iki kutuplu sistemdeki kadar dikkatli dengeleme imkânını da ortadan kalkmaktadır. Ayrıca sayının çoğalmasının geçmişten gelen çok kutupluluk deneyimi sonucu, mevcut olmayan bir büyük tehlikeyi, yani nükleer silahların kontrolsüz bir şekilde yayılma riskini beraberinde getirmektedir. Sonuç olarak sayıları çoğalan güç merkezleri aralarındaki anlaşmazlık durumunda bir büyük savaş yaşama ihtimali daha da artmaktadır.⁷⁷

Öte yandan, Soğuk Savaş sonrasında güvenlik alanında çalışan teorisyenler, yeni muhafazakâr teorinin güvenlik alanında ortaya koymuş olduğu yeni ve daha ayrıntılı düşünceler üzerinde durmaktadırlar. Saldırgan ve savunmacı olarak yeniden tanımlanan yeni muhafazakârlık, uluslararası sistem tarafından ortaya konan güvenlik tehdidinin doğasını devletlerin sistemde hayatta kalmalarını ve gelişmelerini sağlayan strateji tercihlerini anlamayı sağlamaktadır. Özellikle savunmaya veya saldırıya öncelik tanıyan görüşler arasında ayrıma gidilmesi muhafazakârlık içerisinde ilginç bir gelişme olmuştur. Bu yeni alanda çalışma

⁷⁷ Waltz, **Structural Realizm...**, s. 20.

yapanlar, birçok konuyu klasik muhafazakâr söylemden bağımsız bir biçimde değerlendirilmeyi tercih etmişlerdir.⁷⁸

Bu noktada yeni muhafazakâr teorinin öncüleri olarak kabul edilen Waltz ve Synder gibi “Savunmacı Muhafazakâr Teorisyenler”, devletlerin askeri işgallerden çıkarlarının aslında çok az olduğunu öne sürerek, genişlemenin maliyetinin elde edilen faydanın çok üzerinde olduğunu ileri sürmektedirler. Buna bağlı olarak Waltz, büyük güçler arasında çıkan savaşların sebebini içteki grupların tehdit algılamalarını abartmalarına ve askeri güçlerinin etkinliğine aşırı güven duymalarına dayandırmıştır. Savunmacı yeni muhafazakârlardan Robert Jervis ve Jack Snyder ise birçok liderin savaşın kâr-zarar maliyetinde zarar tarafının daha ağır geldiğini iddia ederler.⁷⁹ Saldırı yaklaşımını savunan John Mearsheimer ve Fareed Zakari gibi yeni muhafazakârlar ise, revizyonist bir gücün ne zaman ortaya çıkacağı hiçbir zaman tam olarak bilinmediğinden anarşinin, devletleri görelî güçlerini en üst noktaya çıkarmaya özendirdiğini öne sürmektedirler. John Mearsheimer ayrıca, mutlak gücün değil de görelî gücün devletler için daha önemli olduğunu iddia etmektedir. Saldırgan yeni muhafazakârlar, Waltz’ın birçok fikrinden ve geleneksel yeni muhafazakârlar ise pozitif kısımlarından yararlanmaktadır.⁸⁰

Bir diğeri önemli husus ise, savunmacı yeni muhafazakâr teorisyenlerin sık sık neoliberaler ile karıştırılmasıdır. Neoliberalerin savaşın güvenlik ikilemini azaltacak ve devletler için karşılıklı güvence oluşturacak güvenlik kurumlarının oluşturulması ile üstesinden gelinebileceği fikrine sempati duysalar da, uluslararası kurumları savaşları engelleyecek en etkili yol olarak görmezler. Savunmacı yeni muhafazakârlar, saldırgan yeni muhafazakârlar ile ilgili bazı kötümser fikirlerini paylaşmaktan da sakınca duymamaktadırlar. Birçoğu bazı durumlarda çatışmanın kaçınılmaz olduğunu öne sürmektedir. Bu durumu da, önce saldırgan ve genişlemeci devletlerin ortaya çıktığını ve dünya düzenine meydan okuduğunu, sonra da kendi ulusal çıkarını izlerken sistemdeki diğeri devletlerle çatışmanın kaçınılmaz olarak

⁷⁸ Steven L. Lamy, “*Contemporary Mainstream Approaches: Neorealism and Neoliberalism*”, **Controversies in International Relations Theory**, Cambridge, 1998, Routledge Press, s. 187.

⁷⁹ Lamy, **a.g.m.**, s. 188.

⁸⁰ Walt, **a.g.m.**, s. 21.

ortaya çıktığını söyleyerek açıklamaktadırlar. Son tahlilde, savunmacı yeni muhafazakârlar uluslararası sistemin öncelikli gündeminin güvenlik olması gerektiğini iddia etmişlerdir. Saldırgan yeni muhafazakârlar ise, güvenliğin sadece hegemonya yoluyla sağlanabileceğini savunmuşlardır.⁸¹

1.3. İdealizm ve Uluslararası İlişkiler

Uluslararası ilişkilerde işbirliğini açıklayan ve genel anlamda İdealizm olarak adlandırılan teori, I. Dünya Savaşı sonrasında 1970'lere kadar gelişen liberal kurumsalcılık yani liberalizm ve 1970'lerden sonra gelişen pluralizm perspektiflerinden incelenmektedir.⁸² Aydınlanma döneminde liberal evrenselcilik, belli bir düşünürün değil ama genel ve hâkim bir bakış açısı sonucu ortaya çıkmıştır. I. Dünya Savaşı'na kadar süren bu dönemde cumhuriyetçi yönetimlerle birlikte ebedi barış, serbest ticaret ve uluslararası uyuma kadar değişik konularda fikirler ortaya atılmıştır. Bu görüşlerin temelinde aydınlanma dönemine yüklenen anlam bağlamında yaratılan farklılıklar damgasını vurmuştur. Aydınlanma dönemi, bireyin merkeze alındığı, toplumun yaşamsal temeller üzerinde yoğunlaştığı, aklın mutlaklaştırıldığı rasyonel ahlak anlayışı, temsili yönetimin gelişmesi ve pozitivist bilim anlayışı olarak tanımlanmıştır.⁸³

Aydınlanma döneminde idealist düşünceleri ile ön plana çıkan düşünürler arasında Hugo Grotius, Jean-Jacques Rousseau ve Immanuel Kant bulunmaktadır. Grotius, uluslararası ilişkilerdeki hukukun kaynaklarının neler olduğu üzerinde durmuştur. Doğal kanunlardan, uluslararası uygulanan ve devletlerarasındaki bağlayıcılığı hükümetlerce kabul edilmiş kurallar üzerinde araştırmalarda bulunmuştur. Jean-Jacques Rousseau ise konfederasyon kurulması hakkındaki görüşleri ile öne çıkmıştır. Konfederasyon içerisindeki toplumlar arasında savaşların azalması sonucu barış ortamının sağlanacağı ve böylece devletlerarasında hukuk kurallarının öncelikli hale geleceğini öne sürmüştür. İdealist görüşe en büyük katkı

⁸¹ Lamy, **a.g.m.**, s. 189.

⁸² Ağcan, **a.g.e.**, s. 88.

⁸³ Aynı yer.

ise Immanuel Kant'tan gelmiştir. “Ebedi Barış” adlı eseri ile rasyonel birey ve cumhuriyetçi yönetim temelli ortak değerler etrafında oluşturulacak bir barış federasyonunu öngörmekteydi. I. Dünya Savaşı sonrasında ise, idealist yaklaşım yeni bir sürece girmiştir.⁸⁴

Yaklaşık dört yıl süren ve dünya tarihinde maddi ve manevi en büyük tahribata yol açan I. Dünya Savaşı insanlık tarihinin en büyük felaketlerinden biri olmuştur. İnsanlık tarihi boyunca hiçbir savaş, I. Dünya Savaşı kadar geniş kapsamlı ve çok cepheli olmamıştır. Savaş uluslararası ilişkiler disiplininin gelişmesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Bu savaştan sonra uzun bir süre devamlı bir barış sağlanamamıştır. Mevcut güç dengelerinin içindeki devletler, imparatorluklar yıkılmıştır. I. Dünya Savaşı'nın günümüze etki eden en önemli sonucu ise uluslararası politikanın süper gücü ABD'nin 1823 Monroe doktrininden itibaren sürdürdüğü izolasyon politikasını terk ederek uluslararası ilişkiler ve sistemdeki yerini almasıdır. ABD savaştan hemen sonra kısa süre daha yalnızlık politikasını sürdürse de, bugünkü uluslararası ilişkilerin en büyük ve etkin aktörü olmasının sebebi, iki savaş arası dönemde uluslararası sisteme getirdiği yeni açılımlardır.⁸⁵

İki savaş arası dönemde ABD tarafından takip edilen devlet politikalarının özünde, ABD'de iki dönem üst üste başkanlık yapmış olan ve aynı zamanda bir akademisyen olan Woodrow Wilson tarafından idealizm teorisi paralelinde geliştirilen politikalar yatmaktadır. Uluslararası politikanın gelişimi açısından bakıldığında ise idealizm akımına en büyük katkıyı Avrupalı düşünür Immanuel Kant yapmıştır. Esasen Woodrow Wilson'ın görüşleri ile Kant'ın görüşleri arasında da paralellikler bulunmaktadır. Wilson'un dünya düzeni görüşü, eski dünyanın kural ve deneyimlerinden radikal bir kopuşla insan doğasının esas olarak barışsever olduğu ve dünyanın temelinde uyum olduğu inancından hareketle, demokratik devletlerin de barışsever oldukları self-determinasyon hakkı olan insanlar ise artık savaşmaya ve

⁸⁴ Viotti ve Kauppi, **a.g.e.**, s. 39-40.

⁸⁵ Dougherty ve Pfaltzgraff, **a.g.e.**, s. 353.

diğerlerine baskı yapmaya gerek duymayacakları üzerinde olmuştur.⁸⁶ İdealistler, uluslararası sistemde cereyan eden anlaşmazlıkların ve krizlerin arkasında, siyasi mekanizmalar ve ülke yönetim sistemlerinden kaynaklanan farklılıkların bulunduğunu öne sürmektedirler. Uluslararası anlaşmazlıkların ve savaşların tekrarlanmasını önleyebilmek için uluslararası toplumda barış ve demokrasiyi geliştirecek kurumlar ve örgütler kurmak gerekliliğinin üzerinde durmuşlardır.⁸⁷

Son tahlilde, ABD'nin uluslararası politika açısından ciddi olarak addedilebilecek ilk deneyimi I. Dünya Savaşı ve sonrası sürecidir. ABD ilk kez I. Dünya Savaşı'nda Avrupa'nın deneyimli güçleri ile birlikte uluslararası politikada rol almış, bu dönemde karşılaştığı sorunlara ilişkin idealizmin görüşleri doğrultusunda çözümler üretmiştir. Savaş sonrası Avrupalı galip devletler Milletler Cemiyeti fikri üzerinde birleşerek dünya düzeninin kurulmasını ve yürütülmesini sağlamışlardır. Uluslararası hukuk sisteminde meydana gelen gelişmeler de bu düzene destek olmuştur. İdealist ortam ve Wilson'un görüşleri iki savaş arasındaki döneme damgasını vurmuştur. Her ne kadar idealist görüşler savaşı engellemede başarısız olsa da, bu yeni uluslararası sistemde ortaya çıkan fikirler uluslararası politikada yeni ufuklar açmıştır.

1.4. Liberalizm ve Uluslararası İlişkiler

Liberalizm belli amaç ve idealleri gerçekleştirilmek üzere oluşturulan bir siyasal düşünce sistemine verilen genel bir addır. Liberalizm bir ideoloji olarak İngiltere ve ABD'de 18. ve 19. Yüzyıl'ın siyasal ve ekonomik tüm fikir akımlarına tesir etmiştir. Klasik anlamda liberal düşünce, eşitlik rasyonalizm, özgürlük ve tabii ki mülkiyet kavramları üzerine inşa edilmiştir. Liberalizmin, Aydınlanma Çağı filozoflarının temel felsefesini oluşturduğu söylenebilir. Birleşik Krallık'tan Locke

⁸⁶ Michael W. Doyle, "*Liberalism and World Politics Revisited*", **Controversies in International Relations Theory, Realism and the Neoliberal Challenge**, New York, 1995, St. Martin's Press, s. 93-94.

⁸⁷ Tayfur, a.g.e., s. 79.

ve David Hume ve Adam Smith, Fransa'dan Montesquieu, Voltaire ve Almanya'dan Kant bu döneme damgasını vuran bilim adamları arasında yer almaktadır.⁸⁸

Liberal düşünce sistematığının, uluslararası politika ve dış politikayı açıklamaya yönelik uluslararası ilişkiler teorisi olarak görülmesi ise I. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası barış ve güvenliğin hâkim olması ve çatışmaların önlenmesine yönelik politikaların uygulanmaya konması ile başlamıştır. Uluslararası liberal teori olarak addedilebilecek olan 20. yüzyıl liberal düşüncesinin temel özelliği, klasik liberal teorinin insan unsuru ve bireye yaklaşımını esas alarak, uluslararası ilişkilerde barış ve işbirliğini analiz etmesidir. Dolayısıyla klasik liberal düşüncede uluslararası ilişkilerde karar alıcı olarak birey ve devlet temel aktörler olarak görülürken, yeni söylemde devletin dış politikasının oluşturulmasında sadece birey ve devletin kendisi değil, aynı zamanda uluslararası örgütler, ulusal baskı grupları ve uluslararası örgütlenmeler de dikkate alınmaktadır.⁸⁹

Liberal uluslararası ilişkiler teorisinin savunucularından Andrew Moravcsik teorisinin üç temel varsayımı üzerinde durmaktadır. Birincisi, liberalizmde uluslararası ilişkilerin temel aktörleri sadece birey ve devlet değildir, aynı zamanda bireyler yani halklara ek olarak sivil toplum kuruluşları bulunmaktadır. İkincisi, tüm hükümetler toplumun belli bir kesiminin temsilcisidirler; hangi kesimin çıkarlarının yansıtıldığı veya temsil edildiği önemlidir. Üçüncüsü, uluslararası çatışma ve işbirliği ile uluslararası ekonomik etkileşimler devletlerin davranışlarının yansımaları ve tercihlerinin sonuçlarıdır. Liberal teori, uluslararası çatışma ve işbirliği ile uluslararası politikayı birimler düzeyinde analiz ederek uluslararası sistemi açıklamaya çalışmaktadır. Uluslararası çatışmalar açıklanırken ve sebepleri üzerinde durulurken, bu durumun ülke içindeki toplumsal gruplar arasında meydana gelen çatışmalar ve görüş ayrılıklarından da kaynaklanabileceği fikri ileri sürülmektedir. Bu nedenle çağın gereklerine ayak uydurabilmesi amacıyla liberalizm düşüncesi yeniden yorumlanmıştır. Bu düşünceye göre, uluslararası çatışmalar ve savaşlar, devletlerin kapasiteleri arasındaki farklılıklarla ve güç dağılımıyla analiz edilmek

⁸⁸ Arı, **a.g.e.**, s. 342-343.

⁸⁹ Arı, **a.g.e.**, s. 355.

yerine, sistemin parçası olan ve karar alıcı konumda olan birimlerin (karar alıcı, devlet ve uluslararası örgütler vb.) davranışları esas alınarak uluslararası sistemin yapısı açıklanmaktadır.⁹⁰

Genel anlamda İdealizmin, uluslararası sistemi açıklamada iki savaş arası dönemdeki baskın rolü 2. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle sona ermiştir. Muhafazakârlığın hâkim teori olarak uluslararası ilişkilerde yükselişi ise 1970'lerden itibaren bölgesel bütünleşme hareketlerinin hızlanmasıyla düşüşe geçmiştir. Uluslararası sistem içerisinde çok uluslu şirketler ile hükümet dışı örgütlerin etkilerinin artması liberal odaklı politikaların bir kez daha gün yüzüne çıkmasına neden olmuştur. Liberallerin uluslararası sistemde etkinlikleri arttıkça sisteme yönelik eleştiriler de artmıştır.⁹¹ Liberal düşünce sistematığı, 1970'lerden sonra uluslararası sistem içerisindeki çatışmaların refaha engel oluşturduğu fikrine karşı ekonomik bağımlılığın devletlerin birbirlerine karşı kuvvet kullanımını sınırlandıracağı düşüncesini ortaya koyarak çatışma ve işbirliğinin nedenlerine ilişkin yeni bir bakış açısı ortaya çıkarmıştır.⁹²

Liberal düşünceyi savunan teorisyenler, uluslararası sistemin yapısına ve doğasına dair görüşleri ile uluslararası ilişkiler teorisine farklı bir bakış getirmiştir. Liberal teoriye göre, ticaret ve finansın ülkeler arasında bağlar kurması ve demokratik normların yayılmasıyla anarşik olarak tanımlanan dünyadan uzaklaşılacağı iddia edilmiştir. Micheal W. Doyle, liberal teorisinin uluslararası ilişkilere yaklaşımını dört unsur çerçevesinde değerlendirmiştir. Öncelikle liberal teoride aktör, uluslararası kurumların aksiyonlarını kabul etse de devleti toplumun yasal temsilcisi olarak üst konumda görmektedirler. Devlet, bireyler arasındaki tartışmalara taraf olarak değil hakem olarak katılmalı, bireylerin hak ve yükümlülüklerini sonuna kadar kullanabilecekleri ortamlar sunmalı ve koşulları korumalıdır. İkincisi, liberal teorisyenler uluslararası ortamın anarşik bir yapıda olduğunu bilmelerine rağmen, bunun devletlerarasındaki işbirliğini engellediği

⁹⁰ Alec Stone, "What Is a Supranational Constitution? An Essay in International Relations Theory," **The Review of Politics**, New York, 1994, Columbia University Press, s. 440-441.

⁹¹ Viotti ve Kauppi, **a.g.e.**, s. 194-195.

⁹² Walt, **a.g.m.**, s. 17.

fikrine karşı çıkmaktadır. Devletlerin yapı içinde kurdukları örgüt ve sistemlerle çatışma olasılığını ortadan kaldırabileceğini öne sürmektedirler. Devletlerin bireyler arasında kurduğu çıkar uyuşmasının devletlerarasında da kurulabileceğini vurgulamaktadırlar. Üçüncüsü, liberal teoride süreç ile bölgesel ve küresel bütünleşmelerin ortaya çıktığını ve bu yoğun etkileşimle uluslararasıdaki karşılıklı alışverişin artmasının, uluslararası sistemdeki aktörler arasındaki ilişkilere de yansıtacağı savunulmaktadır. Son olarak liberal teorisyenler devletlerarasındaki ilişkilerin kısa dönemli değil, uzun dönemli çıkarlar etrafında devam edeceğini ve yeni muhafazakârların öne sürmüş olduğu devletlerarasında görece kazanç öngörüsünün geçerli olmadığını, nihai mutlak kazancın mutlaka gerçekleşeceğini savunmaktadırlar.⁹³

Liberal teori, devlet ile birey arasında benzerlikler kurarak devletin konumuna açıklama getirmektedir. Liberal düşünceye göre tüm bireyler eşittir ve yaşama ve özgürlük gibi doğuştan gelen haklara sahiptir. Bireyler bu haklarını koruması için devleti oluşturmuşlardır ve devlet gücünü yönettiği bireylerden alır. Bu noktadan hareketle, uluslararası sistemde de tüm devletler eşittir ve var olma, özgürlük ve ulusal çıkarlarını koruma haklarına sahiptirler.⁹⁴

Liberalist düşüncenin temel argümanlarından biri de demokrasi ilkesinin ulusal veya uluslararası bir sistemde olmazsa olmaz yegâne gerekliliklerden biri olmasıdır. Zira demokrasi, neoliberalizmin de temel ilkesi olarak varlığını sürdürmektedir. Demokrasi barışı teşvik etmesi dolayısıyla tüm liberal teorisyenlerin üzerinde durduğu en önemli olgudur. Buna göre demokrasiler birbiriyle savaşmazlar. Temelleri Kantıyen liberalizme ve Wilson idealizmine dayanan neoliberal teoriye göre iç politikadaki değişiklikler dış politikayı ve ulusal güvenliği etkilemektedir. Ayrıca self determinasyon ilkesi Wilson'un da üzerinde durduğu temel ilkelerden birisi olarak neoliberalizmin esaslarından birisi olmaya devam etmektedir.⁹⁵

⁹³ Doyle, **a.g.m.**, s. 94.

⁹⁴ Arı, **a.g.e.**, s. 347.

⁹⁵ Arı, **a.g.e.**, s. 355-356.

Liberal teorisyenlerin, ülkelerin dış politikalarını açıklamada en önemli argümanları, muhafazakârların aksine uluslararası barış ve işbirliği kavramları olmuştur. Muhafazakâr teorinin uluslararası çatışma kavramının tersine, liberal teorisyenler bu kavramların uluslararası ilişkilerin doğasını yansıttığını ileri sürmüşlerdir. Liberal teori, güvenlik odaklı politikaların gelişen dünya ile birlikte değiştiğini refah, modernleşme, çevresel faktörler, bireysel özgürlükler gibi konuların güvenlik, güç kadar devletlerin dış politikadaki tutum ve davranışlarını etkilediğini ifade etmektedirler.⁹⁶

Dolayısıyla liberal teori, uluslararası politikanın geleneksel uygulamalarından olan güç dengesi ve ittifaklar oluşturmayı ve emperyalist politikalara karşı çıkarak bu aksiyonlar yerine uluslararası hukuk kurallarını, uluslararası örgütleri ve ulusların kendi kaderlerin belirleme hakkını desteklemektedirler.⁹⁷ Ayrıca liberal teori, devletlerin demokratik yönetim şeklini, barışçıl uluslararası sistem için gerekli bir özellik olarak görmektedirler. Demokratik yönetim sistemine sahip devletlerarasında işbirliğine dayalı örgütler kurulabilmektedir. Dolayısıyla uluslararası örgütler barış ve güvenliği sağlayacak bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.⁹⁸

John Locke, J.J. Rousseau, Woodrow Wilson, Thomas Hobbes ve David Mitrany gibi birçok liberal düşünür, uluslararası örgütlerin barışın korunmasında ve geliştirilmesinde çok önemli bir role sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Uluslararası sistemin gelişen yapısı ile birlikte hükümet-dışı aktörlerin önemlerinin arttığı ve bu aktörlerin dış politika yapımında etkin konuma geldiği savunulmaktadır. Liberal teori de dış politikanın artık tek bir aktöre göre açıklanıp analiz edilemeyeceğini öne sürmektedir.⁹⁹ Liberalizmi savunan teorisyenler, savaşın uluslararası ilişkilerin temel özelliklerinden olduğunu ve uluslararası sistemin anarşik durumunu kabul etmektedir, ancak uluslararası sistemin barış ve uyum özelliğinin bulunduğunu da öne sürmektedirler. Uluslararası ilişkilerde savaş ve barışın birlikte var olduğu fikri

⁹⁶ Arı, **a.g.e.**, s. 357.

⁹⁷ Michael W. Doyle, **Ways of War and Peace, Realism, Liberalism and Socialism**, New York, 1997, W.W. Norton Company s. 217-218.

⁹⁸ Doyle, **Liberalism and World Politics...**, s. 107.

⁹⁹ Viotti ve Kauppi, **a.g.e.**, s. 196-197.

doğrultusunda savaşın yok edilmesiyle küresel barış ortamının oluşacağına inanmaktadırlar.¹⁰⁰

Esasen neoliberal kurumsallaşma ve kuramsallaşma, yeni muhafazakâr söylem ile birçok açıdan benzerlik göstermekte ve ortak değerler etrafında buluşmaktadır, ancak, neoliberalizmin savunucuları, yeni muhafazakâr söylemin aşırı derecede çatışma ve rekabet üzerine odaklandığını ve anarşik uluslararası sistemde dahi işbirliği şansını azalttığını iddia ederler. Neoliberal teorisyenler, kurumları sistemdeki aktörler arasında işbirliğini sağlayan arabulucular ve/veya araçlar olarak görürler. Son zamanda neoliberaler araştırmalarını evrensel yönetim konularına ve evrenselleşme sürecinin yönetimi ile bağlantılı kurumların oluşturulması ve korunması üzerine yoğunlaştırmışlardır. Neoliberaler yönetim anlamında devlet sistemlerini, yani rejimleri kabul edilen kurallar, normlar, prensipler ve karar alma süreçlerine dayanan sosyal kurumlar olarak görmektedirler. Bunlar çevre ve insan hakları gibi konularda çeşitli devletler ve devlet olmayan aktörlerin etkileşimini yönetirler. Devletler çıkarlarını organize eder, kuralları ve prosedürleri oluştururlar.

Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası kurumlar, çatışmaların azaltılmasını sağlayacak hangi ilkelerin kabul edilebilir olduğu ve hükümet tasarruflarının meşru mu yoksa gayri meşru mu olduğuna yoğunlaşmışlardır. Bunun sonucu olarak, aktörlerin beklentilerinin biçimlenmesinde etkin rol oynamaktadırlar. Neoliberaler, uluslararası kurumları uluslararası sistemde işbirliğini sağlayacak başlıca aktörlerden biri olarak görürler. Rejimler ve kurumlar rekabetçi ve anarşik uluslararası sistem yönetimine yardım ederler ve çok yönlü işbirliğinin ulusal çıkarların korunabilmesi için gereklilik olduğunu savunurlar. Neoliberaler, devletin nihai amaçlarına ulaşmak için işbirliği yapılması gerektiğine, işbirliği için en büyük engelin ise diğer devletlerin bu konuda gönülsüz olması ve aldatmaları olacağına inanırlar. Soğuk Savaş sonrasında neoliberal teorinin ortaya attığı en önemli kavram “Demokratik Barış Teorisi” olarak adlandırılan kavramdır. Uluslararası ilişkiler

¹⁰⁰ Doyle, **Liberalism and World Politics...**, s. 105.

içerisinde bu teorik kavram üzerinde tartışmalar ve eleştiriler yoğun şekilde yaşanmaktadır.¹⁰¹

Demokratik Barış Teorisi, liberal teori tarafından ortaya konan, demokrasilerin özünde otokratik devletlerden daha barışçıl olduğu iddiasının uzantısıdır. Bu yaklaşıma Michael Doyle ve Bruce Russett gibi akademisyenler farklı açılımlar getirmektedir. Bu düşünürler, Immanuel Kant'ın demokrasiler birbirleri ile savaşmaz tezini çıkış noktası kabul etmektedirler.¹⁰²

Immanuel Kant'ın 1795'te yayınladığı "Ebedi Barış" adlı eseri uluslararası ilişkilerin etkileşimli doğasının anlaşılmasına yardımcı olurken, demokratik devletlerarasında barışçıl ilişkilerin çerçevesini oluşturan unsurların ortak işbirliği, karşılıklı saygı ve anlayışa dayalı prensipler olduğunu ortaya koymuştur.¹⁰³ Kant, cumhuriyetçi yönetimlerin oluşturduğu liberal barış federasyonu ile aslında günümüzdeki demokratik barış söylemi üzerine vurgu yapmıştır. Kant'ın uluslararası barış için gerekli üç ayrı görüşü bulunmaktadır:

Birinci görüş, ahlak felsefesi ile ilgilidir. Kant'a göre, her devletin sivil yapıları ve anayasası cumhuriyetçi nitelikte olmalıdır. Cumhuriyetçilik ile ahlaki özerkliğe katılım, bireyselleşme ve politik kurallar gibi yasal yaptırımların en azından tüzel olarak çözümlenmesini kastetmektedir. Cumhuriyetçi yönetimlerin belirleyici özelliği olan güçler ayrılığı ilkesi, hukukun kişisel çıkarlara göre oluşturulmasını engeller, devlet içerisinde farklı yapılar oluşturarak rasyonel kararların ortaya çıkma ihtimalini artırır. Bu kararlar ise, bireylerin kararları sonucu olduğu için toplum içindeki genel uyum uluslararası sistemde barışa yönelir. Bu görüşün günümüzdeki yansıması kozmopolit dünya sisteminin oluşturulmasıdır.¹⁰⁴

¹⁰¹ Robert O. Keohane, "Uluslararası Kurumlar: Karşılıklı Bağımlılık Yürüyebilir mi?", **Foreign Policy**, İstanbul, Bahar 1998, Sayı:1, s. 67.

¹⁰² Lamy, **a.g.e.**, s. 192.

¹⁰³ Doyle, **Liberalism and World Politics...**, s. 93-94.

¹⁰⁴ Doyle, **Liberalism and World Politics...**, s. 94-95.

Kant'ın ikinci görüşü ise, serbest ticaret ile uluslararası barışın doğru orantılı bir ilişki içerisinde olduğudur. Liberal cumhuriyetler ticari anlaşmalarla kendi aralarında barışı sağlayacaklardır. Ayrıca serbest dolaşım hakkı ile de dünyanın uzak bölgelerindeki toplumlar arasında barışçıl ilişkiler kurulacaktır. Bu doğrultuda toplumlar kademeli olarak birbiriyle daha fazla yakınlaşacaktır. Günümüzde bu fikir liberal enternasyonalistlerin görüşleri ile paralellikler içermektedir.¹⁰⁵

Kant'ın bir diğer önemli görüşü ise demokratik devletlerin savaş yapmalarının mevcut sistem itibarıyla imkânsız oluşudur. Kant, toplum içerisinde bireyler arasında kurulan barış ilişkilerinin, uluslararası sistemde devletler arasında da kurulabileceğini ifade etmiştir. Cumhuriyetçi demokrasiler arasında kurulan birliği barış federasyonu olarak tanımlayan Kant, bu federasyon içinde her bir ulusun güvenliğini ve devamlılığını özgürlüklerini kaybetmeden barışçıl bir ortam içinde koruyabileceğini ileri sürmüştür. Ortak güvenlik içerisinde barışı getirecek olan bu federasyon birlik düşüncesi, nihai anlamda tüm toplumları da içine alacak şekilde genişleyecek ve ebedi barış sağlanacaktır. Ayrıca bu federasyona dâhil olmak toplumların güvenliğini garanti altına alırken, diğer toplumlarla karşılıklı hakların korunduğu barışçıl ilişkilere de zemin hazırlayacaktır. Bu görüşün günümüzdeki yansıması ise ABD literatüründe oldukça popüler olan demokratik barış teorisidir.¹⁰⁶

Kantın bu üç görüşü devletler arasında istikrarlı bir barışın oluşmasında temel görüşler niteliğindedir. Bunların sonucunda, liberal unsurların, cumhuriyetçi yönetimin özümsemiği ilkeler etrafında evrenselleştirilmesi ve uluslararası sistemde demokratik devletlerin söz sahibi olması ve bu doğrultuda savaş olgusunun barışa çevrilebilecek bir durumun ortaya çıkmasıdır. Bu liberal değerler uluslararası ilişkileri etkilemektedir. Liberalizm düşüncesi ile özgürlükçü değerleri koruyabilen cumhuriyetçi devletler esas alınarak oluşturulan uluslararası sistem, demokratik barış teorisi ile de daha da güçlenecektir.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Doyle, **Liberalism and World Politics...**, s. 95.

¹⁰⁶ Doyle, **Liberalism and World Politics...**, s. 97.

¹⁰⁷ Faruk YALVAÇ, "Savaş ve Barış", **Devlet ve Ötesi; Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, İstanbul, 2005, İletişim Yayınları, s. 271.

Demokratik barış teorisi, liberal unsurları bünyesinde barındıran devletlerin oluşturduğu kabul edilen iki temel önerme üzerine kurulmuştur. Öncelikle, demokratik devletlerin ortak değerler paylaştıklarından birbiri ile barışçıl ilişkiler geliştirecekler ve devletlerarasında savaş yaşanma ihtimali söz konusu olmayacaktır. Diğer bir önerme ise, demokratik devletlerin demokratik olmayan devletlerle geliştirdiği ilişkilerin şüphe ve çatışma eğilimli olduğudur. Bu doğrultuda demokratik devletlerin kendi aralarında bir barış alanı oluşturacağı kabul edilir. Demokratik olmayan devletlerle ise savaşa ihtimali her daim yüksektir.¹⁰⁸

Demokratik barış teorisi, demokrasilerin neden birbirleriyle savaşmadıklarına iki farklı açıklama getirmektedir. Birincisi, demokratik yapının karmaşıklığı ve denetim mekanizmaları devletleri yöneten liderleri savaş çıkarma konusunda isteksiz yaparken, savaşı sadece en son seçenek olarak düşünmeye zorlamaktadır. Kurumsal ve politik yapı, karar alma sürecini çok boyutlu bir hale sokmuştur. Bu doğrultuda, aralarında anlaşmazlık bulunan iki demokratik taraf kamuoyunun etkisi ile anlaşmazlığı barışçıl yollarla çözümler. Buna karşın demokratik olmayan devletlerin liderleri ise anlaşmazlık durumunda kamuoyunun ve resmi kurumların görüşlerinin karar alma sürecinde etkisi bulunmadığından ve liderin en son kararı vermesinden dolayı anlaşmazlıklar şiddete başvurularak çözümlenir. İkinci açıklama ise normatif yaklaşımdır, demokratik barışın sebeplerini, demokrasiler tarafından kabul edilen fikirlere ve kurallara göre açıklamaktadır. Demokrasiler, demokratik değerler konusunda aralarındaki ilişkileri geliştirirler. Bu doğrultuda, aralarındaki anlaşmazlık, çatışmaya varmadan rasyonel ve barışçıl yöntemlerle çözülür.¹⁰⁹

Demokratik barış teorisi, Soğuk Savaş sonrası Amerikan dış politikasını yönlendiren temel yaklaşımlardan biri olmuştur. ABD eski başkanlarından Bill Clinton yönetiminin demokratik ülke sayısını artırma çabasını meşrulaştırmak için demokrasiler birbiriyle savaşmaz söylemini sıklıkla kullanması çarpıcı tespitlerden biridir. Demokratik barış teorisinin Amerikan dış politikasında temel yaklaşımı

¹⁰⁸ Ağcan, **a.g.e.**, s. 120-121.

¹⁰⁹ John M. Owen, "How Liberalism Produces Democratic Peace," **Critical Concepts In Political Science**, New York, 2000, Routledge Press, s. 940-942.

haline gelmesi ile teorinin dış politikaya uygulaması yönünde görüşler ve eleştiriler doğal olarak artmıştır. Bazı düşünürler, devletlerin demokratik dönüşüm sürecinin ortalarında savaşa daha eğimli olabileceklerini öne sürmektedirler. Bunun sonucu olarak da demokrasi ihracı çabalarının var olan durumu daha da kötüleştirdiği görülmüştür.¹¹⁰

Diğer düşünürler ise eleştirel bir yaklaşımla, demokrasiler arasında savaş olmamasının demokrasinin nasıl tanımlandığına ve demokratik devlet sayısının özellikle 1945'ten önce göreceli düşüklüğüne bağlı olduğunu ifade etmektedirler. Örneğin Christopher Layne, geçmişte demokrasilerinin son anda savaşmaktan vazgeçmelerinin nedeninin ortak demokratik özellikleriyle ilişkili olmadığını belirtmektedir.¹¹¹

Savunulan görüşler esas alınmak kaydıyla liberalizm teorisi, uluslararası barışın sağlanabileceği savından hareket etmektedir. Liberal teori, dış politika konusunda devlet ile birlikte gelişen çok uluslu şirketler, hükümet dışı kurumlar ve uluslararası örgütlerin önemine dikkat çekerek bu yapıların da uluslararası sistemde aktör olduklarını vurgular. Bu kurumlar arasındaki ortak değer ve işbirliğinin artmasıyla uluslararası ortamda barışın daimi hale geleceğine inanır.

1.5. Pluralizm ve Uluslararası İlişkiler

Liberalizm gibi uluslararası işbirliğini savunan Amerika menşeli pluralizm teorisi, 1970'lerle beraber uluslararası ilişkiler alanında özellikle sistemin değişim içinde olduğu süreçte dış ve iç politika arasında kesin bir ayırıma giden ve devlet merkezli analizleri benimseyen düşüncelere karşı yeni fikirler ve yeni perspektifler getirme iddiası ile ortaya çıkmıştır. Pluralizm, sistemdeki değişikliklerle beraber artan karşılıklı bağımlılık ve etkileşim nedeniyle devletin sınırlarının önemini yitirmeye başladığı, iç ve dış politika arasındaki ayırımın oldukça güçleştiği,

¹¹⁰ Yalvaç, **a.g.m.**, s. 275.

¹¹¹ Walt, **a.g.m.**, s. 23-24.

uluslararası politikanın ekonomik olaylardan ve uluslararası örgütlerin kararlarından giderek daha fazla etkilendiği savlarından hareket eder.¹¹²

Pluralizm daha çok liberal teori çerçevesinde değerlendirilmektedir. Ancak, ekonomik ilişkilerin çok önemli bir konuma gelmesi, dolayısıyla çok uluslu şirketlerin uluslararası operasyonları, iletişim teknolojisindeki olağanüstü ilerlemeler ve bunun sonucunda bireylerin teknolojik gelişmelerle enformasyon ağına girmesi ve uluslararası örgütlerin etkin konumlara yükselmesi gibi olgulara daha kapsamlı açıklamalar getirmesi pluralizmin ayrı bir teorik yaklaşım olmasını sağlamıştır.¹¹³ Pluralist yaklaşımın öncülerinden James N. Rosenau, devletlerin etkilerinin azalmasının, hükümet dışı unsurların otorite ve etkinliklerin artması üzerinde ters etkiye sebep olacağını belirtmiştir. Sonuç olarak devletlerin dış politika yapımında değişikliğe gidebilmeleri için çok az ihtimal vardır, çünkü uluslararası politika artık tüm devletlerin dış politikalarının toplamından oluşan bir ilişkiler bütünü değildir. Artık devletler uluslararası politikanın tek yapımcısı konumunda olmayıp bu işlevlerini devlet dışındaki birimlerle paylaşmaktadırlar.¹¹⁴

Pluralizmi savunan teorisyenlerin dört önemli savı vardır. Birincisi, pluralist teori hükümet dışı aktörlerin uluslararası politikada önemli birer unsur olduğunu savunmaktadır. Teoriyi savunanlar, devlet merkezli yaklaşımlar yerine çok aktörlü uluslararası ilişkiler yaklaşımını benimsemiştir. Uluslararası örgütlerin, çok uluslu şirketleri, bireyleri ve dolayısıyla uluslararası politikayı etkiledikleri ve gündemi belirlemede önemli bir aktör oldukları vurgulanır. Ayrıca gelişen dünyada bu aktörler haricinde terörist gruplar ve silah tüccarları gibi devlete ait olmayan unsurların da etkisinin bulunduğu bir diğer tespittir. Devletlerarasında karşılıklı bağımlılık prensibi geçerlidir. Karşılıklı bağımlılığın temel itici gücü ise uluslararası sistemi bir arada tutan ve gittikçe artan etkileşim ağının yoğunluğudur.¹¹⁵

¹¹² Arı, **a.g.e.**, s. 331-332.

¹¹³ Sönmezoğlu, **a.g.e.**, s. 106-107.

¹¹⁴ Arıboğan, **a.g.e.**, s. 212.

¹¹⁵ Viotti ve Kauppi, **a.g.e.**, s. 192-193.

İkincisi, pluralistler için devlet bölünmez bir unsur değildir. Devlet somutlaştırılmış bir varlık da değildir. Devlet rekabet eden bireylerden, çıkar gruplarından ve bürokrasiden meydana gelir. Bu unsurlar arasındaki rekabet, mücadele ve uzlaşmalar devleti oluşturan aktörler koalisyonunun temelidir. Bu aktörlerin devletlerin dış politika kararlarının oluşumunda ayrı ayrı etkileri ve rolleri bulunmaktadır. Örnek olarak Amerikan dış politikası kararları soyut bir mevcudiyet olan devlet tarafından değil, dış politika unsurları içindeki çeşitli karar alma birimlerince verilir. Pluralist yaklaşım devleti parçalara ayırarak onu oluşturan unsurları da uluslararası ilişkiler aktörü olarak kabul etmektedir.¹¹⁶

Üçüncüsü, pluralistler devletin rasyonel bir unsur olduğu şeklindeki realist görüşe karşı çıkarlar. Pluralistler açısından farklı görüşler, farklı rasyonellikler öngörülebilmekte ve devlet bir bütün olarak aynı rasyonel temel üzerinde uzlaşmayabilmektedir. Bu uzlaşmazlık, dış politikanın belirlenmesinde kullanılacak yöntemlerin seçilmesine kadar genişleyen bir boyutta söz konusu olabilmektedir.¹¹⁷

Dördüncüsü ise, pluralistler için uluslararası ilişkilerin gündeminin çok kapsamlı ve geniş olduğudur. Her ne kadar ulusal güvenlik konuları önemli ise de, pluralistler aynı zamanda 20. yüzyılda karşılıklı bağımlılığın artmasından doğan çeşitli ekonomik, sosyal ve ekolojik konular üzerinde de durmaktadırlar. Bazı pluralistler, ekonomi, enerji ve çevre konuları ile bu konuların uluslararası ilişkiler gündeminde nasıl önem kazandığını vurgularlar. Diğer pluralistler ise dünya nüfus problemi ve üçüncü dünya ülkelerindeki açlık ile ilgilenen uluslararası girişimleri incelerler. Devletin uluslararası ilişkiler gündemini sadece askeri konularla tanımlayan ve ulusal güvenlik konuları ile ilgilenen muhafazakârların aksine pluralistler, ekonomik ve toplumsal konuların da en az güvenlik konuları kadar önemli olduğunu öne sürmektedirler. Pluralistlere göre modern uluslararası sistemde devletler ve toplumlar arasında tüm bu alanlarda karşılıklı bağımlılık kendiliğinden meydana gelmiştir.¹¹⁸

¹¹⁶ Sönmezoğlu, **a.g.e.**, s. 111-112.

¹¹⁷ Viotti ve Kauppi, **a.g.e.**, s. 193-194.

¹¹⁸ Viotti ve Kauppi, **a.g.e.**, s. 194-195.

2. İstihbarat Teorisi

2.1. Tanım ve Teorik Çerçeve

Uluslararası sistemde aktif bir şekilde rol alan devletlerin, sistemin parçası olan diğer aktörler ile yaşayabilecekleri sorunları öngörebilmek, çıkar ve tehdit algılaması ile ilgili olası kriz senaryolarına karşı hazırlıklı olabilmek maksadıyla, legal ve illegal tüm imkânları ile hedef ülke/kuruluş hakkında topladığı stratejik bilgilere istihbarat denmektedir.¹¹⁹ Esasen istihbaratın tek bir tanımını yapmak mümkün değildir. Mesela ünlü siyaset bilimci Sherman Kent'e göre istihbarat bilgidir.¹²⁰ T.W. Procyshyn'a göre istihbarat insan düşüncesinin mantıksal ilerlemesinin ve algılarının nihai ürünüdür.¹²¹ Procyshyn'in bu tanımı istihbaratı, izahatı kısa ve özlü bir teorik çerçeveye oturtmaktadır. Ne var ki istihbaratın bu tanımı, literatüre yabancı bir kişiye pek bir anlam ifade etmemektedir.

Bilimsel bir kavram olarak istihbaratın içeriğine kısaca değinmek gerekmektedir. İstihbarat, bir ulusun karşı karşıya olduğu tehditler ve bununla birlikte ulusal çıkarları ilgilendiren fırsatları önceden görebilmesi için, stratejik, operasyonel ve taktik düzeyde olaylarla, gelişmelerle, karar alıcılar ve kurumlarla ilgili olarak bilgi toplama, karşılaştırma, değerlendirme, analiz, birleştirme ve yorumlama faaliyeti şeklinde ifade edilebilir.¹²²

İstihbarat çalışmaları konusunda yapmış olduğu çalışmalarla adından söz ettiren Adda Bozeman ise istihbaratı, politik olarak birleşmiş toplumların çevrelerindeki toplumlar ile ilgili güvenilir bilgi ve malumat ihtiyacına dayanan, devlet yönetiminin bir parçası olan eylem şeklinde tanımlamaktadır.¹²³

¹¹⁹ Mehmet Atay, "Stratejik Ulusal Güvenlik İstihbaratı", **Strateji Dergisi**, Ankara, 1996, s. 80.

¹²⁰ Sherman Kent, **Strategic Intelligence for American World Policy**, New Jersey, 1949, Princeton University Press., s. 3.

¹²¹ T.W. Procyshyn, **The Coming Intelligence**, Montreal, 1998, Canadian Forces College Press., s. 1.

¹²² Loch K. Johnson, "Decision Costs in the Intelligence Cycle", **Intelligence-Policy and Process**, London, 1985, Westview Press., s. 1.

¹²³ Adda Bozeman, "Strategic Intelligence and Statecraft", **Selected Esseys' Brassey's**, Vol. 45. London, 1992, Brassey's Press., s. 1.

Kavramın derinlerine indikçe, istihbaratın tanımı ile ilgili çok başka özellikler de ortaya çıkmaktadır. İstihbarat, muhafazakâr bir yoruma göre; Kamuya açık olmayan bilgilerin ve kısmen bu tür bilgilere dayanılarak yapılan analizlerin siyasal karar alıcılar veya hükümet içindeki diğer karar alıcılar için hazırlanan kısmıdır. İstihbaratı diğer herhangi bir bilgiden farklı kılan şey, gizlice toplanan bilgiyi kullanması ve karar alıcıların taleplerini zamanında karşılayacak şekilde hazırlanmasıdır.¹²⁴

Türk insanının algısında ise istihbarat, yanlış bilinen, yanlış tanınan, korkulan, sık sık olumsuz anlamda kullanılan, uzak durulması gerektiği düşünülen bir illegal faaliyet olarak tanımlanabilir. İstihbarat kelimesi Arapça “istihbar”, “haber” ve “bilgi alma” kelimesinin çoğuludur. Bu açıdan eşinin kendisini aldatıp aldatmadığını öğrenmek için araştırma yapan bir kadının yaptığı, bir istihbaratçının yaptığından pek bir farkı yoktur. Biraz sonra üzerinde daha ayrıntılı durulacağı üzere, teknik anlamda bu mukayese ile ilk etapta bazı benzerliklerin olduğu da şüphe götürmez bir gerçektir. İstihbarat, İngilizcede “intelligence” yani akıl, zekâ, anlayış, haber, bilgi ve istihbarat anlamına gelmektedir.¹²⁵

Özetle istihbarat, ulaşılabilen bütün açık, yarı açık, ve/veya gizli kaynaklardan her türlü aracın kullanılması sonucunda elde edilen her türlü veri, malumat ve bilginin ulusal genel ve özel nitelikteki politikaların gerçekleştirilmesi ve ulusal politikalara zarar verilmesinin önlenmesi amacıyla toplandıktan sonra önemine ve doğruluğuna göre sınıflandırılması, karşılaştırılması, analiz edilerek değerlendirilmesi sürecinden sonra elde edilen bilgiye denir.¹²⁶

Abram Shulsky’in, “İstihbarat, her tür politik, ekonomik, sosyal ve askerî olayı anlamayı ve gelişmeleri öngörmeyi amaçlayan evrensel bir sosyal bilimdir” ifadesi istihbaratın yapılmış en iyi tanımlarından birisidir.

¹²⁴ Maurice R. Greenberg ve Richard N. Haas, **Making Intelligence Smarter**, Council on Foreign Relations, Washington D.C., 1998, Council on Foreign Relations Press., s. 7.

¹²⁵ Muazzez Şenel ve Turhan Şenel, **İstihbarat ve Genel Güvenlik Konularımız**, Ankara, 1997, Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, s. 32.

¹²⁶ Ümit Özdağ, **İstihbarat Teorisi**, Ankara, 2008, Kripto Yayınları, s. 30.

Yukarıda verilen tanımlardan hareketle yola çıkarak, istihbaratın temel amacının, rakip devletin/kuruluşun/birimin,

- Mevcut ve potansiyel rakiplerin kısa ve uzun vadeli niyetlerinin;
- Kısa ve uzun vadeli niyetlerini gerçekleştirmek için ne tedbirler aldıklarının,
- Bu tedbirleri uygulama güç/yeteneklerinin olup olmadığının tespiti ile söz konusu yeteneklerin ne olduğunun belirlenmesidir.¹²⁷

Bütün bu tanımlamalar ve açıklamalardan hareketle istihbaratın sağladıklarına bakarsak üç ana özellik ortaya çıkmaktadır:

- Uzun vadeli bir perspektif ve öngörü sağlanması
- Karar alıcının politika oluşturma sürecine katkı yapılması
- Bir devletin bilgilerini, ihtiyaçlarını ve yöntemlerini gizlemesidir.¹²⁸

2.2. Tarihsel Çerçeve

İnsanlık tarihi boyunca yöneticiler, istihbaratı yoğun ve değişik oranlarda başarılı olarak devlet yönetiminde kullanmışlardır. İstihbaratın dünyanın en eski mesleklerinden birisi olarak tanımlanması, istihbarat tarihi hakkında bilgi edinilmesi için büyük bir avantaj sağlamaktadır.¹²⁹ İstihbarat, bir meslek olmaktan ziyade, değişik nedenlerle yapılan bir ticaret olarak ortaya çıkmıştır. İlk istihbarat faaliyeti ise av peşinde iz sürmenin, düşman peşinde iz sürmeye uyarlanmasıyla ortaya çıkmıştır. Tufandan sonra Hz. Nuh'un güvercin yollayarak suların çekilip çekilmediğini araştırması dahi bazı araştırmacılar tarafından modern anlamda istihbarat olarak yorumlanmaktadır.¹³⁰

¹²⁷ Micheal Herman, **Intelligence, Power in Peace and War**, Cambridge, 1999, Cambridge University Press., s. 116.

¹²⁸ Mark M. Lowenthal, **Intelligence, From Secrets to Policy**, Washington D.C., 2000, JQ Press., s. 2-5.

¹²⁹ Herman, **a.g.e.**, s. 116.

¹³⁰ Gregory F. Treverton, "Covert Action and Open Society", **Foreign Affairs**, Vol.1, Summer,1988, School of J.F. Kennedy Public Affairs Press., s. 369.

Eski Ahit'te Hz. Musa 12 adamını, Mısır'ı terk ettikten sonra, kavminin yerleşik düzene geçebileceği bir yer bulmaları amacıyla Filistin'e yollar ve şöyle der: "Gidin görün ülkenin nasıl bir yer olduğunu, orada yaşayan insanların güçlü mü, kolay mı? Şehirlerinin savunması zayıf mı yoksa iyi mi tahkim edilmiş? Toprak çorak mı, verimli mi? Ağaç var mı, yok mu?"¹³¹ Hz. Musa'nın bir peygamber değil, bir komutan veya devlet adamı olarak sorduğu sorular esasen stratejik istihbaratın bütün unsurlarını içermektedir. Ülkenin coğrafyası, halkın nitelik ve niceliği, askeri coğrafyası, ekonomik durumu, araştırılması istenen konular olarak ortaya çıkmaktadır. Ahit'e göre Hz. Musa'nın her bir Yahudi kabilesini temsilen görevlendirdiği 12 casus bahse konu bilgileri toplamıştır. Getirdikleri bilgiler bir toplantıda ileri gelenler tarafından değerlendirilmiştir. Topluma açık olan bu değerlendirme sonucunda Yahudiler arasında düşmanın çok güçlü olduğu inancı ile panik çıkmış, Yahudileri Filistin'e götürmeyen Hz. Musa, kavmi ile birlikte 40 yıl çölde kalmayı tercih etmiştir.¹³²

Eski Mısır'da yani Hz. Musa'nın terk ettiği topraklarda istihbarat tabiri caiz ise bir güzel sanat halini almıştır. Akabinde M.Ö. 1580-1150 yılları arasında Mısır'da, kendi içinde esir sorgucularından özel iz sürücülere kadar değişik alt birimlere ayrılan profesyonel bir meslek haline gelmiştir.¹³³

M.Ö. 500'lerde yaşayan Çinli general Sun Tzu da Ping fa isimli eserinde istihbaratı iki anlamda, yani faaliyet ve bilgi olarak ayrı ayrı tanımlamıştır. Sun Tzu'ya göre "*Bir hükümdarı veya iyi bir generali başarıya, fethetme ve büyük işler yapmaya götüren, geleceği görmesidir.*" Faaliyet olarak istihbarat konusunda ise Sun Tzu, "*Geleceği görmek denilen şey ruhlardan, kamlardan, geçmişteki olaylar ile yapılan karşılaştırmalardan veya hesaplamalardan çıkarılmaz. O, düşmanın içinde bulunduğu durumu bilen insanlardan elde edilmelidir*" demektedir.¹³⁴

¹³¹ Eski Ahit: Çölde Sayım, Bölüm:13, İstanbul, 2003, Kişisel Yayınlar, s. 16-20.

¹³² Peter Gudgin, **Military Intelligence, A History**, London, 1999, Penguin Books, s. 106.

¹³³ Jerome K. Clauser ve Sandra M. Weir, **Intelligence Research Methodology-An Introduction to Techniques and Procedures for Conducting Research in Defence Intelligence**, Washington D.C., 1975, Norton Publishing, s. 7-8.

¹³⁴ Sun Tzu, **Savaş Sanatı**, Çeviren: Sibel Özbudun ve Zeynep Ataman, İstanbul, 1992, Anahtar Kitapevi Yayınları, s. 196.

İstihbari nitelikteki bir bilgi sadece eski Mısır, İbrani toplumu ile eski Çin’de değil, eski Hint ve Pers İmparatorluğu’nda da yaşamsal öneme sahip bir silah olarak görülmüştür. Örneğin Hindistan’da Maurya döneminde kutsal Hindu metinlerinde evren ve devletin yönetiminin ancak düzgün bir şekilde yapılacak gözlem, istihbarat ile mümkün olduğu kaydedilmektedir.¹³⁵

Eski Çin’de ise M.Ö. 7. ve 3. Yüzyıllar arasında krallığı, birbirleri için çarpışan devletleri Çin İmparatorluğu çatısı altında birleştirdikten sonra Konfiçyüsçü öğretiye dayanan ve karşı istihbarat mantığı ile hareket eden bir bağımsız devlet oluşturmuştur. Çok etkin bir şekilde yetkinleşen bu istihbarat ve psikolojik hareket mekanizmalarının Türkler için tasarlanıp uygulandığını söylemek abartılı olmayacaktır. Çünkü varlığını devletin yapısını ve milli kimliğini değiştirmeden sürdürmeyi başarmış olan bu iki milletin Asya’nın içindeki rekabetinin tarihi M.Ö. 2000’lere kadar geri gitmektedir.¹³⁶

Türkler de istihbaratın stratejik önemine tarihin değişik dönemlerinde farklı ölçülerde farklı derecelerde önem vermişlerdir. Örneğin 11. Yüzyılda Büyük Selçuklu İmparatorluğu yönetiminde istihbaratın ne kadar önemli olduğu Fars kültürünün taşıyıcısı olan Büyük Vezir Nizamü’l-Mülk’ün “Siyasetname” isimli kitabının “Casusları Sevk ve İdare, Mülkün Selameti ve Raiyyetin İşlerine Dair” başlıklı 13. Bölümü’nden anlaşılmaktadır. Nizamü’l-Mülk, *“Hiçbir şeyin hiçbir surette gizli saklı kalmaması ve vuku bulan yahut ayyuka çıkan bir meseleye anında müdahale için kulaklarına çalınan her şeyi padişaha ulaştıracak, tacir, seyyah, sufi, yoksul, sakatatçı kılığında, dört bir yana casuslar salınmalıdır. Nice zamandır valiler mukti’an, memurlar ve umera isyan ve muhalefete meyleder ve padişah hakkında fenalık ister ve sufi fikirde bulunur. Casus gelip haber verince hemen padişah atına biner ve askerini sevk eder”* demektedir.¹³⁷

¹³⁵ Friedrich Wilhelm, *“Königssindish-eine Variante im grossen Spiel der Geheimdienste”*, **Geheimdienste in der Weltgeschichte**, München, 2003, Beck Verlag, s. 78.

¹³⁶ Özdağ, **a.g.e.**, s. 44.

¹³⁷ Nizamü’l-Mülk, **Siyasetname**, Çeviren: Mehmet Taha Ayar, İstanbul, 2009, İş Bankası Kültür Yayınları, s. 101.

Cengiz Han, istihbaratı tarihte en sistemli olarak kullanan ve yaygın bir istihbarat ağının sağladığı imkânları en iyi şekilde değerlendiren yöneticidir. Cengiz Han, modern istihbaratın parçası olan psikolojik harekâtın etkisini keşfetmiş ve yetiştirdiği özel savaşçılarla düşmanın moral gücünü yok etmiştir.¹³⁸

Moğol İmparatorluk Ordusu tarafından Ön Asya ve Çin Yurdu'na düzenlenen seferler, ölçü ve nitelik, baskın ve hareket kabiliyeti, stratejik ve taktik alanlardaki dolaylı tutum bakımından tarihteki hangi harekât ile mukayese edilirse edilsin onlara eşit veya üstündür. Bu sonucun ortaya çıkmasında Cengiz Han'ın istihbarat ve istihbaratın bir parçası olan psikolojik harekât taktiklerinin etkisi büyük olmuştur.¹³⁹

Görüldüğü üzere Asya kıtasında istihbaratın etkin kullanımına bu derecede önem verildiği halde, Avrupa'da istihbarat ve istihbaratçılığa Asya'ya nazaran oldukça geç sayılabilecek bir dönemde, yani Roma İmparatorluğu döneminde başlanmıştır. İmparatorluk, o dönem hâkimiyeti altında bulundurduğu topraklardaki gücünü, oluşturduğu gizli bir istihbarat teşkilatına borçludur. Roma Kilisesi ve Venedik Şehir Devleti, gizli örgütleri marifetiyle gerçekleştirdiği operasyonlar sayesinde çağdaşı rakip devletler üzerinde imtiyaz sahibi olmuşlardır. Bununla birlikte Avrupa'da istihbaratın politika aracı olarak kullanılması o kadar da eski değildir. XIV. Loui zamanında Fransa'da istihbarat yavaş yavaş politik bir silah olarak kullanılmaya başlanmıştır, ancak sistemli bir şekilde kullanılması Fransız İhtilali'nden sonra olmuştur.¹⁴⁰

Birinci Dünya Savaşı ile tarihinde yeni bir sayfa açılan istihbarat kavramı, halen devam eden süreçte özellikle de İkinci Dünya Savaşı sırası ve sonrasında oldukça gelişme göstermiş hatta kendi ölçüleri içerisinde bir bilim dalı olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Klasik istihbaratın kendine has metotlarının artık yerini yeniçağın özelliklerine uygun teknolojik kullanımlara açık bir biçimde

¹³⁸ Clauser ve Weir, **a.g.e.**, s. 6-9.

¹³⁹ Lindel B. Hart, **Strateji, Dolaylı Tutum**, Çeviren: Cemal Enginsoy, Ankara, 2002, ASAM Yayınları, s. 48.

¹⁴⁰ Bekir Çınar, **Devlet Güvenliği, İstihbarat ve Terör**, Ankara, 1997, SAM Yayınları, s. 110.

geliştirdiği ve modern istihbarat kavramlarına kararlı bir geçişin yaşandığı söylenebilecektir.¹⁴¹

İkinci Dünya Savaşı yılları, istihbarat olanaklarının müttefik devletlerarası işbirliğinin artmasında azami derecede kullanıldığı yıllar olmuştur. 1945'te savaşın bitmesini müteakip 1950'li yıllarda ortaya çıkan soğuk savaş dönemi ise modern teknolojinin sağladığı çeşitli imkânlarla paralel olarak gelişen istihbarat pratiğinin uygulandığı yıllar olmuştur. Bu yıllar süresince Varşova ve NATO gibi bloklar içi bilgi alışverişi-istihbarat dayanışması ve istişare mekanizmalarından azami derecede istifade şeklinde sıralanabilecek bir gelişme yaşanmıştır. Bu iki blok, birbirine karşı çok aktif istihbari faaliyet yürütmüştür.¹⁴² I. ve II. Dünya savaşları ve sonrası dönem, iki kutuplu bir mizansenin trajedileriyle dolu olsa da, istihbaratın modernleşmesi adına en önemli adımların atıldığı dönem olmuştur. Her ne kadar Soğuk Savaş bitmiş olsa da istihbarat savaşları tüm hızıyla devam etmektedir.¹⁴³

1980'li yılların başından itibaren şekillenmeye başlayan bilgi ve kısmen bilişime dayalı faaliyetler, klasik sanayi toplumlarında görülen sermaye öncelikli ekonomi modellerini iletişim öncelikli ekonomi modellerine dönüştürmeye başlamıştır. Özellikle 21. Yüzyılda değişen ve gelişen teknolojiler, bilgi öncelikli kullanım alanlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Askeri stratejilerde de kendisini gösteren bu bilgi temelli yeni anlayış, gerek savunma ve gerekse saldırı amaçlı kullanılan bilgi ve istihbarat tabanlı teknolojilerin artmasına, dolayısıyla bilgi savaşı kavramının doğmasına neden olmuştur.¹⁴⁴

Bu bağlamda, teknolojik gelişmeleri takip eden ve klasik istihbaratın büyük bir değişime sahne oluşuyla gündeme gelen modern istihbarat kavramına geçişin sağlandığını söylemek mümkündür.

¹⁴¹ Niyazi Tılısbık ve Özdemir Akbal, **İstihbarat ve Türkiye: Geleceğin Güvencesi İstihbarat**, Konya, 2006, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, s. 25.

¹⁴² Kemal Girgin, **Uluslararası İlişkiler, Modern İstihbarat ve Türkiye**, İstanbul, 2003, Okumuş Adam Yayınları, s. 127.

¹⁴³ Tılısbık ve Akbal, **a.g.e.**, s. 25-26.

¹⁴⁴ Mustafa Sağsan, "*Bilgi Savaşı: Siperden Klavyelere*", **Avrasya Dosyası-İstihbarat Özel**, Cilt: 8, Sayı: 2, Ankara, 2002, ASAM Yayınları, s. 213.

Modern istihbarat şüphesiz Soğuk Savaş döneminin bitişiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Bu dönemde bilginin özellikle nicel olarak artması ve yaygınlaşması neticesinde istihbaratın niteliğinde de değişimler yaşanmaya başlamıştır. İstihbarat üzerine çalışma yapan birçok akademisyene göre artık merkezi, yani devlet tekelinde bir istihbarat mümkün değildir. Zira istihbarat Soğuk Savaş sonrası süreçte devletlerin kontrolünden çıkarak merkezi niteliğini yitirmiştir.¹⁴⁵

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve iki kutuplu sistemin bitişiyle birlikte ulaşılabilir bilginin artmış ve açık kaynaklardan derlenebilecek bilgiler çoğalmıştır. Devlet merkezli istihbarat kurumları ise bu fazla bilgi yığınına işleyememiş ve ister istemez yeni bir sektör ortaya çıkmıştır. İşlenmeyi bekleyen bu ham bilgiyi istihbarata çevirmeye talip olan şirketler, dernekler ve sivil toplum örgütleridir.¹⁴⁶

Soğuk Savaş dönemi istihbarat yapılanması iki kutuplu dünya düzeninin mantığı çerçevesinde gelişmiştir. ABD istihbarat yapılanması SSCB ve pro-Sovyet ülkelere yönelik olarak kurulmuş, Sovyet istihbaratı ise sosyalist rejimlerin devamını sağlamaya öncelik vermiş ve bununla birlikte ABD ve NATO üyesi ülkeleri izlemek üzere yapılandırılmıştır. SSCB'nin ortadan kalkması ile Sovyet istihbarat yapılanması bir görüşe göre dağılmış, hedefleri değişmiştir. Öte yandan ABD istihbarat yapılanması da 45 yıl boyunca sahip olduğu hedefini yitirmiştir.¹⁴⁷

Böylelikle ABD İstihbarat Topluluğu, 1990'lı yıllarda tarihinde ilk defa bütçe kesintisine gitmiş ve kendisine yeni bir görev arayışı içerisine girmiştir. Aynı arayış iki kutuplu sistemin parçası olan tüm dünya servisleri için geçerli olmuştur. Soğuk Savaş dönemi sonrasında gerçekleşen yeni jeopolitik yapılanma, doğal olarak yeni istihbarat ihtiyaçları, hedefleri, örgütlenmeleri, kadrolaşmaları ortaya çıkarmıştır.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Robert David Steele, "Virtual Intelligence, Conflict Avoidance and Resolution Through Information Peacekeeping", *The Journal of Conflict Studies*, Vol.19 No1, Montreal, 1999, the GREGG Centre for the Study of War and Society, s. 1-2.

¹⁴⁶ Ronald J. Deibert, "The Evolution and Network Intelligence", *Intelligence and National Security*, Vol.18, Washington D.C., 2003, s. 183-192.

¹⁴⁷ Oleg Gordievsky, "The KGB After the Coup", (ed) Wesley K. Wark, *Espionage, Past-Present-Future?*, London, 1994, Frank Class Publishing, s. 68-72.

¹⁴⁸ Özdağ, *a.g.e.*, s. 53-54.

Özetle istihbarat, Soğuk Savaş sonrası bu yeni döneme üç temel değişimden geçerek girmiştir:

- Bilgi teknolojilerindeki gelişmeler
- Bu gelişmelerden kaynaklanan yeni tip enformasyonun günlük yaşama girmesi sonucunda istihbaratın devlet tekelinden çıkması ve dolayısıyla merkezi niteliğini yitirmesi
- Soğuk Savaş süresince zorunlu öncelikler prensibine göre ağırlıklı olarak askeri/sınai istihbarat hedefine yönelmek zorunda kalan istihbaratın Soğuk Savaş sonrasında hem coğrafi alanın yaygınlaşma sürecine girmesi hem de askeri istihbarattan sivil/özel istihbarata doğru kayması¹⁴⁹

Coğrafi anlamda ele alındığında istihbarat ağırlıklı olarak SSCB ve pro-Sovyet ile ABD-SSCB rekabetinin cereyan ettiği coğrafyalara yönelik yapılırken, bugün daha ziyade etnik çatışmaların da yaygınlaşması ile birlikte bütün dünyayı kapsar hale gelmiştir. 2008 yılı başlarında açıklanan bir ABD istihbarat raporuna göre IC'nin 150 ülke, konu ve hedefi öncelikli istihbarat hedefi ilan ettiği ifade edilmiştir. İstihbarattaki odak noktasının genişlemesi sadece ABD gibi küresel bir güç için değil, Fransa, Almanya ve İngiltere gibi orta ölçekli güçler, Türkiye¹⁵⁰ gibi bölgesel güçler için de geçerlidir.¹⁵¹

Soğuk Savaş'ta yapılan Amerikan istihbarat harcamalarının %65'i SSCB ve Varşova Paktı ülkelerine, %25'i Asya'ya, %7'si Arap-İsrail çatışmasına, %2'si Latin Amerika'ya ve %1'i dünyanın geri kalan bölgelerine hedef önceliğine göre

¹⁴⁹ Özdağ, **a.g.e.**, s. 54.

¹⁵⁰ Türk İstihbarat Yapısı ile Anglo-Amerikan (ABD, İngiltere) İstihbarat Yapısı'nı detaylı bir şekilde karşılaştıran bir çalışma için bkz: Hakan Fidan, **Intelligence and Foreign Policy: A Comparison of British, American and Turkish Intelligence Systems**, Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2000.

¹⁵¹ Gregory F. Treverton ve C. Bryan Gabbard, *Assessing the Tradecraft of Intelligence Analysis*, **RAND National Security Research Division Reports on Intelligence**, Washington D.C., 2008, RAND Corporation Publishing, s. 1.

harcanmıştır. IC'nin artık böyle bir odak noktası bulması mümkün gözükmemektedir.¹⁵²

Günümüzde istihbarattaki bir diğer önemli gelişme de, gelişmiş teknolojinin sağladığı imkânlar neticesinde istihbarat örgütlerinin, sadece askeri istihbarat servislerinin değil sivil istihbarat servislerinin de savaşacak birlik komutanlarına stratejik istihbarat servisi yapacak duruma ulaşmış olmasıdır. İstihbaratın merkezi yapıdan gevşek ve dağınık bilgi kaynaklarına yönelmesini sağlayan bir diğer önemli gelişme ise başta ABD olmak üzere Batılı istihbarat servislerinin Soğuk Savaş döneminde hakkında istihbari açıdan çok fazla bilgi sahibi olmadıkları coğrafyalarla ilgili bilgi ihtiyacına paralel olarak özel veya gönüllü STÖ'lere başvurmaları, böylelikle istihbarat piyasasında bir arz talep buluşmasının gerçekleşmesidir.¹⁵³

Günümüzde ise istihbarat alanında gerçekleşen en önemli gelişme istihbarat-terör ilişkisinin niteliği ile ilgilidir. Türkiye'de de görüldüğü üzere daha ziyade kolluk kuvvetinin yetki alanına bırakılan ve taktik/operasyonel istihbarat düzeyinde ele alınan terör örgütleri, ulusal düzeydeki istihbarat kurumlarının hedef öncelikleri arasına girmiştir. Esasen ABD istihbaratı için terör daha 1990'lı yılların başında polis istihbarat alanının dışında ve sadece stratejik istihbarat düzeyinde CIA ve diğer ABD İstihbarat Topluluğu üyesi kurumlar tarafından izlenmeye başlanan bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. Hatta sadece El-Kaide'yi izlemek amacıyla Bill Clinton birçok Amerikan istihbarat örgütünün imkan ve kabiliyetleri bir araya getirerek özel bir birim oluşturmuştur, ancak buna rağmen El-Kaide'nin 11 Eylül'ü gerçekleştirmesi, eğer saldırının arkasında ileri sürüldüğü gibi bir komplo yok ise, ABD istihbaratının iflası anlamına gelmiştir.¹⁵⁴ 11 Eylül sonrası süreçte ise terör ile istihbarat arasındaki ilişkinin niteliği köklü değişikliklere uğramıştır. El-Kaide'nin 11 Eylül'de ABD'de gerçekleştirdiği eylem ve daha sonra Avrupa ve Türkiye'yi de kapsayacak şekilde

¹⁵² Herman, **a.g.e.**, s. 48.

¹⁵³ Pat Cooper ve Jeff Erlich, "Commanders to Get More Tactical Data From CIA", **Army Times**, Vol.55, Nr. 50, Washington D.C., 1995, Pentagon Press., s. 26.

¹⁵⁴ Özdağ, **a.g.e.**, s. 56-57.

terör eylemlerini geniş bir coğrafyaya yayması terörü Batılı devletler haricindeki ülkeler için de stratejik bir sorun haline getirmiştir.¹⁵⁵

İç istihbarat olarak tarif edilebilecek polis istihbarat servislerinin finansal yapısı, personel sayısı ve niteliği, hukuki düzenlemeler, teknik imkan ve kabiliyetleri ve taktik istihbarata yönelik çalışma teknikleri ile bu yeni asimetrik terör tehdidiyle mücadele etmenin imkansız olduğu 11 Eylül saldırılarının gerçekleşmesiyle netlik kazanmıştır. 11 Eylül saldırıları, Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) gibi sorunu stratejik düzeyde ele alıp, çözüm geliştirebilecek kurumların hedef önceliklerine asimetrik temelli terör tehdidini de dahil etmesine yol açmıştır. Ancak iç istihbaratın stratejik istihbaratı önemli ölçüde destekleyecek operasyonel ve taktik istihbarat üretmeleri asimetrik olsun veya olmasın terörle mücadelede kurumlar arası eş zamanlı bilgi paylaşımı ve azami derecede koordinasyonu gerekli kılmaktadır. Burada göz önünde tutulması gereken bir diğer dikkat çekici husus ise, El-Kaide gibi terör örgütlerinin de istihbarat pazarından faydalandıkları ve kendi istihbarat ve karşı-istihbarat imkânlarını geliştirdikleridir.¹⁵⁶

2.3. Modern İstihbarat

2.3.1. Stratejik İstihbarat

Bir teorik kavram olarak stratejik istihbaratı ilk defa ortaya atan ünlü siyaset ve istihbarat bilimci Sherman Kent'tir. Sherman Kent, "Stratejik İstihbarat"¹⁵⁷ isimli kitabında stratejik istihbaratı, karar alıcıların hatalı bir planlama veya politikalarıyla kendi politikalarına zarar vermeyecek şekilde diğer devletler ile ilgili olarak edinmeleri gereken bilgi türüne verilen ad olarak tanımlamaktadır. Stratejik istihbarat, örneğin bir ülkenin başbakanı gibi ulusal çıkarları etkileyecek düzeyde

¹⁵⁵ Micheal Herman, "Counter- Terrorism, Information Technology and Intelligence Change", **Intelligence and National Security**, Vol.18, No:4., Washington D.C., 2003, s. 40-50.

¹⁵⁶ Brian Fishman, "Al Qaida's Spymaster Analyzes the US Intelligence Community", **Journal of United States Military Academy, Combating Terrorism Center**, Washington D.C., 2006, United States Military Academy Press., s. 13-15.

¹⁵⁷ Stratejik istihbarat ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz: Sherman Kent, **Strategic Intelligence for American World Policy**, Princeton University Press., New Jersey, 1949.

karar alma yetkisine sahip olan bir politikacı, alınan bu kararın oluşmasına katkıda bulunan bir dışişleri bakanı veya bir ülkenin dışişleri bakanlığındaki en yetkili bürokrat olan bir müsteşar için üretilmektedir. Stratejik istihbaratın amacı resmi, büyük ve uzun vadeli bir öngörüü oluşturabilmektir.¹⁵⁸

Dolayısıyla stratejik istihbarat, siyasal karar alıcılar için barış zamanında dış politika ve ulusal güvenlik konseptini oluşturmak, savaş zamanında ise silahlı kuvvetlerin seferberliği, hedef ülke ve organizasyonların tespiti ve nihai hedefe ulaşmak için icra edilen istihbarattır. Stratejik istihbaratın amacı, şu anki ve gelecekteki politik, askeri, ekonomik, kültürel, kriminal, dış politik genel eğilimler, bir ülke veya AB gibi supranasyonel bir uluslararası yapılanmaya yönelik tehditler ve bu tehditlerdeki muhtemel değişimler konusunda düzenli bir istihbarat sağlamak, orta ve uzun vadede rakip ülkenin imkân ve kabiliyetleri ile zaaf ve eksikliklerini tespitten hareketle izleyeceği politikayı öngörebilmek ve yeni duruma ilişkin politikalar geliştirmeye katkı sunmaktır.¹⁵⁹

Stratejik istihbarat vasıtasıyla karar alıcıya sağlanan faydalı bilgiler şu şekilde özetlenebilir:

- Silahlı çatışmaya kadar uzanabilecek olan ülke menfaatlerini tehdit edecek gelişmeleri önceden haber vermek
- Örtülü operasyonlar düzenlemeye, yabancı liderleri etkilemeye, ülkeler arasındaki çatışmalara diplomatik ve askeri yollarla müdahale etmeye imkân verecek türden bilgiler elde etmek
- Yeni teknolojik gelişmelerin gidebileceği yönü ve ülke için oluşturabileceği fırsat ve tehditleri öngören istihbarat üretmek
- Diplomatik müzakereleri desteklemeye faydalı olacak türde bilgiyi temin etmek
- İstihbarata Karşı Koyma (İKK) faaliyetinin yönünü belirlemeye faydalı olacak türden istihbarat üretmek

¹⁵⁸ Bruce D. Berkowitz ve Allan E. Goodman, **Strategic Intelligence for American National Security**, New Jersey, 1989, Princeton University Press., s. 4.

¹⁵⁹ Douglas H. Dearth ve Thomas R. Goodden, **Strategic Intelligence: Theory and Application**, Washington D.C., 1995, Defence Intelligence Agency Publishing, s. 77.

Dolayısıyla milli politikayı belirlemek ve milli hedeflere ulaşmak maksadıyla, doğru kararların verilmesi ve/veya askeri harekâtın icrasını sağlayacak planları yapmak üzere meydana getirilen düşman veya düşman olması muhtemel ülkelerin milli güç unsurlarının imkân ve kabiliyetleri ile kuvvetli, zayıf ve hassas taraflarını öngörmek esas amaçtır.¹⁶⁰

Karar alıcı aktör tarafından kullanılacak stratejik istihbarat bilgisi ne kadar yanıltıcı olursa, ülkenin gelecek ile ilgili planları, politika ve kararları o kadar başarısız olacaktır. Dolayısıyla geleceğin getireceği sürprizler artacaktır. Örneğin askeri stratejik istihbaratın amacı, silahlı kuvvetlere mevcut ve potansiyel rakip ordulara karşı beş ile on yıl, bazen daha uzun bir süre önceden hazırlık yapabilmek için stratejik hazırlık zamanı kazandırmaktır.¹⁶¹

Stratejik istihbarat, temelde biyografi, coğrafya, ulaştırma, ordu, ekonomi, siyaset, sosyal, moral, bilim ve teknoloji gibi faaliyet alanlarını kapsar. Bu nedenle stratejik istihbarat, ulusal seviyede karar alma yetkisine sahip olan karar alıcılar ve bu kararların oluşma sürecine doğrudan katkıda bulunan şahıs ve kurumlar için üretilir. Bu şekilde stratejik istihbarat politikacılara ve karar alıcılara, delil ve analize dayanan bir düşünce ve çalışma tarzına sahip olma imkânı sağlar. Bu da bir anlamda ulusal politikaların oluşturulmasında istihbarat ile siyasal sistem arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.¹⁶²

Sherman Kent, stratejik istihbaratın yedi aşaması olduğunu belirtmektedir. Bu yedi aşama şu şekilde özetlenebilir:

- Bir stratejik istihbarat biriminin dikkatini çekecek bir sorunun doğuşu

¹⁶⁰ Erdinç Karagöz, “*Stratejik İstihbaratın Anlamı, Önemi ve Konuları*”, **Stratejik İstihbarat Bülteni**, Ankara, Aralık 2003, Sayı:1, s. 13.

¹⁶¹ Don McDowell, **Strategic Intelligence, A Handbook for Practitioners, Managers and Users**, Melbourne, 1998, Scarecrow Press., s. 36.

¹⁶² Ertan Beşe ve Merve Seren, “*Theoretical Framework of the Strategic Intelligence Concept and Its Role and Significance with Respect to Counter-Terrorism Policies*”, **Turkish Journal of Police Studies**, Vol: 13 (3) Ankara, 2010, s. 131-132.

- Sorunun hangi yönüyle ülke politikaları için çözülmesi yada önlem alınması gereken bir problem olduğunun belirlenmesi
- Sorun, yani hipotez ile ilgili bilgi toplama
- Toplanan bilginin tasnifi ve analizi
- Bilginin özünün tespiti için tekrar değerlendirilmesi
- Değerlendirme aşamasında olası başka hipotezlerin ortaya çıkması durumunda daha fazla bilgi toplanarak hipotezin doğrulanması veya yanlışlanması için sona geliş
- Son hipotezin belirlenmesi¹⁶³

Teorik çerçevede iyi bir stratejik istihbarat yapılanmasının başarılı bir şekilde ulusal politikalara hizmet etmesi gerektiği söylenebilir. Ancak stratejik istihbaratın ilgi alanına giren konular, son 50 yıl içerisinde oldukça değişmiş, dolayısıyla stratejik istihbarat üreten ve müşteri de denilen karar alıcıya sunulan işlenmiş istihbari nitelikteki bilgiyi sağlayan analizecilerin işi daha da zorlaşmıştır. İstihbaratın toplanması, tasnifi ve nihayet analizinde karşılaşılan sorunlar bir tarafa; istihbaratı kullanacak müşterilerin, yani karar alıcı aktör ve kurumların sayısı artmış, istihbaratın karar alma sürecindeki etkinliğinin sürdürülmesi de istihbaratçılar için önemli bir sorun haline gelmiştir.¹⁶⁴

Bilişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelere paralel olarak uluslararası ilişkilerde klasik harp kuramına göre gerçekleşen muharebe dışındaki yöntemlerin kullanılmasının baskın bir seçenek haline gelmesiyle birlikte istihbaratın kapsamı da doğal olarak genişlemiştir. Örtülü operasyonların yanında propaganda faaliyetleri de güvenlik ve ulusal çıkarların muhafazasında güncel hale gelmiştir. Buna ek olarak, teknolojik ilerlemeye paralel olarak bilgilerin toplanması kadar toplanan bilgilerin istihbarat haline getirilmesindeki süreç de bir hayli zorlaşmış gözükmektedir.¹⁶⁵

¹⁶³ Kent, **a.g.e.**, s. 159-176.

¹⁶⁴ Berkowitz ve Goodman, **a.g.e.**, s. 34.

¹⁶⁵ Berkowitz ve Goodman, **a.g.e.**, s. 35.

Ülkenin istihbarat üreten kurumları arasında gerçekleşen olası bir rekabet ve saygınlık çatışması da orijinal bir bilginin sağladığından çok daha anlamsız bir istihbarat üretimi doğurabilmektedir. Örneğin ABD’de terör bağlantılarının yurt dışı araştırmalarının başarısızlığa uğramasında CIA ve Savunma Bakanlığı İstihbarat Teşkilatı DIA arasında geçmişten bu yana süre gelen kurumlar arası rekabetin payı büyüktür. Richard Perle, bu rekabeti şu şekilde somutlaştırmaya çalışmaktadır:

“Savunma Bakanlığı binasında görev yapan ve birkaç kişiden oluşan bir analiz ekibi, CIA ve DIA’nın gözden kaçırdığı bir istihbaratı değerlendirmeye ve olgunlaştırmaya başladığında, CIA ve DIA hemen olaya müdahale etmiştir. Önce bu bağımsız çalışan Savunma Bakanlığı analizcilerinin işlerini yapmak için gerekli olan bilgilere erişimlerini engellemiş, daha sonra analizcilerin olayı olgunlaştırmak için buldukları her bağlantıyı acımasızca çapraz incelemeye tabi tutmuşlardır. Sonrasında ise söz konusu analizciler, hayali bilgiler üretmek ve istihbaratı politikleştirmek gibi suçlamalarla konuyla ilgili görevlerinden el çektilmişlerdir.”¹⁶⁶

Stratejik istihbarat üreten birimlerde görev yapan analizcilerin yaşadığı bir diğer sorun politik ve ekonomik analizlerin oldukça karmaşık bir hal almasıdır. Stratejik istihbaratın Soğuk Savaş öncesi dönemdeki uğraş alanına giren konular arasında daha çok coğrafya, iklim ve şehirleşme konuları bulunmaktadır. İki kutuplu sistemin sona ermesiyle birlikte bağımsız aktör olan eski blok ülkelerinin ekonomik gelişmelerinin analizi için artık binlerce istatistikî bilginin konunun uzmanı olan analistlerce incelenmesi ve karmaşık bir yapıya sahip olan analiz yöntemleri kullanılarak istihbarata çevrilmesi gerekmektedir. Stratejik istihbarat birimlerinin yaşadığı zorluklardan bir diğeri de ülkelerdeki politik yapılanmalarda meydana gelen değişimlerdir. Politik yapılanmalardan kasıt, demokrasilerde seçimle iş başına gelen hükümetler veya başkanlar, totaliter sistemlerde ise rejimin elitleri arasında yaşanan güç mücadeleleri sonrası yönetim kadrolarında meydana gelen değişikliklerdir. Bu değişikliklerin gerçekleşmesi sürecinde veya sonrasında ülkede mevcut bulunan

¹⁶⁶ Robert Perle ve David Frum, **An End to Evil: How to Win the War on Terror**, New York, 2004, Ballantine Books, s. 49.

istihbarat kurumları arasında, gücün yeniden dağılımı konusunda yoğun bir rekabet yaşanmaktadır.¹⁶⁷

2.3.2. İstihbarat Çarkı

İstihbarat bir süreçtir. İstihbarat analizi ise, toplanan bilgilerin analizi tarafından bir süzgeçten geçirilmesi işlemidir.¹⁶⁸ Bu süreçte, analiz biriminde görev yapan bir uzmandan beklenen en önemli şey, hedef ülke veya organizasyonların hedeflerini, güçlü ve zayıf yanlarını somut bir şekilde ortaya koyan istihbarat üretmeleridir. Bu sürecin çok ayrıntılı ve düzenli bir şekilde planlanması gerekmektedir. Bu planlamanın belirli bir akış formatı içerisinde gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu akış formatı, süreç olarak şu şekilde ifade edilebilir:

- İstihbarat isteği ve sorunun tespiti
- Toplama faaliyeti ile ilgili ihtiyaçların tespiti ve çalışma planının yapılması
- Bilgi toplama sürecinin başlaması
- Aynı konu ile ilgili birçok farklı kaynaktan toplanan bilgilerin karşılaştırma metoduyla güvenilirliğinin tespit edilmesi ve doğrulanarak yeniden akışa dahil edilmesi
- Sorun veya ihtiyaç ile ilgili yeterli bilgi olup olmadığının kontrolü; yoksa toplama faaliyetine devam edilmesi, yeterli bilgiye ulaşıldığına kanaat getirildiğinde ise elde edilen malumat, bilgi ve analizin bir araya getirilerek analiz ve sentezinin yapılarak yorumlanması
- Ortaya çıkan istihbari nitelikteki bilginin üst bir makama aktarılarak gözden geçirilmesinin sağlanması
- İstihbaratın siyasal karar alıcıya servis edilmesi¹⁶⁹

¹⁶⁷ Perle ve Frum, **a.g.e.**, s. 13-18.

¹⁶⁸ Rob Johnston, **Analytic in The U.S. Intelligence Community: An Ethnographic Study**, Washington D.C., 2005, The. U.S. Government Printing Office (GPO), s. 4.

¹⁶⁹ Özdağ, **a.g.e.**, s. 355-356.

* ABD İstihbarat Topluluğu literatüründe consumer ya da users olarak kullanılan karar alıcı, Türkçe'de tam anlamını karşılamasa bile müşteri olarak çevrilmiştir.

Bu sekiz aşamalı bir şekilde işlemesi öngören akış şemasını en iyi şekilde somutlaştıran çalışma, hâlihazırda ABD İstihbarat Topluluğu'nun almış olduğu kararlara yön veren en büyük NGO'lardan biri olan RAND Corporation Global Risk ve Güvenlik Merkezi Bölümü Başkanı olarak görev yapan Gregory F. Treverton tarafından çarka benzetilerek yapılmıştır.

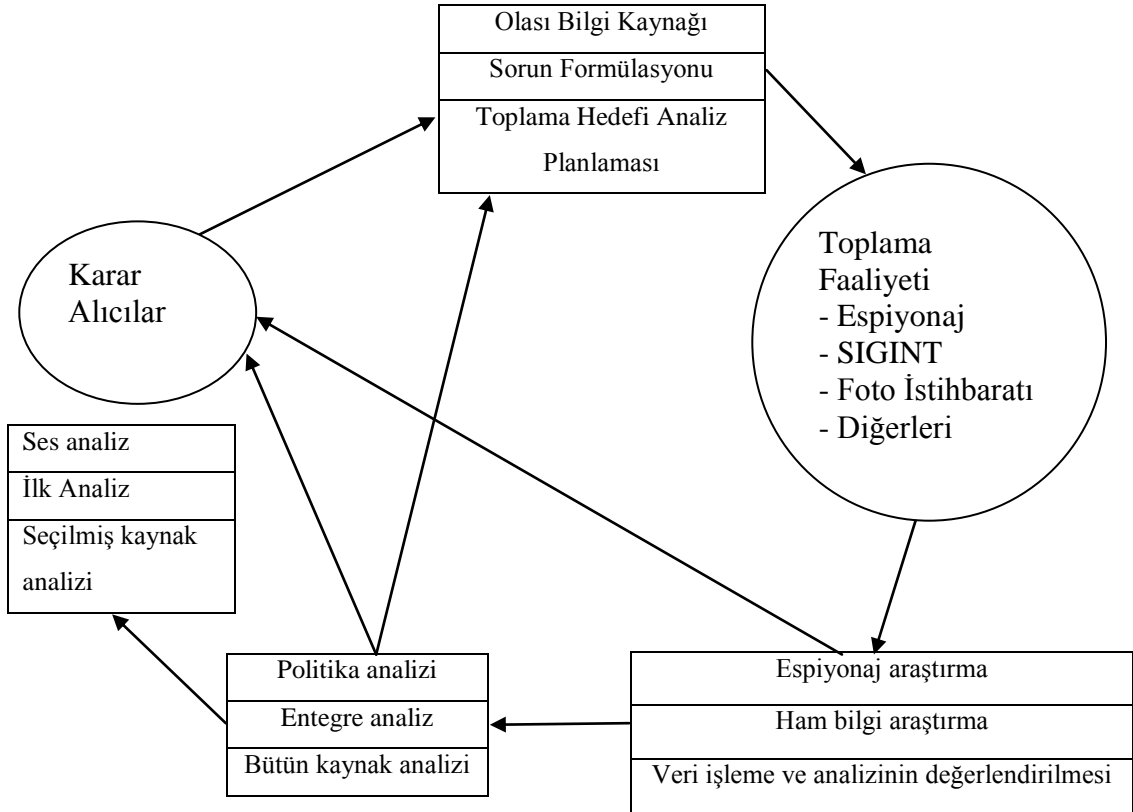
Geleneksek istihbarat çarkı ve onun geliştirilmiş detaylarını daha iyi yansıtan Treverton'un önerdiği istihbarat çarkı, analizcinin istihbaratın hangi aşamasında olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bir stratejik analizcinin istihbarat çarkı/döngüsü içerisindeki rolü ve önemini ortaya koyabilmek için, en iyi stratejik istihbarat analizlerinin yapıldığı ifade edilen CIA'nın sisteminin incelenmesi gerekmektedir.

Bir CIA analizcisinin şu deneyimleri herşeyi ortaya koyabilir: *“Müşteriden* bir istihbarat isteği geldiği zaman, ilk yaptığım şey analitik bir çizgide ilerlemektir. Bu konuda yayınlanmış daha önceki çalışmaları ve eldeki verileri incelerim. Sonra eski raporlar ve eldeki mevcut istihbarat ile bir bağlantı/ortak yön ortaya çıkarmaya çalışırım. Bir cevap bulduğuma inanırsam, analiz grubundaki diğer meslektaşlarımla biraraya gelirim ve onlara düşündüğümü anlatır, görüşlerini alırım. Bir süre konuya ilişkin görüş alışverişinde bulunuruz ve sonunda müşterinin sorusunu cevaplandırmanın en iyi yolu hakkında bir uzlaşmaya varırız. Raporu yazar ve dağıtırım. Sonra gözden geçirmesi için direktörüne sunarım.”¹⁷⁰*

¹⁷⁰ Johnston, a.g.e., s. 5.

Şekil 1 : Treverton'un İstihbarat Çarkı

Teorik olarak ABD İstihbarat Topluluğu (IC) bünyesinde faaliyet gösteren, ancak pratikte bağımsız gibi hareket eden, bununla birlikte en çok para harcayan, dünyanın en büyük espionaj organizasyonu CIA'in bir çalışanının bu sözleri, oldukça zayıf bir istihbarat çarkının emareleridir. İstihbarat çarkının dönme sürecini müşteri başlatmaktadır. Müşteri, istihbarat dünyasına yabancı olan bir grup karar alıcı kitleyi ifade etmektedir. Bu grup içerisinde siyasetçiler olabileceği gibi, siyasetçi ile analizci arasında bulunan üst düzey bir istihbarat yöneticisi de olabilir. Ne var ki Anglo-Amerikan istihbarat literatüründe müşteri olarak geçen kişi siyasetçidir. Öte yandan Türkiye gibi Genelkurmay Başkanlığı'nın görece özerk

olduğu ülkelerde Genel Kurmay Başkanlığı da nihai müşteri olabilir ve istihbarat servisinden bilgi talep edebilir.¹⁷¹

Hem nihai kullanıcının karar alıcı olması, hem de istihbarat ihtiyacının karar alıcıdan gelmesi, istihbarat döngüsünün sağlıklı çalışmamasına neden olur. Çünkü bir karar alıcı, teknik anlamda istihbarat bilgisine sahip olmayabilir. Dolayısıyla istihbarat alanında yüzeysel bilgilere sahiptir. Bu noktada karar alıcı, istihbarat direktörleri tarafından yönlendirilmektedir. Bazen de tam tersi olabilir ve karar alıcı istihbaratçı tarafından yapılan analizi eleştirebilir. Herhangi bir raporun yazımında kullanılan belge, istihbari mahiyetteki bilgi ve istihbaratı oluşturan diğer materyali (fotoğraf, mikrofilm, video kaydı vb.) görmek isteyebilir. Örneğin, ABD eski Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, CIA'nın nihai raporlarını zaman zaman geri çevirdiği ve: “*Bana bu raporların yazılmasında kullanılan malzemeyi getirin...*” dediği ifade edilmektedir.¹⁷²

Stratejik bir sorun, herhangi bir talep olmadan da analizcinin önüne gelebilen, dış gelişmelere bağlı bir olgudur. Dolayısıyla istihbarat çarkının özgünlüğü de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki, istihbarat çarkı siyasal veya askeri karar alıcılardan bir talep gelmeden de sürekli dönen ve istihbarat üreten bir mekanizmadır. Öncelikle stratejik analizci, sorunu herhangi bir talep gelmeden, yani kendiliğinden tespit edebilir. Stratejik analiz yapan bir istihbaratçı, kendi sorumluluğunda olan bir konu veya bölgeyi zaman içerisinde edindiği tecrübe çerçevesinde sürekli izler. Bu izleme sürecinde o bölge veya konu ile ilgili normalliği ve anormalliği veya emareyi tespit eden zihinsel ölçütler geliştirir, yanlış giden bir şey olduğunda özel bir emare olmadan bile harekete geçebilir.¹⁷³

Eğer analizci, normalin dışında olarak gördüğü bir gelişmeyi tespit ederse, bu tespiti derhal üstlerine bildirir ve sürekli dönen istihbarat çarkındaki sorunun tespiti evresi tamamlanmış olur. Sorunun incelenmesi aşamasında analizciler normal dışı

¹⁷¹ Özdağ, a.g.e., s. 356-357.

¹⁷² Henry Kissinger, **Diplomacy**, Washington D.C., 1994, Easton Press., s. 141.

¹⁷³ Özdağ, a.g.e., s. 358.

gelişmeyi inceleyerek, bu gelişmeyi anlamaya yönelik sorular geliştirecek, akabinde bu normal dışı gelişmenin şayet bir sorun olduğu algılanırsa, olay stratejik yönden ele alınmaya başlanacaktır. Bu çerçevede gerek istihbarat direktörü ve üst makamlar tarafından ve gerekse konunun ilgilisi olan kurum/kuruluş veya karar alıcı tarafından plan dışı istek adı verilen istekler yapılmaya başlanır. Dolayısıyla bilgi akışı, biriktirme odaklı olarak yönlendirilir.¹⁷⁴

İstihbarat servislerinde istihbarat sorunun tespit edilmesi hiç de kolay bir süreç değildir. Kendisini bütün varlığı ile işine adanmış bir analizcinin sorun olarak gördüğü bir hususu, üst yönetimin de sorun olarak görüp istihbarat sürecine alıp almayacağı ayrı bir problemdir.¹⁷⁵ Özellikle büyük harcama gerektiren bazı sorunlar veya kullanılan bilgi toplama yöntemlerinden dolayı ülkeler arası krize neden olabilecek meselelerin üzerine gidilebilmesi için sadece istihbarat direktörlerinin değil, aynı zamanda siyasal/bürokratik süreçlerde görev yapan karar alıcıların da onayı gerekmektedir.¹⁷⁶

Gerçek hayatta istihbarat çarkının dönmeye başlamasının bir diğer yolu, diğer devlet kurumlarının, istihbarat servislerinden herhangi bir spesifik konu ile ilgili istihbarat isteğinde bulunmasıdır. Örneğin, ABD Başkanı'nın Brezilya'ya yapacağı bir seyahat öncesinde, Rio'da yapacağı ikili ekonomik görüşmelerde kullanmak amacıyla "Brezilya ekonomisi ile ilgili üç yıllık projeksiyon, son gelişmeler ve gıda sektöründe son durum" konusunda devletin değişik servislerinden bu arada CIA'den bilgi ister. Bu isteğin resmi olarak CIA'ya ve IC üyesi servislere ulaşmasıyla istihbarat çarkı dönmeye başlar. Bu tür stratejik araştırma taleplerinde müşteri ile stratejik analizci arasında dinamik bir ilişki olmalı, konunun ve ne istendiğinin sağlıklı tespiti için siyasal karar alıcı ile stratejik analizci bir araya gelerek beyin fırtınası yapmalıdır.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Özdağ, **a.g.e.**, s. 358.

¹⁷⁵ Analizci-İstihbarat Direktörü arasındaki ilişki ile ilgili daha geniş bilgi için CIA'in eski baş analistlerinden John A. Gentry tarafından kaleme alınan çalışma olarak bkz: John A. Gentry, "Intelligence Learning and Adaptation: Lessons from Counterinsurgency Wars.", **Intelligence and National Security**, Vol.25, No:1 (Feb. 2010).

¹⁷⁶ Berkowitz ve Goodman, **a.g.e.**, s. 37.

¹⁷⁷ McDowell, **a.g.e.**, s. 39.

Bir problemin ülkenin stratejik açıdan çıkarlarını ilgilendirebilecek önceliği bulunduğunu tespit etmenin bir diğer yolu ise bir analiz merkezinin veya analizcinin geleceğe yönelik öngörülerini ile sorunu tespit etmeleridir. Burada belirli bir görevlendirme söz konusu değildir. Bir başka deyişle analizci, kendisini karar alıcının yerine koyarak onun başka neler bilmesi ve hangi durumlara hazırlıklı olması gerektiğini öngörebilir. Çünkü tespit edilen sorun üzerinde daha kapsamlı çalışma için siyasal karar alıcının desteğine ihtiyaç duyulur.¹⁷⁸

Tespitlerden de anlaşılacağı üzere konunun sadece analizci için değil, diğer ilgili kişi ve kurumlar için de çekici hale gelmesi gerekmektedir. Dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli husus ise sorunun belirlenmesinin sadece bir araştırma konusu seçilmesi anlamına gelmediğidir. Sorunun tanımlanması, bunun ötesinde araştırmanın başarılı gerçekleşmesini sağlayacak bütün faktörleri de dikkate alarak gerçekleştirilecek bir planlamanın yapılmasının sağlanmasıdır.¹⁷⁹

Problemin tespiti aşamasında kapsamının da belirlenebilmesi büyük önem taşır. Sorunun kapsamı, amaca yönelik olarak belirlenmelidir. Konunun sınırları amacı aşacak şekilde geniş tutulmalıdır.¹⁸⁰

Karar alıcı tarafından isteğin yapılması veya analizci tarafından problemin kendiliğinden tespit edilmesi, yani “Brezilya’nın ABD politikasının değiştiği ve neden değiştiği tespitinin yapılmasından” sonra yapılması gereken, sorunu çözmek için stratejik analizcinin neyi bilmesi gerektiğinin belirlenmesidir. Diğer bir ifadeyle, stratejik analizci hangi sorulara cevap verir ise ana sorunun cevabının verilmiş olacağını bilmelidir. Buna analiz ihtiyacı denir. Daha sonra da bu soruya cevap verebilmek için nelere ihtiyaç olduğunun tespiti gerekmektedir. Buna da analiz hedefleri denilmektedir.¹⁸¹

¹⁷⁸ McDowell, **a.g.e.**, s. 39.

¹⁷⁹ Clauser ve Weir, **a.g.e.**, s. 88.

¹⁸⁰ Johnston, **a.g.e.**, s. 12.

¹⁸¹ “*Joint Analysis Book-NATO(Northern Atlantic Treaty Organization)*”, **Joint Analysis and Lessons Learned Centre**, 3rd Edition, Lisbon, 2007, s. 9.

Analiz hedeflerinin doğru tespit edilebilmesi için analizcinin, isteği yapan makamın analiz ihtiyaçlarını çok iyi anlaması lazımdır. Burada standart istihbarat servisi uygulamalarında çok yer verilmediği anlaşılan ancak bir stratejik araştırma merkezi-karar alıcı ilişkileri uygulamasında rahatlıkla uygulanabileceği anlaşılan bir uygulama analizcinin isteği yapan makam/karar alıcıyı “daha iyi neyi isteyebileceği” konusunda yönlendirmesidir. Çünkü isteği yapan siyasi/askeri makam istediği konunun detaylarına vakıf değildir, son gelişmeleri bilmemektedir ve bundan dolayı isteği genel mahiyette; en azından konuya vakıf olabilmek amacıyla yapabilir. Örneğin, Meksika ekonomisinde 2008-2012 sürecinde gözlemlenen gelişmeler ile ilgili ABD karar alıcısı tarafından talep edilen bir rapor çok genel mahiyettedir. Dolayısıyla bu genel talep, analizcinin, isteği yapan karar alıcının talep ettiği cari analiz üzerinde odaklanmasına imkân vermemektedir. Bu aşamada, spesifik talebin net bir şekilde anlaşılması için karar alıcı ile analizci bir araya gelmelidir. Olumlu bir şekilde gerçekleşen görüşmeden sonra analiz hedefi açık bir şekilde ortaya çıkacaktır.¹⁸²

Ortaya çıkan analiz hedefi:

- Açık
 - Kanıtlanabilir, yani teoriye, ampirik bir kanıtta veya akıl yürütme ile bulunan bir argümana dayanan bir hipotez ile test edilebilir
 - Ulaşılabilir
- olmalıdır.¹⁸³

İhtiyacın net bir şekilde tespit edilmesinden sonra, analizci araştırmasının doğasına göre gerekli kaynaklardan ve gerekli teknikleri kullanarak bilgi ve haber* toplamaya başlayacaktır. İstihbaratta veri veya haberin derlenmesi, genel olarak sosyal bilimler türünden araştırmaların veri toplama ilkelerine göre

¹⁸² **Joint Analysis Book-NATO**, s. 11-12.

¹⁸³ Timothy Rv. Foster, **Parlak Fikirler Üretmenin 101 Yolu**, Çeviren: Ebru Kılıç, İstanbul, 2000, Alfa Yayınları, s. 18.

* Hâlihazırda haber toplama faaliyeti yürüten saha personelinin topladığı veya açık kaynak olarak tabir edilen ve herkesin ulaşabildiği haberler içerisinden toplanan haberler kastedilmektedir. Analizcinin bizzat kendiliğinden haber toplaması teorik olarak mümkün değildir.

gerçekleşmektedir. Ancak istihbarat teşkilatlarının sahip olduğu imkânlar sosyal bilimcilerin sahip olduğu imkânların kat kat üstündedir. İstihbarat analizcileri veri toplarken sosyal bilimcilerin hiç kullanmadıkları, bir başka ifadeyle kullanmayı tercih etmedikleri kaynakları da kullanırlar. Standart bir istihbarat kitabında veri toplama aşaması üç disiplinle ifade edilmektedir:

- Sinyal (SIGINT) İstihbaratı
- İnsan (HUMINT) İstihbaratı
- Foto/Uydu (IMINT) İstihbaratı¹⁸⁴

İstihbari mahiyetteki bilgilerin toplama veya elde etme aşaması akabinde bir an önce düzenlenmesi gerekmektedir, zira stratejik analizci, düzenlenmeyen istihbarattan tam anlamıyla verim alamaz. Bu aşama, esasen önceki aşama ile paralel giden bir süreçtir. Yani bilgi toplanırken karşılaştırılır, güvenilirliği test edilir ve doğrulanarak çalışmada kullanılacak düzene sokulur. Analizcinin geliştireceği tez/antitezde kullanacağı kanıtlar çok değişik kaynaklardan gelir. Her kaynağın, güçlü ve zayıf, potansiyel ve güncel yargıları vardır. Analizci, kaynakların hâkimiyetine girmemeli, onları bilgi birikimi sayesinde denetim altında tutabilmelidir.¹⁸⁵

İstihbaratın tasnif aşamasında düzene sokulmasından kasıt, sadece dosyalanması değildir. Düzene sokmaktan kasıt, ham bilginin yönetilebilir hale gelmesidir. Düzene sokmak, bir başka ifadeyle kumarbazın yaptığı gibi, bilgileri birbirine bağlama, zihin jimnastiğinden sonra geçici de olsa bazı sonuçlara vararak düzenlemektir.¹⁸⁶ Eksikliklerin tamamlanması, anlamlandırılması, teyit aranması, istihbaratta “değerlendirme” olarak adlandırılan ve günlük çalışmada çok sık kullanılan sürecin bir parçasıdır ve değerlendirme istihbarat çarkının dördüncü

¹⁸⁴ Berkowitz ve Goodman, **a.g.e.**, s. 34.

¹⁸⁵ Özdağ, **a.g.e.**, s. 386.

¹⁸⁶ Dearth ve Goodden, **a.g.e.**, s. 84.

aşamasında gerçekleşir. İstihbarat literatüründe değerlendirme ve kıymetlendirme farklı kavramlardır.¹⁸⁷

Her zaman verim alınamayan, ancak faydalı olabileceği de öngörülen bir diğer düzenleme yöntemi ise gelen bilginin önceden belirlenmiş kategorilerin altında toplanıp tasniflenmesidir. Bu yöntem, büyük çaplı istihbarat operasyonlarında kullanılabilir. Bilginin tasnifinin analizi için bir diğer kolaylığı ise hangi bilginin eksik olduğunun belirlenebilmesidir.¹⁸⁸

Stratejik analizi, verimli bir analiz raporu ortaya koymak istiyorsa, muhakkak elindeki verilerin onu sonuca götürmekte yeterli olup olmayacağını tespit etmek durumundadır. Çünkü bilgi çağında herhangi bir konu ile ilgili olarak aranan bilginin sonu gelmeyebilir. Bu ise çalışmayı çıkmaza sokar. Üstelik analizcinin elinde nicel anlamda çok veri bulunması, bu verilerin nitelik olarak bekleneni verebileceği anlamı taşımamaktadır. Dolayısıyla tecrübe sahibi bir analizci doğru karar için yetecek kadar bir bilgi ile doğru yargıya ulaşır. Ek bilginin yargıyı daha da iyileştirmesi söz konusu değildir. Ancak analizcinin çıkarsamalarında daha emin olmasını sağlamaktadır.¹⁸⁹

Ne kadar bilginin yeterli olacağı ve toplamanın ne zaman durdurulacağı analizcinin zaman içerisinde kazanacağı tecrübe ile karar verebileceği bir husustur.¹⁹⁰

Stratejik analizi, analiz aşamasına geçmesi için yeterli derecede veri elde etmesini müteakip, analize başlar. Bu aşamaya gelindiğinde, analizcinin üzerindeki psikolojik baskı artar, çünkü yapacakları bir analiz hatasının bedeli çok yüksek olacaktır. Üstelik analizi istihbarattaki büyük hataların bilgi eksikliğinden değil büyük ölçüde analiz yanlışlığından kaynaklandığını bilmektedir. Analiz kavramı, var olanı parçalara ayırmak, onun oluşma şartlarını bulmak amacı ile yapılan çalışmadır.

¹⁸⁷ Özdağ, **a.g.e.**, s. 386.

¹⁸⁸ Özdağ, **a.g.e.**, s. 386.

¹⁸⁹ Richards J. Heuer, **The Arts and Science of Intelligence Analysis**, Virginia-Lengley, 1999, Center for the Study of Intelligence Press., s. 2.

¹⁹⁰ McDowell, **a.g.e.**, s. 126.

Matematiksel analiz, kimyasal analiz, psikoanaliz gibi kavramlar bu süreci izah etmek için kullanılır. Felsefe ise analiz kavramını metot öğretisi çerçevesinde kullanmaktadır.¹⁹¹

Analiz, en genel anlatımıyla bir olguyu parçalarında kaybetmeden, en hassas şekilde irdeleyerek sınıflandırmaktır. Güçlü bir soyutlamayı gerektiren bu zihni işlem, parça bütün arasındaki nispeten değişmeyen ilişkilerin açıklanmasını, yani genel ilkelerin keşfedilmesini sağlarlarken; istisnai durumların anlamlı bir şekilde tanımlanmasını da sağlamaktadır.¹⁹² NATO'ya göre analiz, bir bütünün parçaları ve parçaları arasındaki ilişkilerin araştırılmasıdır.¹⁹³

İstihbarat analizi, ham verinin/bilginin, istihbarat müşterisi için değerlendirilmesi, tanımlanması ve izahıdır.¹⁹⁴ Bir bakış açısına göre, istihbarat analizinde ne kadar analizci var ise o kadar da farklı bakış açısı vardır. Stratejik istihbarat üretmenin genel kabul görmüş ileri ölçüde gelişmiş bir teorisi yoktur.¹⁹⁵ 11 Eylül Saldırıları'nın üzerinden 4 gün geçtikten sonra CIA'nın nerede hata yaptığını araştırmak ile görevlendirilen istihbarat akademisyenlerinden biri olan Rob Johnston, CIA analiz birimlerinde çalışan stratejik analizcilerin 160 farklı analitik yöntem kullandığını tespit etmiştir.¹⁹⁶

Stratejik analizin kalbini oluşturan analiz aşamasında eğer analizci doğru analiz tekniklerine hâkim değilse ne kadar doğru bilgiye sahip olursa olsun, doğru bir analiz veya çıkarsama yapması o kadar zor olacaktır.

Dr. McDowell, analizin gerçekleşmesi için temel nitelikte dört adıma işaret etmektedir:

- Eldeki bilgiler, mevcut sorunu anlamak açısından gerektiği şekilde parçalara ayrılır

¹⁹¹ **Handbuch Philosophischer Grund Begriffe**, Studienduspabe BAND I, München, 1973, s. 65-66.

¹⁹² **Handbuch Philosophischer Grund Begriffe**, s. 71.

¹⁹³ **AAP-6 NATO Glossary of Terms and Definations**, Brüksel, 2007, NATO Standardisation Agency Press., s. 1-F-8.

¹⁹⁴ Berkowitz ve Goodman, **a.g.e.**, s. 85.

¹⁹⁵ **Aynı yer.**

¹⁹⁶ Johnston, **a.g.e.**, s. xvi-xvii.

- Bilginin uygun kısımları seçilir, birbirleri ile karşılaştırılır ve yeniden yapılandırılır
- Bu aşamada parçalanmış ve yeniden yapılandırılan verileri derinlemesine anlamaya yönelik analiz teknikleri kullanılır
- Soruna cevap verecek unsurlar tespit edilerek cevap geliştirilir¹⁹⁷

Kaleme alınan bir analiz raporu, talep eden karar alıcılara servis edilmesinden önce son halini almak için üst makamlara yönlendirilmektedir. Bu aşama, raporun, istihbarat kurumu iç işleyiş prensiplerine göre kurum içi üst makamlara sunulması ve onlar tarafından da incelenmesi aşamasıdır. Üst makama sunulan rapor, üzerinde gerekli ve son düzeltmeler yapıldıktan sonra istihbarat çarkının son aşamasına iletmeye hazır hale gelmiştir. Artık rapor, stratejik analizcinin veya yapılan düzeltmeler nedeniyle üst makamın raporu olmaktan çıkmış, istihbarat kurumunun tek taraflı irade beyanı haline gelmiştir.¹⁹⁸

İstihbarat raporu, bu aşama ile birlikte istihbaratın dağıtım sürecine girer. Bu aşama ile birlikte, raporun içeriğinde yapılan tespitler, rapora göre geliştirilecek politikanın tespiti, tamamen siyasal karar alıcının uhdesindedir. ABD gibi bazı ülkelerin istihbarat servisleri, ülke yasal mevzuatının izin vermesinden ötürü bu aşamada rapora konu hususlar ile ilgili harekete geçme hakkına sahip iken, bazı ülkelerde ise kurumlar sadece, raporu eyleme geçirecek karar alıcılara iletmekle yükümlüdürler. Bu aşamada bir stratejik analizcinin yapabileceği en rasyonel davranış, rapordaki öngörülerini teyit/tekzip ederek mesleki açıdan kendisini geliştirmektir. Eğer analizleri doğru çıkmış ise, uyguladığı analitik yöntemlerin doğruluğunu test etmiş olacaktır. Eğer yanlış ise şayet, o zaman nerede yanlış yaptığı üzerinde düşünmelidir.¹⁹⁹

¹⁹⁷ McDowell, **a.g.e.**, s. 179.

¹⁹⁸ Johnston, **a.g.e.**, s. 32.

¹⁹⁹ Johnston, **a.g.e.**, s. 32-33.

İKİNCİ BÖLÜM

ABD KARAR ALMA SÜRECİ VE İSTİHBARAT TOPLULUĞU (IC)

1. ABD Yönetim Sistemi ve Siyasal Karar Alma Süreci

ABD siyasal sistemi güçler ayrılığı, denge ve kontrol ile yerinden yönetimi gerektiren federalizm ilkelerinin tatbik edildiği kendine has bir yönetim sistemi özellikleri sergilemektedir. Yönetim, üç ana unsurdan oluşmaktadır. Hükümetin yetkileri öncelikle federal düzeyde olmak üzere, yasama, yürütme ve yargı erkleri arasında her biri konularına göre ayrı ayrı, sonra da federal hükümetler düzeyinde paylaşılmıştır. Bu şekilde gerçekleştirilen bir taksimat, güç odakları olarak tanımlayabileceğimiz erkler arasındaki çatışma ve işbirliğinin kendiliğinden dengelenmesi, akabinde ise gerek yerel düzeyde, gerekse merkezi hükümet düzeyinde verimli kamu hizmetini beraberinde getirmektedir. Bu ilkelerden güçler ayrımına göre, Kongre yasama faaliyetini yürütmekte, ilk bakışta ABD Başkanı olarak görülebilecek yürütme organı bu yasaları eşitlik ilkesi temelinde uygulamakta ve nihayet merkezi düzeydeki Anayasa Mahkemesi ise yürütme erkinin icraatlarının yasalara uygunluğunu denetlemektedir.²⁰⁰

Örneğin “kontrol ve denge” kuralı öncelikle etkisini Amerikan Kongresi’nin, Temsilciler Meclisi ve Senato adındaki iki meclisli yapısında göstermektedir. Bununla birlikte Kongre’den geçen bir yasa Başkan tarafından veto edilebilirken, Başkanlığın uhdesindeki antlaşmaları onaylama ve üst düzey devlet adamlarının atama kararları Senato’nun onayını gerektirmektedir. Dış politika oluşturmaya ilişkin

²⁰⁰ Tayyar Arı, *Amerika’da Siyasal Yapı Lobiler ve Dış Politika*, İstanbul, 2009, MKM Yayınları, s. 21-22.

yetkiler dengeli bir şekilde dağıtılmaya çalışılmış olmakla beraber ulusal güvenlik ile ilgili karar mercii uygulamada Başkanlık olduğu için, etkinliği de Kongre'den fazla olmaktadır. Zira ABD Başkanı kara, hava ve deniz kuvvetleri ile tüm yerel silahlı kuvvetlerin başkomutanıdır. Dış politika bağlamında düşünüldüğünde, II. Dünya Savaşı sonrası ABD'de ortaya atılan ve sıklıkla kullanılan en önemli kavram ulusal güvenlik politikasıdır. Oldukça geniş bir kapsam ihtiva eden bu kavram ile ülkenin içeride ve dışarıda bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü sağlamak amacıyla yürütülen tüm faaliyetler kastedilmektedir. Dar anlamda, ulusun gerçek potansiyel düşmanlara karşı savunulması anlamına gelen ulusal güvenlik politikası, geniş anlamda ise egemenliğine halel getirecek olası tehlikelerden devleti korumaktır. Bu tanımlama, potansiyel düşmanların davranışları hakkında istihbarat toplamak ve toplanan ham istihbaratı işleyerek analiz etmek suretiyle müşteri olarak adlandırılan karar alıcıya²⁰¹ öngörüler ile birlikte ileterek askeri ittifaklar oluşturulması ve müttefik ülkelerle bilgi paylaşımının sağlanması hususlarını da içermektedir.²⁰²

Buna ek olarak ABD Başkanı'na iki önemli yetki daha verilmiştir. Bunlardan birincisi büyükelçileri atama ve ikincisi ise diğer devletler ile antlaşma yapma yetkisidir ki, her iki yetki çerçevesinde alınan kararlar ABD Kongresi'nin onayını gerektirmektedir. Ayrıca Başkana hükümetin başı olma gibi önemli bir yetki daha tanınmıştır. Bunlar dışında Başkan, yabancı büyükelçileri kabul etme, diğer önemli üst düzey bürokratları atama yetkisine sahiptir. Ne var ki, bu yetkilerden bazılarını Kongre ile birlikte kullanmaktadır.²⁰³

Savaş ilanı da dâhil diğer konulardaki yasa ve karar teklifleri meclislerden herhangi birinde önce görüşülebilir. Her Kongre döneminin başında Temsilciler Meclisi'nde tüzüğe ilişkin kurallar yeniden belirlenmektedir. Senato, sürekli bir

²⁰¹ Karar alıcı çoğu zaman bir devlet başkanı, başbakan, dışişleri bakanı veya istihbarat servisi başkanıdır. Alınan kararlar ikili veya çoklu devletlerarası müzakerelerde baskı unsuru olarak kullanılmaktadır...Daha geniş bilgi için bkz; David Mitchell, "Does Context Matter? Advisory Systems and the Management of the Foreign Policy Decision-Making Process", **Presidential Studies Quarterly** 40, no. 4 (December), Washington D.C., 2010.

²⁰² Linda P. Prady, "Planning for foreign policy: a framework for analysis", **International Journal**, Vol. 4, New York, 1973, Columbia University Press., s. 843.

²⁰³ Arı, **Amerika'da Siyasal Yapı...**, s. 21.

organ olarak görüldüğünden kurallar daha fazla süreklilik gösterse de ara sıra değişiklikler yapılabilmektedir. Kongre'nin asıl işlevi yasama olmakla beraber örneğin Senato bunun yanında yukarıda da belirtildiği gibi, antlaşmaları ve bürokrat atamalarını onaylamaktadır. Öte yandan, Başkanın veya bir federal görevlinin görevini kötüye kullanması durumunda Kongre bir mahkeme gibi çalışmaktadır. Ayrıca savaş ilanı dış politikanın uygulanması için gerekli olan fon tahsisi Kongre'nin yetkisinde olan konulardır. Dolayısıyla Kongre ve Başkan mükemmel derecede uyumlu çalışmak zorundadır.²⁰⁴

ABD Anayasası'nda açıkça belirtilmemiş olsa bile Federalizm ilkesi gereğince Amerikan Federal Hükümeti'ne yetki verilmemiş olduğu açık olan konularda eyalet hükümetlerinin yetkili olduğu zımnen kabul edilmektedir. Bununla birlikte eyaletler Anayasa'ya aykırı yasa çıkaramazlar ve dolayısıyla eyalet düzeyinde yayımlanan bir yasa ABD Anayasası'na, Federal yasalara veya ABD hükümetinin imzaladığı bir uluslararası antlaşmaya aykırı olamaz. Güç ve yetki öncelikle yasama, yürütme ve yargı arasında, sonra da eyaletler ile Federal hükümet arasında bölünmüş bulunmaktadır.²⁰⁵

Esasen ABD yürütme, Başkanlık ve Kongre Sistemi olarak iki ayrı başlıkta incelemek gerekir. Normal bir parlamenter demokraside yürütme yetkisi parlamentoda çoğunluğa sahip partinin lideri olan başbakanın ve iktidarın bakanlar kurulunun elinde toplanmaktadır. ABD'de ise Amerikan Kongresi, Başkandan ayrı olarak seçildiğinden, yürütme organı olarak adlandırılabilir bu iki organ tarafından alınan kararlar neredeyse birbirinden bağımsızdır.²⁰⁶

Öte yandan, Başkan ve Kongre'nin yanı sıra ABD yönetim ve karar alma sisteminde bir diğer önemli unsur ise; karar alma sürecinin doğrudan bir parçası olmamasına rağmen, alınan kararlar üzerinde büyük bir etkiye sahip olan lobilerdir. Bilindiği üzere ABD'de Cumhuriyetçi Parti ve Demokrat Parti olmak üzere iki

²⁰⁴ http://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm#a1 (13/10/2012)

²⁰⁵ John H. Ferguson and Dean E. McHenry, **The American Feferal Government**, New York, 1971, Mc Graw Hill Publishing, s. 95-96.

²⁰⁶ Arı, **Amerika'da Siyasal Yapı...**, s. 24-25.

partinin öne çıktığı çok partili bir yapı mevcuttur. Aslında diğer çoğulcu demokrasilerde belli bir ideolojiyi veya çıkar grubunu temsil etmek için en yaygın yöntem siyasal karar alma sürecine doğrudan katılım ve temsil mekanizması ile temsil edilenin haklarını ve çıkarlarını korumaktır. Bu temsil yönteminin en yaygın aparatı ise siyasi partilerdir. ABD’de ise sistemin sadece iki partiden oluşmasının başlıca nedeni, hemen hemen her baskı grubunun kendisini lobiler şeklinde büyük bir serbestlik içinde yasal yollarla ifade etme ve çıkarlarını koruyabilme olanağına sahip olmasında aramak gerekir.²⁰⁷

Bununla birlikte ABD’deki siyasal yapıya hakim olduğunu söyleyebildiğimiz bu iki siyasi partinin aralarında derin ideolojik görüş ayrılıkları olmadığını da özellikle belirtmek gerekecektir. Demokrat Parti’nin daha çok alt gelir grubu, işçi sınıfı ve başta siyah kökenli Amerikalılar olmak üzere azınlık denilen kitle tarafından desteklendiği ve liberal bir çizgide siyaset yaptığı söylenebileceken, Cumhuriyetçi Parti’nin, sermaye kesimi ile işveren çevresi, yüksek gelir grubuna mensup kişiler ve dini açıdan tutucu kesimler tarafından desteklendiği tespitinde bulunulabilir.

Öte yandan, konuyla doğrudan ilişkili olması açısından bazı kavramların açıklanması gerekmektedir. Öncelikle dış politika kavramı, tıpkı insanoğlunun toplum içerisinde varlığını sürdürebilmesi için verdiği mücadele gibi devletlerin de çıkarları doğrultusunda ikili veya çok taraflı uluslararası bir ilişki kurarken geliştirdiği doğru bir strateji ve akabinde elde edeceği taktik üstünlük ile müzakere süreçlerinde kullanacağı avantajlar olarak tanımlanabilecektir. Bu politika, belirli bir olay karşısında veya belirli bir uluslararası kriz ile ilgili olarak gündeme gelebilecektir.²⁰⁸

Dış politika alanında sıklıkla kullanılan bir diğer önemli kavram ise, II. Dünya Savaşı’ndan sonra sıklıkla gündeme gelen ulusal güvenlik kavramıdır. Kavramsal çerçevede ele alındığında, Bir ülkenin varlığını sürdürebilmesi, toprak

²⁰⁷ Arı, **Amerika’da Siyasal Yapı...**, s. 24-25.

²⁰⁸ Prady, **a.g.m.**, s. 844.

bütünlüğünü koruyabilmesi ve asimetrik tehditlere²⁰⁹ karşı önlemler geliştirebilmesi için giriştiği tüm faaliyetleri kapsamaktadır.²¹⁰

Ülkelerarası siyasi ve diplomatik ilişkilerin ara sıra güvenlik sorununu gündeme getirmesi, bir anlamda ABD’de de II. Dünya Savaşı’ndan sonraki ortamda ulusal güvenlik konularında ABD Başkanı’na en üst düzeyde danışmanlık yapması amacıyla Ulusal Güvenlik Konseyi’nin (National Security Council: NSC) oluşturulmasına imkân sağlanmıştır. Milli Güvenlik Kurulu olarak Türk sisteminde karşılık bulabilecek NSC’nin üyeleri Başkan, Başkan Yardımcısı, Dışişleri Bakanı, Başkanın Ulusal Güvenlik Danışmanı, Savunma Bakanı, Maliye Bakanı ve Ulusal İstihbarat Direktörü’nden (Director of National Intelligence: DNI) oluşmaktadır. Genel Kurmay Başkanı ise danışma amaçlı olarak bazen toplantılara katılabilmektedir.²¹¹

Bir diğer önemli kavram ise “uluslararası politikada karar alma süreci” kavramıdır. Karar alma süreci, daha ziyade dış politikanın yapımı ile ilgili bir kavram olup, kararların alınmasında izlenen aşamaların ve kararın alınmasına katılan kişi ve kurumların incelenmesiyle ilgilidir.

Karar alma, yalın bir tanımla dış politikada mevcut alternatifler arasından bir seçim yapma davranışıdır. Ancak dış politikada alternatifler her zaman şeffaf değildir. Alternatifler arasından bir seçim yapmak oldukça zordur. Parametrelerin büyük bir kısmının öngörüler olduğu bir denklemde en iyi olarak tanımlanabilecek bir alternatif olmadığı için esasen yapılan iş, çatışan menfaatler ile bürokratik baskılar arasında bir denge kurmaya çalışmaktır. Karar alma teorisinde devlet, uluslararası politikanın temel aktörü olarak genel kabul görmektedir. Dolayısıyla

²⁰⁹ Daha geniş bilgi için bkz; Ahmet Akif Mücek, **Asimetrik Savaş ve Provokasyon Süreci**, Gökkuşuğu Yayınları, İstanbul, 2010.

²¹⁰ Arı, **Amerika’da Siyasal Yapı...**, s. 26-27.

²¹¹ 17 Aralık 2004 tarihinde çıkarılan “İstihbarat Reformu ve Terörizmi Önleme Yasası”na kadar, Merkezi Haber Alma Teşkilatı(Central Intelligence Agency: CIA)’nın başkanı aynı zamanda Ulusal İstihbarat Direktörlüğü (DNI) görevini yürütmekteydi. Ancak El-Kaide üyelerince 11 Eylül 2001 tarihinde Dünya Ticaret Merkezi’ne gerçekleştirildiği varsayılan saldırılar akabinde 17 istihbarat örgütünü bünyesinde barındıran ABD İstihbarat Topluluğu (IC) Direktörlüğü’nün ayrı bir kurumsal kimlik kazanması kararlaştırılmıştır. Bu durum ilk etapta CIA’nın başarısızlığı olarak algılanmaktadır, ancak istihbarat ile ilgili sorunsallarda gerçek çok daha karmaşık ve manipülasyona açıktır...Arı, **Amerika’da Siyasal Yapı...**, s. 27-28.

uluslararası politika denildiği zaman bununla hükümetlerin resmi kanallar aracılığıyla yürüttüğü politikalar akla gelmelidir. Karar alma sürecinde en önemli nokta, bir aktör olarak düşünülecek olan devlet adamının-politikacının kişisel özellikleridir. Karar alıcının çocukluk yılları, eğitimi, dinsel inancı, mesleki geçmişi ve yaşam tarzı gibi daha birçok parametre gündeme gelmektedir.²¹²

Karar alma sürecine ilişkin çalışma yapan sosyal bilimciler, karar alıcının her daim rasyonel davranacağını ve rasyonel bir insanın da tüm alternatiflerden haberdar olarak sonuçların iyi düşünerek faydalı olacağını ve nihayet en doğru kararı alacağını öngörmektedir. Ancak uluslararası ilişkilerde bilgilere ulaşmanın her zaman kolay gerçekleşmemesi, bu süre zarfında harcanan zamanın maliyeti ve bunları yaparken gizliliğin korunmaya çalışılması, karar alıcıların tüm alternatifleri dikkate alarak en doğru seçimi yapmalarına engel olabilmektedir. Bu nedenle rasyonel bir karar alma davranışı, olası alternatifler içerisinde en doğru seçimi yapmak olarak tanımlanabilir.²¹³

Karar alma sürecinin etkilendiği başlıca faktörler arasında devletlerarasında karşılıklı kültürel ve toplumsal ilişkiler ve hükümetlerin doğrudan taraf olmadığı birçok faktör bulunmakla birlikte, dışsal ve içsel unsurlar dikkate alınarak yapılacak bir sıralama daha rasyonel olacaktır. Örneğin dışsal çevre, devletin sınırları dışında olup biten gelişmeler ve diğer devletlerin ve toplumların eylem ve karşı eylemlerinin yer aldığı fiziki çevredir. Bu çevrede yaşanan olaylar devleti yöneten karar alıcının davranış biçimini ciddi bir şekilde etkilemektedir. Dış çevreden kasıt, küresel sistem ve ilişkiler ağıdır. Karar alıcı, küresel sistemi, özellikle de içinde bulunduğu bölgesel sistemi ve bu sistem içerisindeki konumunu çok iyi hesaplamak durumundadır. İçsel çevre ise, iç politika, siyasi partiler, sivil toplum örgütleri, sendikalar, çıkar grupları, kamuoyu, coğrafi ve jeopolitik konumdur. Bununla birlikte içsel çevreden siyasal

²¹² Richard C. Snyder, H.W. Bruck ve Burton Sapin, “*The Decision Making Approach to the Study of International Relations*”, **International Politics and Foreign Policy**, New York, 1969, The Free Press., s. 200-201.

²¹³ Sidney Verba, “*The Decision Making Approach to the Study of International Relations*”, **International Politics and Foreign Policy**, New York, 1969, The Free Press., s. 218.

sistemin tamamı anlaşılmalıdır. Tabiidir ki karar alıcı, kamuoyunu oluşturan baskı grupları, siyasi görüşler ve sivil toplum örgütlerinin görüşlerinden etkilenir.²¹⁴

Bu çerçevede bürokrasinin etkisine de ayrıca değinmekte yarar vardır. Zira karar alıcılar neyin ulusal çıkar olduğuna karar verirken bürokrasinin etkisini çoğu zaman daha çok hissetmektedirler. Çoğunlukla söz konusu bürokratik baskılar karar alıcıları büyük ölçüde sınırlamaktadır. Örneğin hükümetin ilgili karar alma birimleri çeşitli dış politika alternatifleri arasında bir seçim yaparken bunun mali boyutunu da hesaba katmak durumundadır. Dolayısıyla alınan kararlar, diplomatları ilgilendirdiği kadar, maliye bakanlığı hesap uzmanlarını ve askeri kesimi de etkilemektedir. Eğer alınan karar iç hukuk düzenlemelerine uyum sağlamıyorsa yasa tadilleri veya yasama gerekebilir. Dolayısıyla uluslararası politikanın hayata geçirilmesi için parlamentodan onay alınması ya da yasa çıkarılması gerekebilir. Çünkü gerek dış politika gerekse savunma sanayiine ilişkin planlamalar, iç politikada eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, tarım, kentleşme, enerji, bayındırlık gibi yığınla alternatifi bulunan programlar olduğu için diğer bakanlıkların ve parlamentonun engeli ile karşılaşabilir. Bununla birlikte bürokratik mücadeleye dışişleri bakanlığı içinde bile rastlamak mümkündür.²¹⁵

Karar alma sürecinin hangi aşamalardan oluştuğuna kısaca değinmek gerekir. Karar alma süreci, doğaldır ki, hakkında karar alınacak olayın farkına varılmasıyla başlar. Bu, uluslararası çevrede ortaya çıkan bir olay olabileceği gibi, karar alıcıların kendi içsel çevresinde söz konusu olacak bir istek veya olay da olabilir. Başka bir ifadeyle, dış politikadaki karar alma süreci, herhangi bir ülke diplomatının o ülkeye sunacağı bir notayla başlayabileceği gibi, komşu ülkeden yanlışlıkla ateşlendiği ifade edilen bir top mermisi²¹⁶ de süreci başlatabilir. Sonuçta karar alıcının olayın farkına

²¹⁴ Henry A. Kissinger, *"The Decision Making Approach to the Study of International Relations"*, **International Politics and Foreign Policy**, New York, 1969, The Free Press., s. 264.

²¹⁵ Verba, **a.g.m.**, s. 220-221.

²¹⁶ Suriye Arap Cumhuriyeti'nde 2012 yılı başlarında şiddetlenen Özgür Suriye Ordusu ile Beşar Esad yanlısı Baas Partisi düzenli birlikleri arasında cereyan eden iç savaş esnasında, yanlışlıkla atıldığı ifade edilen bir top mermisi, 03/10/2012 tarihinde Türkiye-Suriye sınır şehri olan Şanlıurfa/Akçakale'ye düşerek 5 Türk vatandaşının ölümüne neden olmuştur. Bunun üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi 03/10/2012 tarihinden geçerli olmak üzere Suriye topraklarına asker gönderilmesine yönelik bir tezkere çıkarmıştır... www.tbmm.gov.tr. (20/11/2012)

varmasıyla süreç başlamaktadır. Olayın ne şekilde algılandığı da oldukça önemlidir. İlk etkinin doğru algılanması doğru kararın verilmesi açısından oldukça önemli bir başlangıçtır. Karar alıcılar, gelişmelere karşı son derece duyarlı olmak ve onları doğru bir şekilde algılamaya çalışmak zorundadır. Bu nedenle, karar alıcılara ulaşan bilgilerin büyük bir dikkatle seçilmesi, iyice tetkik edilmesi ve doğru yorumlanması gerekir. Ham bilgi, çoğu zaman karar alıcıya ulaşmadan önce aktaran kişilerin isteyerek veya istemeyerek de olsa manipülasyonuna maruz kalmaktadır. Karar alıcı, sürecin her aşamasında olduğu gibi özellikle bu aşamasında bilgileri çarpıtma olasılığını da dikkate alarak iyice ayıklamalı ve yanlış algılamaların önüne geçmeye çalışmalıdır.²¹⁷

Bazen bir devletin karar alıcılarının davranışı diğer ülkedeki meslektaşları tarafından oldukça farklı bir şekilde algılanmaktadır. Örneğin bir devletin yani onu karar alıcıların caydırma amaçlı veya diğer devletlerin savaşa başvurmasını önleyici bir tedbir olarak ve dolayısıyla savunma amacına yönelik bir davranışı diğer bir devletin karar alıcıları tarafından saldırgan bir tutum olarak değerlendirilebilmektedir.²¹⁸

ABD açısından karar alma süreci ele alındığında ise süreç, çoğu zaman ulusal çıkarları etkilediğine inanılan bir sorunun farkına varılmasıyla başlar. Bu bazen gerçekten de doğrudan bir tehdit algılaması olabilir.²¹⁹ Bu herhangi bir ülkenin doğrudan tehdit algılaması olabileceği gibi, Irak'ın Kuveyt'i işgali, Çin Halk Cumhuriyeti'nin Tayvan açıklarında nükleer denemeler yapması ve İran'ın İsrail'e saldırması olabilir.

Bu aşamadan sonraki aşama büyük bir olasılıkla ABD Başkanının veya yardımcısının, olayın ABD çıkarlarını ve güvenliğini ne ölçüde etkilediğini araştırmalarıdır.²²⁰ Örneğin Türkiye ile Yunanistan arasında çıkacak bir krizin

²¹⁷ Kissinger, *"The Decision Making Approach..."*, s. 277.

²¹⁸ Arı, *Amerika'da Siyasal Yapı...*, s. 29-32.

²¹⁹ Yehezkel Dror, *"Policy Analysis and Foreign Policy Decisions"*, *Israel Law Review*, No: 2, Jerusalem, 1978, The Hebrew University of Jarusalem Press, s. 163.

²²⁰ Aynı yer.

ABD'nin Ortadoğu ve Avrupa'daki askeri, siyasi ve ekonomik çıkarlarına etkisinin araştırması bu duruma somut bir örnek olarak gösterilebilir.

Üçüncü aşamada, olası politika seçeneklerinin değerlendirilmesi gelmektedir. Bu seçenekler, yol açacağı sonuçlar da göz önüne alınarak tek tek incelenir ve en uygun olanı Başkan tarafından seçilir.²²¹

Dördüncü aşama, benimsenmiş olan bu politikanın Başkan tarafından yürütülmesidir. Bu politika, Dışişleri Bakanlığı'ndan bir diplomatın kriz bölgesine gönderilmesini, Savunma Bakanlığı tarafından askeri programlara ağırlık verilmesini, CIA tarafından haber toplama, istihbarat ve diğer örtülü operasyonların²²² yapılmasını gerektirebilir. Ayrıca Birleşik Devletler Enformasyon Dairesi (United States Information Agency: USIA)'nin enformasyon ve propaganda faaliyetlerinde bulunmasını, Maliye Bakanlığı'nın ekonomik önlemler almasını, yeni bir yardım programını devreye sokmasını ve Kongre'nin yeni bir yasa tasarısı üzerinde çalışmaya başlamasını, dolayısıyla karar alma sürecinde yer alan tüm bürokrat, istihbaratçı, politikacı ve asker kökenli devlet adamlarının tam bir uyum içerisinde çalışmasını gerektirmektedir.²²³

Beşinci aşama ise yürütmenin, yani ABD Başkanı'nın amacına ulaşip ulaşmadığının analiz edilmesidir. Örneğin ortaya konan amaçlara ulaşırken ne gibi sorunlar ile karşılaşıldığı, politikanın geliştirilmesine yönelik neler yapılabileceği ve başka opsiyonlar olup olmadığı tüm bürokratlar tarafından araştırılır. Bu esnada thinktank kuruluşlarının, kitle örgütlerinin, kamuoyunun ve müttefik devletlerin görüşleri alınmak suretiyle sürece katkısı, dolayısıyla da etkisi söz konusu olmaktadır. Son olarak karar alıcılar, politikanın geleceği konusunda da karar alırlar. Bu aşamada politikanın revize edilmesi, değiştirilmesi veya son verilmesi kararı

²²¹ Dror, **a.g.m.**, s. 164.

²²² Örtülü operasyon(covert action) ile ilgili daha geniş bilgi için bkz; Taylan Doğan, "Rethinking the American Era: A Historical Perspective of Iranian Islamic Revolution and the U.S. Intelligence Community(IC)", **Journal of Turkish Modern History**, Year 8. Issue 15., CTAD Press, Ankara, 2012.

²²³ Dror, **a.g.m.**, s. 165.

alınabilir. Ancak tüm bu aşamalarda subjektif veya duygusal faktörler kararları etkileyebilmektedir. Daha doğrusu, hemen her aşamada, yanlış algılamalar, yanlış veya eksik bilgiler ve yanlış yorumlamalar dış politika sürecini etkilemektedir.²²⁴

1.1. Amerikan Kongresi: Yapısı ve Dış Politikadaki Rolü

Kongre adı verilen ve Senato ve Temsilciler Meclisi'nden oluşan iki meclisli ABD parlamentosu toplam 535 üyeden oluşmaktadır.²²⁵ ABD Anayasası'nın I. Maddesinin 1. Bölümü, yasama yetkisini Temsilciler Meclisi ve Senato'dan oluşan Kongre'ye vermiştir. ABD Anayasası yasama sürecinde meclisin iki kanadından birine diğerinden fazla yetki vermemiş, her iki kanadın karar alma sürecinde birlikte hareket etmesini öngörmüştür. Temsilciler Meclisi ve Senato'nun, yasama sürecindeki en belirgin farkı Anayasa'nın gelirlerle ilgili kanun tasarılarının, Temsilciler Meclisi'nce hazırlanmış olmasını istemesidir. Uygulamada bu sınırlama Senato'nun, Temsilciler Meclisi onayından geçmiş bir gelir yasasına değişiklik veya düzeltme talebi ile aşılmaktadır.²²⁶

Temsilciler Meclisi bu çerçevede nüfusa göre orantılı olarak 50 eyaletten farklı sayılarda ve toplam iki yıllığına seçilen 435 üyeden oluşmaktadır. 1960 seçimleriyle oluşan 87. Kongre'de (1961-1962) Temsilciler Meclisi üyelerinin sayısı 437'ye çıkarılmış olsa da, bu uygulamadan, parlamentonun önü alınamayacak biçimde genişlemesine yol açacağı endişesiyle, 1962'deki seçimlerde vazgeçilmiştir. Eyaletlerin çıkaracakları Temsilciler Meclisi üye sayısı nüfuslarıyla orantılı olmak zorundadır. Anayasa'nın kabul edildiği sırada 65 olan Temsilciler Meclisi üye sayısı zamanla artmıştır. 1929'da bu doğrultuda çıkarılan bir yasa ile Temsilciler Meclisi'ndeki üye sayısının 435 olması ve hangi eyaletin ne kadar temsilci çıkaracağını da Kongre tarafından belirlenmesi öngörülmüştür. Dolayısıyla eyaletlerdeki nüfus artışına bağlı olarak çıkaracakları temsilci sayısı da değişmektedir. ABD Anayasası'na göre nüfusu ne kadar olursa olsun her eyaletten

²²⁴ Dror, a.g.m., s. 165.

²²⁵ Arı, *Amerika'da Siyasal Yapı...*, s. 37.

²²⁶ Ferguson ve Mc Henry, a.g.m., s. 322-323.

en az bir temsilci seçilmesi öngörülmüştür. Örneğin Dakota, Güney Dakota, Vermont ve Montana tek temsilciye sahiptir. Temsilciler Meclisi'nde bunların dışında Porto Rico Uluslar Topluluğu'nu temsil eden bir Resident Comissioner ve Washington D.C., Amerikan Samoa'sı, Virgin Adaları ve Guam Adası temsil eden delegeler bulunmaktadır. Bunların oy kullanma hakkı olmamakla beraber, yasama süreçleri ile ilgili olarak Temsilciler Meclisi üyeleri ile aynı haklara sahiptirler.²²⁷

ABD Anayasası'nın 1. Maddesinin 2. Bölümünde, Temsilciler Meclisi'yle ilgili esaslar belirtilmektedir. Buna göre, Temsilciler Meclisi'ne seçilebilmek için 25 yaşını doldurmuş olmak, 7 yıldır Amerikan vatandaşı olmak ve seçim sırasında o eyalette oturuyor olmak gerekmektedir. Temsilciler Meclisi üyelerinin görev süreleri Anayasa'da iki yıl olarak belirlenmiştir. Temsilciler Meclisi'nde üçte iki çoğunlukla herhangi bir üyenin ihracına karar verilebilmektedir. Ölüm, istifa veya ihraç edilme dolayısıyla üyeliğin sona ermesi durumunda boşalan üyeliğin yerine görev yapacak kişiyi belirlemek için ara seçim yapılır. Temsilciler Meclisi'nde her üyenin bir oy hakkı bulunmaktadır.²²⁸

Amerikan Senatosu'na ilişkin düzenlemeler ise Anayasa'nın 1. Maddesinin 3. Bölümünde ele alınmıştır. Buna göre, Senatör olabilmek için 30 yaşını doldurmuş olmak, 9 yıldır Amerikan vatandaşı olmak ve seçim zamanında seçildiği eyalette ikamet ediyor olmak gerekmektedir. Senato üyeleri 6 yıllığına seçilmekte ve iki yılda bir yapılan seçimlerle üçte biri yenilenmektedir. Aynı eyaletten seçilmiş olan iki senatörün görev süresi aynı anda sona ermemektedir. Anayasa'da 1913'te yürürlüğe giren 17. değişiklik maddesine kadar Senato üyeleri eyalet meclisleri tarafından seçilmekteydi. Ancak söz konusu değişiklikle beraber Senato üyeleri doğrudan yapılan seçimlerle belirlenmeye başlamıştır. Bu değişiklik maddesine göre, ölüm veya başka türlü bir nedenle Senato üyeliğinin düşmesi durumunda ya eyalet valisi boşalan üyelik için ara seçim yapılmasını sağlamakta ya da eyalet meclisinin kendisine verdiği yetki doğrultusunda uygun birini geçici olarak bu göreve

²²⁷ John H. Ferguson ve Dean E. McHenry, **The American Federal Government**, New York, 1971, Mc Graw Hill Publishing, s. 322.

²²⁸ http://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm#a1 (14/10/2012)

atamaktadır. Temsilciler meclisi üyelerinde olduğu gibi her senatörün bir oy hakkı bulunmaktadır. Senato'da her eyaleti eşit şekilde temsil eden iki Senatör olmak üzere toplam 100 senatör bulunmaktadır.²²⁹

Amerikan Kongresi'nin her bir yasama dönemi iki yıl olup, her biri bir yıl süren iki oturumdan oluşmaktadır. 2010'dan 2012'ye kadar devam eden bir yasama dönemini belirleyen 112. Kongre'nin yasama yıllarına da 112. Kongre 1. Yasama Yılı ve 112. Kongre 2. Yasama şeklinde numara verilmektedir. Diğer parlamenter rejimlerden farklı olarak, Kongre'nin her iki meclisi bazı farklar dışında eşit yetkilere sahip bulunmaktadır. Alt meclis, üst meclis ilişkisi söz konusu olmayıp, Kongre'nin her iki meclisi paralel çalışmaktadır. İki meclis arasındaki temel fark, vergilendirme ile ilgili yasa tasarısının önce Temsilciler Meclisi'ne sunulmasıdır. Ancak Senato yasa tasarısı üzerinde değişiklik veya iptal isteyebilir. Yine antlaşmaların ve üst düzey bürokratların onaylanması Senato tarafından yapılmaktadır. Bu konuların dışındaki yetkileri birlikte kullanmaktadırlar. Savaş ilanı da dâhil, diğer konulardaki yasa ve karar teklifleri meclislerden herhangi birinde önce görüşülebilir.²³⁰

Kongrenin iki kanadında da yasama sürecinde çok önemli yeri olan liderlik görevleri bulunmaktadır. Temsilciler Meclisinde partiler tarafından belirlenen adaylardan biri, yapılan oylamayla Temsilciler Meclisi Başkanlığına (Speaker) seçilmektedir. Temsilciler Meclisi Başkanı'nın, resmi ve gayri resmi çeşitli görevleri vardır. Bunlar:

- Bir kamu denetçisi gibi çalışarak düzeni sağlar, konuşmacılara söz verir, yasama takviminin oluşmasında ve genel kurul tartışmalarında önemli etkiye sahiptir,
- Temsilciler Meclisi Seçimi ve Yönetimi Komitesi'nde önemli etkiye sahiptir. Bu komite hangi yasa tasarılarının komitelerden geçtiğini, hangilerinin oylama için genel kurula geleceğini ve tasarının görüşülmesi sırasında uygulanacak kuralları belirler,

²²⁹ http://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm#a1 (15/10/2012)

²³⁰ http://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm#a1, (15/10/2012)

- Komite üyeliklerine atamaları yapar ve komite başkanlıkları için aday gösterir,

- Yasa tasarılarını ilgili komiteye gönderme yetkisine sahiptir. Yasa tasarısının hangi komiteye gideceğini gösteren kurallar bulunmakla birlikte, teamüller, gelenekler veya kanunlar da bunu belirler. Tasarının hangi komiteye gönderileceği büyük önem taşır, çünkü bir komitenin üyeleri tasarıyı onaylamada diğerlerinden daha istekli veya isteksiz olabilirler. Dolayısıyla isterse Meclis Başkanı kendi desteklediği bir tasarının süratle komitelerde görüşülerek genel kurulun gündemine alınmasını sağlayabileceği gibi sunulan bir tasarının düşmesine de yol açabilir (killing the Bill).²³¹

Meclis'te çoğunluğa sahip olan partinin sözcülüğünü ve savunmasını yapan bir çoğunluk lideri (majority leader) seçer. Partisinin yasama önceliklerini de belirleyen bu kişi Meclisi Başkanı ve azınlık partisinin seçtiği lider (minority leader) ile Meclis'in yasama programını düzenler. Temsilciler Meclisi'nin Başkanı olan çoğunluk lideri, eğer Başkanla aynı partiden ise Başkanın sözcülüğü görevini de üstlenir. Her iki parti de hem Temsilciler Meclisi'nde hem de Senato'da birer "whip" adı verilen üye seçerler. Bu üyeler kendi parti üyelerinin parti tercihlerine uygun oy vermesi için çalışırlar. Temsilciler Meclisindeki her partinin parti kurallarını, genel kurul stratejilerini belirleyen, parti liderini seçen ve komitelere atamaları onaylayan birer parti meclis grubu bulunmaktadır. (Part Caucuses)²³²

ABD Senatosu'nun idari yapısı, Temsilciler Meclisi'ne benzemekle beraber bazı farklılıklar bulunmaktadır. ABD Anayasası'na göre, Başkan Yardımcısı aynı zamanda Senato'nun da başkanı sayılmaktadır. Normal şartlarda oy kullanmayan Senato Başkanı, Senato'da yapılan oylamalarda beraberlik durumu söz konusu olduğunda, oyunu kullanarak bu kilitlenmenin aşılmasını sağlar. Başkan yardımcısının yokluğunda Senato'ya başkanlık etmesi için, ikinci bir başkan (president pro tempore) seçilir. Bu kişi geleneksel olarak çoğunluk partisinin en yaşlı

²³¹ "How Congress Works", <http://sewell.house.gov/legislative-work/legislative-process> (16/10/2012).

²³² Part Caucuses: Türkçe karşılığı "Parti Meclisi" anlamına da gelir. Parti politikalarının uygulanmasını ve diğer parti ile ilgili konularda karar alma organı gibi hareket eder...http://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm#a1(16/10/2012)

üyesidir. İki görev de sembolik niteliktedir. Yine partileri temsilen bir çoğunluk lideri ve bir de azınlık lideri seçilmektedir ve bunlar benzer görev ve sorumluluklara sahiptir. Temsilciler Meclisi liderlerinden farklı olarak Senato liderleri, liderlik görevlerini resmi konumlarının etkisinden çok uyguladıkları ikna yöntemleri ile yerine getirirler. Bunun nedeni Senato çalışmalarının sınırsız tartışma prensibine dayanmasıdır. Liderler bir yasama programının düzenlenmesi ve makul süreler içinde tartışılması için Senatörleri ikna etmek durumundadırlar. Aksi takdirde bu durumu engelleyecek bir üst yapı veya kural yoktur. Senato’da da üyelerin kendi parti tercihlerine uygun oy vermesi için çalışan “whip” olarak adlandırılan üyeler seçilir. Senato’da temsil edilen iki partinin de Meclis’tekine benzer görevler yapan parti grupları vardır.²³³

ABD Anayasası, Kongre’ye çok önemli yetkiler vermiştir. Anayasa’nın 1. Maddesinin 8. Bölümünde Kongre’ye verildiği açıkça ifade edilen yetkiler şunlardır:

- Kongre vergi, tarife, kota vs. belirlemek, bunlarla ilgili değişiklik yapmak, vergi toplamak, ABD’nin güvenliğini ve refahını sağlamak için yapılan bütçeyi onaylamak ve harcamalar için verilecek ödenekleri onaylama gibi konularda tek yetkilidir. Yapılacak ödemelere ilişkin bir yasa ve buna ilişkin Kongre onayı olmaksızın hazineden harcama yapılması Anayasa tarafından kesinlikle yasaklanmıştır;

- Kongre ihtiyaç duyduğunda hazine bonosu aracılığıyla borçlanabilecektir. Borçlandığında geri ödemeyi kabul etmiş sayılmaktadır ve borcunu inkâr edemez;

- Eyaletler arası ilişkileri ve dış ticareti düzenler. Bu yetki ile insanların ve malların eyaletler arası serbest dolaşımını sağlamış, iletişim, ulaşım ve ticaret gibi konuları düzenleyen pek çok federal kanun çıkarılmasını sağlamıştır;

- Vatandaşlığa alınma federal devletin yetkisine bırakılmıştır;

- Para basmak, ABD dolarının yabancı paraların karşısında değerini belirlemek ve ölçü ve tartı standartları Kongre’nin yetkisine bırakılmıştır. Böylelikle ülkenin ekonomik yapısını Kongre’nin tek başına belirlemesi öngörülmüştür;

²³³ “How Congress Works” <http://sewell.house.gov/legislative-work/legislative-process> (16/10/2012)

- Posta hizmetleri ve bunların en uygun ve verimli şekilde çalışması Kongre'nin yetkisindedir;
- Bilim adamlarının ve sanatçıların buluşları ve eserleri ile ilgili tasarruflarda bulunmaları güvence altına alınarak Bilimin ve Güzel Sanatların desteklenmesi görevi verilmiştir. Adı geçmemekle birlikte bu madde patent ve marka haklarının korunmasını gündeme getirmektedir;
- Federal üst mahkeme haricinde mahkemeler kurulması ve bununla ilgili düzenlemeler Kongre'nin yetkisindedir;
- Güvenlikle ilgili ordu kurmak, donanma hazırlamak, savaş ilan etmek ve bunun için gerekli hazırlıkları yapmak;
- Anayasanın verdiği yetkiler çerçevesinde tüm yönetim birimlerinin anayasal görevlerini yerine getirmelerini sağlayacak kanunları hazırlamak.²³⁴

ABD Kongresi'nin en önemli denetim işlevlerinden biri de Başkanın, Başkan Yardımcısının, Temsilciler Meclisi ve Senato Başkanlarının ve diğer federal bürokratların görevlerini kötüye kullanmaları durumunda ortaya çıkmaktadır. 1787 yılında kabul edilen ABD Anayasası'nın 2. Maddesinin 4. Bölümünde, Başkan, Başkan Yardımcısı ve diğer kamu görevlilerinin görevlerini kötüye kullanma, vatana ihanet, rüşvet veya benzeri ağır suçlar işlemeleri durumunda bu yöntemle görevlerine son verilmeleri öngörülmüştür. Temsilciler Meclisi söz konusu kişinin suçluluğu konusunda açık oylama yapar. Oylama sonucunda suçlu bulunan görevli, Anayasa Mahkemesi (Supreme Court) Başkanı'nın başkanlığında toplanan Senato tarafından yargılanır. Yargılama sonucunda üyelerin üçte iki çoğunluğu tarafından suçlu bulunan kişi, görevden el çektirilebilir. Bu yargılama sadece görevden el çektirme ile ilgilidir. Daha ağır veya başka suçları bulunan kişi diğer kanunlar çerçevesinde mahkemede yargılanır.²³⁵

ABD Kongresi, pek çok yönü ile diğer ülkelerdeki yasama organlarından farklılık göstermektedir. Kongre, diğer ülkelerdeki parlamentolardan farklı olarak

²³⁴“Constitution of the United States”

http://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm#a1 (16/10/2012)

²³⁵“Constitution of the United States”

http://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm#a1 ,(17/10/2012)

sadece icra organlarından gelen öneriler doğrultusunda hareket ederek bu önerileri yasalaştıran bir yasama organı görüntüsünde olmayan, dolayısıyla çok daha bağımsız çalışan bir yasama organı niteliğindedir. Bir yasanın kaynağı bürokrasinin bu konudaki isteklerine dayanabileceği gibi Kongre gruplarının talepleri de bu konuda yön verici olabilmektedir. Ancak istek nereden gelirse gelsin bunun yasa teklifi haline dönüştürülmesi Kongre’de gerçekleştirilmekte ve yasa önerileri Kongre üyelerince sunulmaktadır. Diğer parlamentolarda yasama organının çıkardığı yasalar yürütmenin vetosu nedeniyle uygulama imkânı bulamazken, ABD’de Kongre’den geçen bir yasa Başkan tarafından veto edilse bile karmaşık karar alma süreci sayesinde her bir Kongre üyesi ayrı ayrı Başkanın vetosunu aşip yasama sürecini ekarte edebilmektedir.²³⁶

Kongre, kamu politikaları konusunda son sözü söyleme yetkisine sahip görünmektedir. Bu konularda öneriler genellikle Başkandan ve yürütmeden gelmiş olsa bile Kongre, Başkanın veya yürütmenin görüşleriyle kendisini bağlı saymamakta ve özgün karar alabilmektedir. Kongre, dünyadaki yasama organları arasında en geniş kadroya ve uzmanlaşmış, bağımsız çalışan komitelere sahip yasama organıdır. Ayrıca, diğer ülkelerdeki benzerleri ile karşılaştırıldığında daha yüksek bir eğitim seviyesine sahip oldukları da görülmektedir. Bu kişiler, genellikle geçmiş dönemde hükümetlerin değişik kademelerinde görev almış, bürokrasi ve politika deneyimi olan kişilerdir. Komitelere seçilen Kongre üyelerinin, belli konulardaki uzmanlıkları artmakta ve böylece kendi komitesinin yetki sahasına giren konulardaki kamu politikalarında önemli bir etkinliğe ve güce sahip olmaktadır. Öte yandan komite üyeleri diğer komitelerin ilgi alanına giren konularla ilgili de görüş bildirme, karar alma sürecini etkileyebilme gücüne sahiptir.²³⁷ Ayrıca Meclisin formel ve informel kuralları Kongre üyesinin tek başına bağımsız hareket etmesini kolaylaştırmakta ve Kongre üyesinin kararını daha geniş bir çerçevede vermesini veya oyunu kullanmasını sağlamaktadır.²³⁸

²³⁶ Arı, **Amerika’da Siyasal Yapı...**, s. 46-47.

²³⁷ Micheal L. Mezey, “*Congress within the U.S. Presidential System*” **Congress Quarterly**, Washington D.C., 1991, Congress Quarterly Inc., s. 23.

²³⁸ Mezey **a.g.m.**, s. 23.

Bu konularda iki önemli faktör rol oynamaktadır. Biri ABD'deki parti örgütlerinin diğer pek çok ülkedeki benzerleriyle karşılaştırıldığında görülen zayıf karakterleri, diğeri ise seçim sisteminin hem iki yılda bir yapılması hem de çoğunluk sistemine dayanan dar bölge seçim sisteminin uygulanmasıdır. Bunlar ABD'deki özellikle Temsilciler Meclisi üyelerinin lidere ve partiye bağımlı olmasından çok seçmene bağlı olması sonucunu doğurmaktadır. Bu sistemde adaylar büyük ölçüde kendi çabaları sonucu sağladıkları seçmen desteğiyle seçilmektedir. Bu nedenle adaylar seçmenleriyle ve kendilerini finanse eden lobilerle daha doğrudan bir ilişki kurma gereğini duymaktadır.²³⁹

ABD'de Kongre'nin karar alma sürecindeki bu güçlü konumu, adem-i merkezi yapısı ve Kongre üyesinin bağımsız hareket edebilmesi hatta partiye ve Başkana karar alma aşamasında bağlı olmaması şüphesiz arasına Kongre ile Başkan arasında politik çatışmaların yaşanmasına neden olabilmektedir. Parti disiplininin zayıf olması ve Kongre üyesinin seçmene olan bağlılığı bir yerde yasama ile yürütme arasında zaman zaman yaşanan çatışmaların temel nedenini oluşturmaktadır.²⁴⁰

1.1.1. Komiteler

ABD Kongresi'nin her iki kanadında da daimi komiteler ve onların alt komiteleri bulunmaktadır. Yasama sürecinde en önemli aşama komitelerdeki çalışmalardır. Kongre'nin her iki kanadı da komite yapılarını ve üye sayılarını kendileri belirlerler. Senato ve Temsilciler Meclisi'ndeki komitelerin sayısında ve isimlerinde zaman zaman değişiklik olmakla beraber 112. Kongre'de (2010-2012 dönemi) Temsilciler Meclisi'nde 21, Senato'da ise 16 daimi komite bulunmaktadır. Daimi komitelerin başında Kongre'nin iki kanadında da bulunan kaynakların dağıtımından sorumlu olan Ödenekler Komitesi ve devletin gelir ve giderlerini düzenleyen Bütçe Komiteleri gelmektedir. Bunların dışında çeşitli konular için oluşturulmuş Geçici Komiteler, Temsilciler Meclisi ve Senato Üyelerinin birlikte

²³⁹ Joseph L. Noguee, "Congress and the Presidency: The Dilemmas of Policy-Making in a Democracy", **The Presidency and American Foreign Policy**, Vol.2, New York, 1982, Pergamon Press., s. 192.

²⁴⁰ Mezey, **a.g.m.**, s. 24.

çalıştığı ortak komiteler ve konferans komiteler bulunmaktadır. Ayrıca sayıları farklı olmak üzere, her komitenin çok sayıda alt komitesi bulunmaktadır.²⁴¹

ABD sisteminde alt hükümetler (subgovernments) olarak ifade edilen komiteler, başkanlık sisteminin istikrarlı bir şekilde yürütülmesinde önemli bir paya sahiptir. Komiteler sayesinde yasama sürecine ilişkin gerçekleştirilen iş bölümü dolayısıyla federal hükümetin üstesinden gelemediği pek çok konu üzerinde çalışma imkânı bulmaktadır.²⁴²

Öte yandan, komiteler ile çalışma sisteminin yasama sürecini yavaşlattığı da iddia edilmektedir. Bir yasa tasarısı altı yedi adet daimi komiteyi ilgilendiriyor olabilir ve alt komitelere inildiğinde bu sayı bazen altmışı yetmişi bulabilmektedir. Örneğin bu bir ticaret yasa tasarısı ise Dışişleri, Harcırahlar, Bankacılık, Finans, Kentsel Gelişme, Enerji ve Ticaret, Eğitim ve Tarım daimi komitelerini ilgilendirdiğinden tasarı hepsine gönderilmekte ve bunların alt komiteleri devreye girdiğinde yaklaşık seksene yakın komitede görüşmeler sürdürülebilmektedir. Elbette bu kadar çok sayıdaki komitenin bir yasa üzerinde çalışmasını tamamlaması oldukça uzun bir süreyi kapsamakta, ayrıca bazen bunlar arasında bir uzlaşma sağlanamadığı için bir sonuca ulaştırmak da mümkün olmamaktadır.²⁴³

Komiteler, başkanlık sisteminin geçerli olduğu ABD haricinde diğer ülkelerde yeterli uzmanlaşmış personel desteğine sahip değillerdir. Bununla birlikte diğer ülkelerde ABD’de olduğu gibi otonom olmadıkları gibi pek de etkinlikleri olduğu söylenemez. ABD tipi Kongre sisteminde ise, komitelerin istikrara yönelik olumlu etkisinin arkasında yatan en önemli nedenlerden biri geniş uzmanlaşmış personel yapısı ve komite üyeleri ile bürokrasi arasında yakın bir ilişkinin olmasıdır. Alt hükümetler (subgovernments) her ne kadar zaman zaman Başkan’a zorluk çıkarsalar da, bürokratlar ile yasama organı arasında köprü işlevi görmeleri açısından önemlidirler ve böyle bir durum diğer başka bir sistemde görülmez. Başta 3. Dünya

²⁴¹ “Legislative Process”, http://www.house.gov/content/learn/legislative_process/, (20/10/2012)

²⁴² Christopher J. Deering, **Committees in Congress**, Washington D.C., 2002, CQ Press, s. 21.

²⁴³ Cecil V. Crabb ve Jr. Pat M. Holt, **Invitation to Struggle: Congress, the President, and Foreign Policy**, Washington D.C. 1992, CQ Press., s. 41-42.

lkeleri olmak üzere diğer herhangi bir sistemde başkan ve askeri bürokrasi neredeyse bir ittifak ilişkisi içinde olup, parlamenter yapıyı tehdit etmektedir. ABD’de ise yürütme bürokrasisi özellikle komitelerde görevli yasama üyeleriyle sıkı bir ilişki içinde olarak kendi programları ile ilgili konuların istedikleri biçimde geçmesini (yetki verme ve fon tahsisi) sağlamaya çalışmaktadırlar. Bu ve diğer nedenlerden dolayı, zaman zaman bürokrasi ve Kongrenin ABD Başkanı’nın bazı politikalarına karşı ittifak halinde olduğu göze çarpmaktadır. Böyle bir paradoksa hiçbir parlamenter sistemde rastlamak mümkün değildir.²⁴⁴

Öte yandan, komitelere seçilme Kongre yesi açısından yeniden seçilmenin bir garantisi olarak görülmektedir. Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı komite başkanları ve yeleri hem yasama sürecinde, hem de yürütme bürokrasisi üzerinde önemli etkiye sahiptirler. Yürütme bürokrasisi ile olumlu bir ilişki içerisinde olmak komite yeleri açısından da gereklidir. Çünkü alınan kararların uygulanması aşamasında olsun, kendi seçim bölgelerine bazı hizmetlerin götürülmesi açısından olsun Kongre yesi, hükümet bürokrasisi ile yakın bir ilişki içerisinde olmak zorundadır. Komite yeleri, örgütlü çıkar gruplarının ve lobi faaliyeti yürüten organizasyonların temel ilgi odakları arasındadır. Bu konuya ilişkin özellikle iki önemli faktör rol oynamaktadır. Bunlar, Kongre yesinin yeniden seçilebilmesi için oy ve kampanyada kullanacağı paradır. Bu açılardan çok önemli olan bu çevrelerle ilişki içerisinde olma, Kongre yesinin yeniden seçilmesini kolaylaştırmaktadır. Sonuç olarak Komiteler, Yürütme Bürokrasisi ve çıkar grupları arasında yoğun ve yatay bir ilişki göze çarpmaktadır.²⁴⁵

1.1.2. ABD Kongresi’nin Denetim Fonksiyonu (Impeachment)

ABD Kongresi’nin en önemli denetim işlevi Başkanın görevini kötüye kullanması durumunda ortaya çıkmaktadır. Impeachment²⁴⁶ mekanizmasının

²⁴⁴ Arı, *Amerika’da Siyasal Yapı...*, s. 51-52.

²⁴⁵ Arı, *Amerika’da Siyasal Yapı...*, s. 53.

²⁴⁶ ABD’nin 37. Başkanı Richard Nixon ve “Watergate” skandalı sonrası işletilen “Impeachment” mekanizması ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Gerald Gunter, *Judicial Hegemony and Legislative*

işletilmesi ile Başkan, Temsilciler Meclisi tarafından suçlu bulunduğu takdirde Anayasa Mahkemesi (Supreme Court) Başkanı'nın başkanlığında toplanan Senato tarafından yargılanarak görevden el çektirilebilmektedir. Impeachment mekanizmasının önemi, özellikle yetkilerini aşırı zorlamak suretiyle geniş bir şekilde kullanmaya çalışan ve Kongre'yi bu süreçte dışlayan başkanlara karşı Kongre'nin harekete geçmesi esnasında anlaşılmaktadır. ABD'nin 36. Başkanı Lyndon B. Johnson zamanında söz konusu olan Vietnam Savaşı dolayısıyla yapılan oturumlar (hearings) ile Watergate Olayı ve Nixon yönetimi sırasındaki Impeachment oturumları bunlara örnek gösterilebilir. Bununla birlikte 40. Başkan Ronald Reagan yönetimi sırasında Iran-Contra oturumları, Kongre'nin şayet Başkanın bir yolsuzluğu veya görevini kötüye kullanması durumu söz konusu ise nasıl harekete geçtiğini gösteren örneklerden birkaç tanesidir.²⁴⁷

Diğer taraftan, başkanlık sistemlerinde parlamenter sistemlerde görülen yönetimin parlamento sistemine tabi olması gibi bir durum Impeachment dışında söz konusu değildir. İngiltere ve Türkiye gibi, parlamenter sistemlerde parlamento soruşturma, araştırma ve gensoru gibi mekanizmalarla hükümeti istifaya zorlayabilmektedir. Impeachment bir kişi için verilirken, gensoru hem tek bir bakan hem de hükümetin tamamı için verilebilmektedir. Ancak parlamenter sistemlerde hükümette olan siyasi parti parlamentoda da çoğunluğa sahip olduğu için denetim amaçlı olarak tesis edilen bu tür mekanizmalar asla arzu edildiği gibi çalışmaz.²⁴⁸

1.1.3. Yasama Süreci

ABD Kongresi'nin her bir yasama dönemi iki yıl olup, her biri bir yıl süren iki oturumdan oluşmaktadır. 2010'dan 2012'ye kadar devam eden bir yasama dönemini belirleyen 112. Kongre'nin yasama yıllarına da 112. Kongre 1. Yasama Yılı ve 112.Kongre 2. Yasama Yılı (112th Congress 1st Session, 112th Congress 2nd

Autonomy: The Nixon Case and the Impeachment Process", **Ucla Law Review**, Vol. 30, UCLA Publishing, California, 1975.

²⁴⁷ Thomas E. Cronin, **The State of the Presidency**, Boston, 1980, Little Brown Company, s. 339-340.

²⁴⁸ Mezey, **a.g.m.**, s. 28.

Session) şeklinde numara verilmektedir. Kongre'yi toplantıya çağırma yetkisi bulunan Başkan, diğer parlamenter sistemlerde olduğu gibi Kongre'yi feshedemez. ABD Federal Anayasası, yasama yetkisini sadece Kongre'ye vermiştir. Dolayısıyla yasa önerileri yalnızca Kongre üyeleri tarafından yapılabilmektedir.²⁴⁹

ABD'de yasaların kaynağı, diğer başka parlamenter rejimlerden farklı olarak çeşitlilik göstermektedir. Öncelikle Kongre üyeleri, seçimler öncesi vadettikleri konular ile ilgili olarak veya o anki ihtiyaçlar çerçevesinde yasa teklifi hazırlayabilirler. Bunun dışında, vatandaşlar veya baskı grupları Kongre'ye dilekçe ile başvurarak belli konularda yasa çıkarılmasını isteyebilmektedir. Öte yandan yürütme organı olan bakanlıklar, bağımsız kamu kurumları ve nihayet Başkanlık da, bazı konularda yasa çıkarılmasını isteyebilmektedir. Özellikle bu yasa talepleri arasında, Başkan'dan gelen talepler büyük önem arz etmektedir. Güçler ayrımı ilkesine rağmen ABD Anayasası'nın 2. Maddesi'nin 3. Bölümü Başkanın bazen Kongre'ye "State of the Union" olarak ifade edilen raporlar sunmasını öngörmektedir. Öte yandan Başkan her yılın Ocak ayında Kongre'ye yıllık mesaj (annual message) denen bir rapor sunmaktadır. Başkan bu mesajlarda bütçeye ilişkin konularda özellikle savunma ve dış güvenlik konularında harcama yetkisi verilmesini öngören düzenlemelerin yapılmasını isteyebilir. Nitekim yürütmeden Kongre'ye gelen öneri ve istekler öncelikle ilgili komitelere gönderilir ve yasa teklifi haline dönüştürülerek süreç başlatılır. Çünkü yasa önerme yetkisi sadece Kongre üyelerinin elinde bulunmaktadır. Yürütme tarafından Kongre'ye gönderilen bu yasa önerileri üzerinde uzmanlar tarafından uzun süre çalışılmış olduğunu belirtmek gerekir. Hatta bir önerinin yasalaşmak üzere Kongre'ye gönderilmeden önce üzerinde yıllarca çalışılmış olması söz konusu olabilmektedir. ABD Kongresi'nde görüşülen metinler dört gruba ayrılmaktadır. Bunlar "Bill", "Joint Resolution", "Concurrent Resolution" ve "Simple Resolution" isimlerini almaktadır.²⁵⁰

ABD siyasal sisteminde yasama sürecinde en önemli aşama komitelerdeki çalışmalardır. Komitelerin sayısında ve isimlerinde değişiklik olmakla beraber 112.

²⁴⁹ Arı, **Amerika'da Siyasal Yapı...**, s. 56.

²⁵⁰ Arı, **Amerika'da Siyasal Yapı...**, s. 57-58.

Kongre itibarıyla Temsilciler Meclisi'nde 21, Senatoda ise 20 komite bulunmaktadır. Bu komiteler daimi komite olarak da adlandırılmaktadır. Bunların dışında seçici komiteler (select committees) ortak komiteler (joint committees) ve parti komiteleri vardır. Ayrıca sayıları değişiklik göstermekle birlikte her komitenin birkaç alt komitesi bulunmaktadır. Komitelerde bulunacak Kongre üyelerinin sayısı bazı komiteler hariç²⁵¹ partilerin meclisteki durumuyla az çok paralellik göstermektedir. Komitelere seçilecek kişileri belirleme işini her partinin kendisi yapmaktadır. Burada Kongre üyesinin kıdemi, uzmanlığı, liderlik kapasitesi, kişisel ilişkileri ve yetenekleri komite üyesi veya komite başkanı olabilmesinde etkili olan başlıca unsurlardır. Bir kongre üyesi birden fazla komiteye üye olabilmekteyse de daimi komite başkanı başka bir komiteye üye olamamaktadır. Daimi komite üyesi olan bir komite üyesi bir alt komitenin de başkanlığını yapabilmektedir. Komite başkanlarının iktidardaki partiden olması yazılı olmayan bir kuraldır.²⁵²

Bunların dışında her komite ve alt komitede çok sayıda uzman görev yapmaktadır. Bu tür yardımcı personeller kıdemli uzmanlar ve genç uzmanlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bunların sayılarının belirlenmesi ve seçimi de komite üyelerinin sayısı gibi partilerin meclisteki durumuyla ilişkilidir. Uzman atamalarında komite başkanları oldukça önemli bir rol oynamaktadır.²⁵³

Temsilciler Meclisi'ndeki daimi komiteler, Bilim ve Teknoloji, Bütçe, Dış İlişkiler, Doğal Kaynaklar, Eğitim ve Çalışma, Enerji ve Ticaret, Finans Hizmetleri, Gazi ve Şehit İşleri, İç Güvenlik, İçtüzük, İstihbarat, Kamu Finansmanı ve Mevzuat Denetimi, Küçük İşletmeler, Ödenekler, Resmi İdare Standartları, Silahlı Kuvvetler, Suiistimal ve Yolsuzlukla Mücadele, İdari Reform, Tarım, Temsilciler Meclisi Seçimi ve İdaresi, Ulaştırma-Altyapı ile Yargı komiteleridir.²⁵⁴

²⁵¹ Örneğin Committee on Standards of Official Conduct'ta sayılar eşittir. http://en.wikipedia.org/wiki/United_States_congressional_committee (21/10/2012)

²⁵² Charles L. Clapp, **The Congressman**, Washington D.C., 1963, Brookings Institute Publishing, s. 221-229.

²⁵³ Clapp, **a.g.e.**, s. 258.

²⁵⁴ "Committee Offices", <http://www.house.gov/committees/> (21/10/2012)

Senato'daki daimi komiteler Bankacılık, Konut ve Kentsel İşler, Bütçe, Çevre ve Kamusal Bina ve Altyapı, Dış İlişkiler, Gazi ve Şehit İşleri, Enerji ve Doğal Kaynaklar, Finans Hizmetleri, İç Güvenlik ve İdari İşler, İç Tüzük ve Senato İdaresi, Küçük İşletmeler ve Girişimciler, Sağlık Eğitim Çalışma ve Emeklilik, Silahlı Kuvvetler, Tahsisat, Tarım Beslenme ve Ormancılık, Ticaret Bilim ve Ulaştırma ve Yargı komiteleridir.²⁵⁵

Konferans Komiteler, iki meclisin farklı görüşlerinin olduğu durumlarda anlaşma sağlamak amacıyla ilgili komitelerden üyelerin katılımı ile kısa bir süre için oluşturulmuş komitelerdir. Anlaşma sağlanması durumunda, ortak karar yasa haline geleceğinden büyük öneme sahiptirler. Temsilciler Meclisi'ndeki Ödenekler, İçtüzük ve Kamu Finansmanı ve Mevzuat Denetimi komiteleri diğerlerinden farklıdır. Bu komiteler çok fazla güce ve yoğunluğa sahip olduklarından üyeleri başka komitelere üye olamazlar. Bu komite üyeleri dışındakiler bir büyük bir de küçük komitede yer alabilirler. Senato'da ise komiteler A, B ve C olmak üzere üç sınıfa ayrılır. Örneğin Dış İlişkiler, Enerji ve Doğal Kaynaklar, İç Güvenlik ve İdari İşler, Ödenekler, Silahlı Kuvvetler, Tarım Beslenme Ormancılık, Ticaret Bilim Ulaştırma, Sağlık Eğitim, Çalışma Emeklilik komiteleri A sınıfı; Bütçe, İç Tüzük ve Senato İdaresi, Yaşlılar komiteleri B sınıfı; Etik, İstihbarat, Kızılderili İşleri komiteleri C sınıfı olarak sınıflandırılırlar. Senatörler, ikiden fazla A komiteye ve birden fazla B komiteye üye olamazlar ama C komitelere üye olabilirler. Komiteler kendi alt komitelerini oluştururlar, oturum zamanı, oylama kuralları gibi kuralları kendileri belirler. Her komitede, azınlık partisine meclisteki üye oranına yakın sayıda üyelik verilir. Komitelerde ve alt komitelerde, komite başkanı önemli yetkilere sahiptir. Çoğunluk partisi temsilcilerinin alt komitelerin sayısını, başkanını ve kurallarını belirleme yetkisi vardır. Alt komite başkanlarının da yasama süreci üzerinde önemli yetkileri bulunmaktadır.²⁵⁶ Örnek vermek gerekirse her üst komite başkanının

²⁵⁵“Committees”,

http://www.senate.gov/pagelayout/committees/d_three_sections_with_teasers/committees_home.htm
(21/10/2012)

²⁵⁶ Nisa N. Bayramoglu, **ABD'de Lobi Faaliyetleri**, Ankara,1985, Dış Politika Enstitüsü Yayınları, 1985, s.18-20.

onaylamış olduğu bir yasa tasarısı ile ilgili yasal süreci başlatmayabilir. Bu da tasarının gündemden düşmesine sebep olmaktadır.²⁵⁷

1.1.4. Kongrenin Siyasal Karar Alma Sürecine Etkileri

II. Dünya Savaşı sonrası süreçte ABD dış politikasında çok önemli olan Birleşmiş Milletler'in kurulması, Truman Doktrini, Türkiye ile Yunanistan'a Yardım Programı²⁵⁸ NATO Antlaşması ve az gelişmiş ülkelere Nokta-IV yardım programı gibi alınan pek çok önemli karar, ABD Kongresi ile yürütme sıfatını taşıyan Başkan arasındaki yoğun ilişki biçimi sayesinde siyasal karar alma sürecinin ürünleri olan dış politika kararları olarak adlandırılabilir.²⁵⁹

Ancak zaman geçtikçe Kongre'nin dış politika sürecindeki etkisi azalmıştır. Richard Nixon ve Henry Ford döneminde Kongre'nin bu konuda yeniden etkili olmaya çalıştığı görülmektedir. Esasen Kongre, karar alma sürecine aktif bir katılımı SALT II. Antlaşması'nın imzalanmasında ve Ronald Reagan dönemi dış politika karar alma sürecinde göstermiştir.²⁶⁰

Yürütmenin olduğu gibi Kongre'nin de hem Anayasa'dan kaynaklanan hem de Anayasa dışı durumlardan kaynaklanan yetkileri bulunmaktadır. Anayasa yapıcılar, Kongre'yi devletin en dinamik organı, halkın sesi ve demokrasinin garantisi olarak öngörmüşlerdir. Çünkü çok sayıda nedenin yanı sıra koloni geçmişleri de bu insanların yürütmenin gücüne kuşku ile bakmalarına yol açmıştır. Bu nedenle Kongre'nin yetkileri, ABD Anayasası'nın 1. Maddesinde açıkça belirtilmiştir. 1. Maddede Kongre'ye tanınan on altı yetkiden altı tanesi dış politika konusuyla ilgilidir. Ayrıca Anayasa'nın 2. Maddesi'nde Başkana tanınan yetkilerin bazılarının Kongre ile birlikte kullanılması öngörülmüştür. Bunlardan ikisi

²⁵⁷“How Congress Works”,<http://www.aacom.org/advocacy/congress/pages/default.aspx> (22/10/2012)

²⁵⁸ Marshall Planı da denen söz konusu yardım programı ile ilgili daha geniş bilgi için bkz: Barış Ertem, “Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:12, Sayı:21, Balıkesir, Haziran 2009.

²⁵⁹ Lois Fisher, “War Powers: The Need for Collective Judgement,” **Congressional Quarterly**, Washington D.C., 1991, CQ Publishing, s. 203.

²⁶⁰ Crabb ve Holt, **a.g.e.**, s. 41.

antlaşmaların onaylanması ve atamaların uygun görülmesine ilişkin yetkililerdir. Diğer ikisi ise her iki meclisin birlikte kullandıkları fon tahsisi ve savaş ilanı yetkileridir. Bunların dışında 1970'lerin dışında Kongre'de kabul edilen yasalar ile Kongre'nin dış politika konusundaki yetkileri arttırılmaya ve bu konuda yürütme ile yasama arasında bir denge kurulmaya çalışılmıştır.²⁶¹

Yukarıda da bahsedildiği üzere, ABD Senatosu'nun antlaşmaları ve atamaları onaylama yetkisi bulunmaktadır. ABD Anayasası'nda; "Kongre'nin tavsiyesi ve rızası ile yapılan antlaşmaların Senato'nun üçte iki çoğunluğu tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girmesi" öngörülmüştür. Dolayısıyla normal şartlarda basit çoğunluk (1/2) ile karar alan Senato'nun üçte iki çoğunluk ile karar almasının öngörülmesinden, dış politikada karar almayı tamamen yürütmenin eline bırakmamak amacı güdüldüğü akla gelmektedir. Bu düzenleme, hem teoride hem de pratikte işe yaramıştır. Öte yandan, antlaşmaların onay yetkisinin sadece Senato'ya verilmiş olması ise Senato'nun Temsilciler Meclisi gibi kalabalık olmamasının, doğrudan yapılan seçimlerle oluşmasının yerel yönetimlerin baskılarından ve çıkar gruplarından Temsilciler Meclisi'ne göre daha az etkilenmesinin ve her eyaletten eşit sayıda temsilciden oluşmasının rol oynadığı düşünülmektedir.²⁶²

Öte yandan, üst düzey bürokratların atanmaları yetkisini Başkan'a veren Anayasa bunların göreve başlayabilmelerini Senato'nun onayına tabi tutarak söz konusu yetkiyi Başkan ile Kongre arasında paylaşmıştır. Ancak ABD tarihi incelendiğinde önerilen tüm bürokratların kabul edildiği tespiti ilk etapta yapılabilir. Tabiidir ki bazı istisnalar yaşanmıştır. Örneğin Ronald Reagan'ın başkanlığı döneminde Reagan tarafından CIA Başkanlığı'na atanmak istenen Robert M. Gates, İrangate olayına²⁶³ karıştığı iddiasıyla Senato tarafından karşı çıkılması üzerine bu makama gelememiştir.²⁶⁴

²⁶¹ Arı, *Amerika'da Siyasal Yapı...*, s. 72-74.

²⁶² Crabb ve Holt, *a.g.e.*, s. 43.

²⁶³ Irangate ile ilgili geniş bilgi için bkz: Lawrence E. Walsh, *Political Oversight the Rule of Law, and Iran-Contra*, *Cleveland-Marshall College of Law Journal*, Ohio, 1994.

²⁶⁴ Crabb ve Holt, *a.g.e.*, s. 44.

ABD Kongresinin ise mali konular, savaş ilanı gibi doğrudan dış politika karar alma sürecine katıldığı bazı durumlar söz konusudur.

Mali konulardaki tüm yetkinin ABD Anayasası tarafından Kongre'ye bırakılmış olması, bu kurumun dış politika sürecinde etkisinin artmasına yol açmıştır. Örneğin Kongre, Reagan döneminde 1986 mali yılında önerilen savunma bütçesinde 17,6 milyar dolarlık bir kesintiye gitmiştir. Bununla birlikte savaş ilanı yetkisi de Anayasa'nın 1. Maddesinin 8. Bölümünde açıkça Kongre'ye bırakılmıştır. Ancak pek kullanılan bir mekanizma olmadığı ABD tarihine bakıldığında 125 tane ilan edilmemiş savaşın bulunmasından kolaylıkla anlaşılabilir.²⁶⁵

1.2. ABD Başkanı

ABD'de, hem yürütmenin başı, hem parti lideri ve hem de yasaları belirleyen bir aktör olan Başkan aynı zamanda silahlı kuvvetlerin başkomutanı ve dış politikada esas karar alma organı konumundadır.²⁶⁶ Devlet Başkanı olması nedeniyle prensip olarak dış politikanın da belirleyicisi olan Başkan, gerek ABD içindeki çıkar gruplarından ve gerekse ABD'nin hegemonik bir uluslararası ilişkiler aktörü olması nedeniyle dünya üzerindeki hemen hemen tüm çevrelerden baskı²⁶⁷ görmektedir. Tüm dış politika sorunları çeşitli baskı gruplarını şu veya bu şekilde etkileyeceği için Başkan bir orta yol bulma çabası içinde olmaktadır. ABD Anayasası'nın 2. maddesinin 1. bölümünde Başkanın ve Başkan Yardımcısının seçilmeleri ve görev sürelerine ilişkin esaslar düzenlenmiştir. Başkan ve yardımcısı birlikte, 4 yıllık görev süresi için seçilirler. Bir ABD Başkanı en fazla iki dönem başkanlık yapabilir. Başkan ve yardımcısı doğrudan halk tarafından seçilmez. Bunun yerine dolaylı bir seçim sistemi uygulanır. Bu sistemde her eyalet sahip olduğu Temsilciler Meclisi ve Senato üyesi kadar ikinci seçmen seçmektedir. Eyalet düzeyinde çoğunluk sistemine

²⁶⁵ Arı, *Amerika'da Siyasal Yapı...*, s. 76-77.

²⁶⁶ Arı, *Amerika'da Siyasal Yapı...*, s. 84.

²⁶⁷ Burada şunu belirtmekte fayda var: Söz konusu baskı, kelime anlamı itibarıyla bir şeyi yapmaya zorlama olarak kullanılmamıştır. Baskı kelimesi kullanılmak suretiyle, lobicilik adı verilen ve profesyonel kamuoyu oluşturma şirketlerince yapılan bir çeşit kampanya kastedilmiştir.

göre yapılan seçimlerde seçmen koleji de denilen ikinci seçmenlerin mutlak çoğunluğunu kazanan başkan adayı ve yardımcısı beraber seçilirler.²⁶⁸

Başkan görevleri ve kendine bağlı birimlerle ilgili herhangi bir konuda yürütmenin herhangi bir birimindeki görevliden yazılı görüş ve/veya bilgi isteyebilir, görevi kötüye kullanma haricinde Birleşik Devletlere karşı işlenmiş suçları affedebilir. Başkan, Senato'nun tavsiyesi ve onayı ile yabancı devletler ile antlaşma imzalayabilir. Senato onayı için üçte iki çoğunluk gereklidir. Antlaşmaların onay yetkisinin sadece Senato'ya verilmiş olmasının nedeni, Senato üyelerinin uzun görev süresi gereği daha deneyimli olmaları, seçim baskısından ve yerel baskılardan daha az etkilenmeleridir. Yine büyükelçileri, bakanları, temsilcileri ve Üst Mahkeme yargıçlarını, Senato'nun tavsiyesi ve onayı ile görevlerine atar. Bunların atamaları ilgili kanunlarla düzenlenir. Anayasa üst düzey bürokratların göreve başlayabilmelerini Senato'nun onayına bağlayarak yetkiyi Kongre ile başkanın birlikte kullanmasını öngörmüştür. Ancak, Amerikan tarihine bakıldığında Senato'nun, Başkandan gelen atama tekliflerine genellikle olumlu yaklaştığı görülmektedir. Bu çerçevede Senato, Başkanın kendi güvendiği ve inandığı bir ekiple çalışmasının uygun olduğu düşüncesinden hareket ederek, atama işlemlerinde zorluk çıkarmamaktadır. Anayasanın 1. Maddesinin 3. Bölümü Başkana gerekli gördüğü durumlarda Kongre'nin iki kanadını toplantıya çağırma, elçileri ve diğer ülke yetkililerini kabul etme, kanunların doğru biçimde uygulandığını izleme ve tüm memurlara görev verme yetkisi vermiştir.²⁶⁹

Başkan, yılda en az bir defa olmak üzere Kongre'ye gönderdiği raporlarla, belli yasaların çıkarılmasını isteyebilmektedir. Kongre, ABD Başkanının isteklerini tartışmak ve değerlendirmekle birlikte, genellikle istenen yasaların çıkarılması söz konusudur. Başkanın seçildiği partinin lideri olması, aynı partiden olan Kongre üyelerinin de desteğini sağlamaktadır. Gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde

²⁶⁸“Constitution of the United States”

http://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm (23/10/2012)

²⁶⁹ “Constitution of the United States”

http://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm (23/10/2012)

karşılaşılacak bir başarısızlık kendilerinin de yeniden seçilmesini zora sokabileceği için, Kongre üyeleri başkanın politikalarına destek verme gereğini duymaktadır.²⁷⁰

Amerikan kamuoyunda, ABD çıkarlarına veya dışarıdaki ABD vatandaşlarına yönelik bir tehdit söz konusu olduğunda Başkanların ABD'nin gücünü ve prestijini koruması için aktif bir tutum ve dış politika sergilemesi gerektiğine yönelik tartışmasız bir görüş hâkimdir. Hatta bu konuda beklenen tepkiyi gösteremeyen Başkanlar kamuoyu tarafından cezalandırılır. Doğaldır ki, beklenen tepkiyi gösterenler ise ikinci dönem seçilme gibi birtakım ödüllendirmelere layık görülmektedir. Dolayısıyla Jimmy Carter'a yönelik tepkinin ve Ronald Reagan'ın iki kere üst üste başkan seçilmesinin nedenlerini 1970'lerin sonunda ve 1980'lerin başında ortaya çıkan gelişmelerde aramak gerekmektedir. ABD kamuoyunun bu özelliğini bilen Başkanlar dikkatleri iç politikadan dış dünyaya çevirmek istedikleri zamanlarda bu tür dış operasyonlara girişebilmektedirler. Bunun dışında görevde olduğu halde popülaritesini yitiren Başkan dış politikayı bir çıkış yolu olarak görmektedir. Özellikle ekonomi politikalarında istenilen sonuçların alınmadığı durumlarda bu yöntem kullanılmaktadır. Dolayısıyla Başkanın askeri gücünü kullanması gerçekten ABD çıkarları gerektirdiğinden ziyade başka gerekçelerle de yapılmış olma olasılığı vardır. Ancak bu yöntem kullanılmak suretiyle ABD'nin içinden çıkılmaz bir çatışma haline de sürüklenme olasılığını göz ardı etmemek gerekecektir. Bu ihtimal, Başkanın savaş yetkisi kararı konusundaki yetkisini kullanmasına karşı Kongre'nin daha temkinli olmasına neden olmaktadır. Örneğin, Körfez Krizi öncesinde 1989 yılında yapılan bir kamuoyu araştırması George Bush'un seçildiğinin ilk yılı olmasına karşılık Richard Nixon'ın ikinci defa seçilmesinin arkasından gelen Watergate skandalıyla düşen prestiji bir tarafa bırakılırsa o ana kadar gelmiş bütün Başkanların ilk yıllarıyla karşılaştırıldığında gerek kamuoyunun gerekse Kongre'deki prestijinin çok düşük olduğunu ortaya koymuştur.²⁷¹

²⁷⁰ "Constitution of the United States"

http://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm (23/10/2012)

²⁷¹ James Meernik, "Presidential Decision Making and the Political Use of Military Force," *International Studies Quarterly*, Vol 38, No. 1, Washington D.C., 1994, ISQ Press., s. 127-129.

1.3. Yürütme ve Dış Politika

II. Dünya Savaşı sonrası süreçte ABD Başkanı'nın, Dışişleri Bakanı'nın yardımıyla dış politikayı tek başına belirlemesi durumu neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Savaş sonrası dönemde Başkan, dış politika oluşturmadaki öncelikli konumunu muhafaza etmekle birlikte yetkilerini daha ziyade kamuoyu temelli birçok kurum ile paylaşmaya başlamıştır. 1929 yılında ortaya çıkan büyük buhran²⁷² ve ardından gelen II. Dünya Savaşı ABD'yi küresel bir dış politika aktörü konumuna getirmiştir. 1946-1947 yıllarında Başkan Truman tarafından ortaya atılan ve "Truman Doktrini"²⁷³ de denilen politika sonucunda, ABD'nin diğer devletler ile olan ilişkileri savaş öncesi döneme göre oldukça farklı bir boyut kazanmış, artık aktif bir dünya gücü olması gerektiği hususu üzerinde durulmuştur. Çünkü artık ABD'nin diğer devletler ile olan ilişkileri savaş öncesi dönemde olduğundan çok daha yoğun ve karmaşık bir hal almış, dolayısıyla politika belirleyen kurumlar nezdinde ele alındığında yapısal bir değişim ve revizyonu gerekli kılmıştır.²⁷⁴

II. Dünya Savaşı sonrası geline süreçte ABD'nin savaş esnasında üstlendiği global rolün yasama-yürütme ilişkisinin yanı sıra dış politika sürecine de büyük etkileri olmuştur. Savaş sonunda ABD yürütme sistemine genel anlamda bakıldığında ülkenin üstlendiği küresel rol gereği dış politika sürecinin de yeni dönemde izlenecek güvenlik ve dış politikanın gereklerine uygun şekilde kurumsallaştığı görülmektedir. 1947 yılı yasama döneminde Başkan Truman, ABD Kongresi'nden geçirilmesini istediği "Ulusal Güvenlik Yasası"²⁷⁵ kapsamında bir Savunma Bakanlığı'nın, ayrıca, Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA) adıyla yeni bir casusluk organizasyonunun, bunların dışında savunma ve dış politikanın

²⁷² Büyük depresyon (Great Depression) ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz: Peter Temin, **Lessons of the Great Depression**, Wilson Center Quarterly Press., Washington D.C., 2011.

²⁷³ Truman Doktrini ve Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sonrası dönemde dış politika yönelimini belirleyen Marshall Planı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Cüneyt Akalın, **Soğuk Savaş ABD ve Türkiye**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003.

²⁷⁴ James A. Nathan ve James K. Oliver, **Foreign Policy Making and the American Policy Making**, Boston-Toronto, 1987, Little, Brown and Company Press., s. 7-8.

²⁷⁵ 1947 tarihli Ulusal Güvenlik Yasası (National Security Act of 1947) ile ilgili detaylı bilgi ve CIA yansımaları için bkz: <https://www.cia.gov/news-information/featured-story-archive/2008-featured-story-archive/national-security-act-of-1947.html> (22/10/2012)

bütünleştirilmesini sağlamak amacıyla yeni bir Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC)'nin kurulmasını istemiştir. Nitekim bunu izleyen otuz yıl içerisinde ABD'nin dış politikasında radikal sayılabilecek nitel ve nicel değişiklikler olmuştur.²⁷⁶

1.3.1. Dışişleri Bakanlığı (State Department)

Türkçe'ye Dışişleri Bakanlığı olarak çevrilen ancak içerik itibarıyla tam olarak aynı anlamı taşımayan State Department, 1789'da Thomas Jefferson'ın ABD'nin ilk Dışişleri Bakanı olmasıyla kurumsal anlamda faaliyete geçmiştir. ABD Başkanı ve Kongre'den sonra en etkili ve güvenilir Amerikan kurumudur. Bakanlığın temel görevleri, gerek ABD'nin gerekse ABD vatandaşlarının diğer ülkeler ile ilişkilerinde çıkarlarını korumak ve en önemlisi ulusal güvenlik konuları dâhil tüm dış politika konularında Başkan'a tavsiyelerde bulunmaktır. Dışişleri Bakanı, yürütmenin yani Başkanlığın ikinci adamı konumundadır. Bu açıdan düşünüldüğünde teorik olarak ABD Başkanı'nın en yakın mesai arkadaşı olarak addedilebilir.²⁷⁷

Dolayısıyla ABD yönetim sisteminde aktif bir pozisyonda bulunan Dışişleri Bakanı'nın etkinliği, tamamen kişisel özellikleriyle Başkan ile olan ilişkilerine bağlıdır. Öte yandan ABD Başkanı'nın dış politikaya olan ilgisi arttıkça Dışişleri Bakanı'nın öneminin aynı oranda azaldığı söylenebilir. ABD'nin 44. Başkanı Barack Hussein Obama ile Obama'nın birinci döneminin Dışişleri Bakanı Hillary Clinton arasındaki ilişki bu duruma son dönemdeki en güzel örnektir. ABD Başkanı Obama, Demokrat Parti yöneticileri ile uyumlu bir şekilde çalışabilmesi dolayısıyla Hillary Clinton ile neredeyse dört yıl hiç sorun yaşamadan ABD dış politikasını yönetmiştir. Örneğin Nixon döneminde Dışişleri Bakanı William Rogers'ın silik bir liderlik sergilemesi Başkanın etkin olma eğilimi ile ilişkilendirilmektedir. George W. Bush

²⁷⁶ Nathan ve Oliver, **a.g.e.**, s. 10.

²⁷⁷ Arı, **Amerika'da Siyasal Yapı...**, s. 113-114.

ise tıpkı Obama gibi işbirliğine giderek Dışişleri Bakanlığı'na James Baker gibi etkili bir politikacıyı getirmiştir.²⁷⁸

Dışişleri Bakanlığı, ABD Başkanı'nın bilgisi ve onayı dâhilinde yaklaşık 200'e yakın ülke ve birçok uluslararası kuruluş ile ABD Devleti arasındaki ilişkileri yürütmekle yetkili tek kurumdur. Dışişleri Bakanlığı'nın 1988 yılı itibarıyla bütçesi 3,4 milyar dolar iken, 2012 yılına gelindiğinde bu rakam 14 milyar dolara çıkmıştır. Savunma Bakanlığı'nın 2012 yılı bütçesi ise 683,70 milyar dolar civarındadır. Dışişleri, personel sayısı itibarıyla da Savunma Bakanlığı'nın oldukça gerisinde kalmaktadır. Savunma Bakanlığı'nın bünyesinde yaklaşık 1,2 milyon ABD vatandaşı çalışırken, Dışişleri Bakanlığı'nın bünyesinde yaklaşık 30 bin kişi çalışmaktadır. Ancak bu durum Dışişleri Bakanlığı bünyesinde hiç değişiklik olmadığı anlamına gelmez. II. Dünya Savaşı'ndan önce Dışişleri Bakanlığı'nda çalışan personel sayısı 1000'i ülke içinde, 2000-3000'i ise diğer ülkelerde olmak üzere toplam 3000-4000 dolayında iken, savaş sonrası beş yıllık süreçte 7000 yeni personelin daha alınmasıyla bu sayı yaklaşık 10.000'e çıkarılmıştır. 1970'lere gelindiğinde Bakanlık bünyesindeki personel sayısı 23.000'e, 1990'lı yıllara gelindiğinde ise 25.000'e ulaşmıştır. Dolayısıyla Dışişleri Bakanı Yardımcısı, Dışişleri Müsteşarı, Siyasi Konular Müsteşarı, Ekonomik İşlerden Sorumlu Müsteşar, Uluslararası Güvenlik İşlerinden Sorumlu Müsteşar, çok önemli bürokratlar haline gelmişlerdir.

Dışişleri Bakanlığı'nın çalışma konularını belirleyen programların başında ekonomik ve teknik yardım programları gelmektedir. ABD yardım programları 1940'lı ve 1950'li yıllarda çeşitli birimlerin eliyle yürütüldü. Bugünkü şekline gelmesi ABD Uluslararası Kalkınma Dairesi (Agency of International Development: USAID)'nin kurulmasıyla başlamıştır. ABD Kongresi tarafından ikili ekonomik yardım programlarının yürütülmesi amacıyla 1961'de kurulan USAID ilk başta Dışişleri Bakanlığı bünyesinde faaliyet göstermiş, ancak daha sonra Uluslararası Kalkınma ve İşbirliği Dairesi'ne bağlanmıştır. USAID ayrı bir tüzel kişiliğe sahip

²⁷⁸ Amos A. Jordan, William J. Taylor ve Lawrence J. Korb, **American national security; Policy and process**, Baltimore, 1993, John Hopkins University Press., s. 100-101.

olsa da, uyguladığı politikalar bağlamında Dışişleri Bakanlığı bünyesinde bir kurum olarak çalışmaktadır.²⁷⁹

1980'e kadar yaklaşık olarak 15.000 personeli bulunan USAID'in personelinin yarısı yabancılardan oluşmuştur. Washington D.C.'deki kurum merkezinde yaklaşık olarak 3000 kişi çalışmış olup, yurtdışına gönderilen personel sayısı 6000'dir. Bu sayı o dönemde Dışişleri Bakanlığı bünyesinde yurtdışında bulunan diplomatik misyonlardaki personel sayısının iki katıdır.²⁸⁰

Propaganda programlarının yanı sıra, enformasyon, eğitim ve kültürel değişim programlarını yürüten Birleşik Devletler Enformasyon Dairesi (USIA) ise bu amaçla 10.000'den fazla personel çalıştırmıştır. Bu personelin büyük bir kısmı ABD'nin yurt dışı diplomatik misyonlarında görev almaktaydı.²⁸¹ Bu ajansın yerini 1999 yılında Dışişleri Bakanlığı bünyesinde oluşturulan "Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler Müsteşarlığı"²⁸² almıştır. Yeni müsteşarlık tıpkı USIA gibi yurt dışı propaganda faaliyetlerini yürütmekte, ABD için yurt dışı kamuoylarında olumlu görüşler oluşması için yayın yapan "Voice of America" gibi radyolar aracılığıyla ABD dış politikasını geçerli kılmaya yönelik kamuoyu oluşturma çalışmaları yapmaktadır.²⁸³

Özetle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, Dışişleri Bakanlığı geleneksel olarak ele alındığında her daim Başkan ile birlikte en önemli dış politika aktörü olagelmiştir. Sayısız iç ve dış nedenden ötürü ise son dönemde Dışişleri Bakanlığı'nın önemi azalmaya başlamıştır. ABD'nin 34. Başkanı Dwight D. Eisenhower tarafından uygulanan çevreleme politikası ile beraber dış politikanın yapımından ve uygulanmasından sorumlu etkili bürokratik aktörlerin başında

²⁷⁹ Crabb ve Holt, **a.g.e.**, s. 24.

²⁸⁰ Aynı yer.

²⁸¹ Bahse konu personelin, Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA) adına espionaj faaliyeti yürüttüğü iddiası bugün de dahil geçerliliğini muhafaza etmektedir.

²⁸² Türkiye'de ise bahse konu müsteşarlığa karşılık gelebilecek "Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü", 30 Ocak 2010 tarihli ve 27478 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2010/3 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile teşkil edilmiştir.

²⁸³ Nathan ve Oliver, **a.g.e.**, s. 26.

Savunma Bakanlığı, Ulusal Güvenlik Direktörü (DNS) ve Ulusal İstihbarat Direktörü (DNI) gelmektedir. Bu kurumlar bütçeden aldıkları devasa pay dışında, ABD bürokrasisinde gücü elinde tutan ve dünyayı yöneten kurumların başında gelmektedir.²⁸⁴

1.3.2. Savunma Bakanlığı (Department of Defense: DoD)

1947 yılında çıkarılan bir torba yasa ile kurulan Savunma Bakanlığı (Department of Defense: DoD), ilk yıllarında yetki ve kadro açısından zayıf bir birim iken daha sonra gelişmelere paralel olarak çıkarılan yasalarla ulusal savunma politikası açısından Başkan için ayrı bir yeri ve önemi olan bakanlık haline dönüşmüştür. 1986 yılında yapılan yasal düzenlemelere paralel olarak hem bakanın rolü güçlendirilmiş, hem de Bakanlığın askeri konulardaki etkinliği arttırılmıştır. Dolayısıyla artık dış politika sürecinde en etkili organlardan birinin Pentagon olarak da adlandırılan Savunma Bakanlığı olduğunu söylemek mümkündür. Başkanın başkomutan olduğu ABD sisteminde, Başkanlık makamının komuta kademesi gereğince yardımcılığını ise Savunma Bakanı yapmaktadır. Bakanlığın bünyesinde Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri ile Genelkurmay Başkanlığı bulunmaktadır. Genel Kurmay Başkanlığı 1942 yılında oluşturulmuş olmakla birlikte, esas olarak faaliyetine Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın onaylandığı 1945 yılında başlamıştır. 2008 yılı içerisinde Savunma Bakanlığı Kuruluş Kanunu'nda yapılan bir değişiklikle Başkan-Savunma Bakanı-Genelkurmay Başkanı-Kuvvet Komutanları biçiminde yeniden bir hiyerarşi oluşturulmuş, eski sisteme oranla daha dikey bir hiyerarşik yapılanma tercih edilmiştir.²⁸⁵

Öte yandan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler(i) Birliği'nin 1991 yılında dağılmasıyla birlikte Savunma Bakanlığı'nın bütçeden aldığı payın azalması beklenirken, tam tersine ABD'nin dünya üzerinde tek kutuplu bir sistem oluşturmaya yönelik politikaları ve bunu sağlamak için oluşturması şart olan ulusal savunma

²⁸⁴ Nathan ve Oliver, **a.g.e.**, s. 45.

²⁸⁵ Jordan, Taylor ve Corb, **a.g.e.**, s. 107.

konsepti ile özellikle 2000’li yıllarda artan asimetrik terör temelli diğer tehditlerin varlığı nedeniyle artmıştır.

1.3.3. Ulusal Güvenlik Konseyi (National Security Council: NSC)

Ulusal Güvenlik Konseyi (National Security Council: NSC) 1947 tarihli Ulusal Güvenlik Yasası ile kurulmuştur ve geçen yıllar içerisinde önemi gittikçe artan bir kurumsal kimlik kazanmıştır. Olağan toplantılarını ABD Başkanı’nın başkanlığında yapmaktadır. Üyeleri arasında Başkan, Başkan Yardımcısı, Savunma, Dışişleri ve Hazine Bakanı bulunmaktadır. Buna ek olarak, Ulusal İstihbarat Direktörü (Director of National Intelligence: DNI) ve Genel Kurmay Başkanı da görüş bildirmek üzere toplantılarda hazır bulunmaktadır. ABD Başkanı’nın gerekli görmesi halinde, spesifik konulara ilişkin bürokratlar da toplantılara davet edilebilmektedir. Ayrıca NSC’nin kendine özgü bir bürokratik kadrosu bulunmaktadır. Bu birim, genel bürokratik yapı içerisinde yani Başkan’ın yürütme bürosu içerisinde ayrı bir yapı olarak konumlandırılmıştır. NSC’nin görevi, ulusal güvenliği ilgilendiren konular ile ilgili olarak yapılan planlamalar ve izlenecek stratejiler ile ilgili Başkan’a tavsiyelerde bulunmaktır. İlk etapta karmaşık gibi görünse de, NSC’nin bir diğer görevi de iç, dış ve güvenlik politikaları arasında koordinasyonu sağlamaktır. Konsey’in geliştirdiği politikaların uygulayıcısı ise, Operasyonlar Koordinasyon Kurulu’dur. Üyeleri, Dışişleri, Savunma ve Maliye Bakanları’nın yardımcılarını ile Uluslararası İşbirliği İdaresi Başkanı ve Ulusal Güvenlik Konseyi Başkanı’dır.²⁸⁶

Başkan Harry Truman’ın direktifiyle oluşturulan NSC’nin, ABD dış politikasının oluşturulmasında oynadığı rolün son dönem içerisinde gittikçe arttığı göze çarpmaktadır. John F. Kennedy’ye kadarki süreçte, NSC bürokrasisi Pentagon bünyesinde çalışmalarını sürdürmekte ve faaliyetleri Savunma Bakanlığı’na koordine edilmekteydi. Kennedy, Ulusal Güvenlik Konseyi’nin kadrosunu genişleterek faaliyetlerini Beyaz Saray bünyesinde yürütmesini sağlamış ve

²⁸⁶ Arı, *Amerika’da Siyasal Yapı...*, s. 123-124.

çalışmalarını da Ulusal Güvenlik İşleri Özel Danışmanı'nın koordine etmesine karar vermiştir. Esasen Kennedy, görevinin daha ilk yılında uğradığı Domuzlar Körfezi²⁸⁷ fiyaskosunun sebebini, hatalı istihbarat bilgisi temelinde gerçekleştirilmeye çalışılan bir işgal harekâtı ve kendi danışman kadrosunun olmayışına bağlamıştır. 36. Başkan Lyndon B. Johnson döneminde NSC'nin kadroları biraz daha genişletilmeye çalışıldıysa da yine istenilen verim alınamamıştır. Başkan Nixon ile beraber NSC'nin çalışmaları tamamen Başkanlığa bağlı olarak yürütülmeye başlanmış ve faaliyetlerini kontrol eden Henry Kissinger'ın bu göreve gelmesiyle Ulusal Güvenlik İşleri Danışmanı'nın önemi belirgin bir biçimde artmıştır.²⁸⁸ Özetle Başkan Truman zamanında bir beyin fırtınası platformu görevi ifa eden NSC'nin rolü, Kore Savaşı ve sonrasında danışmanlık olarak değişmiş, Dwight Eisenhower döneminde dış politika karar alma sürecinde bir aktör halini almıştır.²⁸⁹

2. ABD İstihbarat Topluluğu (Intelligence Community: IC)

1947 tarihli Ulusal Güvenlik Yasası kapsamında oluşturulması öngörülen kurumlardan biri de, bugün ayrı bir kurumsal kimliğe sahip olan ve o zamanki adıyla Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA) olarak bilinen ABD İstihbarat Topluluğu (IC)'dur. IC, ABD İstihbaratının tüm kurumları üzerinde bir çatı organizasyon olarak algılanmaktadır. CIA de dahil olmak üzere bugün ABD istihbarat yapısında 17 farklı kurum/kuruluş istihbarat toplama faaliyeti yürütmektedir. Bu birimlerin faaliyeti, Ulusal İstihbarat Direktörlüğü (DNI) tarafından koordine edilmektedir.²⁹⁰

ABD ulusal güvenlik konseptine göre, dış operasyonlar da denilen espionaj faaliyeti ile yetkili tek istihbarat kurumu CIA'dır. Savunma ya da Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren diğer 17 istihbarat örgütüne nazaran CIA, bağımsız olarak addedilebilecek tek istihbarat kurumudur ve sadece DNI Direktörüne karşı yatay bir sorumluluğu bulunmaktadır. 1947 tarihli "Ulusal Güvenlik

²⁸⁷ Skandal olarak da adlandırılan Domuzlar Körfezi Çıkarması ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz: http://tr.wikipedia.org/wiki/Domuzlar_K%C3%B6rfezi_%C3%87%C4%B1karmas%C4%B1 (22/10/2012)

²⁸⁸ Jordan, Taylor ve Corb, **a.g.e.**, s. 97-98.

²⁸⁹ Arı, **Amerika'da Siyasal Yapı...**, s. 126-127.

²⁹⁰ Jeffrey T. Richelson, **The U.S. Intelligence Community**, Colorado, 2008, Westview Press, s. 2.

Yasası'nda değişikliğe yol açan ve İstihbarat Reformu ve Terörizmi Önleme Yasası (Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act of 2004: IRTPA) kapsamında, Ulusal İstihbarat Direktörlüğü (DNI) tesis edilmiştir. DNI'nın, aynı zamanda tüm istihbarat örgütlerinden oluşan İstihbarat Topluluğu (IC)'nin da başkanı olması ve kurumlar arası koordinasyon işlevini yerine getirmesi öngörülmüştür. CIA Başkanı, IRTPA yasınının yayımlanmasından önce tüm istihbarat faaliyetlerini koordine etme, yönlendirme, kurumsal düzeyde talep edilen istihbarat ihtiyaçlarını belirleme yetkisine sahip bulunmaktaydı. Ancak 2004 tarihli IRTPA'nın yürürlüğe girmesini müteakip oluşturulan yeni yapı uyarınca bu yetkiler DNI'ya geçmiştir. DNI'nın kendine özgü bir bürokrasisi olmakla beraber esas kuruluş amacı, 17 istihbarat kurumundan gelen bilgilerin toplandığı bir bilgi havuzu vazifesi görmektir.²⁹¹

ABD istihbarat kurumları arasında, CIA Başkanı ve DNI Direktörü ABD Başkanı tarafından atanmaktadır, ancak ABD Senatosu'nun onayı ile görevine başlayabilmektedir. CIA'yı ve DNI'yı diğer istihbarat kurumlarından ayıran bir diğer özelliği ise, iki kurumun yöneticilerinin ABD Başkanı'na doğrudan danışmanlık yapabilmesi ve dış politika karar alma sürecinde tavsiyelerde bulunabilmesidir. IC içerisinde merkezi bir öneme sahip olan CIA'nın istihbarat toplama dışında bazı örtülü operasyonları yapması açısından da bir icra organı gibi faaliyet göstermesi ilk etapta göze çarpan farklılıklardandır.²⁹²

CIA, faaliyetlerini yürütürken, ulusal düzeyde bir iç istihbarat kurumu olan Federal Soruşturma Bürosu (FBI) ile de koordineli bir şekilde çalışabilmektedir. IC'ye bağlı 17 istihbarat örgütünün ürettiği istihbaratı kullanan en önemli birim ne CIA, ne de Dışişleri Bakanlığı'dır. Bu birim esasen Pentagon olup, üretilen bütün istihbarat, dış politikanın oluşmasındaki karar alma sürecinde kullanılır.

²⁹¹ Russel J. Bruemmer, "Intelligence Community Reorganization: Declining the Invitation to Struggle", **The Yale Law of Journal**, Vol. 101: 867, s. 869.

²⁹² Richelson, **a.g.e.**, s. 17.

Görüldüğü üzere, ABD yönetim sistemi kendine has bir dış politika karar alma sürecine sahiptir. Süreçte yer alan karar alıcılar arasında yetkiler, İngiliz koloniliği döneminden kalma bazı reflekslerle dengeli bir şekilde dağıtılmaya çalışılmış olmakla beraber ağırlıklı olarak ABD Başkanı'nın, birbirinden bağımsız etki dereceleri farklı olmak kaydıyla Ulusal Güvenlik Konseyi ve Pentagon destekli/temelli bir baskınlığı söz konusudur. Yürütme organları olan Dışişleri ve Savunma Bakanlığı ise, Başkan'ın kişisel tercihlerine göre kurumsal anlamda etken, alınan kararların tatbik edilmesinde ise edilgen karar alıcı rolünü üstlenebilmektedir. İzleyen bölümde açıklanacağı üzere ABD İstihbarat Topluluğu oldukça karmaşık bir organizasyondur. Koordinasyon makamı olması öngörülen DNI, ayrı bir kurumsal kimlik kazanmış gibi görünse de, Pentagon'un güçlü kurumsal yapısından kaynaklanan ABD Başkanı üzerindeki nüfuzu sebebiyle işlevselliği tartışılmaktadır. Dolayısıyla tıpkı Dışişleri Bakanlığı gibi karar alma sürecinde Başkanın ve bir nebze de olsa Kongrenin güdümünde hareket etmektedir.

2.1. Tarihsel ve Kurumsal Çerçeve

ABD, kurulduğu tarihten itibaren olmasa bile, I. Dünya Savaşı'nın bitimini müteakip uluslararası politikada yer almasıyla birlikte, modern dünya sisteminin ortak değerleri olan demokrasi, özgürlük, insan hakları gibi evrensel kavramları, geliştirdiği dış politika yaklaşımlarında sıklıkla kullanan devletlerden biri olmuştur. Suriye, Irak ve Afganistan gibi çatışma bölgeleri ile Afrika gibi dünyanın en yoksul ülkelerinin bulunduğu bölgelere barış götürmek gibi küresel bir misyon üstlenilmesi gerektiğinde akla ilk gelen ülke ABD'dir. Amerikan gücü, bir bütün olarak uluslararası sistemin ihtiyaçlarına hizmet ettiği müddetçe sadece müttefiklerince makul ve meşru olarak görülmüş, rakipleri tarafından ise hegemonik bir yaklaşım sergilediği gerekçe gösterilerek eleştirilmiştir.²⁹³

ABD, dünya genelinde uyguladığı hegemonyasını sadece nüfuz veya kuvvet kullanarak elde etmez. Bu noktada caydırıcı güç olarak savunma konsepti ve

²⁹³ Sait Yılmaz, **21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat**, İstanbul, 2007, Milenyum Yayınları, s. 490.

uluslararası politikada müzakere yeteneğini arttırmak için iç ve dış istihbarat aktivitelerinden, yani ABD İstihbarat Topluluğu'nca gerçekleştirilen aktivitelerden azami derecede faydalanmaktadır.²⁹⁴

4 Aralık 1981 tarihinde ABD Başkanı Ronald Reagan tarafından yayınlanan 12333 sayılı Başkanlık emri ile kurulan ve resmi olarak:

- Ulusal İstihbarat Direktörlüğü Ofisi (DNI)
- Merkezi Haberalma Teşkilatı (CIA)
- Ulusal Güvenlik Ajansı (NSA)
- Ulusal Taktik İstihbarat Dairesi (NRO)
- Ulusal Coğrafi İstihbarat Ajansı (NGA)
- Savunma İstihbarat Ajansı (DIA)
- Kontrespiyonaj Saha Faaliyetleri Birimi (CIFA)
- Dışişleri Bakanlığı İstihbarat ve Araştırma Birimi (INR)
- Kara, Hava ve Deniz İstihbarat Birimleri
- Federal Soruşturma Bürosu (FBI)
- Uyuşturucuyla Mücadele Kurumu İstihbarat Birimi (DEA)
- Enerji Bakanlığı İstihbarat Birimi
- Hazine Bakanlığı İstihbarat Birimi (OTFI)
- İç Güvenlik Bakanlığı (DHS) İstihbarat Birimi
- Sahil Güvenlik İstihbarat Birimi (CGI)²⁹⁵

gibi 17 istihbarat kurumunu bünyesinde barındıran ABD İstihbarat Topluluğu, iç ve dış istihbarat toplamak, askeri planlamalar yapmak ve Amerikan çıkarlarını dünya genelinde savunmak amacıyla casusluk faaliyeti yürütmekle görevlendirilmiştir. IC'nin üyeleri arasında sivil istihbarat kurumları, askeri istihbarat

²⁹⁴ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 511-512.

²⁹⁵ Loch K. Johnson, **Handbook of Intelligence Studies**, Oxon, 2009, Routledge Press., s. 363; Richelson, **a.g.e.**, s. 12.

kurumları ve federal başkanlık birimleri bünyesinde faaliyet gösteren sivil istihbarat ve analiz birimleri bulunmaktadır.²⁹⁶

IC'nin görev tanımı ve hedeflerini belirleyen 12333 sayılı Başkanlık emri altı maddeden oluşmaktadır:

- ABD Başkanı, Ulusal Güvenlik Konseyi ve Dışişleri Bakanlığı'nın ihtiyaç duyduğu istihbaratı toplamak
- İstihbarat üretimi ve dağıtımını gerçekleştirmek
- Birleşik Devletlere karşı yönetilen istihbarat operasyonları, uluslararası terörist organizasyonlar, narkotik kökenli illegal organizasyonlar ve yabancı güçlerce Birleşik Devletlere yönelik tertip edilen her türlü illegal eylemleri bertaraf etmek amacıyla istihbarat toplamak
- Örtülü operasyonlar düzenlemek
- Diplomatik misyonlara kriz yönetimi konusunda destek vermek
- ABD Başkanı'nın zaman zaman talep edebileceği spesifik konularda istihbarat toplamak²⁹⁷

Bu 17 istihbarat birimi, dört ana grupta kategorize edilmektedir:

- Ulusal Düzeyde İstihbarat Birimleri
- Savunma Bakanlığı İstihbarat Birimleri
- Askeri İstihbarat Birimleri
- Sivil İstihbarat Birimleri²⁹⁸

Ulusal Güvenlik Konseyi'nce yaptırılan bir araştırmada ABD İstihbarat Topluluğu, çalışma şekli, gerçekleştirdiği istihbari operasyonlar ve birçok farklı,

²⁹⁶ Richelson, **a.g.e.**, s. 446.

²⁹⁷ Ronald Reagan, "Executive Order 12333: United States Intelligence Activities," (As Amended by Executive Orders 13284(2003), 13355(2004) and 13470 (2008))

²⁹⁸ Richelson, **a.g.e.**, s. 13.

uzmanlaşmış organizasyonu bünyesinde barındırmasından ötürü dünya çapında eşsiz bir organizasyon olarak nitelendirilmektedir.²⁹⁹

IC bünyesinde faaliyet gösteren istihbarat birimleri, örtülü ve gizli HUMINT istihbaratının yanısıra, uydu, sinyal, radar, sismik, hava ve denizaltı gibi pek çok farklı kaynaktan istihbarat toplamaktadır. Ayrıca açık kaynaklardan, mikrofilm gibi kodlu/gizli haberleşme yöntemlerini deşifre ederek de istihbarat toplanır. IC personeli, son sistem teknoloji kullanarak toplanan bu istihbaratı analiz eder.³⁰⁰

2.2. Ulusal Düzeyde İstihbarat Birimleri

ABD devlet yapısında bu kadar fazla sayıda istihbarat organizasyonunun bulunması ve bununla birlikte çok çeşitli kaynaktan istihbarat toplanmasının asıl sebebi, devlet yapısında çok fazla istihbarat müşterisinin bulunmasıdır. Bu istihbarat birimleri içerisinde dört kurum, hükümet adına sivil mahiyette istihbarat toplamaktadır. Bu kurumlar, ulusal düzeydeki karar alıcılara istihbarat üretmektedir. Hiçbir kuruma bağlı olmamakla beraber teorik olarak IC'ye, dolayısıyla doğrudan ABD Başkanı'na bağlı oldukları varsayılır. Bahsi geçen kurumlar: CIA, NSA, NRO ve NGA'dır.³⁰¹

2.2.1. Merkezi Haber Alma Teşkilatı (Central Intelligence Agency: CIA)

II. Dünya Savaşı'nın müttefik devletlerinden biri olan ABD, Hitler Almanya'sının sona ermesiyle birlikte yükselen iki güçten biri olmuştur. Savaş esnasında istihbarat alanında düşmanı Almanya gibi pek bir varlık gösterememiş, dolayısıyla savaş devam ederken istihbarat alanında yeni bir yapılanmanın oluşturulması zorunlu hale gelmiş, Başkan Franklin Roosevelt'in emri ile 13 Haziran 1942'de Stratejik Hizmetler Ofisi (Office of Strategic Services: OSS) kurulmuştur.

²⁹⁹ National Security Council, "Report on Presidential Review Memorandum/NSC 11: Intelligence Structure and Mission", Washington D.C., 1977, s. 1.

³⁰⁰ David E. Kaplan ve Kevin Whitelaw, "Playing Defense", U.S. News and World Report, November 2006, s. 44-53.

³⁰¹ Richelson, a.g.e., s. 15.

OSS, klasik espionaj, örtülü operasyon (propagandadan sabotaja kadar çok geniş bir ilgi alanını kapsamaktadır), kontrespiyonaj³⁰² ve toplanan istihbaratın analizinin yapılması görevlerini yüklenmiştir. Birleşik Devletler istihbaratında bir devrim olarak nitelenen OSS, bağımsız bir kurum olarak ulusal düzeyde çok çeşitli fonksiyonlar icra etmesinin yanında ABD'nin istihbari amaçlarını gerçekleştirmesi olası tek kurum olması nedeniyle dönemin en önemli kurumları arasında yer almıştır.³⁰³

OSS, II. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte, Harry Truman'ın 1 Ekim 1945'te yayınladığı bir Başkanlık emri ile lağvedilmiştir. Kontrespiyonaj birimi X-2 ve gizli servis bölümleri, Başkanlığa bağlı çalışan savaş departmanının stratejik servis birimine transfer edilmiş, araştırma ve analiz birimleri ise Dışişleri Bakanlığı'na taşınmıştır. Aynı tarihlerde yine Truman'ın emri ile II. Dünya Savaşı sonrası yeniden şekillenecek dünya için daha organize bir istihbarat yapılanmasının kurulması amacıyla çalışma başlatılmıştır.³⁰⁴

Tüm bu yeniden yapılanma çalışmaları sonucunda, Ulusal İstihbarat Direktörlüğü (NIA) ve operasyonel uzantısı Merkezi Haberalma Grubu (CIG) kurulmuştur. NIA ve CIG yasal dayanağını, 1947 tarihli Ulusal Güvenlik Yasası kapsamına alınmasıyla kazanmış, CIG'in yerini, doğrudan Başkan'a bağlı olarak faaliyet gösterecek olan CIA almıştır.³⁰⁵

1947 tarihli Ulusal Güvenlik Yasasına göre CIA:

³⁰² Bir ülkenin, organizasyonun, kendisi ile ilgili yapılan sabotajlara, kendi vatandaşlarına karşı yapılan suikastlere ve terörist eylemlere karşı uyguladığı istihbarat faaliyetidir..., Özdağ, **a.g.e.**, s. 159.

³⁰³ Richelson, **a.g.e.**, s. 15-16.

³⁰⁴ Richelson, **a.g.e.**, s. 16.

³⁰⁵ See R. Harris Smith, **OSS: The Secret History of America's First Central Intelligence Agency**, California-Berkeley, 1981, University of California Press., s.14. ve Bradley F. Smith, **The Shadow Warriors: O.S.S. and the Origins of the C.I.A.**, New York, 1983, Basic Books, s. 26.

- Kamu kurumlarınca ulusal güvenlik alanıyla ilgili elde edilen istihbaratı tek bir elde toplayarak, Ulusal Güvenlik Konseyi'nin kullanımına sunmak
- Kamu kurumlarınca ulusal güvenlik alanıyla ilgili elde edilen istihbaratı kullanarak Ulusal Güvenlik Konseyi'ne öneriler hazırlamak
- Merkezi düzeyde toplanan istihbaratın analizini gerçekleştirerek tüm kamu kurumları ve bürokrasideki karar alıcılara dağıtımını yapmak
- Kamu kurumlarınca toplanan, ancak merkezi düzeyde işlendiğinde Ulusal Güvenlik Konseyi'nce ulusal düzeyde kullanılabilen istihbaratı tespit ederek geliştirmek ve Konsey üyelerinin kullanımına sunmak
- Ulusal Güvenlik Konseyi'nce bir konu hakkında doğrudan talep edilebilecek spesifik istihbarat toplamak veya ulusal güvenliği ilgilendirebilecek diğer herhangi bir konuda kendiliğinden istihbarat toplamak³⁰⁶

Görüldüğü üzere 1947 Sayılı Ulusal Güvenlik Yasası, CIA'ya oldukça geniş bir faaliyet alanı ve yoruma açık yetkiler getirmiştir. Gerçekte yasa CIA'yı sadece espionaj faaliyeti ile yetkilendirmiştir, ancak örtülü operasyonlar yapma yetkisi Başkan'ın ve Kongre'nin onayı gibi birkaç prosedüre bağlanmıştır.³⁰⁷

Ulusal Güvenlik Yasası'nın amacı her ne kadar belli bir alanı kapsasa da, CIA yasanın hükümlerini oldukça geniş bir çerçevede yorumlayarak pratiğe dökmüş ve dönemin ABD istihbarat kurumları arasında, analiz, gizli insan istihbaratı toplama ve örtülü operasyonların başarılı bir şekilde uygulanabilirliği açısından en öne çıkan kurum olmuştur. Öte yandan CIA, Ronald Reagan tarafından çıkarılan ve bir kısmı hala yürürlükte olan 12333 sayılı Başkanlık emri kapsamında, ulusal güvenliği

³⁰⁶ U.S. Congress, House Permanent Select Committee on Intelligence, **Compilation of Intelligence Laws and Executive Orders**, Washington D.C., 1983, U.S. Government Printing Office, s. 7.

³⁰⁷ Lawrence Houston, **Memorandum for the Director, Subject: CIA Authority to Perform Propaganda and Commando Type Functions**, September 25, 1947. s. 4.

ilgilendiren bir konuda gizli bir şekilde ABD toprakları içerisinde de hassas konularda espionaj faaliyeti yürütme imkanı kazanmıştır.³⁰⁸

12333 Sayılı Başkanlık emri ayrıca, ABD politika gündemini, kamuoyunu veya medyayı manipüle etme amacı taşımamak kaydıyla CIA'ya, Başkan'ın özel emri ile ABD topraklarında istihbarat toplama operasyonları ile örtülü operasyonlar yürütme yetkisi tanımıştır.³⁰⁹

CIA kuruluş yasasıyla beraber, IC bünyesindeki tüm kurumların çalışmalarını yürütmekle görevli Merkezi İstihbarat Direktörü pozisyonu da teşkil edilmiştir. Merkezi İstihbarat Direktörü (DCI) pozisyonu, 2004 tarihli İstihbarat Reformu ve Terörizmi Önleme Yasası'yla kaldırılmıştır. Bunun yerine IC'nin faaliyetlerini denetlemek ve yönetmek üzere yeni Ulusal İstihbarat Direktörü pozisyonu getirilmiştir. Dolayısıyla CIA'ya başkanlık eden kişinin unvanı basitçe Merkezi Haber Alma Teşkilatı Direktörü (D/CIA) halini almıştır.³¹⁰

CIA'nın merkezi Langley, Virginia'da; Washington'un hemen güneyinde bulunmaktadır fakat Washington bölgesine yayılmış başka ofisleri de mevcuttur.³¹¹

CIA'nın mevcut yapısında; DCI, DCI Yardımcısı ve Eş Direktör Yardımcısı yönetimi altında çalışan ofisler ve personel unsurlarına ek olarak; Destek Direktörlüğü, Ulusal Gizli Servis, Bilim ve Teknoloji Direktörlüğü ve İstihbarat Direktörlüğü olmak üzere dört alt birim mevcuttur.³¹²

³⁰⁸ CIA'ya gerekli hallerde ülke içinde de örtülü operasyonlar yapabilmesi için verilen yetkinin hukuki dayanağı ile ilgili olarak daha ayrıntılı bilgi için bkz: Brad Rockwell, "Domestic Covert Actions and the Need for National Security Qui Tam Prosecutions", **Am. J. Criminal Law Journal**, Vol. 16:207, Washington D.C., 1989.

³⁰⁹ Seçme ABD Kongresi Arşivi, Ronald Reagan, "Executive Order 12333: United States Intelligence Activities," (As Amended by Executive Orders, Federal Register 46, no. 235 (December 8, 1981): 59941-54, s. 23.

³¹⁰ Robert Kessler, **Inside the CIA: Revealing the Secrets of the World's Most Powerful Spy Agency**, New York, 1992, Pocket Books, s. 144.

³¹¹ Kessler, **a.g.e.**, s. 144.

³¹² Victor Marchetti ve John Marks, **The CIA and the Cult of Intelligence**, New York, 1974, Knopf Publishing, s. 74.

Bunlar içerisinde karar alma sürecine doğrudan katılan/katkı sağlayan Ulusal Gizli Servis (National Clandestine Service: NCS) olup, örtülü operasyonlardan ve özel faaliyetlerden sorumludur. NCS'ye Ulusal Gizli Servis Direktörü (Director of National Clandestine Service: D/NCS) başkanlık etmektedir. Bu direktör yalnızca CIA'nın HUMINT ve örtülü faaliyet operasyonlarının yönetiminden değil, aynı zamanda IC bünyesindeki HUMINT operasyonlarının koordinasyonu, çakışmasının önlenmesi ve değerlendirilmesinden sorumludur. NCS Direktörü'nün iki yardımcısı vardır: biri CIA'nın günlük faaliyetlerinden sorumludur, diğeri ise IC düzeyindeki HUMINT faaliyetlerini organize etmektedir.³¹³

İkinci Direktör Yardımcısı, IC HUMINT birimini ve HUMINT standart ve uygulamalarına ilişkin özel bir merkez olan Ulusal HUMINT Gereklilikleri Görev Merkezi'ni yönetir.³¹⁴

Gizli Servis'e mensup emekli bir personel müdürünün ifadesiyle:

“Karşı İstihbarat Personelinin yurtdışında gerçekleştirilen istihbarat toplama projelerini ve programlarını izleme konusunda sürekli bir sorumluluğu vardı. Bu operasyonlar ve istihbarat toplama programları elbette ilgili bölge birimlerince kontrol ediliyor ve yönlendiriliyordu; Yabancı İstihbarat personeli sadece çeşitli projelere ilişkin ilerleme grafiklerini okuyordu ve hangi istihbarat programlarına devam edilmesi, hangilerinin değiştirilmesi veya sonlandırılması gerektiğinin belirlenmesinde rol oynuyordu. Özel hassasiyet taşıyan birkaç bireysel operasyon dışında Karşı İstihbarat Personeli işlevi dünya çapında bir işlevdi...”³¹⁵

³¹³ “U.S. Congress, Senate Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities”, **Final Report, Book IV: Supplementary Detailed Staff Reports on Foreign Military Intelligence**, Washington D.C., 1976, U.S. Government Printing Office, s. 46.

³¹⁴ Central Intelligence Agency, “DNI ve D/CIA Announce Establishment of the National Clandestine Service”, Ekim 2005, www.cia.gov (04/02/2013)

³¹⁵ Peer de Silva, **Sub Rosa: The CIA and the Uses of Intelligence**, New York, 1978, Times Books, s. 291.

Örtülü operasyonlar personeli, sahadaki birimler ile işbirliği içinde örtülü faaliyet operasyonlarıyla ilgili planlar geliştirmekte, bölge birimlerince önerilen planları gözden geçirmekte ve bu planların uygulaması ile ilgili değerlendirmeler yapmaktadır. Örtülü operasyonlar personeli, Orta Asya, Latin Amerika, Avrupa, Doğu Asya, Yakın Doğu ve Afrika'da faaliyet göstermektedir.³¹⁶

Ulusal İstihbari Kaynaklar Departmanı (National Research Division: NRD)'nın faaliyet bölgesi ABD genelidir. Bu departman Yabancı İstihbari Kaynaklar Departmanı (Foreign Research Division: FRD) ve Ulusal İstihbarat Toplama Departmanı'nın (National Collection Division: NCD) 1991 yılında birleşmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Bu iki departman, kurulan yeni departmanın şubeleri haline gelmiştir. NRD'nin yaklaşık otuz ABD şehrinde bürosu vardır. FRD, 1963 yılında Yurtiçi Faaliyetler Departmanı olarak kurulmuş ve gizli servislerin ABD sınırları içinde yabancı hedeflere karşı gerçekleştirdiği operasyonel faaliyetlere ilişkin çalışma yapmakla görevlendirilmiştir.³¹⁷

NRD Direktörü, ABD içerisindeki bir kuruluşun çalışanı veya davetlisi olan bireylerin bilinen rolleri kapsamında kendilerine açık olan fakat genel halkın katılımına açık olmayan fuarlarda, sempozyumlarda ve benzer türdeki ticari ve mesleki toplantılarda istihbarat toplamak üzere kullanılmasını sağlayabilmektedir. 11 Eylül Saldırıları sonrasında bu birime ek fon tahsis edilmiş olup, 1990'larda kapatılan bazı ofisleri yeniden açılarak bu güne kadarki NRD ofislerinin toplam sayısının otuza tamamlanması sağlanmıştır. 2005 yılında NRD merkez teşkilatı operasyonel nedenlerle Denver, Colorado'ya taşınmıştır.³¹⁸

Bir diğer önemli departman ise Özel Faaliyetler Birimi (Special Activities: SA) olup, paramiliter operasyonlardan sorumludur. Esasen SA, CIA'nın karar alma sürecine doğrudan müdahil olduğu ve etken bir istihbarat kurumu özellikleri

³¹⁶ Commission on the Roles and Capabilities of the United States Intelligence Community, **Preparing for the 21. Century: An Appraisal of U.S. Intelligence**, Washington D.C. 1996, U.S. Government Printing Office, s. C-5.

³¹⁷ "The CIA's Darkest Secrets", **U.S. News and World Report**, s. 34-37.

³¹⁸ "Appendices to Guidance for CIA Activities Within the United States and Outside the United States", **Central Intelligence Agency Report X.**, 30 Kasım 1982, s. 20.

taşıdığıının en önemli kanıtıdır. Nikaragua’da Sandinista hükümeti karşısında ve 1980’lerde Afganistan’daki Sovyet müdahalesi karşısında gerçekleştirilen faaliyetlerin yanı sıra; ABD’nin Usame bin Laden’in yakalanmasına, Afganistan’da Taliban’ın yönetimden devrilmesine ve Irak’ta Saddam Hüseyin’in iktidardan düşürülmesine yönelik çabalarına destek niteliği taşıyan faaliyetler etken istihbarata en önemli örneklerdir.³¹⁹

Ulusal Gizli Servis bünyesinde yer alan iki DCI - Terörle Mücadele Merkezi (Counter Terrorism Center: CTC) ve Kontrespiyonaj Merkezi (Counter Intelligence Center: CIC)- sırasıyla DCI William Casey ve DCI William Webster³²⁰,in görev süresi içinde kurulmuştur. Buradaki amaç kontrespiyonaj ve terörle mücadele misyonlarının statüsünü yükseltmek ve analistler de dahil olmak üzere bu misyonlarda yer alan farklı IC bileşenlerinin temsilcilerini bir araya getirmektir. 1997’de sivil ve askeri liderleri spesifik terör tehditlerine karşı uyarmak amacıyla CTC bünyesinde bir Terörizm İkaz Grubu kurulmuştur. 1996 gibi erken bir dönemde CTC yaklaşık yirmi beş personelden oluşan özel bir birim ve özel olarak Usame Bin Ladin ve üst düzey yardımcılarının izini sürmekle görevlendirilen Alec İstasyonu’nu kurmuştur. 2004 sonbaharında personel eksikliği çektiği rapor edilen bu birim, 2005’in sonunda kapatılmış ve gerçekleştirdiği analizlerin operasyona çevrilmesi veya karar alıcıya iletilmesi amacıyla CTC içinde başka birimler görevlendirilmiştir. CTC, 11 Eylül Saldırıları sonrasında genişleyerek 1,100 analist ve operasyon sorumlusuyla faaliyetlerini sürdürmektedir.³²¹

CIC’in kurulmasıyla, Kontrespiyonaj, Karşı İstihbarat Departmanı ve İdari İşler Direktörlüğü’nün Güvenlik Ofisi ve diğer IC unsurları birleştirilerek kontrespiyonaj faaliyetleri tek bir çatı altında toplanmıştır. Kontrespiyonaj

³¹⁹ Robert Parry, “CIA Manual Procedures Say They’re Scapegoats,” **Washington Post**, 15 Kasım 1984, s. 28.

³²⁰ William Casey 1981-1987 yılları arasında Merkezi İstihbarat Direktörlüğü yapmış bir ABD devlet adamıdır. William Webster ise Casey’nin halefi olup 1987-1991 yılları arasında Merkezi İstihbarat Direktörlüğü’nü yürütmüştür. İki devlet adamı da muhafazakâr bir söyleme sahiptir. Cumhuriyetçi Parti politikalarını takip etmişlerdir.

³²¹ Loch Johnson, “Smart Intelligence”, **Foreign Policy**, Kış 1993, s.53-69.

Operasyonlarından Sorumlu Eş Direktör Yardımcısı'nın pozisyonu ise bu birleştirmeden sonra CIC direktörüne verilmiştir.³²²

CIA direktörlükleri arasında karar alıcı ile doğrudan ilişkili bir şekilde hareket eden ve Soğuk Savaş sonrası yıllarda en kapsamlı yeniden yapılandırmaya tabi tutulan direktörlük İstihbarat Direktörlüğüdür. 1981'den sonra yaşanan ilk büyük yeniden yapılandırma olarak 1996'da gerçekleşen bir yapılandırma sırasında direktörlük ofislerinin sayısı dokuzdan altıya düşürüldü. İstihbarat Direktörlüğü, espionaj faaliyeti yürüten dört ofis, denizaşırı meselelerle ilgilenen iki ofis, iki merkez, Ulusal Gizli Servis'le bağlantılı analiz grupları, bir politika desteği ofisi ve bir analiz stratejileri ofisinden oluşmaktadır. Direktörlük bünyesinde bölgeler veya uluslar şeklinde yapılandırılan dört ofis vardır: Rusya ve Avrupa Analiz Ofisi, Yakın Doğu ve Güney Asya Analiz Ofisi, Asya Pasifik, Latin Amerika ve Afrika Analiz Ofisi ve Irak Analiz Ofisi. Rusya/Avrupa Ofisi, Rusya ve Avrasya Analiz Ofisi ile Avrupa Analiz Ofisi'nin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Geriye kalan iki bölge Yakın Doğu ve Güney Asya Analiz Ofisi, Doğu Asya Analizi ve Afrika ve Latin Amerika Analizi Ofislerinin yeniden yapılandırılmasıyla oluşmuştur.³²³ Irak Analiz Ofisi, 2003'teki Irak müdahalesinden sonra oluşturulmuştur. Irak'taki duruma ilişkin analitik raporlar üretmenin yanı sıra yıllık konferanslar düzenlemektedir. Bu konferanslardan bazıları: Irak Direnişi'nin Tarihsel Karşılaştırmalı Perspektiften Ele Alınışı ve Saddam'dan Sonra: Yeni Irak'ta Demokrasi, Direniş ve İmar başlıklı konferanslardır. Ofis, 2006 yılında "Niyetleri Yanlış Okumak: Irak'ın Denetimlere Tepkisi bir Aldatma Resmi Yarattı" isimli bir çalışma yayınlamıştır.³²⁴

Politika Destek Ofisi, Washington'da bulunan birçok bakanlık ve kuruma sahada istihbarat desteği sağlar, yapılan analizleri belirlilik bir kontrolden sonra CIA'nın ilişkide olduğu diğer ülke servislerine aktarır. İstihbarat direktörlüğünce hazırlanan yabancı liderlerin profillerinin müşteriye servis edilmesi konusunda odak noktası işlevi görür. Ayrıca İstihbarat Direktörlüğü için grafikler, haritalar ve çoklu

³²² Johnson, **a.g.m.**, s. 68.

³²³ **Fact Book on Intelligence**, s. 8.

³²⁴ Richelson, "**Wizards of Langley...**", s. 198-199.

ortam ürünleri üretir. Öte yandan Ulusal İstihbarat Direktörlüğü'nün kurulmasına kadar, Başkan'ın Günlük Bilgi Notu'nu da hazırlamıştır.³²⁵

İstihbarat Toplama Stratejileri ve Analiz Ofisi, İstihbarat Direktörlüğü'ne ve direktörlük analistlerine, mevcut istihbarat toplama sistemlerinden yararlanma ve gelecekteki sistemlerin geliştirmesi konusunda yol göstererek destek olmaktadır. Özellikle, Başkan'ı ve diğer karar alıcıları istihbarat toplama imkan ve kabiliyeti konusunda bilgilendirmek, özel istihbarat toplama çabalarını hayata geçirmek, mevcut toplama yeteneklerinin kullanımı ve etkinliğini değerlendirmek, gelecekteki toplama programlarının geliştirilme sürecini yönlendirmek ve CIA'nın Operasyonlar Merkezi'ne 24 saat istihbarat toplama hizmeti sunmak gibi işlevlere sahiptir.³²⁶

2.2.2. Ulusal Güvenlik Ajansı (National Security Agency: NSA)

Ulusal Güvenlik Ajansı (NSA), ABD İstihbarat Topluluğu hakkında çok az şey bilinmektedir. NSA, 20 Mayıs 1949'da Savunma Bakanlığı bünyesinde Müşterek Kurmay Başkanları kumandası altında kurulmuş olan Silahlı Kuvvetler Güvenlik Ajansı (Armed Forces Security Agency: AFSA)'nın devamı niteliğindedir. Teorik olarak AFSA'nın görevi, askeri sınıf sinyal istihbaratı birimlerinin haberleşme istihbaratı ve elektronik istihbarat faaliyetlerini organize etmektir. AFSA, uygulamada işlevleri hizmet birimleri tarafından yerine getirilmeyen faaliyetler kapsamında tanımlanmış olduğundan çok az güce sahipti. 24 Ekim 1952 tarihinde Başkan Harry S. Truman'ın Dışişleri ve Savunma Bakanlıklarına göndermiş olduğu "Haberleşme İstihbarat Faaliyetleri" başlıklı sekiz sayfalık bir Başkanlık emri vasıtasıyla AFSA lağvedilmiş, personeli aynı gün tarihli 9 nolu Ulusal Güvenlik Konseyi İstihbarat Direktifi ile kurulan Ulusal Güvenlik Ajansı'na aktarılmıştır. NSA'nın kökeni aslında 10 Aralık 1951 yılında Walter Bedell Smith tarafından Ulusal Güvenlik Konseyi Yönetici Sekreteri James B. Lay'e gönderilen ve Haberleşme İstihbaratı üzerinde kontrol ve koordinasyonun etkisiz hale geldiğini

³²⁵ "The Office Of Policy Support", www.cia.gov (08/02/2013).

³²⁶ "The Office of Collection Strategies and Analysis (CSAA)", www.cia.gov (08/02/2013).

bildiren ve haberleşme istihbaratıyla ilgili tavsiye niteliğindeki bir yazılı görüşe dayanmaktadır. Bu görüş, 13 Aralık 1951’de onaylanmış ve çalışma, 28 Aralık 1951’de yetkilendirilmiştir. Çalışma sonucunda “Brownel Komitesi Raporu” olarak bilinen bir rapor hazırlanarak ABD haberleşme istihbaratının dünden bugüne geçirdiği aşamalar izah edilmeye çalışılmıştır. Raporun temel bulgusu, ulusal düzeyde koordinasyon ve yönlendirmeye ihtiyaç duyulduğudur. Güvenlik ajansının adındaki değişiklikten de anlaşılacağı üzere NSA’nın rolü silahlı kuvvetlerin ötesine geçecek şekilde genişletilerek, “Savunma Bakanlığı içerisinde yer alan fakat Savunma Bakanlığı’nın bir parçası olmayan” bir birim olarak değerlendirilmiştir.³²⁷

NSA 1952 yılında kurulsada, varlığı 1957 yılında kabul edilmiştir. NSA’nın yasal dayanağı, 6 numaralı Ulusal Güvenlik Konseyi İstihbarat Direktifi’dir. 6 numaralı direktifin 1972 tarihli en güncel versiyonunda NSA’nın görevi: “Merkezi İstihbarat Kurulu Direktörü tarafından belirlenen amaç, öncelik ve gereklilikler doğrultusunda” sinyal istihbaratı (SIGINT) üretmek şeklinde tanımlanmıştır. Bu direktif aynı zamanda NSA Direktörü’ne: “SIGINT operasyonlarında kullanılan tüm operasyon unsurlarına gerekli talimat ve görevleri verme” yetkisini vermektedir.³²⁸

6 numaralı Direktif, SIGINT faaliyetlerinin kapsamını Haberleşme İstihbaratı (COMINT) ve Elektronik İstihbarat (ELINT) olarak ikiye ayırmaktadır. COMINT, şifrelenmemiş yazılı haberleşme unsurları, yazılı basın ve propaganda yayınları hariç olmak üzere; yabancı kaynaklı haberleşmelerin telsiz, şebeke veya diğer elektronik yöntemler kullanılarak takip edilmesi ve elde edilen verilerin işlenerek kullanılabilir hale gelmesi ve her ne türde iletilmiş olursa olsun yabancı kaynaklı şifrelenmiş haberleşme unsurlarının işlenmesi olarak tanımlanmıştır. ELINT faaliyetleri, atomik patlamalar ve radyoaktif kaynaklar dışındaki kaynaklardan yayılan, haberleşme amacı taşımayan yabancı kaynaklı elektromanyetik radyasyon dalgalarından elde edilen bilgilerin istihbarat amaçları için kullanılmak üzere toplanması ve işlenmesi

³²⁷ Richelson, *The U.S. Intelligence...*, s. 30.

³²⁸ NSCID No.6, “Signals Intelligence,” February 17, 1972; Department of Justice, “*Report on CI-Related Electronic Surveillance Activities*”, **Department of Justice**, Washington D.C., 1976, s. 77-78.

olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla elektronik istihbarattan kasıt, ELINT faaliyetleri sonucunda elde edilen istihbarattır.³²⁹

SIGINT faaliyetleri sırasında yakalanan sinyaller arasında diplomatik, askeri, bilimsel ve ticari haberleşme sinyalleri, aynı zamanda radar sistemlerinin yaydığı elektronik sinyaller ve silah sistemlerinin test edildiği sırada gönderdiği sinyaller yer almaktadır. NSA'nın ve NSA Direktörü'nün sorumlulukları S-5100.20 sayılı Savunma Bakanlığı Direktifi'nde "Ulusal Güvenlik Ajansı ve Merkezi Güvenlik Servisi" başlığı altında şu şekilde sıralanmıştır:

- ABD Hükümetinin SIGINT faaliyetleri üzerinde operasyonel denetim uygulayarak askeri ve diğer SIGINT gerekliliklerine en etkili şekilde cevap vermek,
- ABD Hükümetinin tüm SIGINT operasyonlarına veya SIGINT'le ilgili operasyonlara teknik yönlendirme sağlamak,
- Merkezi İstihbarat Direktörlüğü tarafından belirlenen amaç, gereklilik ve önceliklere uygun olarak SIGINT istihbaratı üretmek ve yaymak,
- Savunma Bakanlığı'nın SIGINT faaliyetleri bağlamında Savunma Bakanı'na konsolide bir program ve bütçe sunmak; bu kapsamda askeri ve sivil insan gücü, lojistik ve haberleşme desteği, araştırma, geliştirme, deneme ve değerlendirme konularındaki ihtiyaçları bildirmek ve ilgili tavsiyelerde bulunmak,
- Kendi yetki alanındaki operasyonlar için, yönetimi altındaki unsurlar arasında SIGINT materyallerinin iletimi, kullanımı ve dağıtımını içeren operasyon uygulamalarına ilişkin esasları düzenlemek.³³⁰

NSA'nın ikinci önemli görevi, ilk olarak Haberleşme Güvenliği (COMSEC) daha sonraları ise Bilgi Güvenliği (INFOSEC) olarak bilinen, günümüzdeki adıyla "Bilgi Güvencesi" parolalı güvenlik protokolünde açıkça ifade edilen görevlerdir.

³²⁹ NSCID No.6, "Signals Intelligence," February 17, 1972; Department of Justice, "Report on CI-Related Electronic Surveillance Activities", **Department of Justice**, Washington D.C., 1976, s. 78.

³³⁰ Department of Defense Directive S-5100.20, "The National Security Agency and the Central Security Service," December 23, 1971, s. 19.

Bilgi güvencesi görevi kapsamında, aralarında Dışişleri Bakanlığı, Savunma Bakanlığı, CIA ve FBI'nın da bulunduğu birçok devlet kurumuna ilişkin haberleşme prosedürlerini oluşturmak, gözden geçirmek ve haberleşme konusunda kurumları yetkilendirmekten sorumludur. Bu görev, güvenli veri ve ses aktarım bağlantılarının geliştirilmesini de kapsamaktadır. Stratejik silah sistemlerinde meydana gelebilecek yetkisiz müdahaleleri, parazitleri ve frekans bozma teşebbüslerini engellemek amacıyla haberleşme güvenliğini tesis etmek de NSA'nın bilgi güvencesi sorumlulukları arasında yer almaktadır. Devlet Başkanı'nın nükleer silahların kullanımını onaylamak için kimlik doğrulaması yapması gereken şifreleri geliştirmek ve ulusal güvenlik veri bankalarını ve bilgisayarları izinsiz kişi veya devletlerin erişiminden korumak da NSA'nın bu kapsamdaki sorumlulukları arasındadır. Merkez teşkilatı Fort George G. Meade, Maryland'de bulunan NSA'nın üç binasında şu an itibarıyla 20,000 ila 24,000 çalışanı vardır ve bütçesi yaklaşık 7 milyar ABD Doları'dır. Teşkilat, Sinyal İstihbaratı ve Bilgi Güvencesi adında iki direktörlüğe ayrılmıştır ve bu direktörlüklerin altında birçok alt birim mevcuttur.³³¹

2.2.3. Ulusal Taktik İstihbarat Dairesi (National Reconnaissance Office: NRO)

NRO, John F. Kennedy'nin Başkan olmasını müteakip Hava Kuvvetleri Müsteşarı Joseph Charyk'ın uydu taktik istihbaratı için ulusal bir koordinasyon kurumunun oluşturulması yönünde Ulusal Güvenlik Konseyi'ne sunduğu bir teklife istinaden, 6 Eylül 1961'de DCI vekili General Charles Pearre Cabell ile Savunma Bakan Yardımcısı Roswell Gilpatric arasında imzalanan bir antlaşmayla kurulmuştur. NRO'nun mevcudiyeti 31 yıl boyunca gizli tutulmuştur. Kurulduğu andan itibaren NRO'nun sorumlulukları arasında keşif uzay araçlarına ve bunların sensörlerine ilişkin araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin denetimi ve finansmanı, uzay sistemlerinin ve ilişkili yeryüzü istasyonlarının satın alınması, fırlatma araçlarına ilişkin zorunlu ihtiyaçların belirlenmesi, yörüngeye oturan uzay araçlarının çalıştırılması ve toplanan verilerin dağıtılması yer almaktadır.³³²

³³¹ "Information Assurance", JASON Global Grid Study, Alington VA, 1992, MITRE Corporation Publishing, s. 14-15.

³³² Richelson, The U.S. Intelligence..., s. 38

NRO aynı zamanda politika oluşturma ve karar alma komitelerinde etken bir şekilde hizmet vermekte ve uydu güvenliği ile gizlilik konularında çalışmalar yapmaktadır. Uzay taktik istihbaratı konusundaki ABD politikalarının siyasi açıdan incelemesini yapan ve 1962’de kurulan Ulusal Güvenlik Eylem Zaptı (NSAM)156 Komitesi bunlardan biridir. NRO’nun hava taktik istihbaratı konusunda oynadığı roller yıllar içinde çeşitlilik göstermiştir. NRO, Küba füze krizi sırasında U-2 ve diğer hava taktik istihbaratı platformları için sınır ötesi uçuş planları geliştirmiştir. 1974’te envanterdeki mevcut araçların gelişimini, yapılan Ar&Ge çalışmalarını ve bu çalışmalar sayesinde karşılanabilecek mevcut gereksinimleri ortaya koymak amacıyla uzaktan kumandalı araçları gözden geçirmiştir.³³³

NRO’nun kurulmasından sonraki süreçte geçirdiği aşamalar incelendiğinde, daire bünyesinde hareket eden ve uzay keşif programlarını yürütürken kendi farklı kimliklerini muhafaza eden istihbarat kurumları ve askeri kurumlardan oluşan bir federasyon yapısıyla karşılaşılmaktadır. Bir dönem CIA ile NRO direktörü arasında NRO Direktörlüğü’nün yetkilerinin kapsamı konusunda çekişmeler yaşanmıştır. 1960’lar ve 70’ler boyunca CIA ve Hava Kuvvetleri Komutanlığı, yeni istihbarat toplama sistemlerinden hangi kurumun sorumlu olduğu konusunda en hafif tabirle ciddi bir rekabet içinde hareket etmiştir. 1997 itibarıyla 2753 NRO çalışanından %53’ü Hava Kuvvetleri, %24’ü CIA, %15’i NSA, %8’i Donanma ve %1’den azı da DIA ve Ordu gibi kurumlardan gelmiştir. Mart 2006 verilerine göre, Hükümet Hesap Verebilirlik Dairesi, NRO çalışanlarının %57’sinin Hava Kuvvetleri personelinden oluştuğu tahmininde bulunmuştur.³³⁴

2.2.4. Ulusal Coğrafi İstihbarat Ajansı (National Geospatial-Intelligence Agency: NGA)

I. Körfez Savaşı sonrası artan ihtiyaçlara paralel olarak, dönemin Merkezi İstihbarat Direktörü (DCI) Robert Gates, Nisan 1992’de Temsilciler Meclisi ve Senato istihbarat komiteleri yaptığı konuşmalarda, kendisinin göreve gelmesinden

³³³ Richelson, *The U.S. Intelligence...*, s. 39-40.

³³⁴ Richelson, *The U.S. Intelligence...*, s. 43.

önce kurulan Görüntü Görev Gücü'nün, CIA'nın Ulusal Fotoğrafik Yorumlama Merkezi'ni ve Savunma Haritalama Ajansı'nı da içine alacak şekilde bir Ulusal Görüntüleme Ajansı (NIA)'na dönüştürülmesi yönündeki tavsiyesini gündeme getirmiştir. Bu öneri, Temsilciler Meclisi ve Senato istihbarat komiteleri tarafından genişletilerek yasa teklifi haline getirilmiştir, ancak Gates bu beyanında hem kendi görev gücünün, hem de kongre komitelerinin tavsiyelerini geri çevirmiştir. Bunun nedeni, Müşterek Kurmay Başkanı Colin Powell'in, Savunma Harita Ajansı üzerindeki Bakanlık kontrolünü muhafaza ettirmek istemesidir, ancak Gates ve Savunma Bakanı Richard Cheney, anlaşmazlığın çözümüne ilişkin başka bir yol bulmuş ve takip eden ay içinde Savunma Bakanlığı bünyesinde Merkezi Haritalama Ajansı kurulmuştur. Ajansın kurulma nedenlerinin bazıları, bir ulusal görüntüleme ajansının kurulması için öne sürülen nedenlerle aynıdır. Kongrenin tutarlı bir görüntü yönetimi eksikliği konusundaki memnuniyetsizliği, İran Körfez Savaşı sırasında gündeme gelen görüntü toplama ve dağıtım sorunları, bütçe kısıtlamaları ve askeri operasyonların desteklenmesi konusundaki değişen ihtiyaçlar bu nedenler arasında yer almaktadır. Dolayısıyla, NGA bünyesinde bir Merkezi Görüntüleme Dairesi (Central Imaginery Office: CIO) 6 Mayıs 1992'de hem bir Savunma Bakanlığı Direktifi (5105.56), hem de bir Merkezi İstihbarat Direktörü Direktifi (2/9)'nin yayınlanmasıyla kurulmuştur.³³⁵

Önerilen alternatif ulusal görüntüleme ajanslarının aksine CIO var olan kurumları içine alacak şekilde veya bunların istihbarat toplama ve analiz işlevlerini yerine getirecek şekilde tasarlanmamıştır. CIO'nun görevi, ulusal görüntüleme sistemleri faaliyetlerini organize etmek, Savunma Bakanlığı, muharip komutanlar, CIA ve diğer kurumların ihtiyaçlarına cevap veren görüntüleme çözümleri sağlamak, Savunma Bakanlığı'na ve DCI'ya gelecekteki görüntüleme gereklilikleri konusunda danışmanlık etmek ve görüntüleme bileşenlerinin performansını değerlendirmektir. CIO'nun oluşturulması, ulusal bir görüntüleme ve haritalama ajansının kurulmasını geciktirmiş fakat engelleyememiştir. Kasım 1995'te DCI görevlisi John Deutch ve

³³⁵ Douglas F. Garthoff, **Directors of Central Intelligence as Leaders of the U.S. Intelligence Community, 1946-2005.**, Washington D.C., 2005, Center for the Study of Intelligence Publishing, s. 209.

Savunma Bakanı William Perry, Kongre üyelerine ve ilgili komitelere, Savunma Bakanlığı bünyesinde bir muharebe destek ajansı olarak bir Ulusal Görüntüleme ve Haritalama Ajansı'nın kurulması yönündeki ortak planlarına ilişkin bir yazı göndermiştir. Mektuplarında önerilen ajansın, Savunma Haritalama Ajansı, Merkezi Görüntüleme Dairesi, Savunma İstihbarat Ajansı'nın görüntü işleme unsuru olan Ulusal Fotoğrafik Yorumlama Merkezi ve Savunma Hava Keşif Dairesi ile Ulusal Keşif Dairesi'nin görüntü işleme ve servis alanında çalışan bazı kısımları birleştirilerek oluşturulacağını ifade etmişlerdir.³³⁶

Ulusal Fotoğrafik Görüntü ve Haritalama Ajansı (National Imagery and Mapping Agency: NIMA), öngörüldüğü üzere 1 Ekim 1996'da kurulmuştur. Kasım ayında gönderilen yazıda sıralanan bütün unsurların yanı sıra CIA'nın İstihbarat Direktörlüğü'nün Görüntü Analiz Dairesi'ni ve Savunma Dağıtım Program Dairesi'ni bünyesine katmıştır. Sonraları ise, CIA'nın Geliştirme ve Mühendislik Dairesi'nin bazı operasyonel faaliyetlerini de bünyesinde toplamıştır. Kurumun, görüntü, harita, grafik ve çevresel verileri birleştirerek coğrafi istihbarat üretme, coğrafi bilgileri işleyerek ve analiz ederek dünyanın fiziksel özelliklerini tanımlama, değerlendirme ve görsel olarak kullanıma hazır hale getirilmesi başlıca görevlerindedir. NIMA'nın adının Ulusal Coğrafi İstihbarat Ajansı (NGA) şeklinde değiştirilmesine çalışmıştır. Söz konusu değişiklik George W. Bush dönminde hazırlanan bir yasa teklifi ile 24 Kasım 2003'te gerçekleşmiştir.³³⁷

Kurulduğu 1996 yılından bu yana adı ve organizasyon yapısı değişen kurum aynı zamanda çeşitli açılardan gelişmiştir. NGA, yüksek çözünürlüklü ticari görüntüleme uydularının geliştirilmesi sayesinde, ticari kanalları kullanarak önemli miktarlarda görüntü üretmeye başlamıştır. Nitekim bunların elde edilmesi geçmişte sadece NRO'nun gizli sistemleri aracılığıyla mümkün olabilmekteydi. Sonuç olarak, NGA ticari görüntüleme firmalarının finansal sağlığı açısından da ciddi bir etmen haline gelmiştir. NGA, 11 Eylül terör saldırıları sonrasında ayrıntılı harita ve

³³⁶ “National Imagery and Mapping Agency Proposed to Congress”, **Washington Post**, 13 Eylül 1995, s. 8-9.

³³⁷ <http://www.nga.mil> (10/04/2013)

görüntülerin İç Güvenlik Bakanlığı dahil olmak üzere federal düzeyde ve eyaletler düzeyindeki birçok kuruma servis edilmesi şeklinde bir iç güvenlik rolü de üstlenmiştir. NGA tarafından müşteriye ulaştırılan bu veriler, ABD haricinde başka ülkelerde de afet kurtarma operasyonlarında kullanılmaktadır. 2006 yılında kurum mevzuatına resim ve videoları içeren yeryüzü-tabanlı fotoğrafçılık faaliyeti de eklenmiş ve böylelikle NGA arşivinde yer alan uydu ve hava araçlarından elde edilen hava keşif görüntülerinin kapsamı genişlemiştir. NGA'nın yaklaşık 9000 personel ile hizmet verdiği bilinmektedir.³³⁸

NGA'nın önemi Afganistan ve Irak savaşlarında ortaya çıkmıştır. Askeri karar alıcının etken bir biçimde istihbarat üreten bu kurumdan oldukça yararlandığı söylenebilir. Söz konusu savaşlar esnasında savaş alanındaki Amerikan askeri karargâhlarına entegre olan NGA, birlik komutanları ve diğer askeri karar alıcıların NGA tarafından askeri birlikleri desteklemek adına geliştirilen bir istihbarat toplama sisteminde üretilen hedef seçimi ve navigasyon amaçlı kullanılan istihbaratı kullanması ve saha faaliyetlerinde başarılı olmasını sağlamıştır.

2.3. Savunma Bakanlığı İstihbarat Birimleri

2.3.1. Savunma İstihbarat Teşkilatı (DIA)

ABD Savunma Bakanlığı bünyesinde yer alan ulusal istihbarat teşkilatları olan NSA, NRO ve NGA'ya ek olarak, bakanlığın bir de kendi istihbarat kurumu mevcuttur. Savunma İstihbarat Ajansı (Defense Intelligence Agency: DIA) adı verilen bu kurum, Savunma Bakanlığı, Müşterek Kurmay Başkanları ve karar alıcı konumunda bulunan komutanları istihbari yönden desteklemek amacıyla faaliyet göstermekte ve ulusal düzeyde istihbarat üretim faaliyetlerinde yer almaktadır. DIA bünyesinde HUMINT, SIGINT, ELINT ve istihbaratın analizini gerçekleştiren direktörlükler bulunmaktadır. DIA'nın kökeni 1950'lerin sonuna ve kurulması da 1961 yılına kadar gitse de, diğer bir Savunma Bakanlığı istihbarat teşkilatı olan

³³⁸ Richelson, *The U.S. Intelligence...*, s. 51.

CIFA, Şubat 2002’de kurulan çok daha yeni bir kurumdur. CIFA’nın yurtiçinde yürütmek zorunda kaldığı kontrespiyonaj faaliyetleri, normalde gizli bir Pentagon birimi olarak kalması gereken bir birimin basında kapsamlı olarak yer almasına neden olmuştur.

Savunma İstihbarat Ajansı, Dwight D. Eisenhower yönetimi döneminde başlayıp, John F. Kennedy yönetimi döneminde zirveye ulaşan merkezileşme eğiliminin bir ürünüdür. Eisenhower yönetimi, 1950’lerin sonunda askeri servislerin genel istihbarat faaliyetlerinin³³⁹ konsolidasyona ihtiyaç duyduğunu tespit ederek 1959 yılında, Birleşik Devletler İstihbarat Kurulu tarafından bir Ortak Çalışma Grubu kurdurmuş ve istihbarat üreten kurumlar incelenmiştir. Çalışma grubu, savunma istihbarat faaliyetleri arasında önemli ölçüde çakışma olduğu, dolayısıyla kaynak tahsisinde sorun yaşandığı sonucuna varmıştır. Söz konusu grup, Savunma Bakanı’nın: “*Savunma Bakanlığı bünyesindeki askeri istihbarat teşkilatını 1958 tarihli Savunma Bakanlığı Yeniden Yapılandırma Yasası’nda belirtilen konsepte tam olarak uygun hale getirmesi*” yönünde bir tavsiye hazırlamıştır.³⁴⁰ Bunun nasıl başarılacağı tartışmalara neden olmuş ve raporda, “*Tüm unsurlar göz önünde bulundurulduğunda, uzmanlık bilgi ve becerilerine sahip üç askeri sınıf olduğu sürece, istihbarat faaliyetlerini birleştirmeye çalışmanın akıllıca olmayacağı*” ifade edilmiştir.³⁴¹

Mart 1961’de Müşterek Kurmay Başkanları, Savunma Bakanı McNamara’nın talebi üzerine hazırlamış oldukları tavsiyeyi bakana iletmiş ve bu kapsamda Müşterek Kurmay Başkanları (Joint Chiefs of Staff: JCS) bünyesinde kurulacak Askeri İstihbarat Ajansı’na ilişkin bir teşkilat yapısı tavsiyesinde bulunmuştur. JCS sunmuş olduğu müzekkerede, 1958 tarihli Savunma Bakanlığı Yeniden

³³⁹ SIGINT ve keşif-taktik istihbaratı dışı, öte yandan kurumsal bir yönü bulunmayan tüm istihbarat faaliyetleri kastedilmektedir.

³⁴⁰ Secretary of Defense Robert S. McNamara, Memorandum of the President, Subject: The Establishment of a Defense Intelligence Agency, July 6, 1961, Declassified Document Reference System (DDRS), 1986-000085; Joint Study Group, “*The Joint Study Group Report on Foreign Intelligence Activities of the United States Government*”, December 15, 1960, s. 31.

³⁴¹ Joint Study Group, “*The Joint Study Group Report on Foreign Intelligence Activities of the United States Government*”, December 15, 1960, s. 23.

Yapılandırma Yasası'nda silahlı kuvvetlere ilişkin stratejik planlama ve operasyonel yönetim sorumluluğunun JCS'ye verilmiş olması ve bu sorumluluğun yerine getirilebilmesi için hâlihazırdaki istihbarat toplama altyapısının JCS tarafından kontrol edilmesi gerektiği görüşüne dayanarak, Savunma/Askeri İstihbarat Ajansı'nın (DIA/MIA) JCS bünyesinde yapılandırılması gerektiğini ifade etmiştir. Müzakerede aynı zamanda NSA'nın da JCS yetkisi kapsamına alınması önerilmiştir. Öte yandan, savunma istihbarat faaliyetlerinin tam entegrasyonunun sağlam bir konsept teşkil etmeyeceği de öne sürülmüştür. İstihbarat faaliyetlerinin ilgili askeri birimlerin uhdesinde bırakılacaksa, DIA/MIA direktörünün bunları yakından izlemekle sorumlu kılınması ve mükerrer istihbarat toplama faaliyetlerini engelleme, askeri sınıfların istihbarat program ve bütçelerini inceleme ve askeri istihbarat toplama gereklilikleri doğrultusunda öncelikleri belirleme konusunda yetkilendirilmesi tavsiye edilmiştir.³⁴²

Sonuç olarak JCS'nin görüşüne yakın bir teşkilat kurulmuştur. 5 Haziran 1961'de McNamara, JCS kanalıyla Savunma Bakanlığı'na bağlı olarak çalışan bir savunma istihbarat ajansının kurulmasına karar vermiş, DIA'nın görevlerine ilişkin 5105.21 sayılı Savunma Bakanlığı Direktifi de 1 Ağustos 1961'de yayınlanmıştır. 16 Aralık 1976'da, 5105.21 sayılı Savunma Bakanlığı Direktifi değiştirilerek, DIA'nın yeni tüzüğü yayınlanmıştır. Bu tüzükte JCS'nin DIA üzerindeki operasyonel etkisi sınırlandırılmıştır. DIA'nın misyonu da daha kısa ve öz bir şekilde; *“Savunma Bakanlığı, Müşterek Kurmay Başkanları (JCS), Savunma Bakanlığı bileşenleri ve diğer yetkili alıcıların yabancı istihbarat gereksinimlerini karşılamak veya bu gereksinimlerinin karşılanmasını sağlamak ve askeri istihbarat temini yoluyla ulusal istihbarata katkıda bulunmak”* olarak ifade edilmiştir.³⁴³

19 Mayıs 1977'de ise Savunma Bakanlığı'nca, 5105.21 sayılı tüzüğün yeni bir versiyonu yürürlüğe konmuş, DIA'nın teşkilat yapısı ve yönetiminde küçük değişiklikler yapmıştır. Gözden geçirilmiş tüzük kapsamında ajans Savunma Bakanı

³⁴² Joint Study Group, *“The Joint Study Group Report on Foreign Intelligence Activities of the United States Government”*, December 15, 1960, s. 23.

³⁴³ Department of Defense Directive, 5105.21, *“Defense Intelligence Agency”*, December 16, 1976, s. 3.

ve JCS başkanına karşı sorumlu hale gelmiştir. Buna ek olarak, DIA direktörü de (1) JCS'nin yasal sorumluluklarını ve JCS'ye verilmiş olan sorumlulukları yerine getirmek için gereken istihbarat desteğinin elde edilmesi, (2) müşterek ve özel komutanlıklara yeterli, zamanında ve güvenilir istihbarat desteği sağlanması, amacıyla JCS'nin operasyonel denetimi altına alınmıştır. DIA personel denetiminin kaynaklar açısından Komuta, Kontrol, Haberleşme ve İstihbarattan sorumlu Savunma Bakan Yardımcısı tarafından, politikayla ilgili konular açısından da Uluslararası Güvenlik İşlerinden sorumlu Savunma Bakan Yardımcısı tarafından gerçekleştirileceği ifade edilmiştir. Şubat 1990'da, Komuta, Kontrol, Haberleşme ve İstihbarattan sorumlu Savunma Bakan Yardımcısı, savunma/askeri istihbarat sisteminin değişen uluslararası güvenlik ortamı karşısında ne kadar hazırlıklı olduğunun değerlendirilmesine yönelik olarak, Savunma Bakanlığı bünyesindeki istihbarat teşkilatlarındaki kıdemli görevlilerden oluşan bir yönlendirme grubu oluşturmuştur. "1990'larda Savunma İstihbaratı" adı verilebilecek olan bu çalışmayla, askeri istihbarat yapısı için risk ve fırsatların belirlenmesi amaçlanmıştır. Eylül-Aralık döneminde Savunma Bakanlığı üst yönetimine sunulan çalışma sonuçlarının ardından, 14 Aralık 1990'da Savunma Müsteşarı Donald J. Atwood, "Savunma İstihbarat İşlevlerinin Güçlendirilmesi" başlıklı bir müzekkere yayınlamıştır. Müzekkere'nin ardından 15 Mart 1991'de Komuta, Kontrol, Haberleşme ve İstihbarattan sorumlu Savunma Bakan Yardımcısı, *Savunma İstihbaratının Yeniden Yapılandırılma Planı*'nı hazırlamıştır. Bu plan, DIA açısından aşağıdaki reformları içermektedir:

- Bir Muharebe Destek Ajansı olarak DIA'nın rolünün güçlendirilmesi,
- Kalite analizi ve stratejik önem taşıyan istihbari bilgilerin rapor edilmesi üzerinde odaklanılarak, DIA'nın öngörü yeteneğini geliştirmek amacıyla modernize edilmesi ve yeniden yapılandırılması ve böylelikle Savunma İstihbaratı ürününün kalitesinin artırılması,
- DIA'nın istihbarat üretimi ve analizi bağlamındaki yönetim rolünün güçlendirilmesi,

- DIA'ya temel ansiklopedik veri üretimini gerçekleştirme/denetleme sorumluluğu verilmesi,
- DIA bünyesinde tehdit bilgilerini doğrulayarak satın alma sürecine bağımsız istihbarat girdisi sağlamaya yönelik bir birim oluşturulması,
- DIA bünyesinde Savunma Bakanlığı Dairesi'ne verilen desteğin artırılmasına yönelik bir Politika Dairesi oluşturulması.³⁴⁴

DIA'nın bu yeni sorumluluklarının çoğunu yansıtan 18 Şubat 1997 tarih ve 5105.21 sayılı nihai "Savunma İstihbarat Ajansı" Direktifi, 1978 yılında yalnızca küçük bir değişikliğe tabi tutulan 1977 tarihli direktifin yerine geçmiştir. Yeni direktifte, DIA direktörü için sıralanan otuz bir sorumluluktan bazıları şu şekildedir:

- DIA'yı ve DIA'ya tahsis edilen bütün kaynakları organize etmek, yönlendirmek ve yönetmek,
- Operasyonel ve askeri kuvvetlere barış dönemi, kriz, acil durum ve muharebe istihbaratı desteği sağlamak,
- Savunma Bakanlığı bileşenlerine ve uygun olduğu durumlarda Savunma Bakanlığı dışındaki ulusal otoritelere politika ve planlama faaliyetleri için askeri istihbarat desteği sağlamak,
- Savunma Bakanlığı istihbarat misyonunun geliştirilmesi için planlama, programlama ve bütçeleme faaliyetlerinden sorumlu olmak,
- Müşterek Kurmay Başkanları Başkanı'nın doğrudan istihbarat ihtiyaçlarına cevap vermekten sorumlu bir Müşterek Kurmay İstihbarat Direktörlüğü'nün kurulması ve faaliyet göstermesi,
- Savunma Bakanlığı HUMINT faaliyetlerini yönetmek ve yönlendirmek,
- Teknoloji, mal, hizmet, harp levazımı transferlerini ve ilgili transfer mekanizmalarına ilişkin istihbarat değerlendirmeleri ve tahminleri hazırlamak,

³⁴⁴ Assistant Secretary of Defense (Command, Control, Communications, and Intelligence), **Plan for Restructuring Defense Intelligence**, March 15, 1991, s. 1.

- Savunma Bakanlığı istihbarat bileşenlerinin misyonunu yerine getirmesini kolaylaştırmak için gereken biyografi, referans kütüphanesi ve araştırma hizmetlerini sağlamak,
- Askeri planlama ve operasyonları destekleyecek şekilde Ulusal Askeri Müşterek İstihbarat Merkezi'nin faaliyet göstermesini sağlamak,
- Savunma Bakanlığı çapındaki en önemli mevcut istihbarat faaliyetli olan Savunma İstihbarat Ağı'nın faaliyet göstermesini sağlamak,
- Savunma Bakanlığı'nın bütün önemli satın alma faaliyetleri için DIA bünyesinde tehdit değerlendirmeleri üreterek veya Savunma Bakanlığı ya da diğer Savunma Bakanlığı bileşenleri tarafından üretilen tehdit değerlendirmelerini doğrulayarak, silah sistemi satın alma süreçlerine destek olmak,
- Askeri istihbarat gerekliliklerine ilişkin doğrulama ve kayıt faaliyetlerini gerçekleştirmek ve öncelikler konusunda tavsiyede bulunmak, istihbarat toplama sorumluluğu tahsis etmek, ve SIGINT dışında kalan Savunma Bakanlığı istihbarat toplama kaynaklarına ilişkin uygulamaları izlemek, Ölçüm ve İmza İstihbaratının merkezi yönetimini gerçekleştirmek,
- Kriz ve/veya çatışma durumlarında DCI'dan Savunma Bakanlığı'na aktarılacak olan Ulusal İstihbarat Toplama Görevlendirme Yetkisi'ni yerine getirmek.³⁴⁵

DIA direktörü programlama, planlama ve bütçeleme sorumluluğunu yerine getirmek açısından Genel Savunma İstihbaratı Programı'nın ve Askeri İstihbarat Programı'nın program yöneticiliğini de üstlenmiştir.³⁴⁶

DIA, 1960'larda ve 1970'lerde, kapsamlı bir şekilde yeniden yapılandırılmış fakat bu değişiklikler erken dönemdekilere kıyasla önemsiz kalmıştı, ancak 1991-1993 yılları arasında DIA'da, performansı artırmak, yetkilendirilmiş personel ve bütçe konusundaki kesintilerle başa çıkmak, uluslararası gerçekliklere uyum sağlamak ve askeri istihbarat faaliyetlerini daha iyi koordine etmek amacıyla iki

³⁴⁵ DOD Directive 5105.21, "Defense Intelligence Agency", February 18, 1997. s. 54-58.

³⁴⁶ "Interview with the Associate Deputy Director," **Communique**, Mayıs/Haziran, 2006, s. 24-27.

kapsamlı yeniden yapılandırma süreci yaşamıştır. Bunun sonucunda üç DIA merkezi oluşturulmuştur: Ulusal Askeri İstihbarat Toplama Merkezi, Ulusal Askeri İstihbarat Üretim Merkezi ve Ulusal Askeri İstihbarat Sistemleri Merkezi. Şubat 2003'te Direktörlük Özel Timi oluşturulmuş ve bunun yanı sıra HUMINT, MASINT ve teknik istihbarat toplama, analiz, bilgi yönetimi, kurumlar arası ilişkiler, Müşterek Kurmay için istihbarat desteği konularından sorumlu direktörlükler ve idari direktörlük olmak üzere yedi temel faaliyet unsuru tesis edilmiştir. 2003 yılının başında tesis edilen bu yapı, küçük değişikliklerle varlığını sürdürmektedir. DIA merkez teşkilatı Washington, D.C.'de bulunan Bolling Hava Kuvvetleri Üssü'ndeki Savunma İstihbaratı Analiz Merkezi'nde yer almaktadır. DIA'nın 2000'i denizaşırı noktalarda faaliyet gösteren 7,000 personeli vardır.³⁴⁷

2.3.2. Savunma Bakanlığı Kontrespiyonaj Saha Faaliyetleri Birimi (Counterintelligence Field Activity: CIFA)

Bir süre Kontrespiyonaj Değerlendirme Grubu (Joint Counterintelligence Activity Group: JCAG) olarak adlandırılmış olan Kontrespiyonaj Saha Faaliyeti (Counterintelligence Field Activity: CIFA), Şubat 2002'de 5505.67 sayılı Savunma Bakanlığı Direktifi ile kurulmuştur. Şubat 2002 direktifine göre CIFA'nın görevleri şunlardır:

- Yürütülen kontrespiyonaj faaliyetlerinin Savunma Bakanlığı'nı espionaj, terör, sabotaj, suikast, ve yabancı istihbarat servislerden gelenler de dahil olmak üzere diğer örtülü veya gizli faaliyetler gibi tehditlere karşı ne ölçüde koruduğunu belirlemek amacıyla faaliyetlerini değerlendirmek,
- Savunma Bakanlığı birim direktörlerine kontrespiyonaj tehditlerine ilişkin değerlendirme, tavsiye ve risk analizi konusunda bilgilendirme yapmak,
- Öncelikle Savunma İstihbarat Ajansı, Savunma Güvenlik Servisi, Savunma Tehdit Azaltma Ajansı, Ulusal Güvenlik Ajansı direktörleri ile Askeri Departman Komutanları olmak üzere Savunma Bakanlığı

³⁴⁷ Memorandum, VADM Lovell E. Jacoby, "Subject: Agency Restructuring", February 11, 2003.

kontrespiyonaj saha unsurlarına özel olarak uyarlanmış analitik destek ve veri madenciliği desteği sağlamak,

- Yurtiçi Tehdit Analizleri ve Risk Değerlendirmeleri yaparak Savunma Bakanlığı Kuvvet Koruma, Savunma Bakanlığı Kritik Altyapı Koruma ile Kontrespiyonaj Araştırma ve Teknoloji Koruma Programı'nı desteklemek,
- Koruma gerektiren teknolojilerin belirlenmesi ve izlenmesi görevini yürütmek.³⁴⁸

İstihbarat Reformu ve Terörizmi Önleme Yasası'nın yürürlüğe girmesini müteakip CIFA'nın yetkisi genişletilmiş ve askeri departmanların kontrespiyonaj örgütlenmelerine ve Savunma Bakanlığı kurumlarının kontrespiyonaj bileşenlerine görev verme yetkisi bu ajansa verilmiştir. Görev verme yetkisi CIFA'nın, Savunma Bakanlığı aracılığıyla kontrespiyonaj faaliyetlerini yönlendirmesine ek olarak, askeri departmanları veya Savunma Bakanlığı kontrespiyonaj bileşenlerini *"belirli bir kontrespiyonaj misyonunu yürütmek, veya kurumun tüzüğünde yer alan bir kontrespiyonaj işlevini yerine getirmek"* konusunda olanak tanımaktadır.³⁴⁹

2.4. Askeri İstihbarat Kurumları

Amerika Birleşik Devletleri, birleştirilmiş bir savunma istihbarat teşkilatı oluşturmak adına askeri teşkilatlarını kaldıran Birleşik Krallık ve Kanada'nın veya askeri istihbarat teşkilatlarını taktik istihbarat üretimiyle sınırlayan Avustralya ve Fransa'nın aksine, ayrıntılı askeri istihbarat teşkilatlarının varlığını sürdürmesine yönelik politikalar izlemiştir. Birleşik Devletler askeri istihbarat teşkilatlarının karar alıcının geliştirdiği politikalarda önemli rol oynamaya devam etmesindeki temel nedenin, kısmen bürokratik siyasete, kısmen yasalara, kısmen de ABD ordusunun yapı ve gereksinimlerine dayandığına yönelik yaygın bir görüş hakimdir. ABD gibi büyük bir ordusu olan ve başlıca muharebe komutanlıkları dünyanın farklı yerlerinde

³⁴⁸ Department of Defense Directive 5105.67, "Department of Defense Counterintelligence Field Activity (DoD CIFA)", February 19, 2002.

³⁴⁹ Stephen A. Cambone, **Memorandum, Subject: Mission Tasking Authority**, October 24, 2005, s. 15-18.

yer alan bir askeri güç için, en iyi istihbarat hizmetinin askeri birimlerden ve komutanlıklardan çok da ayrılmış olmayan istihbarat teşkilatlarınca sağlanıyor olması yerinde bir tespit olacaktır.

1990'ların başına dek temel askeri sınıflar, kendi bünyesindeki istihbarat teşkilatlarından yararlanmışlardır. Bunlar birbirinden ayrı, genellikle farklı coğrafi konumlarda yer alan ve o askeri sınıfın başında bulunan kişi tarafından yönetilen istihbarat birimleridir. 1991 yılına gelindiğinde ise, daha önce birbirinden ayrı olan istihbarat teşkilatlarının birleştirilmesine başlanmıştır. Bu değişikliklere neden olan unsurlar, Soğuk Savaş sonrası yaşanan bütçe ve personel kesintileridir. Aynı zamanda, Kongre denetim komitelerinin de bu yönde baskı uygulaması bu sürecin nedenleri arasındadır. 1990 yılında Senato Seçilmiş İstihbarat Komitesi bir rapor hazırlayarak, askeri birimler bünyesinde ayrı ayrı faaliyet gösteren her bir teşkilat için ayrı binalarda çalışılmaya devam edilmesi ve yönetim hizmetleri, güvenlik, haberleşme ve destek hizmetlerinin ayrı ayrı verilmesinin söz konusu olduğunu ifade etmiştir. Raporda, bu tür çoklu teşkilatların mevcudiyetinin bazı kaygılar yarattığı, Savunma Bakanlığı'nın çalışmalarının birbirini tekrarladığı, Savunma Bakanlığı'nın bilgi entegrasyonu ve paylaşımı konusunda yetersiz kalmak, birbirini tutmayan güvenlik önlem ve düzenlemeleri uygulamak, ortak istihbarat amaçlarından ziyade dar bir hizmet anlayışına sahip olmak konusunda eleştirildiği ifade edilmiştir.³⁵⁰ Sonuç olarak komite, Savunma Bakanlığı'nın tüm istihbarat faaliyetlerinin incelenmesi ve ayrı veya atıl birimlerin, programların ve tüm alt birimlerin, olabilecek en üst seviyede konsolide edilmesi veya konsolide edilmeye başlanması konusunda Savunma Bakanı'na bir talimat vermiştir.³⁵¹ 15 Mart 1991'de Savunma Bakan Yardımcısı, *Savunma İstihbaratı Yeniden Yapılandırma Planı*'nı yayınlamıştır. Plan, her bir askeri sınıfa istihbarat komutanlıklarını, kurumlarını ve unsurlarını, her bir askeri sınıf bünyesinde tek bir istihbarat komutanlığı altında

³⁵⁰ U.S. Congress, Senate Select Committee on Intelligence, **Report 101-358: Authorizing Appropriations for Fiscal Year 1991 for the Intelligence Activities of the U.S. Government, the Intelligence Community Staff, the Central Intelligence Agency Retirement and Disability System, and for Other Purposes**, Washington D.C., 1990, U.S. Printing Office Publishing, s. 4-5.

³⁵¹ Aynı yer.

birleştirmesi yönünde talimat vermiştir. Bu amaca hiçbir zaman tam olarak ulaşılmış olmasa da, askeri sınıflar istihbarat faaliyetlerini büyük ölçüde konsolide etmiştir.³⁵²

2.4.1. Kara Kuvvetleri İstihbarat Birimi (United States Army Intelligence and Security Command: INSCOM)

ABD Kara İstihbarat toplama ve üretim operasyonları, İstihbarattan Sorumlu Kurmay Başkan Yardımcısı'nın sorumluluğu altındadır. Bu operasyonlar görüntü, MASINT ve SIGINT operasyonlarını yerine getiren ABD Ordu İstihbarat ve Güvenlik Komutanlığı (INSCOM) ile bilimsel, teknik ve askeri istihbarat üreten Ulusal Kara İstihbarat Merkezi (NGIC) tarafından gerçekleştirilmektedir. İstihbarattan Sorumlu Kurmay Başkan Yardımcısı, ordu istihbarat politikasını belirlemekte, INSCOM ve NGIC'nin faaliyetlerini denetlemekte ve orduyu askeri ve ulusal istihbarat forumlarında temsil etmektedir. DCIS Dairesi bünyesinde faaliyet gösteren sekiz direktörlükten Yabancı İstihbarat Direktörlüğü, mevcut istihbarat, uzun vadeli değerlendirme ve tehdit istihbaratı faaliyetlerini yerine getirmekte, CI/HUMINT Direktörlüğü ordu kontrespiyonaj faaliyetlerini denetlemekte ve HUMINT gereksinimlerini belirlemektedir. İstihbarat, Gözetleme ve Taktik İstihbarat Entegrasyon Direktörlüğü ise ordunun kullanımında olan çeşitli taktik istihbarat varlıklarının optimizasyonunun sağlanmasına odaklanmaktadır.³⁵³

INSCOM personeli, çeşitli denizaşırı üslerde SIGINT toplama tesislerinde görev yapmaktadır. INSCOM buna ek olarak MASINT ve görüntü toplama operasyonlarını ve hücum dayalı kontrespiyonaj faaliyetlerini yerine getirmektedir. NGIC'nin görevleri ise aşağıdakileri içermektedir:

- Kara kuvvetleri istihbarat faaliyetlerine ilişkin bir veri tabanı geliştirmek ve idame ettirmek,
- Ordu Departmanı, ABD Deniz Piyade Teşkilatı, muharip kumandanlar, Ordu güçleri modernizasyon topluluğu, Savunma İstihbarat Teşkilatı,

³⁵² Assistant Secretary of Defense (Command, Control, Communications, and Intelligence), **Plan for Restructuring Defense Intelligence**, March 15, 1991, s. 1.

³⁵³ Richelson, **The U.S. Intelligence...**, s. 88-89.

Savunma Bakanlığı ve ulusal politika yapıcıların araştırma, geliştirme ve satın alma programlarına destek olmak üzere kara istihbaratı üretmek,

- ABD kara kuvvetlerinin güvenliğine yöneltilecek Bilim ve Teknoloji tehditlerini keşfetmek,
- Dünya çapında bilim ve teknoloji ve genel askeri istihbarat başarılarını takip ederek yabancı askeri eğilimleri ve gelişmeleri tahmin etmek,
- ABD silah ve teçhizat sistemlerine entegre edilebilecek önemli yabancı gelişmeleri belirlemek,
- Yabancı gelişmelerdeki eksiklikleri tespit ederek bunları ABD'nin alacağı karşı önlemlerde kullanmak,
- Yabancı savaş malzemelerinin satın alınması ve kullanılmasına yönelik ABD Ordu programını yönetmek,
- ABD ordusunun Bilim ve Teknoloji alanında istihbarat toplama çabalarına destek olmak.³⁵⁴

2.4.2. Donanma İstihbarat Birimi (Office of Naval Intelligence: ONI)

Donanma İstihbarat Dairesi (Office of Naval Intelligence: ONI)'nin görevi, temel ve destekleyici denizcilik istihbaratı sağlamak, eğitim ve satın alma faaliyetlerini gerçekleştirmek, karar alma sürecinde aktif rol oynayan politikacı ve bürokratlara denizcilikle ilgili bilimsel, teknik ve genel askeri istihbarat desteği sunmak ve diğer ulusal programlara destek sağlamaktır. ONI'nın dört kilit direktörlüğünden Denizcilik İstihbarat Operasyonları Direktörlüğü sivil filo özellikleri, kargo hareketleri, uyuşturucu kaçakçılığı, silah teknolojisi ve silahların yayılması, balıkçılık ve nakliye operasyonları konusunda istihbarat sağlamaktan sorumludur. Görüntüleme Direktörlüğü, donanma denizaltılarının ve gemilerinin inşası, silah sistemleri, radar ve sensörleri, donanma havacılığı ve diğer konulara ilişkin görüntü analizleri yapmaktadır. Donanma Analiz Direktörlüğü ise, ordu stratejisi ve doktrini, kitle imha silahları, füzeler, yabancı savaş malzemeleri, akustik imzalar, donanma yüzey gemileri, denizaltılar, donanma uçakları ve konvansiyonel

³⁵⁴ "About the National Ground Intelligence Center", **INSCOM Journal: Almanac 2006**, Washington, 2006, s. 19-20.

silahlara ilişkin istihbarat üretir. Son olarak Bilgi Edinme Direktörlüğü, İstihbarat Toplama Departmanı aracılığıyla istihbarat toplama konuları ve eksikliklerinin belirlenmesi ve optimizasyonu, ordu istihbarat önceliklerinin belirlenmesi ile donanma istihbarat toplama gereksinim ve önceliklerinin ABD İstihbarat Topluluğu'na sunulmasından sorumludur.³⁵⁵

2.4.3. Hava Kuvvetleri İstihbarat Birimi (AIA)

Hava Kuvvetleri İstihbarattan Sorumlu Kurmay Başkan Yardımcısı (DCSI)'na bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmekte olan Hava Kuvvetleri İstihbarat Birimi, aşağıdaki sorumluluklara sahiptir:

- İstihbarat, gözetleme ve taktik istihbarat faaliyetleri konusunda Hava Kuvvetleri istihbarat politikasının geliştirilmesi ve uygulanması,
- Askeri İstihbarat ve Ulusal İstihbarat programlarına yönelik planlama, programlama, bütçe denetimi ve işlevsel yönlendirmenin yapılması,
- Kongre, Savunma Bakanı, Ulusal İstihbarat Direktörlüğü, ile birlikte hava istihbaratını ilgilendiren temel konularda karar alma süreçlerine aktif bir şekilde katılarak birimin dinamik bir yapıda kalmasını temin etmek.³⁵⁶

2.4.4. Deniz Piyadeleri İstihbarat Faaliyetleri Birimi (Marine Corps Intelligence Activity: MCI)

Deniz Piyade Komutanlığı'nın istihbarat faaliyetleri teşkilatın İstihbarat Direktörü tarafından yönetilmektedir. Direktör, Nisan 2000'de Deniz Piyade Teşkilatı istihbarat yeteneklerini geliştirmek amacıyla kurulan İstihbarat Departmanı'na başkanlık etmektedir. İstihbarat Topluluğu nezdinde Deniz Piyade Teşkilatı'nı temsil etmekle ve departmanın istihbarat toplama ve analiz faaliyetlerini yönetmekle görevlidir. Departman bünyesindeki İstihbarat Planları/Politikaları birimi

³⁵⁵ "Office of Naval Intelligence Mission", www.oni.gov (01/04/2013)

³⁵⁶ "Air Force Intelligence Activities: ACS, Intelligence, Unit Mission Description," **Washington Post**, 24 Mart 2006, s. 9.

coğrafi istihbarat ve sinyal istihbaratı gibi teknik istihbarat toplama ve analiz faaliyetleri üzerinde odaklanırken, operasyon birimi kontrespiyonaj ve HUMINT plan ve politikalarının ve istihbarat tahminlerinin bileşenlerini içermektedir. İstihbarat tahminleri birimi, mevcut ve tahmini istihbarat bilgilerini içeren Müşterek Kurmay Başkanları belgelerinin hazırlanma sürecine katılmaktadır ve aynı zamanda istihbarat tahminleriyle ilgili konularda Müşterek Kurmay Başkanları, DIA, NSA, CIA, Savunma Bakanlığı ve diğer istihbarat teşkilatlarıyla irtibat görevini yerine getirmektedir.³⁵⁷

2.5. Sivil İstihbarat Birimleri

Birleşik Devletler istihbaratında, hem insan kaynakları, hem de mali kaynaklar bakımından, CIA ve NSA gibi ulusal düzeyde istihbarat teşkilatları ile askeri sınıfların tartışılmaz üstünlüğü bulunmaktadır. Ancak bazı istihbarat faaliyetleri çeşitli sivil yürütme organları tarafından gerçekleştirilmektedir. Dışişleri, Enerji, İç Güvenlik (Sahil Güvenlik dahil), Hazine ve Adalet bakanlıkları (Uyuşturucuyla Mücadele Ajansı ve Federal Soruşturma Bürosu) asimetrik terör hareketleri, dış politika, askeri kuvvetler, ekonomik işler ve uyuşturucu kaçakçılığı konusunda istihbarat toplamakta ve/veya topladığı istihbaratı analiz etmektedir. Bu teşkilatlar, bağlı buldukları bakanlıklara karşı birincil düzeyde sorumluluklarına ek olarak, İstihbarat Topluluğu üyesi olmalarından ötürü ulusal istihbarat faaliyetlerine de iştirak etmektedir.

2.5.1. Dışişleri Bakanlığı İstihbarat ve Araştırma Birimi (Bureau of Intelligence and Research: INR)

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Stratejik Hizmetler Dairesi'nin (OSS) kaldırılmasının ardından dairenin araştırma ve analiz görevleri Dışişleri Bakanlığı'na aktarılmış ve Geçici Araştırma ve İstihbarat Servisi bünyesinde toplanmıştır. Servis

³⁵⁷ "Headquarters, U.S. Marine Corps Intelligence Department: Mission & Functions," **Establishment of an Intelligence Department (Code1): Final Draft**, Washington D.C., 2009, U.S. Government Printing Office Publishing, s. 13.

1957’de İstihbarat ve Araştırma Bürosu (INR) ismini alana kadar iki kez isim değiştirmiş ve birkaç kez yeniden yapılandırılmıştır. INR’nin bugün yaklaşık 300 çalışanı vardır ve bunlardan 120’si doktora derecesine sahiptir. INR, gizli istihbarat toplama faaliyetlerinde bulunmamaktadır fakat normal diplomatik kanallar aracılığıyla raporlar almakta ve açık kaynaklı istihbarat toplama faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Bununla birlikte, operasyonel konularla ilgili çeşitli işlevleri yerine getirmekte ve CIA gibi diğer istihbarat kurumlarının faaliyetlerinin Birleşik Devletler dış politikasına uygun olmasını sağlamak amacıyla Dışişleri Bakanlığı ile IC arasında irtibat noktası işlevini yerine getirmektedir.³⁵⁸

İstihbarat üretimi açısından INR iki türlü çalışmaktadır. Dış istihbarat kapsamında, Ulusal İstihbarat Tahminleri ve Özel Tahminler gibi kurumlar arası istihbarat üretim faaliyetlerine katılmaktadır. İç istihbarat açısından ise, faaliyetlerini Dışişleri Bakanlığı’nın dahili örgütlenmesi içerisinde gerçekleştirmektedir. Bu rolü kapsamında INR, çok çeşitli istihbari bilgi üretmektedir. Dışişleri Bakanlığı’nın “Sabah Özeti”, Bakanı ve başyardımcılarını mevcut olaylar ve cari istihbarat konularında bilgilendirmek amacıyla tasarlanmıştır. INR aynı zamanda çeşitli bölgesel ve işlevsel özetler ve tek bir konu üzerinde odaklanan Araştırma Raporları hazırlamaktadır.³⁵⁹

INR Direktörü aynı zamanda İstihbarat ve Araştırmadan Sorumlu Dışişleri Bakanı Yardımcısı’dır. Bakan Yardımcısına Bakan Yardımcısı Baş Vekili, Analiz ve Üretimden Sorumlu Bakan Yardımcısı Vekili ve İstihbarat Politikası ve Koordinasyonundan Sorumlu Bakan Yardımcısı Vekili de destek vermektedir. İstihbarat ve Araştırmadan Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Baş Vekili, birimde yer alan ikinci en üst düzey görevlidir ve Yönetici Direktör Dairesi, Yayınlar Dairesi, Cari İstihbarat Personeli ve Araştırma Dairesi’ni doğrudan denetlemektedir. Araştırma Dairesi’nin görevlerinden biri, Washington’da ve yurt dışında yaşayan bakanlık görevlileri için, yabancı ülke halklarının ve elit kesimin önemli politika

³⁵⁸ U.S. Congress, House Select Committee on Foreign Affairs, **The Role of Intelligence in the Foreign Policy Process**, Washington D.C., 1980, U.S. Government Printing Office, s. 57-58.

³⁵⁹ Department of State, **INR**, Washington D.C., 2008, U.S. Government Printing Office Publishing, s. 15.

meselelerine ilişkin görüşlerinin incelenmesi konusunda görev tayininde bulunmak ve bu çalışmaları yönetmektir. Daire'nin çalışmaları arasında 2005 yılında Filistin seçimlerinde Hamas ve El Fetih arasındaki yarışın bir analizi yer almaktadır. Daire, Harici Araştırma Personeli sayesinde INR bünyesinde gerçekleştirilemeyecek olan projelere ilişkin görevlendirmeler yapmaktadır.³⁶⁰

Analiz ve Üretimden Sorumlu Bakan Yardımcısı Vekili Afrika, Doğu Asya ve Pasifik, Amerika Kıtası İçi İlişkiler, Yakın Doğu ve Güney Asya, Rusya ve Avrasya ve Avrupa olmak üzere altı coğrafi bölge üzerinde çalışan analiz dairelerini denetlemektedir. Bu daireler öncelikli olarak karar alıcıların ilgilendiği veya ilgileneceği gelişme ve meselelerle ilgili analizler üretmektedir. Bu daireler aynı zamanda İstihbarat Topluluğu'nun tahmin ve değerlendirmelerine katkıda bulunmak amacıyla bölgesel ve diğer özel özetler hazırlamaktan sorumludur. Avrupa Analiz Dairesi'nde çalışan bir analistten, Almanya'nın iç durumunu, yaklaşan Fransız seçimlerinin muhtemel sonuçlarını, Türkiye'de demokrasinin geleceğini veya Kıbrıs'taki durumu incelemesi istenebilir. Doğu Asya ve Pasifik Analiz Dairesi'nde çalışan bir analist, Çin Halk Kurtuluş Ordusu'nun iç politikadaki rolüyle ilgilenebilir.³⁶¹

Analiz ve Üretimden Sorumlu Bakan Yardımcısı Vekili aynı zamanda büronun uzun vadeli analiz çalışmalarından da sorumludur. Ekonomik Analiz Dairesi, Coğrafi ve Küresel Meseleler Dairesi, Coğrafi Bilgi ve Görüntüleme Personeli; Strateji, Silahların Yayılması ve Askeri Meseleler Analiz Dairesi ve Terör, Uyuşturucu ve Suç Analiz Dairesi'ni denetlemektedir. Ekonomik Analiz Dairesi politika yapıcılar için, dış ekonomik politikalar, iş döngüleri, ticaret, mali işler, gıda, nüfus ve enerji gibi uluslararası ekonomik meselelere ve sanayileşmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki ekonomik ilişkiler gibi mevcut ve uzun vadeli konulara ilişkin raporlar hazırlamaktadır. Coğrafi ve Küresel Meseleler Dairesi fiziki, kültürel, ekonomik ve siyasi coğrafyayla ilgili politika konularında, ABD denizcilik

³⁶⁰ Department of State INR Office of Research, *"Hamas and Fateh Neck and Neck as Palestinian Elections Near"*, January 19, 2005, www.inr.gov (01/04/2013)

³⁶¹ Department of State, *"Bureau of Intelligence and Research (INR) Organization Chart,"*, October 20, 2006, www.inr.gov (01/04/2013)

meselelerinde ve uluslararası sınırlar ve yetki alanı sorunları konusunda çalışmalar yapmaktadır. Dairenin savaş suçları ve mezalimleri inceleyen bir bölümü ve insani çabalara destek sağlayan bir birimi vardır.³⁶²

Strateji, Silahların Yayılması ve Askeri Meseleler Analiz Dairesi, nükleer güç olarak kabul edilen devletlerin (Rusya, Çin, İngiltere, Fransa, Pakistan, Hindistan ve Kuzey Kore) stratejik kuvvetleri üzerinde ve nükleer güç olarak kabul görmeyen fakat bu konuda istekli olan ulusların nükleer ve balistik füze faaliyetleri, askeri teknolojiler, silahların yayılması ve bölgesel askeri kuvvetler üzerinde odaklanmaktadır. Terör, Uyuşturucu ve Suç Analiz Dairesi terör gruplarının ve uyuşturucu kartellerinin yapısını, faaliyetlerini ve aralarındaki bağlantıları incelemektedir.³⁶³

İstihbarat Politikası ve Koordinasyondan Sorumlu Bakan Yardımcısı Vekili İstihbarat Koordinasyon Dairesi'ni, İstihbarat Operasyonları Dairesi'ni ve İstihbarat Kaynakları Dairesi'ni denetlemektedir. İstihbarat Koordinasyon Dairesi, Dışişleri Bakanlığı'nın kontrespiyonaj, insan istihbaratı ve teknik istihbarat toplama ve üretme faaliyetleri dahil olmak üzere istihbarat faaliyetlerinde aldığı görevleri koordine etmektedir. İstihbarat Operasyonları Dairesi biyografik bilgi ve yabancı harita taleplerini ele almaktadır. İstihbarat Kaynakları Dairesi, bakanlık için personel desteği sağlamakta, bakanlığın Ulusal İstihbarat Programı kapsamındaki çıkarlarını temsil ve koordine etmektedir. Daire, teknik istihbarat toplama faaliyetlerinin planlanması, ilgili görev tahsisinin yapılması, faaliyetlerin uygulanması ve değerlendirilmesi konularında İstihbarat Topluluğu bünyesindeki diğer kurumlarla, bakanlığın diğer birimleriyle ve denizaşırı misyonlarla birlikte çalışmaktadır. Elinde bulundurduğu önemli teknik istihbarat toplama sistemleri sayesinde üretilen istihbaratın kullanımı konusunda Bakanlık dairelerine tavsiyede bulunmaktadır. Dairede diplomatik operasyonlara destek sunan bir birim de bulunmaktadır. OIR

³⁶² Department of State, **INR**, Washington D.C., 1983, U.S. Government Printing Office Publishing, s. 12-13.

³⁶³ Aynı yer.

Direktörü 1992 yılında Ulusal Keşif Ofisi'ne, varlığına ilişkin gizliliğin kaldırılması sürecini nasıl ele alacağı konusunda tavsiye sunmuştur.³⁶⁴

2.5.2. Enerji Bakanlığı İstihbarat Birimi

Enerji Bakanlığı'nın istihbari faaliyetler yürütmeye başlaması, Ulusal İstihbarat Otoritesi'nin Atom Enerjisi Komisyonu (AEC)'nin iyi bir dış istihbarat birimi rolüne sahip olduğuna karar verdiği ve AEC'ye İstihbarat Danışma Kurulu'nda temsil yetkisi verdiği Temmuz 1946 dönemine dayanmaktadır. 12 Aralık 1947'de AEC'nin istihbarat yapısına dahil edilmesi, 1 Sayılı Ulusal Güvenlik Konseyi İstihbarat Direktifi ile teyit edilmiştir.³⁶⁵

1974 tarihli Enerji Bakanlığı Yeniden Yapılandırma Yasası ile AEC'nin istihbarat operasyonları, Enerji Araştırma ve Geliştirme İdaresi'ne aktarılmıştır. 1977 tarihli Enerji Bakanlığı Teşkilat Yasası ile bu operasyonlar, yeni kurulan Enerji Bakanlığı'na transfer edilmiştir. Nisan 1990'da, Enerji Bakanlığı bir İstihbarat Dairesi kurarak istihbarat işlevlerini konsolide etmiş ve Dış İstihbarat, Tehdit Değerlendirme ve Kontrespiyonaj dairelerini tek bir çatı altında toplamıştır. 1994 yılında gerçekleştirilen yeniden yapılandırma sonucu daire, Silahların Yayılmasının Önlenmesi ve Ulusal Güvenlik Dairesi bünyesinde Enerji İstihbarat Dairesi (Office of Environmental Information: OEI) olarak yeniden görevlendirilmiş, Tehdit Değerlendirme Dairesi ise yeni istihbarat dairesinin dışında bırakılmıştır. Enerji Bakanlığı'nın güvenlik etkililiğine ilişkin kaygılar ve 61 Sayılı Başkanlık Kararı Direktifi'ne paralel olarak 1998'de yaşanan yeniden yapılandırma sonucunda Enerji İstihbarat Dairesi, İstihbarat Dairesi ve Kontrespiyonaj Dairesi olarak ikiye bölmüştür. Bu yeni daireler doğrudan Enerji Bakanı ve Bakan Yardımcısı'na karşı sorumludur. 2006 yılının bahar aylarında istihbarat ve kontrespiyonaj daireleri

³⁶⁴ Jeffrey T. Richelson, "Out of the Black: The Disclosure and Declassification of the National Reconnaissance Office," **International Journal of Intelligence and Counterintelligence**, 11-1 (Spring 1998), s. 1-5.

³⁶⁵ U.S. Congress, House Committee on Appropriations, **Energy and Water Development Appropriations for 1992: Part 6**, Washington D.C., 1991, U.S. Government Printing Office, s. 820.

direktörlük adını almış, ve tekrar ortak bir daireye bağlanmıştır. Şu an İstihbarat ve Kontrespiyonaj Dairesi olarak faaliyetlerine devam etmektedir.³⁶⁶

İstihbarat Direktörlüğü'nün beş alt bileşeni vardır: İstihbarat Toplama Yönetimi Personeli, Nükleer İstihbarat Analiz Bölümü, Terörle Mücadele Bölümü, Enerji Güvenliği Bölümü ve Bilim ve Teknoloji Bölümü. Nükleer İstihbarat Analiz Bölümü istihbarat, askeri planlama, diplomasi ve antlaşma izleme amaçları doğrultusunda yabancı nükleer silah programlarını incelemekte ve bu konulara ilişkin raporlar hazırlamaktadır. I. Körfez Savaşı esnasında düzenlenen Çöl Kalkanı ve Çöl Fırtınası operasyonlarında, Müşterek Kurmay Başkanları ve DIA'ya Irak'ın nükleer silah programı ve programın yetkinlikleri konusunda değerlendirmeler sunmuştur. Bölüm aynı zamanda Rusya ve eski Sovyetler Birliği ülkelerindeki taktik ve stratejik nükleer silahlarının komuta, kontrol ve güvenliği; eski Sovyetler Birliği'ndeki nükleer silahların, bu silahlardan çıkarılan nükleer malzemelerin bertarafı ve eski Sovyet cumhuriyetlerinin (beyin göçü yoluyla) yayılma potansiyeli gibi konularla ilgilenmiştir.³⁶⁷

2.5.3. İç Güvenlik Bakanlığı (The Department of Homeland Security: DHS) İstihbarat Birimi

İç Güvenlik Bakanlığı (The Department of Homeland Security: DHS) 2002'de kabul edilen İç Güvenlik Yasası'nın verdiği yetkiyle Ocak 2003'te kurulmuş ve yirmi iki farklı kurumun yönetim sorumluluğunu üstlenmiştir. DHS bünyesinde örgütlenen kurumlar arasında ABD Gümrük Servisi ve Hazine bünyesindeki ABD Gizli Servisi, Göçmenlik ve Vatandaşlık Servisi'nin bir bölümü (Adalet Bakanlığı'ndan alınan), Hayvan ve Bitki Sağlığı Denetim Servisi (Tarım Bakanlığı'ndan alınan), ABD Sahil Güvenlik ve Ulaştırma Güvenliği İdaresi

³⁶⁶ "Watkins Reorganizes DOE's Intelligence Work," *Washington Post*, 18 Nisan 1990, s. 7-8.

³⁶⁷ U.S. Congress, Senate Committee on Armed Services, **Department of Defense Authorization for Fiscal Years 1992 and 1993, Part 1**, Washington D.C., 1991, U.S. Government Printing Office, s. 657.

(Ulaştırma Bakanlığı'ndan alınan) ile Federal Acil Durum Yönetim Ajansı (FEMA) yer almaktadır.³⁶⁸

DHS'nin organizasyon yapısında, "İç güvenliğe yönelik tehditlerle ilgili olarak çoklu kaynaklardan derlenen istihbarat ve diğer bilgilerin kaynaştırılması ve analiz edilmesi" görevini yerine getiren Bilgi Analizi ve Altyapı Koruma Direktörlüğü yer almaktaydı. Bu kaynaklar arasında İstihbarat Topluluğu'nun bazı üyeleri (örn. CIA, NSA) ve hükümetin diğer unsurları (örn. Gümrük Muhafaza ve Ulaştırma Bakanlığı) yer almaktadır. Direktörlük, bu bilgileri kullanarak "iç güvenliğe yönelik mevcut ve gelecekteki tehditleri belirlemek ve değerlendirmek, mevcut zayıflıklara yönelik olarak bu tehditleri haritalamak, zamanında uyarıda bulunmak ve derhal uygun önleyici ve koruyucu tedbirlerin alınmasını sağlamaktan" sorumludur. Direktörlük aynı zamanda gıda ve su sistemleri, acil durum hizmetleri, ulaştırma, enerji ve ulusal anıtlar dahil olmak üzere ulusun kritik altyapılarının zayıf noktalarını değerlendirmekten" sorumludur.³⁶⁹

Gerçekleştirilen bir yeniden yapılandırma sonucunda, İstihbarat ve Analiz Dairesi'ne başkanlık eden İstihbarat ve Analizden Sorumlu İç Güvenlik Bakan Yardımcısı pozisyonu tefrik edilmiştir. İstihbarat ve Analiz Dairesi sekiz bileşenden oluşmaktadır; bunlar Alternatif Analiz, İç Güvenlik Tehdit Analizi, Cari İstihbarat, İstihbarat Toplama & Gereklikler, Bilgi Paylaşımı & Bilgi Yönetimi, Planlar& Entegrasyon, Üretim Yönetimi ve İç Güvenlik Altyapısı ve Risk Analizi Merkezi'dir.

Alternatif Analiz biriminin Analitik Kırmızı Hücre, Operasyonel Kırmızı Tim ve Program Analitiği olmak üzere üç bileşeni vardır. Birim, geniş kapsamlı analiz teknikleri kullanarak, analitik model ve sonuçları sorgulamak, yaratıcı ve kritik düşüncüyü geliştirmek ve anayurdun korunmasına yönelik eyleme pratikte kullanılabilir kısa vadeli öngörülerin müşteriye servis edilmesinden sorumludur. İç Güvenlik Tehdit Analizi biriminin gelişmiş terör silahları ve teknikleri, terör

³⁶⁸ Department of Homeland Security, **Securing Our Homeland: U.S. Department of Homeland Security Strategic Plan**, Washington D.C., 2004, DHS Printing Office, s. 6.

³⁶⁹ President George W. Bush, **The Department of Homeland Security**, Washington D.C., 2002, The White House Publishing, s. 15-16.

planları, terör örgütleri ve şebekeleri ve (göçmen kaçakçılığı ve bu faaliyetlere aracılık eden unsurlar dahil olmak üzere) sınır güvenliği konularında istihbarat üreten üç birimi vardır. Cari İstihbarat biriminin, istihbarat üreten, uygulamalara destek sağlayan ve İstihbarat Topluluğu'nun diğer üyelerin arasında koordinasyon sağlayan bir İzleme ve Uyarı alt birimi vardır. Diğer bileşeni DHS yönetimine yönelik günlük bilgiler sunmakta ve cari değerlendirmeler üretmektedir.³⁷⁰

İstihbarat Toplama Stratejileri, Gereksinimleri ile Gözetleme ve Taktik Şubesi'ni yöneten İstihbarat Toplama ve Gereksinimler direktörü, NRO, NSA ve CIA gibi kurumlardan gelen istihbarat taleplerini incelemekte ve bu talepleri İstihbarat Topluluğu'nun istihbarat toplama sistemleriyle ilgili görevlendirmeleri yapan kuruluşlarına sunmaktadır. Ocak-Temmuz 2005 yılları arasındaki istihbarat ve bilgi gereksinimleri konusunda hazırlanan bir İç Güvenlik Bakanlığı raporu, talepleri altı ana kategoriye ayırmıştır:

- İç güvenlik
- Patlayıcı materyaller, hızlandırıcılar ve geliştirilmiş patlayıcı cihazların (IED) yapımına yönelik bileşenlerin satın alındığına, nakline (kara, deniz veya hava yoluyla) veya bunlarla deney yapıldığına ilişkin göstergeler
- Terör
- Terörist gruplar ve kişiler
- Terörün desteklenmesi
- ABD network altyapılarına yönelik siber tehditler.³⁷¹

Bilgi Paylaşımı ve Bilgi Yönetimi direktörü, hem DHS içinde, hem de DHS ile federal, eyalet ve yerel düzeydeki birimler arasındaki istihbarat paylaşımının en üst seviyede gerçekleştirilmesini sağlamakla yükümlüdür. İç Güvenlik Altyapı ve Risk Analizi Merkezi, ABD altyapısına yönelik mevcut tehditleri değerlendirilmek

³⁷⁰ Department of Homeland Security, **Preserve, Protect and Secure**, Washington D.C., 2006, U.S. Government Printing Office Publishing, s. 3-4.

³⁷¹ "The Department of Homeland Security's Unlimited Priorities", www.washingtonpost.com (10/04/2013)

ve izlemek, altyapıya ilişkin durum farkındalığını devam ettirmek, tehdit bilgilerini her bir altyapı sektörünün benzersiz zayıflıkları ve sonuçlarıyla birleştirerek, altyapı sektörü risklerine ilişkin uzun vadeli stratejik değerlendirmeler geliştirmekle yükümlüdür. Merkezin ürettiği bilgiler, “Kritik Altyapıların Tanımlanması, Önceliklendirilmesi ve Korunması” adlı 7 Sayılı Başkanlık İç Güvenlik Direktifi ile yetkilendirilen Ulusal Altyapı Koruma Planı’nı desteklemektedir.³⁷²

2005 yılı sonbaharında 11 Eylül Komisyonu’nun bir üyesi olan Richard Ben-Veniste, Temsilciler Meclisi İç Güvenlik Komitesi ve Temsilciler Meclisi İstihbarat Daimi Seçilmiş Komitesi alt komitelerinin ortak bir toplantısında, DHS bünyesindeki birincil istihbarat noktası olma konusunda: “İstihbarat ve Analiz biriminin yetkisini yerine getirmediği konusunda bugün neredeyse herkes hemfikirdir”³⁷³ demiştir. DHS’nin kendi istihbaratına ilişkin merkezi ve entegre bir veri tabanı olmaması sorunlar arasında sayılmıştır. Uyarıdan Sorumlu Ulusal İstihbarat Yetkilisi ve İstihbarat Toplamadan Sorumlu Merkezi İstihbarat Direktörü Yardımcısı olarak çalışmış olan kıdemli İstihbarat Topluluğu yetkilisi Charles Allen, durumu düzeltme çabasıyla bakanlığın baş istihbarat yöneticisi olarak atanmıştır. Allen daha sonra bakanlık bünyesindeki istihbarat unsurlarının başkanlarından oluşan İç Güvenlik İstihbarat Konseyi’ni kurmuştur.³⁷⁴

2.5.4. Hazine Bakanlığı İstihbarat Birimi (The Office of Terrorism and Financial Intelligence: OTFI)

Hazine Bakanlığı İstihbarat Birimi, 11 Eylül’den bu yana kökten revizyona uğrayan birimlerden biridir. Bu tarihten önce, Hazine Bakanı’na ve Bakan Yardımcısı’na karşı sorumlu olan Ulusal Güvenlikten Sorumlu Bakan Yardımcısı’nın başkanlık ettiği İstihbarat Destek Dairesi (Office of Intelligence Support: OIS) olarak bilinmiştir. OIS, 1977’de kurularak, 1961 yılında kurulmuş olan Ulusal Güvenlik Dairesi’nin yerini almıştır. 1971 tarihli bir Başkanlık emri ile

³⁷² Department of Homeland Security, **Preserve, Protect and Secure**, Washington D.C., 2006, U.S. Government Printing Office Publishing, s. 8-9.

³⁷³ Aynı yer.

³⁷⁴ “Share the Wealth”, **Aviation Week & Space Technology**, October 24, 2005, s. 23-24.

Hazine Bakanlığı'nı İstihbarat Topluluğu nezdinde temsil etmeye başlamış ve 1972 yılında Ulusal Dış İstihbarat Kurulu'nun üyesi olmuştur.³⁷⁵

İstihbarat Destek Dairesi, aktif olduğu dönem içerisinde ve Dışişleri Bakanlığı ile işbirliği halinde ekonomik, mali ve parasal konularda açık kaynak istihbaratı yaparak temel parametrelerin güncelliğini teminen veri toplamıştır. Bugün, Hazine Bakanlığı'nda istihbarat konusunda yetkili yönetici, 2004 yılında kurulan Terör ve Mali İstihbarat Dairesi'ne (The Office of Terrorism and Financial Intelligence: OTFI) başkanlık eden Terör İstihbaratı ve Mali İstihbarattan Sorumlu Hazine Müsteşarı'dır. Müsteşara karşı sorumlu olan iki bakan yardımcısı vardır. Bunlardan biri, 2004 yılında 2004 Mali Yılı İstihbarat Yetkilendirme Yasası ile kurularak İstihbarat Destek Dairesi'nin (OIS) yerini alan olan İstihbarat ve Analiz Dairesi'ne (Office of Intelligence and Analysis: OIA) başkanlık etmektedir. Terör ve Mali İstihbarat Dairesi'nden ziyade İstihbarat ve Analiz Dairesi, ABD İstihbarat Topluluğu'nun bir üyesi olarak tasarlanmıştır ve İstihbarat Topluluğu kurul ve komitelerinde Hazine Bakanlığı'nı temsil etmektedir. Diğer bakan yardımcısı ise terörün finansmanı ile ilgili çeşitli kontrol ve uygulamalardan sorumludur.³⁷⁶

İstihbarat Yetkilendirme Yasası'na göre İstihbarat ve Analiz Dairesi Hazine Bakanlığı'nın faaliyet ve sorumluluklarıyla ilgili dış istihbarat ve yabancı kontrespiyonaj bilgilerinin alınması, analizi, harmanlanması ve servis edilmesinden sorumludur. OIA'nın misyonu özellikle "terör gruplarının, silahların yayılmasına çalışan kişilerin ve diğer kilit ulusal güvenlik tehditlerinin mali ve diğer türdeki destek şebekelerine ilişkin istihbarat ve analiz üretimi" faaliyetinde bulunmak, bununla birlikte ekonomi, siyaset ve güvenlik konularında istihbarat desteği sağlamaktır. Daire, Hazine Bakanlığı bünyesindeki istihbarat analiz faaliyetlerinin koordinasyonundan da sorumludur.³⁷⁷

³⁷⁵ Office of Intelligence Support," http://www.odci.gov/cia/other_links/wheel/tdois.html (12/04/2013)

³⁷⁶ Ronald Reagan, "Executive Order 12333: United States Intelligence Activities," December 4, 1981, in Federal Register 46, no.235.

³⁷⁷ U.S. Congress, Senate Select Committee on Intelligence, "Department of Treasury: Offices of Intelligence Analysis", **Nomination of Janice B. Gardner to be Assistant Secretary of the Treasury for Intelligence and Analysis**, s. 4.

11 Eylül terör saldırıları sonrasında, Hazine Bakanlığı “şüpheli yabancı teröristleri ve mali destekçilerini belirlemek ve paranın takibini yapmak” amacıyla Terörün Finansmanı İzleme Programı’nı geliştirmiştir. Yabancı Varlıklar Kontrol Dairesi ise programın bir parçası olarak, mali kuruluşlara uluslararası mali işlemlere ilişkin kayıtlarını sunmaları yönünde çağrıda bulunmuştur. Bu kuruluşlardan biri ve belki de en önemlisi, ABD’de de ofisleri bulunan ve banka işlemlerine ilişkin bilgilerin iletilmesi için kullanılan uluslararası bir mesaj sistemi işleten Belçika merkezli Dünya Bankalar arası Mali Telekomünikasyon Birliği’dir (SWIFT).³⁷⁸

2.5.5. Uyuşturucuyla Mücadele Kurumu (Drug Enforcement Administration: DEA) İstihbarat Birimi

Federal Soruşturma Bürosu (Federal Bureau of Investigation: FBI) gibi Adalet Bakanlığı’nın bir birimi olan Uyuşturucuyla Mücadele Kurumu (Drug Enforcement Administration: DEA), hem ABD içinde hem de yurt dışında faaliyet göstermektedir. 63 ülkede 86 ofisi, dünya çapında çalışan 680 analisti vardır. İstihbarat operasyonları, DEA İstihbarat Bölümü’ne başkanlık eden İstihbarat Başkanı’nın sorumluluğu altındadır.³⁷⁹

Bölümün sorumlulukları aşağıdaki gibidir:

- Uluslararası ve yurt içi uyuşturucu kaçakçılığı örgütlerinin yapısını ve üyelerini tespit eden teknik ve operasyonel istihbarat ürün ve hizmetleri sağlamak,
- Stratejik istihbarat değerlendirmeleri ve tahminlerinin yanı sıra kaçakçılık örüntüleri, kaynak ülke üretimleri ve yurt içi üretime ve tüketim eğilimlerine ilişkin incelemeler hazırlamak,
- Kara para aklama teknikleri, uyuşturucuyla ilgili varlıkların keşfedilmesi ve bu varlıklara el konması, yasadışı uyuşturucu ticaretinin

³⁷⁸ “Bank Reports Secretly Tapped”, *Washington Post*, 23 Haziran 2006, s. 17.

³⁷⁹ “Drug Enforcement Administration: Office of National Security Intelligence”, www.intelligence.gov/1-members_dea.shtml (12/04/2013)

makroekonomik etki değerlendirmeleri gibi uyuşturuocu soruşturmalarının mali yönleri üzerinde odaklanan istihbarat bilgileri geliştirmek,

- Federal ve yerel düzeydeki kolluk kuvvetleri ile uyuşturuocu istihbaratı alanında çalışan çeşitli eyalet ve yabancı takas merkezlerine kurumlar arası istihbarat desteği sunmak, Ulusal Uyuşturuocuyla Mücadele Planı çalışmalarına katkı sağlamak.³⁸⁰

2.5.6. Federal Soruşturma Bürosu (Federal Bureau of Investigation: FBI)

Federal Soruşturma Bürosu (Federal Bureau of Investigation: FBI)'nun sorumlulukları ağırlıklı olarak ceza hukuku kapsamında federal düzeyde kanun uygulayıcılığı, yurt içi terörle mücadele ve yurt içi kontrespiyonaj faaliyetleri ağırlıklıdır. FBI'nın organizasyon yapısı, 11 Eylül 2001 olaylarından ciddi şekilde etkilenmiştir. Terör saldırılarının ardından yapılan soruşturma sırasında FBI'nın merkez teşkilatının Minneapolis ve Phoenix saha ofislerinden gelen ve 11 Eylül planını açığa çıkarabilecek uyarıları dikkate almadığı tespit edilmiştir. Kültürünün kökeni, casusların ve teröristlerin sabırla izlenmesinden ziyade, kanun uygulayıcılığına ve suçluların derhal tutuklanmasına dayanan bu kuruluşun etkililiği konusundaki uzun vadeli kaygılar, saldırıların öncesinde dahi mevcuttu. 11 Eylül sonrasında sadece FBI'nın ulusal güvenlik çabalarının yeniden yapılandırılması yönünde değil, aynı zamanda terörle mücadele ve kontrespiyonaj alanında çalışacak, İngiliz Güvenlik Servisi, Avustralya Güvenlik İstihbaratı Örgütü ve Kanada Güvenlik İstihbarat Servisi ile aynı çalışma yöntemini benimseyen, tamamıyla yeni bir kurumun oluşturulmasına yönelik öneriler gündeme getirilmiştir.³⁸¹

ABD'ye yönelik Terör Saldırılarına İlişkin Ulusal Komisyon, aslında daha yumuşak bir geçiş süreci öneren bir alternatif önerisi üzerinde durmuştur fakat bu öneri ile tamamen yeni bir yurt içi istihbarat kurumunun kurulmasının, tehditlerin

³⁸⁰ Drug Enforcement Administration, **Annual Report, Fiscal Year 1986**, Washington D.C., 1986, U.S. Government Printing Office Publishing, s. 9-10.

³⁸¹ National Commission on Terrorist Attacks upon the United States, **The 9/11 Commission Report: Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks upon the United States**, New York, 2004, W.W. Norton Publishing, s.420-421.

yüksek düzeyde olduğu bir dönemde terörle mücadele çalışmalarından sorumlu yetkililerin dikkatini dağıtacağı öne sürülmüştür. Komisyon bunun yerine: *“FBI bünyesinde, istihbarat ve ulusal güvenlik alanında derin bir tecrübeyle donatılmış kurumsal bir kültürün geliştirilmesini sağlayacak şekilde işe alınmış, eğitilmiş, ödüllendirilmiş ve kariyer vaat edilmiş operasyon sorumluları, analistler, dilbilimciler ve gözetleme uzmanlarından oluşan, uzmanlaşmış ve birleşik bir ulusal güvenlik görev gücünün kurulması gerektiğini”* gündeme getirmiştir.³⁸²

Mart 2005’e gelindiğinde Kitle İmha Silahlarına İlişkin ABD İstihbaratı Komisyonu, FBI bünyesinde tek bir Yönetici Direktör altında yeni bir Ulusal Güvenlik Servisi kurulmasını önermiştir. Bu servisin kurulmasının amacı, FBI’nın istihbarat unsurlarının Ulusal İstihbarat Direktörü’nün taleplerine cevap verebilir durumda olması ve “FBI’nın kaydettiği ilerlemenin vurgulanması” olarak ifade edilmiştir. Komisyon aynı zamanda bu yeni servisin FBI’nın terörle mücadele ve kontrespiyonaj bölümlerini ve İstihbarat Direktörlüğü’nü de kapsamasını tavsiye etmiştir. İstihbarat Direktörlüğü esas olarak 11 Eylül sonrasında, FBI’nın istihbarat stratejilerini uygulamak ve FBI istihbarat toplama ve paylaşma faaliyetlerini, analistlerin işe alımını ve eğitimini denetlemek üzere İstihbarat Dairesi olarak kurulmuştur. Daha sonra 2004 tarihli İstihbarat Reformu ve Terörizmi Önleme Yasası, İstihbarat Dairesi’nin İstihbarat Direktörlüğü olmasını emretmiş ve direktöre “tüm ulusal istihbarat programı projelerini ve Büro’daki faaliyetleri denetleme” sorumluluğunu yüklemiştir.³⁸³

Dönemin ABD Başkanı George W. Bush, 29 Haziran 2005’te, ulusal güvenlik alanında çalışan ve aralarında Başsavcının da bulunduğu çeşitli yetkililere gönderilen bir müzekkerede, böyle bir servisin kurulmasını emretmiştir. Emre göre servisin, “FBI’nın terörle mücadele, kontrespiyonaj ve istihbarat unsurların görev, yetenek ve kaynaklarını bünyesinde toplamasının yerinde bir reform olacağı”

³⁸² National Commission on Terrorist Attacks upon the United States, **The 9/11 Commission Report: Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks upon the United States**, New York, 2004, W.W. Norton Publishing, s.424-426.

³⁸³ Commission on the Intelligence Capabilities of the United States Regarding Weapons of Mass Destruction, **Report to the President**, Washington D.C., 2005, U.S. Government Printing Office Publishing, s. 495.

öngörülmüştür. Müzekkere aynı zamanda 11 Eylül Komisyonu'nun hazırladığı raporun diline de atıfta bulunarak, Başsavcının “FBI Ulusal Güvenlik Servisi görev gücünü oluşturacak programlar tesis etmesini” emretmiştir.³⁸⁴

Bu emre paralel olarak 12 Eylül 2005'te FBI resmen bir Ulusal Güvenlik Birimi (NSB) oluşturmuştur. Birime terörle mücadele ve kontrespiyonaj bölümlerinden sorumlu bir Yönetici Direktör ve aynı zamanda İstihbarat Direktörü başkanlık etmektedir. Terörle Mücadele Bölümü iki Operasyonel Birim, bir Analiz Birimi ile Operasyonel Karşıkoyma ve Yönetim Birimi'nden oluşmaktadır. Kontrespiyonaj Bölümü ise bir Operasyon Birimi ve bir Operasyon Destek Birimi'nden oluşmaktadır. İstihbarat Direktörlüğü, bir İstihbarat Çarkı Yönetim Birimi ve bir İstihbarat Programı Yönetim Birimi'ni içermektedir.³⁸⁵

26 Temmuz 2006'da Ulusal Güvenlik Birimi'ne Kitle İmha Silahları Direktörlüğü eklenmiş ve FBI teşkilatında bir dizi değişiklikler yapılmıştır. FBI Direktörü Robert Muller'a göre yeni direktörlüğün görevi “bir kitle imha silahları saldırısının sonuçlarını incelemek, hazırlık düzeyimizi artırmak ve Hükümet'in bir kitle imha silahları saldırısına vereceği yanıtı koordine etmektir.” 1939 yılında Başkan Franklin D. Roosevelt, FBI'ya Güney Yarımküre'de istihbarat toplama sorumluluğu vermiş ve bu işlevi yerine getirecek bir Özel İstihbarat Servisi oluşturmuştur. Özel İstihbarat Servisi yaklaşık 360 ajanla, özellikle Meksika, Arjantin ve Brezilya'da faaliyet göstermiştir. J. Edgar Hoover'in 2. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden kısa bir süre sonra yapmış olduğu, Özel İstihbarat Servisi'nin yetkisinin dünyanın geri kalan bölgelerine yayılması yönündeki önerisine rağmen

³⁸⁴ President George W. Bush, Memorandum for the Vice President, Secretary of the State, Secretary of Defense, Attorney General, Secretary of Homeland Security, Director of OMB, Director of National Intelligence, Assistant to the President for National Security Affairs, Assistant to the President for Homeland Security and Counterterrorism, **Subject: Strengthening the Ability of the Department of Justice to Meet Challenges to the Security of the Nation**, Washington D.C., 29 Haziran 2005, s. 354-358.

³⁸⁵ Office of the Director of National Intelligence, **An Overview of the United States Intelligence Community**, Washington D.C., 2006, U.S. Government Printing Office Publishing, s. 15-16.

Büro, dış istihbarat görevinden muaf tutulmuş ve bu görev önce Stratejik Servisler Birimi, daha sonra CIG ve CIA tarafından üstlenilmiştir.³⁸⁶

FBI, 1970 yılına kadarki süreçte on ABD büyükelçiliğinde hukuk ataşesi olarak temsilci bulundurmaya devam etmiştir. Ataşelerin resmi görevi ortak meselelerle ilgili olarak ulusal emniyet güçleriyle irtibat içinde kalmak ve kanunlarla sorun yaşayan Amerikalılarla ilgilenmek şeklinde ifade edilmiştir. 1970’de Büro, FBI temsilcisi bulundurduğu büyükelçiliklerin sayısını ondan yirmiye çıkarmış ve ajanlarına dış istihbarat toplama talimatı vermiştir. Bu istihbarat, denizaşırı ajanların üst düzey olarak tanımladığı, özel ilgi çeken istihbari bilgilerden oluşmaktadır. Bazı malzemeler normal kanallar dışındaki yöntemler kullanılarak üst düzey yetkililere, örneğin Henry Kissinger’a ulaştırılmıştır. J. Edgar Hoover’in ölümü ve FBI’yla ilgili bazı bilgilerin açığa çıkması sonrasında program sonlandırılmış, yurt dışındaki FBI temsilcilerinin bulunduğu büyükelçilik sayısı on beşe indirilmiştir.³⁸⁷

FBI’nın gizli dış istihbarat toplama teşebbüslerinden en az ikisi ifşa olmuştur. FBI, Şili Savunma Bakanı Orlando Letelier’in öldürülmesine ilişkin soruşturma sırasında gizli bir ajanını Şili’de görevlendirmiştir. Ajan FBI’ya sağ kanat Özgürlük Partisi’nin (Partia y Libertad) Letelier’i öldürmek için Şili’deki uyuşturucu kaçakçılarıyla anlaşmış olduğunu söylemiştir, ancak bu FBI ajanının yıllar önce ilişki kesilmiş ve hile ve ahlaksızlık nedeniyle kara listeye alınmış bir DEA muhbiri olduğu ortaya çıkmıştır. Daha başarılı bir operasyon kapsamında FBI, genç bir kadın muhbiri 1970’lerde Çin’i ziyaret eden ilk ABD’li solcu gruba yerleştirmiştir.³⁸⁸

FBI, denizaşırı varlığını hukuk ataşeleri şeklinde sürdürmektedir. Program genişleyerek denizaşırı 23 ofis ve 70 ajanı bünyesinde barındırmaya devam etmektedir. 1996 yılında, takip eden dört yıllık dönemde 23 ofis ve 59 ajanın daha eklenmesine yönelik planlar yapılmıştır. 1998’in ortalarına gelindiğinde Tel Aviv,

³⁸⁶ G. Gregg Webb, “*The FBI and Foreign Intelligence: New Insights into J. Edgar Hoover’s Role*,” **Studies in Intelligence** 48, Washington D.C., 2004, s. 45-48.; Sanford J. Ungar, **The FBI**, Boston, 1976, Little Brown Press., s. 225-226.

³⁸⁷ Ungar, **a.g.e.**, s. 245.

³⁸⁸ Taylor Branch ve Eugene M. Proper, **Labyrinth**, New York, 1982, Viking Press., 350-351.

Kahire, Riyad, Buenos Aires, Pretoria, Talin, Varşova ve Kiev’de yeni ofisler açıldığı, başka ofislerin de ya planlama ya da mütalaa evresinde olduğu görülmektedir. Bu genişlemenin amacı, uluslararası terör, uyuşturucu kaçakçılığı ve organize suç alanında yabancı muadil kuruluşlarla daha yakın irtibat halinde kalmaktır.³⁸⁹

FBI’nın Mart 2004 itibarıyla 46 ülkede “LEGAT” (hukuk ataşesi) ofisi bulunmaktadır. Bu ofislerde 119 servis mensubu ile 75 destek personeli çalışmaktadır. Adalet Bakanlığı tarafından yapılan bir denetimin sonuçlarına göre, bu ofislerin soruşturma öncelikleri bir bütün olarak FBI’nın önceliklerini aynen yansıtmaktadır. Büro ve ataşe ofislerinin Birinci Kademe görevi, dış istihbaratı ve ABD’nin ulusal veya ekonomik güvenliğini doğrudan tehdit eden terör ve suç faaliyetlerini kapsamaktadır.³⁹⁰

FBI, ofislerinin dış istihbarat toplama yetkisine sahip olmadığı dönemlerde dahi dış istihbarat üretme amaçlı yurt içi faaliyetlerde bulunmuştur. 12333 sayılı Başkanlık Emri FBI’ya “Başkan tarafından görevlendirilmiş olan İstihbarat Topluluğu yetkililerinin talep etmesi durumunda, ABD sınırları içinde dış istihbarat toplama veya IC bünyesindeki diğer kurumların dış istihbarat toplama gereksinimlerini destekleme amacını güden faaliyetler yürütme” yetkisini vermektedir.³⁹¹

Dolayısıyla Eylül 1980’de, İran’daki ABD’li rehinelere kurtarılmasına yönelik muhtemel ikinci bir teşebbüsün desteklenmesi konusundaki istihbarat gereksinimleri konusunda iki FBI yetkilisine Müşterek Kurmay tarafından bilgi verilmiştir. Bu yetkililerden biri ABD içinde ABD vatandaşı olmayan kişilerin istihbarat amaçları için koordinasyonundan sorumlu İstihbarat Direktör Yardımcısı Vekili’dir. Müşterek Kurmay, FBI yetkililerinden kurtarma misyonuyla ilgili

³⁸⁹ “FBI Plans to Expand Overseas,” **Washington Post**, 20 Ağustos 1996, s. 5.

³⁹⁰ Office of the Inspector General, Department of Justice, **Federal Bureau of Investigation Legal Attache Program**, Washington D.C., Mart 2004, U.S. Government of Printing Office Publishing, s. İ-iii.

³⁹¹ Ronald Reagan, “Executive Order 12333: United States Intelligence Activities,” Section 1.14, provision c, Bölüm: 59949.

bilgilerin geliştirilmesi konusunda destek talep etmiş ve yetkililere “İran’la ilgili olarak, programlarını gerçekleştirmek amacıyla istifade edebilecekleri potansiyel ipuçlarını arama” yönünde talimat vermiştir.³⁹²

Geçmişte FBI’nın dış istihbaratla ilgili faaliyetleri arasında telefon dinleme ve ev veya işyeri gibi mekanları illegal bir şekilde arama gibi faaliyetleri de yer almıştır. FBI, çok sayıda yabancı elçiliğin telefon iletişimini dinleme operasyonu gerçekleştirmiştir. FBI ajanları Washington’da temsil edilen bütün komünist hükümetlerin ofislerinde bulunan telefonları düzenli olarak izlemiştir. Komünist olmayan hükümetlerin telefonları da, özellikle ABD ile müzakere halinde oldukları dönemlerde veya bu ülkelerde önemli gelişmeler yaşandığı dönemlerde dinlenmiştir.³⁹³

2.5.7. Sahil Güvenlik İstihbarat Birimi (Coast Guard Intelligence: CGI)

ABD Sahil Güvenlik Komutanlığı 1966 yılında Ulaştırma Bakanlığı’nın kurulmasıyla bu bakanlık bünyesine alınmış, 28 Aralık 2001’de İç Güvenlik Bakanlığı’nın bir birimi olmuştur. Sahil Güvenlik komutanlığının görevleri arasında deniz emniyeti (deniz ulaşımı, balıkçılık ve rekreasyonel tekneçilikle ilgili ölümlerin, yaralanmaların ve mali zararların ortadan kaldırılması), milli savunma, deniz güvenliği (yasadışı uyuşturucuların, yabancıların ve kaçak malların deniz yoluyla ABD’ye girişinin durdurulması), yasadışı balıkçılığın önlenmesi, malların ve kişilerin dolaşımında kesinti ve engel teşkil eden unsurların ortadan kaldırılmasıyla deniz ticaretinin kolaylaştırılması ve doğal kaynakların korunması yer almaktadır.³⁹⁴

³⁹² Memorandum for the Record, JCS Joint Staff, **Subject: Briefing of FBI Representatives**, Washington D.C., 1980, U.S. Government Printing Office Publishing, s. 43.

³⁹³ Victor Marchetti ve John Marks, **The CIA and the Cult of Intelligence**, New York, 1974, Knopf Press., s. 204; “*Mole Tunnels Under a Soviet Consulate*,” **Newsweek**, 15 Ağustos 1983, s. 21; Douglas Watson, “*Huston Says NSA Urged Break-Ins*,” **Washington Post**, 3 Mart 1975, s. 1-6.

³⁹⁴ U.S. Congress, **Intelligence Authorization Act for Fiscal Year 2007, Department of Homeland Security**, Washington D.C., 2007, U.S. Government Printing Office, s. 34.

Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın İç Güvenlik Bakanlığı'na dahil edildiği tarihte, Sahil Güvenlik istihbarat birimi³⁹⁵, Başkan George W. Bush'un 1947 tarihli Ulusal Güvenlik Yasası'nda yapılan reform niteliğindeki değişikliği imzalamasıyla ABD İstihbarat Topluluğu'nun bir üyesi haline gelmiştir. Üyelik, Sahil Güvenlik istihbarat birimlerinin tamamını kapsamaktadır. 2002-2004 yılları arasında istihbarat alanında çalışan Sahil Güvenlik muvazzaflarının sayısı 194'ten 437'ye yükselmiş, Ağustos 2010 itibarıyla 800'e ulaşmıştır.³⁹⁶

Bu unsurlara, Sahil Güvenlik İstihbarat Dairesi bünyesindeki Sahil Güvenlik İstihbarat Koordinasyon Merkezi, Saha İstihbaratı Destek Timleri ve çeşitli Deniz İstihbaratı Birleştirme Merkezleri'nden sorumlu olan İstihbarat ve Ceza Soruşturmaları Komutan Yardımcısı başkanlık etmektedir.³⁹⁷

Konum olarak Donanma İstihbarat Dairesi'nde bulunan Sahil Güvenlik İstihbarat Koordinasyon Merkezi (Coast Guard Intelligence Coordination Center: CGICC), Sahil Güvenlik planlama ve operasyonlarını desteklemek amacıyla HIMINT, SIGINT ve ELINT kaynaklarından elde edilen istihbarat bilgilerini üretmekte ve karar alıcıya ulaştırmak üzere IC'ye servis etmektedir. Merkez, aynı zamanda Sahil Güvenlik komutanlığının diğer hükümet kurumlarına sunduğu istihbarat desteğinin verimliliğinin kontrolünden sorumludur. Keşif uyduları gibi ulusal istihbarat toplama sistemlerinin görevlendirilmesi için Sahil Güvenlik unsurlarından gelen talepleri doğrulamakta, ve doğrulanmış gereksinimleri ulusal istihbarat toplama gereksinimlerine ve görevlendirme süreçlerine entegre etmektedir.³⁹⁸

³⁹⁵ Söz konusu birimin kökeni, Sahil Güvenlik İstihbarat Başkanı'nın 1915'teki atanmasına dayanmaktadır..., Richelson, **The U.S. Intelligence...**, s. 164.

³⁹⁶ Sue A. Lackey, "More Clout," **Sea Power**, Ağustos 2005, s. 5.

³⁹⁷ Lackey, **a.g.m.**, s. 5.

³⁹⁸ Office of National Drug Control Policy, **General Counterdrug Intelligence Plan**, Washington D.C., Şubat 2000, U.S. Government Printing Office Publishing, s. 65-66.

3. ABD İstihbarat Topluluğu'nun Yönetimi ve Karar Alıcının Topluluk Üzerindeki Etkilerinin Analizi

II. Dünya Savaşı öncesi dönemde, ABD'nin silahlı gücünü oluşturan genel mahiyetteki kurumları ulusal düzeyde bir yapılanmaya sahip olmalarına rağmen, münferit bir şekilde yönetilmeleri nedeniyle etkinlikleri sınırlı bir düzeyde kalmıştır. II. Dünya Savaşı esnasında ise Savaş Departmanı'nın G-2 Birimi ve Donanma'nın Donanma İstihbaratı Dairesi, ulusal gereksinimleri karşılamak amacıyla kurulmuş ve faaliyetlerine savaş esnasındaki istihbarat gereksinimleri yön vermiştir.³⁹⁹

İkinci Dünya Savaşı, ABD'nin Stratejik Servisler Dairesi adındaki bir ulusal istihbarat kurumu aracılığıyla faaliyet gösterdiği ilk dönemdir. Savaş sonrasında Merkezi İstihbarat Direktörü pozisyonunun oluşturulması ve Ulusal Güvenlik Konseyi ve Merkezi Haber Alma Teşkilatı'nın kurulmasıyla istihbarat, ulusal olduğu kadar, faaliyetleri kurumsal düzeyde de takip edilen bir devlet faaliyeti olarak görülmeye başlanmıştır. ABD Başkanı, istihbarat faaliyetlerini yönlendirmek ve bazen Ulusal Güvenlik Konseyi (National Security Council: NSC) veya alt gruplarının toplantıları sırasında hassas istihbarat toplama ve örtülü faaliyet operasyonlarını onaylamak amacıyla başkanlık emirleri yayınlamıştır. Bu dönemde NSC, istihbarat faaliyetlerini yönlendirmek için kendi direktiflerini yayınlamıştır. Merkezi İstihbarat Direktörü'ne Başkan ve ulus adına İstihbarat Topluluğu'nu yönetme yetkisi Başkanlık emirleri doğrultusunda yasal bir dayanak teşkil edecek şekilde verilmiştir.⁴⁰⁰

Merkezi İstihbarat Direktörü (Director of Central Intelligence: DCI), bu görevi yerine getirirken istihbarat bürokrasisi ve komitelerin kadrolarından oluşan ulusal düzeyde karar alma mekanizmaları oluşturmuştur. DCI'nın bu görevini yerine getirebilmesi için gerekli yasal düzenlemeler yapılmış ve sonuçta yalnızca CIA için değil, IC'nin diğer üyeleri için de geçerli olan direktifler yayınlama yetkisiyle donatılmıştır. Direktör, aynı zamanda Ulusal İstihbarat Konseyi ve daha yakın bir

³⁹⁹ Richelson, *The U.S. Intelligence...*, s. 445.

⁴⁰⁰ Aynı yer.

dönemde Terör Tehditleri Entegrasyon Merkezi (ve sonrasında halefi Ulusal Terörle Mücadele Merkezi) gibi doğrudan kendi emrine verilmiş ulusal düzeyde teşkilatlanmalar oluşturmuş, Ulusal Keşif Ofisi ve Ulusal Güvenlik Ajansı gibi diğer kuruluşların faaliyetlerinde de doğrudan kontrol sahibi olmasa da önemli ölçüde söz sahibi olmuştur.

11 Eylül saldırılarının ve bu saldırıların nedenlerini soruşturmak üzere tefrik edilen 11 Eylül Komisyonu'nun hazırladığı rapor neticesinde, DCI pozisyonu kaldırılmıştır. Yeni oluşturulan Ulusal İstihbarat Direktörü (Director of National Intelligence: DNI), DCI'dan daha geniş yetkilerle donatılmış ve yalnızca CIA'yı yönetme göreviyle sınırlandırılmamıştır. DCI yapılanmasının bir bölümü ulusun yeni istihbarat direktörünün emrine verilmiş, atıl olan diğer bölümleri ise kaldırılmıştır. Pentagon'un etkisi altında olan Ulusal Güvenlik Konseyi ve dolayısıyla ABD Başkanı'nın istihbarat faaliyetlerinin yönetilmesinde rol oynamaya devam etmesi ve edecek olması ise ABD İstihbarat Topluluğu'nun yapısında hiçbir dönem değişmeyecek bir durumdur.⁴⁰¹

3.1. Ulusal İstihbarat Direktörlüğü (DNI)

IC'nin yönetim organı olan Ulusal İstihbarat Direktörü (Director of National Intelligence: DNI)'nün selefi DCI'nın, CIA dışındaki istihbarat kurumları üzerinde de nüfuz sahibi olabilmesine ve yönetim süreçlerine katılabilmesine ilişkin yapılan eleştiriler, CIA'nın Temmuz 1947'de kurulmasından DCI'nın feshedilmesine kadar şiddetli bir şekilde devam etmiştir. Bunun nedeni, hem mevcut kurumların, hem de bu kurumlardaki alt birimlerin kendi bürokratik nüfuz alanlarını koruma saiki ile hareket etmeleridir. Öte yandan DCI'nın yetkilerinin genişletilmesi, askeri kurumların ordunun gerekliliklerine cevap verebilirlik düzeyini azaltabileceğinden hareketle her daim temkinli karşılanmıştır. Başkan Dwight D. Eisenhower dönemi Merkezi İstihbarat Direktörü Walter Bedell Smith'in, Amerikan istihbarat kurumlarının başkanlarından oluşan İstihbarat Danışma Komitesi'nin, yönetim

⁴⁰¹ Richelson, *The U.S. Intelligence...*, s. 445-446.

kurulu olarak hareket etmekten ziyade kendisine tavsiyede bulunan bir kurum olarak varlığını sürdürmesini sağlamak için verdiği başarılı mücadele, DCI'nın bu tartışılan konumuna en somut örnektir. Halefi Allen Dulles (1953-1961) ise, Savunma Bakanlığı'nın istihbarat toplama ve analiz alanındaki kilit kurum ve programlar üzerinde kontrol gücü kazanmasının önlenmesine yönelik birtakım mücadelelerde bulunmuş ve başarılı olmuştur. Allen Dulles'in halefi John A. McCone, kendisini CIA'nın Bilim ve Teknoloji Direktörlüğü ile Ulusal Keşif Ofisi'nin yönetim kadrosu arasında uydu programlarının kontrolü konusunda yaşanan ciddi mücadelelerin ortasında bulmuştur ve bir noktada NRO'nun kapatılmasına kadar gidebilecek olan bir emrin yayınlanmasına ilişkin karar alıcıyı ikna edebilmiştir. DCI pozisyonundaki görev süresi boyunca Richard Helms (1966-1973) kendisi İstihbarat Topluluğu'nun tamamının faaliyetlerinden bariz bir şekilde sorumluyken, kaynakların yalnızca yüzde 15'i üzerinde kontrol sahibi olduğu ve kaynaklarının geri kalan %85'inin Savunma Bakanlığı'nın kontrolü altında olduğu konusundaki şikâyetini dile getirmiştir.⁴⁰²

Yıllar içerisinde ABD Başkanları, DCI'nın yetkisini genişletmek için birtakım faaliyetlerde bulunmuş ve bunu sağlayabilmek için İstihbarat Topluluğu'nun çalışmalarını inceleme amaçlı birçok girişimde bulunmuştur. İstihbarat Topluluğu'nun performansına ilişkin soruşturmalar en azından 1949'dan bu yana DCI tarafından atanan kamu görevlileri, kurumlar arası komiteler, Yönetim ve Bütçe Dairesi, CIA panelleri ve Kongre Komiteleri tarafından gerçekleştirilmiştir.⁴⁰³

11 Eylül Saldırıları sonrası süreçte, Kongre İstihbarat Komisyonu ve Birleşik Devletler'e Yönelik Terör Saldırılarına İlişkin Ulusal Komisyon, istihbaratın organizasyonunu incelemiş ve Ulusal İstihbarat Direktörü (DNI) pozisyonunun yaratılması yönünde tavsiyede bulunmuştur. DNI'nın iki temel sorumluluk alanı olması tavsiye edilmiştir:

⁴⁰² Richelson, *The U.S. Intelligence...*, s. 453-454.

⁴⁰³ Aynı yer.

- Birleşik Devletler hükümeti çapında özel ilgi alanları üzerinde yoğunlaşan ulusal istihbarat merkezlerinin denetlenmesi,
- Ulusal istihbarat programının yönetilmesi ve programa katkıda bulunan kurumların denetimi.⁴⁰⁴

Gerçekten de DNI pozisyonunun tesis edilmesi, komitenin ana tavsiyelerinden biridir. Teklif nihai olarak Bush yönetimince desteklenmiştir fakat Pentagon'dan ve sonrasında Temsilciler Meclisi Silahlı Kuvvetler Komitesi'nden gelen itiraz nedeniyle DNI pozisyonunun oluşturulmasına ilişkin yasanın geçmesi engellenmiştir. 6 Ocak 2004'te uzlaşmaya varılması sonucu Ulusal İstihbarat Direktörü (DNI) pozisyonu yaratılmasının önündeki engeller nihayet ortadan kaldırılmıştır.⁴⁰⁵

2004 tarihli İstihbarat Reformu ve Terörizmi Önleme Yasası DNI'ya NRO, NSA veya NGA üzerinde tam yetki vermemiştir; bunlar Savunma Bakanlığı bünyesinde kalmıştır. Ancak bu yasa, Başkan Bush'un Ağustos 2004'te DCI'nın bu kurumlarla ve çeşitli alanlardaki diğer kurumlarla ilgili yetkilerini genişlettiğini doğrulamaktadır. Bu yasa kapsamında, Yönetim ve Bütçe Dairesi direktörü münhasıran DNI'nın yönlendirmesi altında, ABD Kongresi tarafından tahsis edilen fonların Hazine Bakanlığı'ndan, İstihbarat Topluluğu unsurlarını içeren Bakanlar Kurulu düzeyindeki kurumlara aktarılmasından sorumludur. Dolayısıyla DNI, harcama hızının kontrolü konusunda daha iyi bir konumda yer almaktadır ve alıcı kurumlar DNI'nın harcama önceliklerine uygun hareket edene kadar fonları alıkoyabilmektedir. DNI aynı zamanda Bakanlar Kurulu altı düzeydeki kurum ve departmanlara doğrudan ödenek tahsis etme yetkisine sahiptir. Bu da DNI'ya harcama kontrolü bağlamında inisiyatif kullanma imkanı sağlamaktadır. Yasaya göre DNI, bir departman murakibinin DNI harcama direktiflerinden birine uymayı

⁴⁰⁴ National Commission on Terrorist Attacks upon the United States, **The 9/11 Commission Report: Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks upon the United States**, New York, 2004, W.W. Norton Publishing, s.411.

⁴⁰⁵ Richelson, **The U.S. Intelligence...**, s. 453-454.

reddetmesi durumunda Kongre'yi bilgilendirmek durumundadır. Bu iki yetki, DCI'ya verilmemiş olan yetkililerdir.⁴⁰⁶

İstihbarat Reformu ve Terörizmi Önleme Yasası'nda DNI'nın "gereksinimleri onaylama, ulusal istihbarat toplama, analiz, üretim ve servis etme süreçlerini yönetmek ve bunlara ilişkin görevlendirmeleri yapmakla" sorumlu olduğu ifade edilmektedir. Yasa böylelikle DNI'nın görevlendirme yetkisini DCI'nın yetkisinden daha geniş kapsamlı hale getirmektedir.⁴⁰⁷

DNI'nın 1,200 kişilik bir uzman ekibi vardır. Bu kişiler arasında direktör yardımcıları, direktör yardımcılarının yardımcıları, misyon yöneticileri, Kontrespiyonaj yapmakla sorumlu kurumlardan birinin yetkilisi ve İstihbarat Reformu ve Terörizmi Önleme Yasası ile kurulmuş olan iki ulusal merkez yer almaktadır. Direktör yardımcıları arasında DNI ofisinde yer alan ikinci en üst düzey yetkili olan Ulusal İstihbarat Direktörü Baş Yardımcısı ve Müşteri Sonuçları, Analiz, Toplama ve Satın Almadan sorumlu DNI yardımcıları yer almaktadır. Müşteri Sonuçlarından Sorumlu DNI Yardımcısı karar alıcıların "zamanında sunulmuş ve eyleme dökülebilir bilgilere erişmesini" sağlamaktan sorumludur. Analizden Sorumlu DNI Yardımcısı "istihbarat tüketicilerine sunulan analitik desteğin kalitesini, zamanlılığını ve kullanılabilirliğini geliştirmekten" sorumludur. Analizden Sorumlu DNI Yardımcısı aynı zamanda Ulusal İstihbarat Konseyi'nin başkanlık görevini yürütmekte ve *Başkan'ın Günlük Bilgi Notu*'nun hazırlanma sürecini yönetmektedir. Analizden Sorumlu DNI Yardımcısı'nın yardımcıları arasında Ulusal İstihbarat Konseyi'nden, Başkan'ın Günlük Bilgi Notu'ndan, Analitik Misyon Yönetiminden Analitik Dürüstlük ve Standartlardan, Analitik Dönüşüm ve Teknoloji ile Topluluk Desteğinden sorumlu yardımcılar yer almaktadır.⁴⁰⁸

⁴⁰⁶ Richard A. Best, Alfred Cumming ve Todd Masse, "Director of National Intelligence: Statutory Authorities", **RS 22112**, April 11, 2005, s. 3.

⁴⁰⁷ Best, Cumming ve Masse, **a.g.e.**, s. 5.

⁴⁰⁸ David E. Kaplan ve Kevin Whitelaw, "Playing Defense," **U.S. News&World Report**, 13 Kasım 2006, s. 43-50.

İstihbarat Toplamadan Sorumlu DNI Yardımcısı İstihbarat Topluluğu genelindeki istihbarat toplama faaliyetlerinin koordinasyonundan sorumludur. İstihbarat Toplama Stratejileri, HUMINT, Açık Kaynak ve Teknik Araçlardan sorumlu olmak üzere dört yardımcısı vardır. Satın almalardan Sorumlu DNI Yardımcısı İstihbarat Topluluğu bünyesinde gerçekleştirilen satın alma faaliyetlerinin denetiminden sorumludur. Bu yeni DNI Yardımcısı pozisyonu, “geliştirme sürelerinin kısaltılabilmesi ve daha güvenilir sistemler üretilebilmesi” beklentisiyle Mart 2007’de tesis edilmiştir.⁴⁰⁹

Öte yandan Müşterek İstihbarat Topluluğu Konseyi’ne DNI başkanlık etmektedir. Konseyin üyeleri Dışişleri Bakanı, Hazine Bakanı, Savunma Bakanı, Başsavcı, Enerji Bakanı, İç Güvenlik Bakanı, ve başkanın görevlendireceği diğer kişilerden oluşmaktadır. Konsey, müşterek ve tümleşik bir ulusal istihbarat çabasının geliştirilmesi ve uygulanması konusunda DNI’ya destek olmakla görevlidir. Konsey bu görevini DNI’ya özellikle gereksinimlerin belirlenmesi, bütçelerin geliştirilmesi, mali kaynakların yönetimi, İstihbarat Topluluğu’nun performansının izlenmesi ve değerlendirilmesi gibi konularda tavsiyede bulunarak; ve DNI’nın program, politika ve direktiflerinin zamanında uygulanmasını sağlayarak gerçekleştirmekle yükümlüdür.⁴¹⁰

3.2. ABD Başkanı ve Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC)’nin IC Üzerindeki Etkilerinin Analizi

Ulusal düzeydeki istihbarat faaliyetlerinin yönetimi, Başkan ve dolayısıyla Ulusal Güvenlik Konseyi’nin karar alma sürecini başlatmasıyla kendiliğinden başlamaktadır. Gerek siyasi ve gerekse bürokratik otoriteye dayanarak alınan bu kararlarda, istihbaratın denetimini yapan NSC istihbarat departmanlarınca NSC üyelerine doğrudan, ABD Başkanı’na ise dolaylı bir şekilde servis edilen görüşlerin etkisi bulunmaktadır. ABD Başkanı’nın istihbarat faaliyetleriyle ilgili olarak

⁴⁰⁹ Richelson, *The U.S. Intelligence...*, s. 455.

⁴¹⁰ Office of the Director of National Intelligence, ICD-1, “*Policy Directive for Community Leadership*,” 1 Mayıs 2006, s. 17.

yayınladığı en ulaşılabilir belgeler gizlilik dereceli olmayan başkanlık emirleridir. İstihbarat Topluluğu'nun faaliyetlerini düzenleyen ve sadece istihbarat ile ilgili konuları içeren Başkanlık Emirleri, Henry Ford, Jimmy Carter ve Ronald Reagan yönetimi sırasında yayınlanmıştır. Bu emirler, içerik bakımından farklı konular ile ilgili düzenlemeleri içerse de, genellikle bir önceki emirle paralel görüşler içermektedir. Başkan Reagan'ın istihbarat konusunda 4 Aralık 1981'de yayınlamış olduğu 12333 sayılı "Birleşik Devletler İstihbarat Faaliyetleri" Başkanlık Emri hâfî hiçbir ABD Başkanı tarafından tamamıyla revize edilip yeniden düzenlenmediğinden hala yürürlükte'dir. Emir üç bölüme ayrılmıştır: Ulusal istihbarat Çalışmalarına İlişkin Amaçlar, Yönetim, Görevler ve Sorumluluklar, İstihbarat Faaliyetlerinin Yürütülmesi ve Genel Hükümler.⁴¹¹

1. Bölüm'de Ulusal Dış İstihbarat Danışma Gruplarının kurulmasına ilişkin DCI'ya yetki verilmekte, İstihbarat Topluluğu'nu oluşturan kurumlar tek tek belirtilmekte, bu kurumların genel işlevleri tanımlanmakta, görev ve sorumlulukları sıralanmaktadır. İstihbarat faaliyetlerinin yürütülmesine ilişkin 2. Bölüm'de ABD vatandaşlarıyla ilgili bilgilerin yurt dışında ve ABD sınırları içinde toplanmasına ilişkin prosedür ve kısıtlamalar açıklanmaktadır. 2. Bölüm'de istihbarat kurumlarının kolluk kuvvetlerine verebileceği desteğin sınırlarına ilişkin düzenlemeler belirtilmekte ve başta CIA olmak üzere IC üyesi herhangi bir kurumun yurt içinde ve yurt dışında suikast işlemesi kesin bir ifadeyle yasaklanmaktadır. 3. Bölüm'de ise kongre denetimi, uygulama ve tanımlar ele alınmaktadır. Esasen Başkan Reagan'ın 12333 Sayılı Başkanlık Emri, geçmiş dönemde yayınlanan emirlerinin içeriğinde bazı yapısal değişiklikler yapmaktadır. Bu değişiklikler: NSC örgütlenmesinde yapılan değişiklikler, İstihbarat Topluluğu tarafından gerçekleştirilen istismların ifşa olduğu durumlar ve yurt içi istihbarat faaliyetlerinin temelden değiştirilmesi gibi üç ana başlık altında gerçekleşmiştir. 12333 Sayılı Emir, Başkan Ford'un 18 Şubat 1976 tarihinde yayınladığı "Birleşik Devletler Dış İstihbarat Faaliyetleri" adlı başkanlık emri fiziki ve elektronik gözetleme faaliyetleri, deneyler ve 1974-75 yılları arasında çeşitli CIA, FBI ve NSA faaliyetlerine ilişkin ifşaatlara paralel olarak kolluk

⁴¹¹ Ronald Reagan, "Executive Order 12333: United States Intelligence Activities," (As Amended by Executive Orders, Federal Register 46, no. 235 (December 8, 1981): 59941-54. s. 244.

kuvvetlerine verilen desteğin sınırlandırılmasına ilişkin bazı düzenlemeler içermektedir. “Hiçbir ABD Hükümeti çalışanı, siyasi suikast faaliyetleriyle iştiğal edemez veya iştiğal etmek üzere komplo kuramaz” ifadesi ilk kez bu emirde yer almıştır.⁴¹²

Jimmy Carter’in yayınladığı başkanlık emri, kısıtlamalar ve denetim üzerinde odaklanmaktadır. Reagan başkanlık emri bu kısıtlamalardan bazılarını gevşetmiş ve ABD sınırları içinde CIA tarafından “önemli dış istihbarat” bilgilerinin toplanmasına, ABD vatandaşlarının yurt içi faaliyetleriyle ilgili bilgi edinme amacı güdümediği sürece izin vermiştir.⁴¹³

İstihbarat Topluluğu’nun faaliyetlerini düzenleyen bu emirler dışında her ABD Başkanı, ulusal güvenlikle ilgili genel mahiyette emirler yayınlamıştır. Bu emirler gizlilik düzeyleri, yetki, gizlilik düzeyinin azaltılması, gizlilik vasfının kaldırılması, gizli bilgilere ilişkin koruma önlemleri ve emir hükümlerinin uygulanması konularını ele almıştır. Bu emirlerden en yakın tarihli olanı Başkan Clinton’un 17 Nisan 1995’te yayınladığı 12958 sayılı “Ulusal Güvenliğe İlişkin Gizli Bilgiler” adlı Başkanlık Emri’dir.⁴¹⁴

George W. Bush yönetimi ise, istihbarat faaliyetleri ve ulusal güvenlik bilgilerine ilişkin bu başkanlık emirlerinin tamamıyla yeniden yazılmasından ziyade bunları gözden geçirmiştir. Ağustos 2004’te, ABD’ye Yönelik Terör Saldırılarına İlişkin Ulusal Komisyon raporunun yayınlanmasından sonra ve Ulusal İstihbarat Direktörü pozisyonu tesis eden yasanın kabul edilmesinden önce, Başkan Bush, Ronald Reagan’ın 12333 sayılı Başkanlık Emri’ni değiştirmiştir. “İstihbarat Topluluğu’nun Yönetiminin Güçlendirilmesi” şeklinde revize edilen 12333 Sayılı Emir, Merkezi İstihbarat Direktörü’nün yetkisini genişletmiştir. Genişleme şeklinde gerçekleşen bu değişiklikle direktör, sadece İstihbarat Topluluğu kurumlarının

⁴¹² Gerald Ford, “Executive Order 11905: United States Intelligence Activities,” February 18, 1976, in Weekly Compilation of Presidential Documents 12, no. 8 (1976): 234-243., s. 3.

⁴¹³ Jimmy Carter, “Executive Order 12036: United States Intelligence Activities,” Federal Register 43, no. 18 (January 24, 1978): 3675-3698., s. 56-57.

⁴¹⁴ William J. Clinton, “Executive Order 12958: Classified National Security Information,” April 17, 1995, in Federal Register 60, no. 76 (April 20, 1995): 19832-19834., s. 33-39.

yöneticilerinin tavsiyesiyle yıllık Ulusal Dış İstihbarat Programı'nı (NFIP) geliştirmek, tayin etmek ve karar alıcıya iletmekle değil, aynı zamanda NFIP programının İstihbarat Topluluğu içindeki kurumlarca uygulanmasının denetlemek konusunda Başkan'a rapor vermekle görevlendirmiştir. Emre göre DCI'ya NFIP programının yürütülmesi ve yürütmeye ilişkin detay bilgiler içeren verilerin Başkanlığa sunulması gerekmektedir. Başkan'a uygulamayla ilgili rapor verme yetkisi DCI'nın aynı zamanda NRO, NSA ve NGA'nın günlük faaliyetleri konusunda bu kurumlardan bilgi talep edebilmesinin yolunu açmıştır.⁴¹⁵

Başkan Bush, Mart 2003'te Başkan Clinton'un 12958 Sayılı Ulusal Güvenlik Emri'nde de değişiklik yapmıştır. 13292 Sayılı Emir olarak bilinen bu değişiklikle, toplanan istihbaratın mahrem, gizli ve çok gizli şeklindeki temel veri sınıflandırmalarını veya gizlilik vasfı kazanabilme özelliğini haiz veri kategorileri düzenlenmiştir. Askeri plan, silah sistemleri ve düzenlenen operasyonlar, yabancı hükümetler ile ilgili toplanan istihbaratın niteliği, istihbarat faaliyetleri, istihbarat kaynakları ve yöntemleri, kriptoloji, ABD'nin dış ilişkileri veya dış faaliyetleri, ulusal güvenlikle ilgili bilimsel, teknolojik veya ekonomik konularda yeni düzenlemeler yapılmıştır. Öte yandan nükleer materyal ve tesislerin korunmasına yönelik Birleşik Devletler hükümet programlarının ulusal güvenlikle ilgili sistem, tesis, altyapı, proje, plan veya koruma hizmetlerinin zayıf noktaları ve yetkinlikleri ile kitle imha silahlarını düzenleyecek şekilde değişikliğe gidilmiştir. Ancak bu emir, Clinton'un emrinde yer alan bilginin açığa çıkması durumunda ulusal güvenlikten ödün verileceği yönünde ciddi bir şüphe olması durumunda o bilginin gizlilik vasfının kaldırılması yönündeki ifadeyi yürürlükten kaldırmıştır. Yine bu emirle, Nisan 2003'ten itibaren 25 yıl süre ile saklanan gizlilik vasfı bulunan bilginin, sürenin bitimini müteakip otomatik olarak gizlilik vasfını yitireceği yönündeki düzenlemenin yürürlüğe girmesi 2006 yılı sonuna kadar ertelenmiştir.⁴¹⁶

⁴¹⁵ George W. Bush, "Executive Order "Strengthened Management of the Intelligence Community", August 27, 2004; White House, Fact Sheet, "President Issues New Orders to Reform Intelligence", 27 Ağustos 2004., s. 26.

⁴¹⁶ David Milbank ve Mike Allen, "Release of Documents is Delayed", **Washington Post**, 26 Mart 2003, s. 15.

ABD Başkanları istihbari konulardaki düzenlemelere ilişkin olarak başkanlık kararları ve inceleme direktifleri de yayınlamaktadır. Bunlar genellikle gizlilik derecesine sahiptir ve bu direktiflerin isimleri her yönetime göre değişmektedir. Karar alıcı tarafından yapılan bu düzenlemeler Başkan Carter döneminde Başkanlık Direktifleri (PD) ve Başkanlık İnceleme Müzakereleri (PRM), Reagan yönetimi döneminde Ulusal Güvenlik Karar Direktifleri (NSDD) ve Ulusal Güvenlik İnceleme Direktifleri (NSSD) adını almıştır. Bu direktifler George W. Bush dönemindeyse Ulusal Güvenlik Direktifleri (NSD) ve Ulusal Güvenlik İncelemeleri (NSR) adını almıştır. Clinton yönetiminde Başkanlık Karar Direktifleri (PDD) ve Başkanlık İnceleme Direktifleri (PRD) bulunmaktadır. George W. Bush başkanlık görevini üstlendiğinde Başkanlık Karar Direktifleri ve Başkanlık İnceleme Direktiflerinin yerine tek bir düzenleme getirilmiştir: Ulusal Güvenlik Başkanlık Direktifleri (NSPD).⁴¹⁷

Söz konusu direktiflerin başlıkları yönetimden yönetime değişse de, sonradan gelen yönetim tarafından açıkça iptal edilene veya yerlerine yeni bir emir yayınlanana kadar genellikle yürürlükte kalmaktadır. Reagan döneminde istihbarat meseleleriyle ilgili en az yedi NSDD yayınlanmıştır. 4 Ocak 1982 tarihli ve NSDD-17 sayılı “Küba ve Orta Amerika Ulusal Güvenlik Direktifi” bu bölgede gerçekleştirilen örtülü operasyonları ele almaktadır. 12 Ocak 1982 tarih ve NSDD-19 sayılı direktif, “Gizlilik Dereceli Ulusal Güvenlik Konseyi ve İstihbarat Bilgilerinin Korunması” başlığını taşımaktadır. 29 Ocak 1982 tarih ve NSDD-22 sayılı Ulusal Güvenlik Karar Direktifi, “CIA’ya Dış İstihbarat Toplama Talebi Sunma Yetkisine Sahip İstihbarat Dairelerinin Belirlenmesi” konusunu düzenlemektedir. 4 Temmuz 1982 tarih ve NSDD-42 sayılı “Ulusal Uzay Politikası” direktifi, kısmen uzaya ilişkin gerçekleştirilecek keşif istihbaratıyla ilgilenmektedir. 11 Mart 1983 tarih ve NSDD-84 sayılı “Ulusal Güvenlik Bilgilerinin Korunması” direktifi, kod sözcüklerine erişim izin verilen kişilere ilişkin yeni güvenlik inceleme yönünde düzenlemeler içermektedir. 18 Ocak 1985 tarih ve NSDD-159 sayılı direktif, “Örtülü

⁴¹⁷ “Presidential Directives on National Security from Truman to Clinton”, **Mikrofilm Tabanlı Ulusal Güvenlik Direktifleri Bölümü: İki Adet Derleme, ABD Ulusal Güvenlik Arşivi**, Alexandria-Virginia, 2012.

Operasyonlara İlişkin Genel Politika, Onay ve Koordinasyon Prosedürleri”ni belirlemektedir. 1 Kasım 1985 tarih ve NSDD-196 sayılı “Kontrespiyonaj Görev Gücü” direktifiyle 20 Aralık 1985 tarih ve NSDD-202 sayılı “Sovyet Ülkelerinin Kuvvet Kontrol Anlaşmalarına Riayetsizliğinin Tespiti” direktifi kısmen Sovyet nükleer silahlarının verimliliğinin değerlendirilmesine yönelik yeni bir metodolojinin gerekliliğini ele almaktadır. 24 Aralık 1985 tarih ve NSDD-204 sayılı direktif “Ulusal İstihbarat Toplama Görevlendirme Yetkisinin Aktarımı” ile ilgilidir. NSDD-286 sayılı direktif de örtülü faaliyet prosedürlerini ele almaktadır.⁴¹⁸

George H. W. Bush döneminde yayınlanan istihbarat meseleleriyle ilgili Ulusal Güvenlik Direktifleri (NSD) arasında, Şubat 1989 tarihli “Afgan Direnişine Destek” direktifi, 2 Kasım 1989 tarihli “Ulusal Uzay Politikası” direktifi, Irak’a yönelik örtülü faaliyetlerle ilgili Ağustos 1990 tarihli direktif, 5 Ekim 1990 tarih ve NSD-47 sayılı “Kontrespiyonaj ve Güvenlik Karşı Önlemleri” direktifi, 21 Ekim 1991 tarih ve NSD-63 sayılı “Dar Kapsamlı Geri Plan Soruşturmaları” direktifi ve 30 Mart 1992 tarih ve NSD-67 sayılı “İstihbarat Yetkinlikleri, 1992-2005” başlıklı Ulusal Güvenlik Direktifleri yer almaktadır.⁴¹⁹

Bill Clinton döneminde yayınlanan ve doğrudan istihbarat meseleleriyle ilgili PDD bilinen sadece iki direktif vardır. Bunlardan biri 44 sayılı Başkanlık İnceleme Direktifi kapsamında verilen kurumlar arası inceleme yetkisinin sonucu olan PDD-24 sayılı “Birleşik Devletler Kontrespiyonaj Faaliyetlerinin Etkililiği” direktifi, diğeri ise istihbarat önceliklerine ilişkin PDD-35 sayılı direktiftir. Benzer şekilde, George W. Bush yönetiminde istihbaratla ilgili bilinen yalnızca 2 Ulusal Güvenlik Başkanlık Direktifi yayınlanmıştır. Bunlar, Birleşik Devletler istihbaratının incelenmesini öngören NSPD 5 (9 Mayıs 2001) ve istihbarat öncelikleri üzerine odaklanan NSPD 26 (Şubat 2003) sayılı direktiflerdir.⁴²⁰ İstihbarat faaliyetleri ile ilgili yapılan düzenlemeler arasında en etkilisi II. Dünya Savaşı sonrası dönemin başlangıcından itibaren yayımlanan Ulusal Güvenlik Konseyi İstihbarat Direktifleri (NSCID)’dir. Bu

⁴¹⁸ Richelson, *The U.S. Intelligence...*, s. 447-448.

⁴¹⁹ Aynı yer.

⁴²⁰ Richelson, *The U.S. Intelligence...*, s. 448-449.

direktifler, mevcut sekiz NSCID direktifinin tamamının güncellenmiş hallerinin yayınlandığı 17 Şubat 1972'ye kadar periyodik olarak revize edilmiştir. 1970'lerde antolojik bir NSCID direktifi üretme yönünde başlatılan proje hiçbir zaman tamamlanmamıştır. 1980'lerde direktiflerin daha da güncellenmesi planlanmış fakat Merkezi İstihbarat Direktörü Direktifleri aracılığıyla NSCID'lerden türetilen yeni rehber dokümanlar yayınlanmasına karar verilmiştir. Ne var ki, bu NSCID'ler hiçbir zaman feshedilememiştir. 11 Ulusal Güvenlik Konseyi İstihbarat Direktifi'nin sayı ve adları Şekil-2'de verilmiştir:

Sayı	Ad
1	Temel Görev ve Sorumluluklar
2	Açık Kaynak Faaliyetlerinin Koordinasyonu
3	İstihbarat Üretimini Koordinasyonu
4	Taraf Değiştiren Ajan Programı
5	ABD'nin Yurt Dışındaki Espiyonaj ve Kontrespiyonaj Faaliyetleri
6	Sinyal İstihbaratı
7	Kritik İstihbarat Muhaberesi
8	Fotoğraf Yorumlama

Şekil-2: Ulusal Güvenlik Konseyi İstihbarat Direktifleri⁴²¹

1 Sayılı “Temel Görev ve Sorumluluklar” başlıklı Ulusal Güvenlik Konseyi İstihbarat Direktifi ilk olarak 1947 yılında yayınlanmış ve sonrasında 1952, 1958, 1964 ve 1972'de güncellenmiştir. 17 Şubat 1972 tarihli ve 1 sayılı Ulusal Güvenlik Konseyi İstihbarat Direktifi, DCI'nın sorumluluklarına ilişkin dört ana başlıkta düzenlemeler getirmektedir:

⁴²¹ Richelson, *The U.S. Intelligence...*, s. 449.

1. Tüm istihbarat faaliyetlerinin planlamak, gözden geçirmek, değerlendirmek ve tüm istihbarat mali kaynaklarının kurumların taleplerine göre tahsisini sağlayacak yasal düzenlemeleri takip etmek,
2. Başkan ve ulusal istihbarat müşterilerinin gereksinim duyduğu ulusal istihbaratı üretmek,
3. İstihbarat danışma kurullarına başkanlık etmek ve kurulca düzenlenecek toplantılara iştirak etmek
4. İstihbarat gerekliliklerini ve önceliklerini tesis etmek, bunları bütçe kısıtlamalarına uygun hale getirmek.⁴²²

1 sayılı Ulusal Güvenlik Konseyi İstihbarat Direktifi, DCI'ya aynı zamanda konsolide bütçe hazırlama, Merkezi İstihbarat Direktörü Direktifleri yayınlama ve kaynak ve yöntemleri koruma yetkisini vermektedir.⁴²³

Şubat 1972 tarih ve 2 sayılı Ulusal Güvenlik Konseyi İstihbarat Direktifi, DCI'ya, çeşitli hükümet kurumlarının açık istihbarat toplama ve raporlama imkânlarından istifade etme ve CIA'ya ise ortak ilgi gören bir servis olarak radyo yayınlarının izlemesini gerçekleştirme sorumluluğunu vermektedir. Dışişleri Bakanlığı'na ise siyasi, sosyolojik, ekonomik, bilimsel ve teknik bilgilerin, askeri kaynaklardan gelen bilimsel ve teknik istihbaratın ve ekonomik istihbaratın açık yöntemlerle toplanması görevini vermektedir.⁴²⁴

3 sayılı Ulusal Güvenlik Konseyi İstihbarat Direktifi'nin 1972 versiyonu Dışişleri Bakanlığı'na diğer ülkeler ile ilgili siyasi istihbarat ve "Özgür Dünya" ülkelerine ilişkin ekonomik istihbarat üretme sorumluluğunu vermektedir. Savunma Bakanlığı'na, askeri istihbarat ile askeri konular ile ilgili bilimsel ve teknik istihbarat toplama sorumluluğu, CIA'ya ise, ekonomik, bilimsel ve teknik istihbarat toplama sorumluluğunun yanı sıra gerek duyulan tüm diğer istihbarat ihtiyaçlarını karşılama

⁴²² NSCID No.1, "*Basic Duties and Responsibilities*," **Declassified Documents Reference Service (DDRS)**, 1976-167G.

⁴²³ NSCID No.1, "*Basic Duties and Responsibilities*," **Declassified Documents Reference Service (DDRS)**, 1976-167G.

⁴²⁴ NSCID No.1, "*Coordination of Overt Collection Activities*," **Declassified Documents Reference Service (DDRS)**, 1976-167G

sorumluluğu verilmiştir. Uygulamada bu hüküm, CIA'nın siyasi ve askeri istihbarat üretiminde, özellikle de stratejik istihbarat üretiminde önemli bir rol oynadığı anlamına gelmektedir. Buna ek olarak, atom enerjisi istihbaratının Ulusal Dış İstihbarat Kurulu üyesi bütün kurumların sorumluluğu olduğu 3 sayılı Ulusal Güvenlik İstihbarat Konseyi Direktifi ile karara bağlanmıştır.⁴²⁵

4 sayılı Ulusal Güvenlik Konseyi İstihbarat Direktifi'nin orijinal hali, Öncelikli Ulusal İstihbarat Hedefleri (PNIO) adı verilen istihbarat toplama çalışmalarının önceliklerine göre sınıflandırılmasına ilişkin bir sistem ihtiva etmektedir. Bugün PNIO sistemi kaldırılmıştır, dolayısıyla 4 sayılı NSCID'in şimdiki başlığı "Taraf Değiştiren Ajan Programı"dır ve taraf değiştirmelerin nedenlerini ve CIA'nın ve program dahilindeki diğer kuruluşların sorumluluklarının neler olduğunu içermektedir.⁴²⁶

"ABD'nin Yurt Dışındaki Espiyonaj ve Kontrespiyonaj Faaliyetleri" başlıklı 5 sayılı Ulusal Güvenlik Konseyi İstihbarat Direktifi, 1947, 1951, 1958 ve 1961'de yayınlanan versiyonların yerini almıştır. Direktif, DCI'ya; "Hassas operasyonların taşıdığı risklerin faaliyetin değerine kıyasla değerlendirilmesi dahil olmak üzere, bu tür bir yönlendirme ve koordinasyonu gerçekleştirme, ve hassas operasyonların geçerli yönde incelenmesini sağlamak için gerekli olan prosedürleri tesis etme" yetkisini vermektedir.⁴²⁷

"Sinyal İstihbaratı" başlıklı 6 sayılı Ulusal Güvenlik Konseyi İstihbarat Direktifi, NSA'nın tüzüğü olarak kabul edilmektedir. Şubat 1972 versiyonu 1987 itibarıyla hala yürürlükte olan direktifte SIGINT faaliyetlerinin yapısı tanımlanmakta ve NSA Direktörü'ne (DIRNSA) "Merkezi İstihbarat Direktörü ve Birleşik Devletler İstihbarat Kurulu tarafından belirlenen hedefler, gereklilikler ve öncelikler doğrultusunda" istihbarat üretme görevi verilmektedir. NSA Direktörü'ne aynı

⁴²⁵ NSCID No.2, "Coordination of Intelligence Production," February 17, 1972, DDRS 1976-253E.

⁴²⁶ U.S. Congress, House of Permanent Committee on Intelligence, **Annual Report**, Washington D.C., 1978, U.S. Government Printing Office Publishing, s. 70.

⁴²⁷ NSCID No.5, "U.S. Espionage and Counterintelligence Activities Abroad," February 17, 1972, DDRS 1976-253E.

zamanda “SIGINT operasyonlarında yer alan operasyon unsurlarına, gereken talimat ve görevlendirmeleri doğrudan verme” yetkisi verilmektedir. “*Bu paragrafta hüküm altına alınan yetki kapsamında Direktör tarafından verilen tüm talimatların uygulanması zorunludur ve yalnızca Savunma Bakanlığı nezdinde temyiz edilebilir.*”⁴²⁸

7 sayılı Ulusal Güvenlik Konseyi İstihbarat Direktifi ile Kritik İstihbarat Haberleşmeleri (CRITIC) sistemi kurulmaktadır. Bu sistem özel önem taşıyan istihbaratın en kısa sürede Başkan dahil üst düzey yetkililere aktarımına ilişkin prosedür ve kriterleri düzenlemektedir. Bu bilgiler yaklaşan bir darbeyi, bir dünya liderine düzenlenecek suikastı veya Eylül 1983’teki gibi bir sivil havayolu uçağın vurularak düşürülmesini haber verir nitelikte olabilmektedir. Elde edilen bilgiler HUMINT, SIGINT veya IMINT formatında olabilmektedir. NSA’nın amacı, olay gerçekleşmeden 10 dakika önce başkanın masasına CRITIC mesajını bırakmış olmaktır.⁴²⁹

8 sayılı Ulusal Güvenlik Konseyi İstihbarat Direktifi 25 Mayıs 1948’de yayınlanmıştır ve “Yabancı Bilim veya Teknoloji Kişilerine İlişkin Biyografik Veriler” başlığını taşımaktadır. Öngörülen faaliyet konusunun aksine 1961 yılı sonuna kadar “Fotoğraf Yorumlama” konusuna ilişkin hususlarda kullanılmıştır. Şubat 1972 tarih ve 8 sayılı NSCID, Ulusal Fotoğraf Yorumlama Merkezi (NPIC)’nin faaliyetlerini DCI’nın da teşvikiyle devam ettirmesini sağlamıştır.⁴³⁰

İstihbarat faaliyetlerine rehberlik edecek direktifler yayınlamanın yanı sıra, NSC aynı zaman da çeşitli komiteler aracılığıyla istihbarat, kontrespiyonaj ve örtülü faaliyetleri bizzat yönetmiştir. Bu komitelerden ilki 1948 yılında NSC 10/2 ile kurulmuştur ve 10/2 Paneli olarak bilinmektedir. Sonraki yıllarda panel yeniden organize edilip, üyelik koşulları ve işlevleri değiştirildiğinden, adı 10/5 Paneli

⁴²⁸ Department of Justice, **Report on Inquiry into CIA-Related Electronic Surveillance Activities**, Washington D.C., 1976, U.S. Government Printing Office Publishing, s. 77-78.

⁴²⁹ James Bamford, **A Puzzle Palace: A Report on America’s Most Secret Agency**, Boston, 1982, Houghton Mifflin Press., s. 104.

⁴³⁰ NSCID No.8, “*Photographic Interpretation*,” February 17, 1972, DDRS 1976-253E.

(NSC10/5, 23 Ekim 1951), Operasyon Koordinasyon Kurulu (NSC 5412, ve NSC 5412/1, 12-15 Mart 1954), 5412 Grubu veya Özel Grup (NSC 5412/2, 28 Aralık 1955) ve 3030 Komitesi (NSAM 303, 2 Haziran 1964) olarak değiştirilmiştir. 1959'da, Özel Grup hassas hava ve donanma taktik istihbarat görevlerinin onaylanmasından sorumlu kılınmıştır. Ardından uydu taktik istihbarat faaliyetlerinin onay mercii haline gelmiştir.⁴³¹

17 Şubat 1970'te "Örtülü Faaliyet Operasyonlarına İlişkin Yürütme, Denetim ve Koordinasyon Sorumluluğu" başlıklı 40 sayılı Ulusal Güvenlik Karar Müzekkeresi'nin imzalanmasıyla, Merkezi İstihbarat Direktörü, "bütün önemli ve/veya siyasi hassasiyet arz eden örtülü faaliyet operasyonları için 40 Komitesi'nden onay almakla yükümlü" kılınmıştır. Müzekkere aynı zamanda önceden onaylanmış olan örtülü faaliyet programlarının yıllık incelemeye tabi tutulmasını zorunlu hale getirmiştir. Buna ek olarak Nixon yönetimi, 40 Komitesi'nin görev kapsamında yer almayan istihbarat faaliyetlerinin denetiminden sorumlu olan Ulusal Güvenlik Konseyi İstihbarat Komitesi'ni oluşturmuştur. Nixon bu komiteyi kurarak, örtülü faaliyet ve taktik istihbarat operasyonları dışında, önemli istihbarat konularının da mevcut olabileceğini kabul etmiştir. Bu konular arasında İstihbarat Topluluğu'nun karar alıcıların ihtiyaçlarına daha yüksek düzeyde cevap verir hale getirilmesi, istihbarat önceliklerinin belirlenmesi ve kaynak tahsisi yer almaktadır.⁴³²

Bu basit iki komiteli sistem Ford ve Carter döneminde de devam etmiştir. Başkan Ford, 11905 sayılı Başkanlık Emri ile Dış İstihbarat Komitesini (CFI) ve Operasyon Danışma Grubu'nu (OAG) kurmuştur. CFI komitesine Ulusal Dış İstihbarat Programı için bütçe hazırlama ve kaynak tahsis süreçlerini denetleme yetkisi verilirken, örtülü operasyonların denetimi OAG'nin sorumluluğu haline gelmiştir. Carter döneminde Özel Koordinasyon Komitesi (SCC) ve Politika

⁴³¹ U.S. Congress, Senate Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities, **Final Report: Book 1, Foreign and Military Intelligence**, Washington D.C., 1976, U.S. Government Printing Office Publishing, s. 56.

⁴³² U.S. Congress, Senate Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities, **Final Report: Book 1, Foreign and Military Intelligence**, Washington D.C., 1976, U.S. Government Printing Office Publishing, s. 61.

İnceleme Komitesi (PRC) ayrı ayrı sorumluluklar üstlenmiştir. Örtülü faaliyetler ve kontrespiyonaj konuları SCC'nin yetki alanına verilmiştir. PRC-İstihbarat (PRC-I) konsolide ulusal istihbarat bütçesinin hazırlanması ve İstihbarat Topluluğu'nun tamamı için kaynak tahsisi konularından sorumlu olmuştur. PRC-Uzay ise uzay keşif istihbaratı konusunda görevlendirilmiştir.⁴³³

Ronald Reagan, Kıdemli Kurumlararası Grupları (SIG) oluşturmuştur ve bunlar arasında Kıdemli Kurumlararası Grup- İstihbarat (SIG-I) yer almaktadır. SIG-I'ya istihbarat politikası ve istihbarat konularında NSC'ye tavsiyede bulunma ve destek olma sorumluluğu verilmiştir. Gruba DCI başkanlık etmiştir. Grubun üyeleri arasında; Ulusal Güvenlik İlişkilerinden Sorumlu Başkan Yardımcısı, Dışişleri Bakanı Yardımcısı, Savunma Bakanı Yardımcısı ve Müşterek Kurmay Başkanları (JCS) Başkanı yer almaktadır. Grubun yasal üyelerine ek olarak, görüşülen faaliyetlerle doğrudan ilgisi olan kurumların başkanlarının katılımı da mümkün kılınmıştır. Bir örnek vermek gerekirse SIG-I, kontrespiyonaj faaliyetlerini görüşmek üzere toplandığında, FBI Direktörü ve Ulusal Güvenlik Ajansı Direktörü de konularını ilgilendiren hususlarda toplantılara iştirak etmiştir. Grup, hassas istihbarat toplama faaliyetlerini görüşmek üzere toplandığında, SIG-I üyeliği yine görüşülen faaliyetlerle doğrudan ilgisi olan İstihbarat Topluluğu kurumların başkanlarının katılımı ile genişletilmiştir.⁴³⁴

George H. W. Bush yönetimi döneminde NSC bünyesinde istihbarat gibi önemli konuları ele almak üzere bir dizi Politika Koordinasyon Komitesi (PCC) kurulmuştur. Yeni oluşturulan komitelerden biri olan PCC-İstihbarat komitesine DCI başkanlık etmiştir. Buna ek olarak, İstihbarat Programlarından Sorumlu NSC Kıdemli Direktörü'nün başkanlık ettiği PCC-Özel Faaliyetler komitesi "özel

⁴³³ U.S. Congress, Senate Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities, **Final Report: Book 1, Foreign and Military Intelligence**, Washington D.C., 1976, U.S. Government Printing Office Publishing, s. 61.

⁴³⁴ Richelson, **The U.S. Intelligence...**, s. 452.

faaliyetlerin geliştirilmesini ve yürütülmesini koordine etmek” amacıyla kurulmuştur.⁴³⁵

Başkan Clinton, 2 sayılı Başkanlık Karar Direktifi (PDD-2) aracılığıyla, “ulusal güvenlik üzerinde etkisi olan politika konularının görüşülmesine yönelik kıdemli, kurumlar arası forum” olarak NSC Direktörler Komitesi’ni kurmuştur. Yine bu direktifle, ulusal güvenlik üzerinde etkisi olan politika konularının görüşülmesine yönelik kıdemli, yani müsteşarlar düzeyinde bir kurumlar arası forum olarak hizmet verecek olan NSC Yardımcılar Komitesi’ni kurmuştur (NSC/DC). DCI bunlardan ilkinde, DCI Yardımcısı ise ikincisinde görev almıştır. PDD-2’de, NSC/DC “örtülü faaliyetler dahil olmak üzere hassas istihbarat faaliyetlerini görüşmek üzere toplandığında, katılımcılar arasında Başsavcının uygun kıdemli temsilcisinin yer alması gerektiği” belirtilmektedir. Direktif aynı zamanda NSC/DC’ye Kurumlar Arası Çalışma Grupları (IWG) sistemi oluşturma yetkisi vermekte ve IWG-İstihbarat grubuna NSC temsilcisinin başkanlık etmesi gerektiğini belirtmektedir.⁴³⁶

Ardından Brown komisyonunun tavsiyesi üzerine Kongre’de ilgili yasanın kabul edilmesiyle Dış İstihbarat Komitesi (CFI) adında bir NSC komitesi kurulmuştur. Komitenin amacı istihbarat faaliyetlerini yönetmek, izlemek ve denetlemektir. Bir NSC sözcüsüne göre bu tür bir komitenin kurulmasına yönelik planlar daha önce yapılmıştır. Komiteye Ulusal Güvenlik Konularından Sorumlu Başkan Yardımcısı başkanlık etmektedir. Komitenin üyeleri arasında DNI, Dışişleri ve Savunma Bakanları ile “Başkan’ın görevlendireceği diğer üyeler” yer almaktadır.⁴³⁷

CFI’nın sorumluluklarından bazıları şu şekildedir:

⁴³⁵ George H. W. Bush, **National Security Directive-1, Organization of the National Security System**, January 30, 1989.

⁴³⁶ William J. Clinton, **Presidential Decision Directive-2: Organization of the National Security Council**, January 20, 1993.

⁴³⁷ U.S. Congress, Public Law 104-293, **Intelligence Authorization Act For Fiscal Year 1997**, October 11, 1996, 110 Stat. 3424-75.

- Birleşik Devletler'in başkan tarafından belirlenen ulusal güvenlik menfaatlerine yönelik istihbarat gereksinimini belirlemek,
- Bu menfaat ve gereksinimleri ele alan program, proje ve faaliyetler arasında öncelikleri belirlemek (finansman öncelikleri dahil)
- Birleşik Devletler'in istihbarat faaliyetlerinin yürütülmesiyle ilgili politikaları oluşturmak, bu kapsamda İstihbarat Topluluğu unsurlarının görev ve misyonları ile istihbarat toplama faaliyetlerinin uygun hedeflerini belirlemek.⁴³⁸

George W. Bush'un 13 Şubat 2001'de yayınlanan "Ulusal Güvenlik Konseyi Sisteminin Organizasyonu" başlıklı ilk Ulusal Güvenlik Başkanlık Direktifi, "NSC Direktörler Komitesi'nin, ulusal güvenlik üzerinde etkisi olan politika konularının görüşülmesine yönelik kurumlar arası bir forum olarak varlığını sürdürmesini sağlamıştır. Konseyin düzenli üyeleri Dışişleri Bakanı, Savunma Bakanı, Hazine Bakanı, Beyaz Saray Kurmay Başkanı ve konseye başkanlık eden Ulusal Güvenlik Konularından Sorumlu Başkan Yardımcısı'dır. DNI, kendi sorumluluk ve uzmanlık alanıyla ilgili konular görüşüldüğünde konseye katılmaktadır.⁴³⁹

Direktörler Komitesi'ne bağlı olan NSC Yardımcılar Komitesi "ulusal güvenlik üzerinde etkisi olan politika konularının görüşülmesine yönelik kıdemli, Bakanlar kurulunun altındaki kurumlar arası bir forum" olarak görev yapmaktadır. Bu direktifle, İstihbarat ve kontrespiyonaj konuları ve tahminen örtülü faaliyetlerle ilgili olarak bir İstihbarat ve Kontrespiyonaj Politika Koordinasyon Komitesi oluşturmuştur. Bu komiteye de Ulusal Güvenlik Konularından Sorumlu Başkan Yardımcısı başkanlık etmektedir.⁴⁴⁰

⁴³⁸ U.S. Congress, Public Law 104-293, **Intelligence Authorization Act For Fiscal Year 1997**, October 11, 1996, 110 Stat. 3424-75.

⁴³⁹ George W. Bush, **National Security Presidential Directive-1 (NSPD-1): Organization of the National Security Council System**, February 13, 2001.

⁴⁴⁰ Bush, **National Security Presidential Directive-1 (NSPD-1): Organization of the National Security Council System**, February 13, 2001.

Görüldüğü gibi ABD İstihbarat Topluluğu, tek bir istihbarat servisi değil, birçok farklı personel kaynağından beslenen, kendi içerisinde tutarlı olmayan birtakım yönetim fonksiyonlarının tatbik edildiği bir yapıdır. Öncelikle akla şu soru gelmektedir: ABD İstihbarat Topluluğu sivil özelliklerin ön plana çıktığı bir yapı mıdır? Bu noktada şunu hemen ifade etmek gerekir ki, ABD İstihbarat Topluluğu'nu gerek yönetim organları ve gerekse personel yapısı itibarıyla sivil veya askeri olarak adlandırmak incelenen konunun önceliği yada gereklerinden biri değildir. Çünkü incelenen konu ve ortaya atılan hipotez uyarınca, ABD İstihbarat Topluluğu'nun sivil veya askeri olması bir anlam ifade etmemektedir. ABD İstihbarat Topluluğu hem sivil hem de askeri özellikler sergilemektedir. 11 Eylül Saldırıları'nın sonuçlarından biri olarak kabul gören 2004 tarihli İstihbarat Reformu ve Terörizmi Önleme Yasası sonrası süreçte Pentagon'un istihbarat yapısı üzerinde etkinliği artmıştır. 3. Bölüm'de de ayrıntılı bir biçimde görülmüştür ki, karar alıcı ABD Başkanları veya Kongre, 17 kurumdan oluşan bu istihbarat yapısını, dış politika karar alma sürecine kurumsal anlamda etken bir şekilde dahil olan, öte yandan hesap verilebilirlik ilkesi uyarınca alınan bu kararların gerekçelendirilmesinde edilgen bir şekilde sürece yeniden dahil olan kurumlar olarak dizayn etmişlerdir.

ABD İstihbarat kurumlarının yapısı, icraatları ve kurumsal anlamda geçirdikleri değişim ve reform süreçleri, tamamen karar alıcının tercihleriyle belirlenmektedir. Bu kapsamda düşünüldüğünde ABD Başkanı ve Kongre, bu çok karmaşık gibi gözükken istihbarat yapısı üzerinde, konjonktürel farklılıklar olsa da tam anlamıyla söz sahibi gibi gözükse de Pentagon belirleyici olmaktadır. Dış politika karar alma sürecinde ise, diğer tüm ABD bürokrasisi gibi IC üyeleri de ulusal çıkarlar adına hareket eden herhangi bir ABD kurumudur. Pentagon'un istihbarat yapısındaki etkinliğinin artması göstermiştir ki, ABD'ye özgü bu istihbarat yapısında ne sivil ne de askeri hiçbir gücün etkili olmaması gerekir. II. Körfez Savaşı sonrası Irak'ta yaşanan kaos, Pentagon'un bu etkinliğinin olumsuz sonuçlarından biridir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

11 EYLÜL 2001 SONRASI ABD İSTİBARAT TOPLULUĞUNUN DIŞ POLİTİKA KARAR ALMA SÜRECİNE ETKİLERİNİN ANALİZİ

1. İstihbarat ve Politika

İnsanlık tarihi boyunca sivil veya askeri karar alıcılar, devlet veya ordu yönetiminde belirsizlikleri azaltacak ve karar almada önemli avantajlar sağlayacak bilgilerden faydalanmak suretiyle, ülkenin ya da organizasyonun yaşayacağı tehlikeler konusunda önceden uyarılmaya ve hazırlıklı olmaya önem vermişlerdir. İlkçağlardan günümüze kadarki tarihsel süreçte, dünya üzerindeki herhangi bir coğrafyada bölgesel veya uluslararası bir güç ile karşılaşıldığında mutlaka karar alma süreçlerinde iyi bir istihbarat teşkilatının katkı sunduğu çok rahatlıkla tespit edilebilecektir.⁴⁴¹ Sun-Tzu, istihbarattan yoksun bir devlet sistemini şu şekilde tanımlamaktadır: *“Sonucu bir günde belli olacak bir zaferi kazanmak için, düşman orduları ile yıllarca karşı karşıya gelebilirsiniz. Durum böyle iken sadece birkaç gram gümüşü ücret olarak harcamayı çok gördüğü için düşmanın durumundan habersiz kalmak akıl dışı bir şeydir. Bu bilgiyi elde etmenin tek yolu istihbarat örgütü kuracak casusları kullanmaktır. Savaş için istihbarat teşkilatı kurmayan bir kişi, insanların lideri değildir. Casusları olmayan bir ordu, gözü kulağı olmayan bir adam gibidir.”*⁴⁴²

Karar alma süreçlerinin en büyük aktörleri ise şüphesiz politikacılarıdır. Politikacılar-karar alıcıları, his ve kanaatleri ile karar alma yerine, kanıt ve analize dayanan bir düşünce ve çalışma tarzına, ancak müzakere ve karar alma süreçlerinde kullanılabilecek düzeyde önemli olan istihbari bilgi yöneltebilir. Ulusal düzeyde bir

⁴⁴¹ Aziz YAKIN, “İstihbarat, Casusluk ve Casuslukla Mücadele”, **Dışişleri Gündemi**, Dışişleri Bakanlığı Akademisi Yayınları, Sayı:3, Ankara, 1969, s. 21.

⁴⁴² Tzu, **a.g.e.**, s. 113-121.

politikanın oluşturulmasında, istihbarat ile siyasi yapının ilişkisi, daha geniş bir çerçeveden bakmak gerekirse bilgi-karar alma davranışı arasındaki ilişkinin oldukça dinamik bir yapıda cereyan etmesi gerekmektedir, yani karar alıcı istihbaratı maksimum düzeyde kullandığı sürece başarılı bir dış politika veya strateji geliştirebilir. Öte yandan, ideal bir dış politikadan anlaşılması gereken, karar alıcının ulusal çıkarları etkileyeceğine kanaat getirdiği herhangi bir anlaşmazlık veya uluslararası sorun durumunda, krizi tırmandırmadan masa başında ve ulusal çıkarlarla ters düşmeyecek şekilde çözüm yönetimi olmalıdır. Carl Von Clausewitz'in de belirttiği gibi, *“Savaş, sadece bir politik eylem olmayıp, gerçekten politik bir araç, politik ilişkinin bir devamı, politikanın başka araçlarla uygulanmasıdır.”*⁴⁴³ Bu savaş sadece askeri güç veya diplomasi ile kazanılamaz. Denenmemiş hiçbir taktik yoktur ve uluslararası sistem içerisinde yer alsın veya almasın tüm devletler etik kurallar içerisinde davrandıklarını söyleseler de, hepsi Machiavelli'nin Prens isimli eserindeki gibi davranmaktadır.⁴⁴⁴ Machiavelli'ye göre, *“En büyük ahlak, ulusun ve ulus gücünün korunmasıdır; sonuçta kurtarılacak olan devletse, belden aşağı her türlü vuruş mübahtır.”*⁴⁴⁵

Bazen hükümetler, savaşla sonuçlanmasa da uluslararası sistemi derinden etkileyebilecek politikalar geliştirirler. Üstelik bu politikalar propaganda mekanizmaları vasıtasıyla ulusa en isabetli politikalar olarak lanse edilmektedir.⁴⁴⁶ Devletlerin ikna yoluyla başarılı olamazlarsa ve güçleri yetiyorsa açıkça savaş ilan etmek yerine örtülü veya gizli metotlarla karşı tarafı istediği şartları kabul etmeye zorladıkları sık sık görülmektedir. Dahası bu tür örtülü yöntemler gelecekte kullanılmak üzere önceden uygulanan güvenlik ortamını şekillendirme gayretleri içerisinde uygulanarak hedef ülkelere gerektiğinde şiddetin ve karışıklıkların manipülasyon yöntemi ile arttırılması şeklinde tatbik edilir. Örneğin, ABD'nin yeterli kanıt olmadan ve BM kararı bulunmadan, sadece CIA tarafından üretilen

⁴⁴³ Carl Von Clausewitz, **Savaş Üzerine**, Çeviren: H. Fahri Çeliker, İstanbul, 1999, Özne Yayınları, s. 35.

⁴⁴⁴ Pragmatist dış politika ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz: Niccolo Machiavelli, **Prens**, Çeviren: Nazım Güvenç, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 2008.

⁴⁴⁵ Machiavelli, **a.g.e.**, s. 14.

⁴⁴⁶ Onur Öymen, **Silahsız Savaş: Bir Mücadele Sanatı Olarak Diplomasi**, İstanbul, 2003, Remzi Kitabevi Yayınları, s. 70.

istihbarat bilgilerine dayanarak 2003 yılında Irak'a ve dolayısıyla BAAS Partisi rejimine müdahale etmesi ABD siyasi karar alma süreci, dolayısıyla ABD dış politikasında ulusal çıkarların etik değerlerin önünde tutulmasına gösterilebilecek en somut örnektir. Dönemin DPBAC (Defense Policy Board Advisory Committee: Savunma Politikaları Kurulu Tavsiye Komitesi) Başkanı Richard Perle'nin Irak müdahalesini haklı gerekçelere dayandırmak için istihbaratı kullanması dikkat çekicidir. Bir röportajında ifade ettiği şu sözler, savaşla sonuçlanacak olan bir dış politika geliştirmenin gerekçelendirilmesinde ne kadar önemli olduğunu ispatlar cinstendir: *“Mevcut istihbarat bilgilerini gereği gibi değerlendirmeyip, Saddam Hüseyin'in kitle imha silahlarına sahip olmama riskini almak ve bu sonuçla onu yerinde bırakmak felakete yol açacak sonuçlar doğuracaktır. İstihbaratın muğlak olduğu zamanlarda, ihtiyatlı liderler, riski en aza indirmek için kaçınılmaz olarak akla en çok yatan, en kötü sonuçlara sahip varsayım üzerinden karar alırlar. Zaten yapılması gereken de budur.”*⁴⁴⁷ Dolayısıyla Irak'ın işgali, özelliği gereği hiçbir zaman ispatlanamayacak ya da daha doğru bir ifade ile teyit edilemeyecek istihbari mahiyetteki bilgilere dayandırılmıştır. Burada amaç, geriye dönük bir araştırma/soruşturma yapıldığında, topu istihbarat kurumlarına atmak suretiyle istihbari bir bilginin devlet sırrı özelliğinden yararlanılarak gerçeğin ortaya çıkmasını engellemektir. Etik olarak ele alındığında ise, ulusal çıkarlar gerekçe gösterilerek alınan bu işgal kararını haklı gerekçelere dayandırmak mümkündür. Dolayısıyla, konunun hangi açıdan ele alındığı daha da önem kazanmaktadır.⁴⁴⁸

Uluslararası sistemde faaliyet gösteren dış politika aktörlerinin, ulusal güvenliği sağlamak ve ülkenin dış politikasını yönetmek konusunda istihbarata ihtiyaç duydukları bugün genel kabul gören bir görüştür. İstihbarata duyulan bu ihtiyaç, tıpkı istihbarat çarkında olduğu gibi süreklilik arz etmektedir. Karar alıcı, özellikle dış politika konusunda almış olduğu kararlarda, bir parçası olduğu yönetim biçiminin, kendine has liderlik yeteneğinin, örgütsel deneyiminin, bir müşteri olarak kendisine servis edilen istihbari mahiyetteki bilginin ve nihayet başta bilgi birikimi olmak üzere kişisel özelliklerinin etkisi altında tercihlerini gerçekleştirmektedir.

⁴⁴⁷ Frum ve Perle, **a.g.e.**, s. 32-33.

⁴⁴⁸ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 194-195.

Bununla birlikte, karar alma sürecinin unsurlarını oluşturan kadro ve organizasyon yapısı; gerek bilgi edinme ve analize yönelik doğru algılamaların oluşturulması gerekse bilgi-eylem ilişkisi çerçevesinde tatbik edilebilir politikaların üretilmesi işlevini görmektedir.⁴⁴⁹

Özellikle ABD gibi kendine has bir demokrasi anlayışı ile yönetilen ve uluslararası politikaya yön veren ülkelerde iktidar ile bilginin iç içe geçmiş olması, ülkenin gücünü kat be kat arttırmaktadır. ABD sisteminde, devletin eğitim ve bilgiye ihtiyacı olduğunu savunan, istihbari mahiyetteki bilginin işlevini ön plana çıkarmış ve bu alanda öğretimi teşvik için devletin ulusal güvenlik kuruluşlarıyla ortak çalışmalar yürüten önemli akademik topluluklar da bulunmaktadır. Bu çalışmalara yasal bir dayanak oluşturmak maksadıyla 1992 yılında çıkarılan “Ulusal Güvenlik Eğitimi Yasası (NSEA)” ile üniversitelere yeni burslar için fon ayrılması ve ulusal güvenlik görevleri olan bakanlıklar ile kamu kurum ve kuruluşlarında akademik çalışmalar yapmanın önü açılmıştır. Sonuçta bilgi ve iktidar ya da bir başka tabirle devlet ve üniversite arasındaki etkileşim, sosyal, ekonomik ve politik hayatta oldukça belirginleşebilmektedir.⁴⁵⁰

Konuya ilişkin bir diğer önemli tespit ise, II. Dünya Savaşı’ndan sonra ABD dış politika konseptini kökten değiştiren ve akademik yönü de bulunan iki tip dış politika akımının ortaya çıkmasıdır. Bunlardan birincisi “Akıllı Adamlar” olarak da bilinen; aralarında Dean Acheson, George F. Kennan, Averell Harriman ve John Mccoy’un da bulunduğu akil adamlar topluluğu, ikinci grup ise 1960’larda Vietnam Savaşını yürüten, aralarında John F. Kennedy ve Robert McNamara’nın bulunduğu “En İyi ve En Parlak Grubu” olarak bilinen gruptur. Bu isimlerin büyük bir bölümü, dış politikada karar alıcı aktör konumuna gelmeden önce Cambridge, Harvard ve Massachusetts gibi üniversitelerde akademik çalışma yürütmüşlerdir. Dolayısıyla bu

⁴⁴⁹ Yılmaz, a.g.e., s. 195-196.

⁴⁵⁰ Bruce Cumings, “Sınır Kayması: Soğuk Savaş ve Sonrasında Bölge Araştırmaları ve Uluslararası Araştırmalar”, **Üniversiteler ve Amerikan İmparatorluğu**, Çeviren: Mehmet Ceylan, İstanbul, 2000, Kızılelma Yayıncılık, s. 178-179.

prestijli üniversiteler akil adamlar da denilen bu iki grubun arka bahçesi olarak ABD Dış Politika karar alma sürecini etkileyen unsurlar arasında kalmışlardır.⁴⁵¹

Günümüz ABD dış politikası karar alma süreçlerinde ise karar alıcı, orta ve uzun vadede ortaya çıkabilecek gelişmeleri, sorunları tahmin ederek çeşitli olasılıklara göre çözüm önerileri hazırlar. İkinci bir önemli husus ise hedef ülke veya uluslararası organizasyonu ikna etme ve gerektiğinde uzlaşmaya zorlama gücünü sürekli olarak elinde bulundurma zorunluluğudur. Uluslararası politikanın uygulanmasında ideal yöntem müzakere süreçlerindeki üstünlüktür. Karar alıcı pozisyondaki ülke temsilcileri bir araya gelerek mevcut uluslararası sorunları tartışır, ülkelerin çıkarlarının örtüştüğü noktaları saptayıp anlaşmaya varmaya çalışırlar, ancak müzakerelerde ikna gücünü, oluşturulan politik savlardan ziyade iyi bir istihbarat yapısından kaynaklanan bilgi marifetiyle geliştirilmiş dış politika belirleyici rol oynamaktadır.⁴⁵²

Dış politikada karar alma süreci, karar alıcının, sübjektif ve dinamik bir bakış açısıyla öncelikle mevcut bilgilerin analizinden yaptığı çıkarsamalar paralelinde dış politika gündemleşen herhangi bir konuyu kesin bir şekilde ulusal çıkarlar ile ilişkilendirmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu bir varsayımdır; bir örnek ile açıklamak gerekirse; Soğuk Savaş sonrası hakim güçlerin denetim ve yönlendirme ağını aşacak projeksiyonlara sahip olmayan devletler, tanımlanan tehditleri ve güvenlik tezlerini sorgulamaksızın kabul etme eğilimi göstermişlerdir.⁴⁵³ Karar alma sürecinin her aşamasında olduğu gibi özellikle algı aşamasında karar alıcı, toplanan bilgi ve özellikle istihbaratı, bilgilerin manipüle edilmiş olma olasılığını dikkate alarak iyice ayıklamalı ve yanlış algılamaların önüne geçmelidir. Çünkü tıpkı Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi bugün de hem ulusal hem de uluslararası düzeyde yeni düzene uygun tehdit tanımlama ve algılamaları, görünen amacın dışında yönlendiricilik ve önemli ölçüde manipüle edilmiş bilgiler içermektedir. ABD dış

⁴⁵¹James Mann, **Şahinlerin Yükselişi: Bush'un Savaş Kabinesi'nin Gerçek Hikâyesi**, Çeviren: Hasan Köni, İstanbul, 2004, İlk Yayınları, s. 15-16.

⁴⁵² Öymen, **a.g.e.**, s. 25.

⁴⁵³ Yavuz Gökalg Yıldız, **Stratejik Vizyon Arayışları ve Türkiye**, İstanbul, 2001, DER Yayınları, s. 3-4.

politikasında gizliliğin önemli bir yere sahip olması, karar alıcıların çeşitli gizli haber alma yöntemleri ile bilgi sağlama, eldeki bilgilerin doğruluk derecelerini belirleme imkânlarından yararlanma eğilimlerini ve bu kapsamda her geçen gün genişleyen bir istihbarat yapılanması ve istihbarat teknolojisi ile yarış ihtiyacını arttırmaktadır. Gerçekten de CIA, ABD yönetim sisteminde karar alıcılara hizmet veren; haber, bilgi ve istihbarat toplayan ve bir araya getirilen tüm bu verinin karar alma süreçlerinde kullanıldığı yapının en önemli parçalarından biri haline gelmiştir.⁴⁵⁴

Yukarıdan da anlaşılacağı üzere, dış politika karar alma süreçleri bir zorunluluk olarak istihbarat kurumları yakın ilişki içerisinde. Örneğin ABD’de IC üyeleri, dış politikada karar alma süreçlerine etken bir şekilde dahil olup, alınan kararların seyrini değiştirebilmekte, bununla birlikte bu kararların gerekçelendirilmesinde edilgen özellikler sergilemektedir. Öte yandan, Suriye gibi totaliter rejimlerde de istihbarat kurumları dış politika karar alma süreçlerinde yoğun bir şekilde yer almaktadır. İster demokratik isterse totaliter bir rejimle yönetilsin herhangi bir devlet, ulusal çıkarlarının bulunduğu bölgelerde ortaya çıkan yeni eğilimler, tehditler ve hareketlilikleri zamanında tespit edemez, bu tehditlere yönelik politikaları oluşturacak ve bu politikaları sürdürecektir haber ve bilgi alma imkanını tesis edemezse, kendi coğrafyasında güvenliğini ve egemenliğini tesis edemez. Dolayısıyla istihbarat, tüm devletler için yaşamsal bir öneme sahiptir.⁴⁵⁵

2. 11 Eylül Sonrası ABD Dış Politikası: ABD Hegemonyasının Yeniden Tesisinde Edilgen İstihbaratın* Rolü

II. Dünya Savaşı sonrası kendiliğinden oluşan NATO çerçevesinde komünizmle savaş, Varşova Paktı bünyesinde ise kapitalizmle mücadele stratejileri, yaklaşık 46 yıl süren ve ortak düşmana karşı birleşilen bir dönemin dünya tarihinde yerini aldığı ve daha önce hiç yaşanmamış bir silahlanma yarışına sahne olan Soğuk

⁴⁵⁴ Roger Jr. Hilsman, “*Intelligence and Policy Making in Foreign Affairs*”, **International Politics**, New York, 1961, Vol.2, Cambridge Publishing, s. 209-215.

⁴⁵⁵ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 204.

* Edilgen İstihbarat: Dış politika karar alma süreci aktörlerinin etkisine açık bir istihbarat kurumunun, karar alma sürecine destek olmak amacıyla (Müşterinin bilgisi dahilinde ve doğrudan/spesifik bir konuya ilişkin) taraflı/manipüle edici bir şekilde müşterilere istihbarat servisi yapması.

Savaş dönemini yaratmıştır. Soğuk Savaş sonrası müşterek düşman tehlikesinin ya da tehdidinin ortadan kalktığı anda birlikteliklerin de önemini yitirdikleri hatta dağılabildikleri görülmüştür.

Günümüzde ise klasik ortak düşmandan ziyade bölgesel çatışma halleri, çıkar algılamalarındaki farklılık ve asimetrik tehditler bulunmaktadır. Bu tehdit unsurları, kendisini en net bir şekilde 11 Eylül 2001 tarihinde kapitalizmin sembolü olarak gösterilen Dünya Ticaret Merkezi (WTC) ile askeri egemenliğin sembolü olan Pentagon'a düzenlenen terörist saldırılar vasıtasıyla göstermiştir.

ABD akademik çevrelerinde “9/11 Sonrası” olarak tabir edilen bu yeni dönem aslında ABD dış politikası için Yeni Soğuk Savaş'ın başlangıcına benzer bir milada denk gelmektedir. Zira ABD ile özdeşleşen iki önemli güç sembolü olan Dünya Ticaret Merkezi (WTC) ve Pentagon'a istenirse saldırılabileceğinin tüm dünyaya kanıtlanması, o güne kadar ABD'nin zora dayalı dış politikasına, yani “ABD Hegemonyası” ile “Hegemonik İstikrar” tezlerine açıkça bir meydan okuma anlamına gelmekteydi. Ulaşılan bu yeni safhanın iyi anlaşılabilmesi için, öncelikle bu döneme kadarki önemli uluslararası gelişmelerin ve oluşan “yenidünya düzeninin” iyi algılanması ve Amerikan politikalarının bu yeni şekillenmelerden nasıl etkilendiğinin ve yeni politikaların neresinde tanımlandıklarının bilinmesi gereklidir. Bu bölümde de detaylı bir şekilde inceleneceği üzere ABD dış politikası, 11 Eylül olaylarına ve bunu takip eden sürece gelene kadar üç temel dönemden geçmiştir. Bunlardan ilki, Avrupa'nın müdahalelerine karşı Amerikan kıtasının korunduğu ve Avrupa'dan izole yaşamının öne çıktığı bir politika anlayışıdır ki, bu döneme damgasını “izolasyonist” tutumlar vurmuştur. Esasında izolasyonizm, ABD'nin bugün kendisini dünyanın lideri ya da jandarması gibi gördüğü bir dönemde, oldukça geçmişte kalmış bir uluslararası ilişkiler anlayışıdır, ancak ABD'nin kuruluşunda yer alan özgürlükçü değerlere ve ilkelere en uygun bir sistemi ifade etmektedir. Nitekim ABD izolasyonist politikalardan uzaklaşmaya başladığı ölçüde “yayılmacı” bir şekle bürünerek, özgürlükçü değerlerinden de uzaklaşmaya başlamıştır. Zira ABD, izolasyonist dönem boyunca bir taraftan kendisini Avrupa'nın siyasi oyunlarından uzak tutarak bağımsızlığını güvence altına alıp geliştirirken,

diğer taraftan Avrupa'ya karşı ciddi bir rekabet uygulayarak büyümüş ve güçlenmiştir. Monroe Doktrini olarak da bilinen ve uzun yıllar ABD dış politikasını şekillendiren bu yayılmacı anlayış uyarınca izolasyonizmden uzaklaşmıştır. Yeniden izolasyonizme döndüğü ikinci dönemi olan “bölgesel” dönemde ise, yukarıda anıldığı gibi kendisine karşıt bir güç ya da tehdit algılaması geliştirmeye başlamıştır. Bu çerçevede sonradan kendi içişlerine dönecek şekilde I. Dünya Savaşı'na ve savaş sonrası sürece müdahil olmuştur. Ancak, ABD'nin izolasyonizmden tam manasıyla uzaklaşarak, Amerikan dış politikasında üçüncü dönem olarak ifade edilen “küresel” döneme girişi ile birlikte Avrupa, ABD için tehlikeli olma özelliğini kaybetmiştir. Bu aşamadan itibaren ise kendine yeni bir düşman arayışına girmiş ve II. Dünya Savaşı'nda Almanya'ya karşı savaş ilan ederek Alman işgalinden kurtulmasına yardım ettiği SSCB ile sosyalizmi kendisine düşman seçmek suretiyle toplumunu bu düşmana karşı sürekli olarak hareketli ve zinde bir bütünlük içerisinde tutmayı başarmıştır. Bu düşmanın, tehdit unsuru olma özelliğini kaybettiği anda da yerine yeni bir düşman arayışı başlamıştır. Bu süreç sonrasında, özellikle Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte çeşitli projeler (Örn: Büyük Ortadoğu Projesi) ve dinler çatışması-medeniyetler çatışması gibi farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu süreci anlamak için öncelikle 11 Eylül ve sonrası süreçteki ABD yönetimini yani karar alma mekanizmalarının önceki dönem ile karşılaştırmalar yapmak suretiyle iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Zira 11 Eylül ile birlikte ABD dış politikasının “küresel” döneminde yeni bir boyuta geçilmiş ve mevcut tehditlerden ziyade, devlet dışı terör örgütleri öncelik kazanmıştır.⁴⁵⁶

2.1. 11 Eylül Sonrası ABD Dış Politikası

Gerek 11 Eylül döneminde ve gerekse 11 Eylül sonrası dönemdeki politikaların şekillenmesinde o dönem ABD'yi yöneten Cumhuriyetçi Parti, yani 43. ABD Başkanı George W. Bush yönetiminin ayrıca analiz edilmesi gerekmektedir. ABD'deki yeni muhafazakarların temsilcisi olan, pragmatik kişiliğiyle tanınan ve karar alma mekanizmalarındaki bürokratları ılımlı Cumhuriyetçiler'den oluşturan

⁴⁵⁶ Jerel Rosati, **The Politics of U.S. Foreign Policy**, Washington D.C., 1993, Holt Rinehart & Winston Inc., s. 10-13.

babası 41. Başkan George H. W. Bush gibi, George W. Bush da ılımlı politikalar geliştirme vaatleriyle 2000 yılında iktidara gelmiştir. Ne var ki, ılımlılık öngören Bush'un ve ekibinin dış politika görüşleri, Clinton'ın sosyal sorumluluk öncelikli dış politika anlayışının zıddına, insan hakları, çevre kirlenmesi ve gelişmekte olan dünyanın borç sorunu gibi sosyal ağırlıklı küresel sorunlara mesafeli gelişmiştir. Bill Clinton döneminde azaltılan askeri harcamaların artırılması ve müttefik devletler ile eşgüdüm halinde füze savunma sistemleri kurulması gibi savunma öncelikli ve çok taraflı işbirliğine şüpheyli bakan bir seyir izlemiştir.⁴⁵⁷

George W. Bush, görece daha az aktif bir dış politika vaat ederken, Cumhuriyetçi Parti bünyesindeki muhafazakâr kanat, askeri güce dayalı Amerikan hâkimiyeti düşüncesini savunmuştur ve dolayısıyla bu gündemlerini bir an önce hayata geçirmek üzere giderek daha da baskın hâle gelmişlerdir. Bush'un muhafazakâr gündemini dış politikada keskinleştiren ve yeni muhafazakâr gündeme yaklaştıran ise 11 Eylül terör saldırıları olmuştur. Nitekim saldırılar sonrası alçakgönüllü dış politika ve merhametli muhafazakârlık gibi kavramlar tamamen geri plana atılarak yeni muhafazakâr çizgide bir dış politika anlayışı ve pratiği ortaya çıkmıştır.⁴⁵⁸

George W. Bush'un aksine selefi Bill Clinton'ın dış politika gündemi ise Soğuk Savaş sonrası döneme uygun düşen tutarlı ve açık bir strateji uygulama vaatleri taşımaktaydı. Dış politika ile iç politika arasında yakın bağ kuran bu yaklaşım, ABD'nin içerde ekonomik ve sosyal bakımdan güçlü olması halinde siyasi ve diplomatik alanlarda küresel liderlik rolü oynayabileceğini öngörmekteydi.⁴⁵⁹

Genel anlamda Bill Clinton'ın izlediği dış politikaya bakıldığında süreç içerisinde değişime uğradığını söylemek mümkündür. Göreve geldiğinin ilk yıllarında politik çıkarılardan ziyade, daha çok ekonomik boyuta odaklanan dış

⁴⁵⁷ Eric Alterman, "*Bush or Gore: Does It Matter? The Power of the Presidency*," , **The Nation**, Vol. 271, No. 11, Washington D.C., 2000, s. 17.

⁴⁵⁸ Alterman, **a.g.e.**, s. 12.

⁴⁵⁹ James J. McCormick, **American Foreign Policy and Process**, Belmont, 2005, Thomson Wardworth Press., s. 178.

politika ve karar alma süreci, 1993 yılı son aylarından itibaren, dış politikada jeopolitikten jeoekonomiye geçişi temsil eden bir retorik tatbik etmiştir. Soğuk Savaş sırasındaki çevreleme stratejisinin yerini alacak olan bu genişleme stratejisi (strategy of engagement and enlargement) ya da Bacevich'in nitelemesiyle açıklık stratejisi (strategy of openness)⁴⁶⁰ ile dış politika karar alıcısının temel hedefi piyasa ekonomilerinin ve demokrasilerin mümkün olduğu kadar güçlendirilmeleri ve genişletilmeleriydi. Liberal-Wilsoncu ve uluslararasıcı temalara sahip bu stratejiyle ABD, gelişmiş dünyada demokrasinin güçlendirilmesini ve piyasaların daha önce bunların ulaşmadığı yerlere doğru genişletilmelerini, dolayısıyla piyasa demokrasilerine meydan okuyan Kuzey Kore, İran ve Irak gibi ülkelere karşı mücadele edilmesini amaçlamıştı. Böylelikle dünya çapında liberal piyasalar yaratma stratejisine, liberal demokrasiler yaratılması da eklenmiş oldu. Bu yaklaşım, etkisini Clinton dönemi sonuna kadar sürdürmekle birlikte, 1995 yılı başlarından itibaren yerini realizme kayan ve reel politik kaygılara odaklanan yeni bir yaklaşıma bırakmıştır. Nitekim Clinton, ekonomik-sosyal düzelme ve refah artışı sayesinde kazandığı 1996 seçimleri ile ulusal bazda halk desteğini sağlamayı başarınca, ikinci dönemde bu desteğe dayanarak daha aktif ve zaman zaman da saldırgan bir dış politika izledi. Clinton'ın ikinci dönemiyle birlikte, ittifak bağlarının güçlendirilmesini ve ABD'nin dış politikadaki geleneksel ortaklarıyla işbirliğini öngören bu yaklaşım, Washington'un çıkarlarına uygun düşen durumlarda harekete geçmesine ve duruma aktif müdahalede bulunmasına dayanıyordu.⁴⁶¹

Genişleme stratejisi çerçevesinde yönetimin dış politikasının iki temel ayağını, Washington Uzlaşısı ilkelerine uygun olarak serbest ticaret ve piyasa ilkelerine bağlılık ile mali sistemlerin tüm dünyada kuralsızlaştırılması ve serbestleştirilmesi oluşturmuştur. Yönetim bu noktada, çok taraflı bir yaklaşım benimseyerek söz konusu politikayı mevcut ve yeni oluşturulan çok taraflı küresel ekonomik ve mali kuruluşlar aracılığıyla uygulamaya çalışmıştır. Bu çerçevede Bill Clinton döneminde, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması (North America Free

⁴⁶⁰ Andrew J. Bacevich, **American Empire: The Realities and Consequences of U.S. Diplomacy**, Cambridge and London, 2002, Harvard University Press., s. 88.

⁴⁶¹ McCormick, **a.g.e.**, s. 187-188.

Trade Agreement: NAFTA)'nın tamamlanması, GATT Uruguay Turu görüşmelerinin başarıyla sonuçlandırılıp sürecin sonunda 1995'te WTC'nin kurulması, Asya-Pasifik bölgesinde ticaret ve yatırım imkânlarının genişletilmesine dönük olarak Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün (APEC) oluşturulması ve de ulusal ekonomilerin yabancı sermaye girişlerine karşı tüm korumacı uygulamalarına son verecek olan Çok Taraflı Yatırımlar Mutabakatı (Multilateral Agreement on Investment: MAI) bu çok taraflı girişimlere örnek olarak gösterilebilecektir.⁴⁶²

Jeoekonomik anlayışın dış politikaya yansımalarına yakından bakıldığında ise aslında Clinton'ın, Soğuk Savaş sonrası Amerikan hegemonyasının devamı noktasında yarattığı güçlükler, ikilemler ve çelişkiler arasında iş başına geldiği görülür. ABD hegemonyası, Sovyet tehdidinin ortadan kalkması ve liberal kapitalist modelin zaferini ilanıyla birlikte, kendisine yeni bir düşman ve misyon arayışı içine girerek meşruiyet krizini aşmaya çalışmıştır. Neoliberalizmin tüm dünyayı küreselleşme yoluyla sarıp sarmaladığı ve ABD'ye yönelik öteki büyük güçlerden herhangi bir tehdit ya da meydan okumanın gelmediği bir ortamda, Amerikan hegemonyasının mevcut gücüyle ne yapacağı en temel meseleydi. Böylece, Amerikan gücünün yeni dönemde nasıl ve hangi amaçla kullanılacağı ve bunda hangi araçlara ve yöntemlere başvurulacağı gibi hususlar, Clinton dönemindeki tartışmalarda öne çıktılar. ABD, yeni dönemde dünya polisi olamazdı ve Clinton da ekonominin öne çıktığı bir dünyada dış politikasını buna dayandırdı.⁴⁶³ Zira ABD tüm küresel sorunları çözmeye gibi ne bir niyete ne de bunu yapacak maddi imkânlarla sahipti. Dolayısıyla, ekonomik güdülerle hareket eden Clinton yönetiminde, ABD'nin dış politikada atacağı adımlar, bunun neye mal olacağı ve akılcı olup olmayacağı gibi ölçütlerle belirlendi. Nitekim içeride ekonomik iyileşmeyi öne çıkaran yaklaşımıyla puan toplayan yönetim, dış politikasını da siyasi ve güvenlik meseleleri yerine ekonomiye ve ekonomik güvenliğe dayandırarak Clinton tarzı Amerikan liderliğine desteğin devamını sağlamaya çalıştı. Jeoekonomi merkezli bu

⁴⁶² Bacevich, **a.g.e.**, s. 97-98.

⁴⁶³ Micheal Cox, **US Foreign Policy after the Cold War: Superpower without a Mission?**, London, 1995, Pinter Press., s. 12.

retorikte, şer imparatorluğunun yerini dünya ekonomisine odaklanan bir strateji aldı ve artık meşrulaştırıcı unsur da antikomünizm yerine ekonomik özçıklarlardı.⁴⁶⁴

Dönemin ABD dış politikasında öne çıkan “ekonomik özçıklarlar” kavramından kasıt, “Washington-Wall Street Bileskesi” de denilen, Clinton’ın ABD Başkanı olmasıyla birlikte Dünya Ticaret Örgütü’nün başlıca aktörünü oluşturduğu neoliberal küreselleşme çağının başlamasıdır. Bu dönem, neoliberal politikaların etkisinden çıkamayan bir ABD dış politikası yaratmıştır. Neoliberal politikalar, büyük ölçüde çoktarafli ama gerektiğinde tek ya da iki tarafli olarak da yürütülen ve dinamik bir seyir izleyen bir dış politika üretmesine rağmen, Clinton’ın, toplumun yaşam koşullarını düzeltmeye dönük sosyal içerikli iç politika gündeminin uygulanmasına imkan tanımamış, dolayısıyla Clinton neoliberal politikaları ve uygulamaları büyük ölçüde benimseyerek Amerikan çokuluslu şirketleri ve finans sermayesinin çıkarları doğrultusunda hareket etmek zorunda kalmıştır.⁴⁶⁵

George W. Bush döneminde ise bu durum tamamen değişmek zorunda kalmıştır. Zira Bush, tıpkı bir diğer Cumhuriyetçi olan Ronald Reagan gibi güneyli orta sınıf beyaz Amerikalılar ile dünya petrol piyasasını domine eden Evanjelic mezhebinden Hristiyanların desteği ile iktidara gelmiştir. Öte yandan Bush’un kampanyasının finansmanı, beyaz Amerikalı muhafazakâr orta sınıfın yoğun olarak yaşadığı güneydeki petrol şirketleri ve ABD silah endüstrisi tarafından yapılmıştır.⁴⁶⁶ Bush’un en yakın çalışma arkadaşları ise Dick Cheney ve Donald Rumsfeld gibi geleneksel kanadın radikal figürleri ile Colin Powell gibi daha ılımlı ve pragmatik isimler olmuştur. Ama daha da önemlisi, Bush yönetimi, geleneksel muhafazakârların yanı sıra, Reagan döneminde etkin olan yeni muhafazakârların da yeniden, ama bu kez çok daha etkili biçimde Washington’a dönüşünü sağlamıştır. Böylece, Soğuk Savaş sonrasında ABD’nin askeri gücünü koruyarak kendisine

⁴⁶⁴ Cox, **a.g.e.**, s. 13.

⁴⁶⁵ Jan Nederveen Pieterse, “*Neoliberal İmparatorluk*” **Siyaset ve Toplum**, Sayı 2, Bahar 2005, s. 88-89.

⁴⁶⁶ John Micklethwait ve Adrian Wooldridge, **The Right Nation: Conservative Power in America**, London, 2004, Penguin Books, s. 143-144.

herhangi bir rakibin çıkmasını önlemesini hararetle savunan bu grup, giderek savunma ve dış politika gündemini belirlemeye başlamıştır.⁴⁶⁷

Türkiye’deki bazı akademik ve politik çevrelerce “neocon” olarak da adlandırılan yeni muhafazakârlık, 1970’lerin başında Marksist görüşlü Michael Harrington ve bazı sosyalist yazarlarca, o dönem yeni gelişmekte olan neoliberal düşünce ve geliştirilen politikalara yönelik bir eleştirel bakış açısı olarak ortaya çıkmıştır.⁴⁶⁸

Yeni muhafazakâr söylem, salt Cumhuriyetçiler ile ilişkilendirilemez. Cumhuriyetçi Parti’nin evriminin bir ürünü olmayıp ona sonradan eklenmiştir. Esasen bu tür bir eklenme ideolojik olduğu kadar taktik üstünlüğe de yönelik bir hamledir. Burada, yeni muhafazakârların amacı, Cumhuriyetçi Parti’yi ve genel olarak da muhafazakâr hareketi kendi görüşleri doğrultusunda dönüştürmektir.⁴⁶⁹

Yeni muhafazakârlık, 1960’ların karşı kültür akımlarının etkisiyle ve yumuşama sürecinde Soğuk Savaş’ın kaybedildiği, J. Carter’ın zaafı karşısında SSCB’nin süper güç yarışında öne geçtiği ve silahların kontrolünün ABD aleyhine işlediği gibi paranoyalarla Demokrat Parti ile ipleri koparıp daha da sağa kayan sertlik yanlısı bir politik akım olarak da tanımlanabilir. Öte yandan yeni muhafazakârlar, Soğuk Savaş’ın 1991 yılında resmen bitmesi neticesinde kendilerini bir meşruiyet krizi içerisinde bulmuşlardır. Zira dış politikada uygulanmasını öngördükleri politikaların artık uygulama imkânı bulunmadığı yeni bir uluslararası düzen kendiliğinden oluşmuştur. Dolayısıyla yeni muhafazakâr söylem, komünizme karşı mücadelenin yerini alacak yeni bir argümandan yoksun kalmıştır, hatta bazı karşıt görüşlü ideologlar, bu gelişmeyi yeni muhafazakârlığın sonu olarak değerlendirmişlerdir.⁴⁷⁰

⁴⁶⁷ Micklethwait ve Wooldridge, **a.g.e.**, s. 143-144

⁴⁶⁸ Stefan Halper ve Jonathan Clarke, **America Alone: The Neo-Conservatives and the Global Order**, New York, 2004, Cambridge University Press, s. 44-45.

⁴⁶⁹ Irving Kristol, **The Neoconservative Persuasion**, Washington D.C., 2003, American Enterprise Institute Press., s.2.

⁴⁷⁰ Halper ve Clarke, **a.g.e.**, s. 74.

Bununla birlikte, Soğuk Savaş'tan galip ayrılan ABD'nin, sahip olduğu stratejik ve ideolojik üstünlük sayesinde hegemonik bir süper güç olarak varlığını sürdürmesi öngörülmüştür. ABD'nin askeri üstünlüğü ile Amerikan değerlerini bir araya getiren bir yaklaşımla hegemonyasını mümkün olduğunca uzun ömürlü hâle getirmesi, uluslararası toplumun refahı ve güvenliği için gerekli görülmüştür. Bu yaklaşımın hayata geçirilebilmesi içinse Clinton döneminde azalan savunma harcamalarının artırılması, Amerikan halkının küresel liderlik ve hegemonya fikrine yeniden alıştırılması paralelinde yurtseverlik duygularının canlandırılması ile demokrasi, özgürlük ve piyasa ekonomisi gibi kavramlar ön plana çıkarılarak Amerikan etki ve nüfuzunun artırılması amaçlanmıştır.⁴⁷¹

Yeni muhafazakârların yanı sıra, Cheney ve Rumsfeld gibi radikal-muhafazakâr sağcılarının da bünyesinde bulunduğu Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi (Project for the New American Century: PNAC)'nin George W. Bush'un iktidara gelmeden önce yani 1997'de yayınladığı "ilkeler bildirisi" isimli bildiriye, askeri güce ve ahlaki ilkelere dayalı Reagancı bir dış politika çağrısı yapılmıştır.⁴⁷²

Aynı şekilde, PNAC'ın "Amerikan Savunmasının Yeniden İnşası: Yeni bir Yüzyıl için Strateji, Güçler ve Kaynaklar" adlı Eylül 2000 tarihli belgesinde de dünya çapında bir komuta ve denetim sistemi önerilmiştir. Burada, öncelikle ABD'nin günümüzde hiçbir küresel rakibinin olmadığı, ama eğer Amerika gücünü doğru kullanmazsa bu durumun çok uzun sürmeyeceği uyarısında bulunulmakta, ardından da "*ABD'nin kendisini içinde bulduğu makbul stratejik durumun korunması, hem bugün hem de gelecekte küresel olarak üstün bir askeri kapasiteyi gerektirmektedir*" ifadesi kullanılmaktadır. ABD'nin bu ideali gerçekleştirmek için benzersiz bir stratejik fırsata sahip olduğu ve uluslararası güvenlik düzeninin tarihte hiçbir zaman Amerikan çıkarlarına ve ideallerine bu kadar yardımcı olmadığı düşünölmekteydi.⁴⁷³ Böylece, pax-Americana'nın Soğuk Savaş sonrasında da

⁴⁷¹ William Kristol ve Robert Kagan, "Toward a Neo-Reaganite Foreign Policy," **Foreign Affairs**, Vol. 75, No. 4, Washington D.C., 2006, Council on Foreign Relations Press., s. 20-21.

⁴⁷² <http://www.newamericancentury.org/> (22/11/2012)

⁴⁷³ Kristo ve Kagan, **a.g.e.**, s. 24.

muhafaza edilmesini öngören 1992 Savunma Rehberi'ndeki görüşler bir kez daha tekrar edilmiş olmaktadır.

Kristol ile Kagan'ın tasavvur ettiği ve PNAC'ın kurumsallaştırdığı bu gündemi hayata geçiren, 11 Eylül'ün yarattığı ortamı ve fırsatları kendi lehine kullanan ve yeni muhafazakâr gündemi benimseyen Bush yönetimi olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1991 sonrası süreçte dış politikaya ilişkin tartışmalarda kendini gösteren görüşlerden yalnızca birisi olan yeni muhafazakâr söylem, hem Clinton'ın dış politikasına hem de muhafazakâr harekete yönelttiği eleştiriler temelinde, 2000'lerde Amerikan dış politikasında hâkim söylem haline gelmiştir. Bush yönetiminde yer alan yeni muhafazakâr karar alıcılar arasında, Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz, Savunma Bakanlığı Müsteşarı Douglas Feith, Savunma Politikası Kurulu Üyesi Richard Perle, Dick Cheney'in Personel Şefi Lewis S. Libby ve BM Elçisi John Bolton ilk etapta göze çarpanlardır.⁴⁷⁴

George W. Bush'un seçimleri kazanmasıyla ABD'nin en önemli kurumlarında kadrolaşan ve yeni muhafazakârlardan olduklarını açıkça ifade eden bu yeni anlayış, Dick Cheney ve Donald Rumsfeld gibi radikal muhafazakârların tam desteğini de alarak ABD bürokrasisi ve Başkanlıkça büyük ölçüde kabul görmüştür. Nitekim Harper ve Clarke'ın da işaret ettiği gibi: *"Bu ikisinin desteği olmaksızın yeni muhafazakârlar hiçbir zaman ABD hegemonyasının yeniden tesisi için geliştirdikleri uluslararası politikayı uygulayamazlardı..."*⁴⁷⁵ Böylelikle, geleneksel kanadın radikal-realist kanadın ve Evanjelik dinci sağın tam desteğini alan, öte yandan laik görüşleri benimseyen yeni muhafazakârlar Bush yönetimi ile birlikte geniş tabanlı bir destek sağlamış oldular. James Mann ise Dick Cheney, Donald Rumsfeld, Colin Powell, Condoleeza Rice, Paul Wolfowitz ve Richard Armitage'ı Bush'un savaş kabinesinin "şahinler"i (vulcans) olarak nitelemiştir.⁴⁷⁶ Aralarında görüş ayrılıkları olmakla birlikte, bunlar sadece ayrıntılara ya da yöntemlere ilişkin olmuştur. Askeri güç kullanımı ve ulusal güvenlik konularında, bahsi geçen tüm ekip üyeleri arasında

⁴⁷⁴ Thomas Donnelly, **Amerikan İmparatorluğunun Yeniden İnşası: Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi**, Çeviren: Fabrika Dergisi Çeviri Grubu, İstanbul, 2004, Chiviyazıları Yayınevi, s. 39.

⁴⁷⁵ Halper ve Clarke, **a.g.e.**, s. 14-15.

⁴⁷⁶ Mann, **a.g.e.**, s. 13.

tam bir uyum vardı. Bush, bu anlamda ABD muhafazakâr hareketini yeniden aynı çatı altında toplamıştır.

Esasen Bush'un etrafına topladığı bu ekiple, iktidara geldiğinin ilk aylarında tıpkı babası gibi realist ve dengeleri gözeten bir dış politika izleyeceği beklentisi oluşmuştur, ancak 11 Eylül saldırılarının olması ve sonrasında ABD kamuoyunda yaşanan gelişmeler, mevcut statükoyu koruma arzusunda olan Bush yönetimini özgün politikalar üretmekten bir süre alıkoyacağı sinyalini vermiştir. 11 Eylül'e kadar geçen sürede yönetim içinde neredeyse en zayıf halka konumunda olan yeni muhafazakârlar, bu olay sonrası hızla hükümet politikasının ve özellikle dış politikanın oluşturulmasında radikal-muhafazakâr kanadın da desteğini alarak ön plana çıkmışlardır. Aslında Bush, Cheney ve Rumsfeld gibi yeni muhafazakârlar, Ortadoğu'ya yönelik revizyonist bir bakış açısını savunmuşlardır. Çünkü yeni muhafazakârların savunduğu görüşlere göre 21. Yüzyıl, rakipsiz bir güç olan ABD yüzyılı olmalıdır. Ortadoğu'daki istikrarsızlık bu hedef önündeki en önemli engellerden biridir. Sonuçta 11 Eylül sonrası süreçte yeni muhafazakâr söylem paralelindeki ABD dış politikası, adeta tüm muhafazakâr hareketin dış politikası haline gelmiştir. Micklethwait ve Wooldridge'in işaret ettiği gibi, *"11 Eylül'den sonra, neocon çözüm yolu, en azından muhafazakârlara, Amerikan çözüm yolu olarak görünmüştü."*⁴⁷⁷ Çözüm olarak sunulan/dayatılan politika ise Wallerstein'in tespitiyle; *"ABD'ye yönelik muazzam askeri gücünü gösterme, mütereddit ve zayıf müttefiklerle çok taraflı danışmalara girme aldatmacasını tümüyle terk etme ve dost ve düşmanlarına aynı şekilde korku salmaya devam etme çağrısıdır..."*⁴⁷⁸

Wallerstein tarafından yerinde tespitlerle özetlenen bu dış politika anlayışına yakından bakılınca, uluslararası sistemin Soğuk Savaş'ın bitimini müteakip bir kez daha istikrarsızlaştırıldığını düşünen yeni muhafazakâr ideolojinin, tüm dünyada düzenin hâkim kılınmasının yolunun, ABD'nin dost düşman ayırt etmeksizin revizyonist ajandasını uygulamaya koymasına bağlı olduğuna yönelik bir çıkarsama yapılabilecektir.

⁴⁷⁷ Micklethwait ve Wooldridge, **a.g.e.**, s. 209-210.

⁴⁷⁸ Immanuel Wallerstein, *"Soft Multilateralism,"* **The Nation**, Vol. 278, No. 4, February 2004, s 14.

Dolayısıyla ABD demokrasisinin tabiri caizse klonlanarak dünyanın özgürleştirilmesi, yeni muhafazakâr söyleme göre ancak ve ancak tıpkı Baas Partisi ve “Irak gibi kitle imha silahları ile donanmış teröristlerin ya da haydut rejimlerin” tehdidi altında olan dünyanın bu asimetrik tehditlerden sonsuza dek temizlenmesine bağlıdır. David Harvey’in belirttiği gibi: “*Bu düzenin sağlanması, üstte güçlü bir liderlik, altta ise azalmayan bir sadakat ve belirgin bir güç hiyerarşisinin inşa edilmesini*” gerektirmektedir...⁴⁷⁹ Burada yeni muhafazakâr söylemin güç algılaması, gücü sayılabilir ya da hesaplanabilir bir olgu olarak görüp tamamen (askeri, ekonomik ve teknolojik) maddi güç kaynakları bakımından bir devletin ötekiler karşısında üstün olmasını temel alır. Askeri güç, bu grubun algılamasında hayati bir yer tutar ve bu gücün demokrasi ve özgürlük gibi değerlerin korunmasına adanması gerektiği savunulur. Bill Clinton veya Hussein Barack Obama gibi demokrat başkanlar döneminde ön plana çıkan özelleştirme, yoksullukla mücadele, rekabetçilik, refah artışı ve çevrenin korunması gibi ekonomik konulara pek fazla ağırlık verilmez. Nitekim Soğuk Savaş’tan sonraki dönemde gündeme gelen küresel köy, küreselleşme ve çok taraflı işbirliği gibi kavramlar yeni muhafazakârlarca hiçbir şekilde öncelikli gündemi oluşturmamıştır.⁴⁸⁰ Yeni muhafazakârlar, ABD’yi küreselleşmeye ya da küresel işbirliğine bağlamak gibi küresel ekseninde politikalar geliştirmek bir tarafa, dünyanın geri kalanını ABD’ye bağımlı hâle getirmeyi amaçlamışlardır. Söz konusu dönemde, Amerikan gücü ve hegemonyası küresel istikrar ve düzenin korunmasında hayati derecede rol oynamıştır. ABD dünyaya demokrasi getirme söylemleriyle hareket eden, uygulamada ise tek ve olmazsa olmaz bir kutuplu dünya düzeninde hegemonik istikrarın varlığını savunan uluslararası bir aktör olmuştur.⁴⁸¹

Bu durumu daha da somutlaştırmak için yeni muhafazakârların dış politikadan ne anladığının temelden irdelenmesi gerekmektedir. Yeni muhafazakârlara göre Amerikan askeri gücü, uluslararası politika açısından dünya barışının tesisinde tek seçenektir. BM ve NATO gibi çok taraflı örgütler, dünya güç

⁴⁷⁹ David Harvey, **Yeni Emperyalizm**, Çeviren: Hür Güldü, İstanbul, 2004, Everest Yayınları, s. 158.

⁴⁸⁰ Halper ve Clarke, **a.g.e.**, s. 13.

⁴⁸¹ Christian Reus-Smit, **American Power and World Order**, Cambridge, 2004, Polity Press., s. 47-48.

denge içinde hegemonik bir güç olan ABD'nin Amerikan çıkarlarına göre hareket etmesinde engel teşkil edeceği, dolayısıyla küresel politikada ABD çıkarlarına zarar vereceği için şüphe ile yaklaşılması gereken uluslararası politika aktörleridir. Öte yandan Amerikan değerlerinin tüm dünyaya yayılması gerekmektedir. Ortadoğu ve İslam dünyasının bu çerçevede dönüştürülmesi hem ABD çıkarlarına uygundur hem de bölgesel savaşlarda ABD gücünün etkin bir şekilde kullanımına imkân sağlayacaktır.⁴⁸²

2.1.1. 11 Eylül (9/11) Saldırıları: Yeni Muhafazakârların Asimetrik Terörle Savaşı

Soğuk Savaş sonrasında yeni bir yapı ve düzenle karşılaşan dünya, Amerika Birleşik Devletleri'ni hedef alan ve 11 Eylül 2001 tarihinde düzenlenen terör eylemlerinden sonra değişen uluslararası politikanın bir başka boyutuna daha tanıklık etmektedir. Hem gerçekleştirilme biçimi, hem de ABD'nin ulusal ve uluslararası arenada yaşadığı psikolojik çöküntü açısından 11 Eylül saldırıları, Soğuk Savaş sonrası dönemde her şeyiyle yeni bir tehdit anlayışı olarak ortaya çıkan asimetrik terörün⁴⁸³ ne kadar büyük bir problem olabileceğini şu ana kadar yaşanan gelişmeler itibarıyla ispatlamış durumdadır. Dahası bu yeni terör biçimi, uluslararası politikada önemli aktörlerden biri haline gelmiştir. Terörizm, dünya siyasetindeki aktörlerin amaçlarına ulaşmak için kullandıkları araçlardan biriyken, artık bizatihi kendisi uluslararası arenada devlet dışı aktörlerden biri olmuştur. Dünyanın tek süper gücünü en güvenilir kabul edilen New York ve Washington D.C. gibi iki eyaletinde yenilgiye uğratan 11 Eylül saldırıları, bu yeni sürecin en belirgin olayı olmuştur.⁴⁸⁴

⁴⁸² Frum ve Perle, **a.g.e.**, s.137-140.

⁴⁸³ Nizami bir savunma konseptine karşı, muhalif bir hareketin/terör organizasyonunun dünyanın hemen her yerinde ortaya çıkma ihtimali. Karşı koyan muhaliflerin/teröristlerin yerlerinin, sayılarının, sosyal konumlarının belirsizliği ve tıpkı 11 Eylül 2001'de WTC ve Pentagon'a saldıran El-Kaide üyelerinin bir yolcu uçağını konvansiyonel bir saldırı silahına çevirebilmesi durumuna verilen genel bir isimdir. www.wikipedia.org (27/11/2012)

⁴⁸⁴ David Tucker, "What is New About New Terrorism?," **Terrorism and Political Violence**, Vol. 13, No. 3, Güz 2001, s. 1.

11 Eylül Saldırıları, insanlık tarihi açısından bakıldığında ciddi anlamda bir milat olarak addedilebilecektir. Saldırıların hiçbir zaman tam anlamıyla gerekçelendirilemediği hesaba katılmakla birlikte, üzerinde sayısız komplo teorilerinin kurulduğu bir olay olarak da tarih sayfalarındaki yerini almıştır. Diğer benzer olaylarda olduğu gibi, ardında parasal gücün oluşunun yanı sıra ciddi bir felsefi boyuta da sahip bir vakadır. 11 Eylül ile ilgili olarak yapılan birçok yorumda, kuşkusuz bu olayın son derece karmaşık ve ardında, “kolektif bir aklın” mutlaka bulunduğu sıklıkla yapılan değerlendirmelerden sadece biridir.⁴⁸⁵ Bu kolektif aklın ne olduğu ya da kimlerden müteşekkil olduğu hususunda bir netlik hiç bir zaman oluşmamıştır. El-Kaide gibi eşi benzeri görülmemiş küresel, tek bir noktadan yönetilemeyen, hatta birçok açıdan soyut özellikleri olan bir örgüt çerçevesinde olayların müsebbipleri bulunmaya çalışılmış ve saldırılar, doğrudan Usame bin Ladin ile ilişkilendirilmiştir.⁴⁸⁶

Esasen terörizm, iki kutuplu dünya düzeninin sona erdiği ve Soğuk Savaş’ın resmen bittiği 1991 sonrası dönemde hükümetler ve uluslararası örgütlerden farklı bir aktör olarak sistem içerisinde yerini almaya başlamıştır. Ne var ki, terörizme karşı mücadele, devletlerarası çkincelerden ve terörizmin tanımlanamamasından dolayı çok yanlı olarak başarıya ulaşamamıştır. 11 Eylül saldırılarına kadar dünya, yükselen bu yeni tehdidin ne kadar önemli ve tehlikeli olduğunu ve verebileceği zararları tahmin edememiş; en önemlisi bunun küresel bir tehdit olduğunu anlayamamıştır. 11 Eylül 2001 günü, 19 kişiden oluşan dört terörist grubu tarafından dört uçak kaçırılmıştır. Kaçırılan uçaklardan ikisi, New York’taki Dünya Ticaret Merkezi’nin kulelerine, bir tanesi Amerika Birleşik Devletleri Savunma Bakanlığı’nın merkezi olan Pentagon binasına çarpmıştır. Beyaz Sarayı hedeflediği sanılan sonuncu uçak ise bu hedefine ulaşmadan düşürülmüştür. Saldırı sonrası toplamda 2974 kişi hayatını kaybetmiş, dünya genelinde büyük bir kargaşa ortamı oluşmuştur. Bu kaos ortamının özellikle batılı ülkeler ile İsrail’de çok daha fazla oluştuğunu bugün söylemek mümkün olacaktır. Zira olayın gerçekleşmesi akabinde, bazı batı karşıtı

⁴⁸⁵ Volkan Yaraşır, **11 Eylül: Gerçeğin Çölüne Hoş Geldiniz**, İstanbul, 2001, Gendaş Yayınları, s. 115-116.

⁴⁸⁶ Yaraşır, **a.g.e.**, s. 120-121.

çevrelerce “Sonun başlangıcı” şeklinde bilinçli bir söylem geliştirilerek insanların paniğe kapılması amaçlanmıştır.⁴⁸⁷

Asimetrik terör olarak kavramlaştırılan bu yeni tip tehdidi doğru teşhis edebilmek için tehdidin özelliklerinin çok iyi bilinmesi gereklidir;

David Tucker’a göre bu yeni terör biçimini incelemek için organizasyon yapısının iyi bilinmesi gerekmektedir.⁴⁸⁸ Teröristler tıpkı kar amacı güden bir şirket gibi aynı amaç doğrultusunda ve ağ şebekesi formunda örgütler kurabilmektedir. Bilgi devrimi iletişim masraflarını azaltarak örgütlere merkezi hiyerarşik kontrol yapılarından farklı fonksiyonlar kazanmalarına yardımcı olmaktadır. Terör örgütleri günümüzde ortak bir amaçtan daha fazla ortak noktaları olmayan, gelişmiş iletişim teknolojileri ile birbirine bağlı, görece özerk ve dünya üzerinde birçok noktaya dağılmış hücreleri kontrol edebilmektedir. Hiyerarşik yapıdan şebeke yapısına geçişi teşvik eden veya şart kosaan örgütlerin bu dönüşümün sonunda elde ettiği birtakım avantajlar bulunmaktadır.⁴⁸⁹

Öncelikle terör örgütleri, organizasyon yapısı içindeki hücre vb. birimler arasındaki gevşek iletişim düzeyi sayesinde daha esnek, daha dayanıklı ve yeni koşullara daha iyi uyum sağlayabilen bir şekil almıştır. Böylelikle örgütler, içlerindeki bir veya birkaç grup ortadan kaldırılsa bile diğer grupların faaliyetini devam ettirebilmesi nedeniyle faaliyetlerine devam edebilmektedir. Bruce Hoffman’ın da belirttiği gibi, lidersiz direniş hareketleri olarak adlandırılan bu tür hiyerarşik yapıya sahip olmayan bir şebeke, hiyerarşik yapıda olan bir örgüt gibi tek bir operasyonla çöktürülemez. Lidersiz direniş konseptine göre, gruptaki her birey diğerlerinden bağımsız olarak yani inisiyatif kullanmak suretiyle kendisi harekete

⁴⁸⁷ Yaraşır, **a.g.e.**, s. 120-121.

⁴⁸⁸ Tucker, **a.g.e.**, s. 2.

⁴⁸⁹ Susanne Karstedt, “*Terrorism and ‘New Wars’*”, **11 September 2001: War, Terror and Judgement**, Staffordshire, 2002, Keele University Press., s. 96.

geçmektedir. Bu şekilde aktif olan şebekeler günümüzde çok sayıda ve küresel boyutta olduğundan, terörizm durağan değil hareketli bir karakter kazanmıştır.⁴⁹⁰

İkincisi, yeni tip bu terör organizasyonunun üyeleri, genelde yarı zamanlı işçiler gibi eylemlerde bulunan ve askeri bir eğitim almamış amatörlerden meydana gelmektedir. Bu nedenle, yeni terörist kendi ülkesinin politik durumundan veya dünya sisteminden nefret eden maceraperest ve dirijan bir kişiliğe sahip herhangi bir kişi olabilir. Öte yandan amatör teröristler, eylemlerde bulunmak için kendileri gibi düşünenlerle bir araya gelmekte ve tek bir eylem düzenledikten sonra dağılmaktadırlar. 2003 yılının Kasım ayında İstanbul'da gerçekleşen bombalama eylemleri bu tür eylemlere örnektir. Bunlara ek olarak, bu tür teröristler, hiçbir devletten lojistik destek veya eğitim almamakta, bütünüyle organizasyon yapısındaki destekçilerine güvenmekte, gerekli olan eğitimi internetten yayınlanmış materyallerden veya eski asker olup, paralı asker gibi çalışan kişilerden almaktadırlar. Sadece gayri resmi bir organizasyon yapısına sahiptirler ve varlıklarının devamlılığı yoktur.⁴⁹¹

Üçüncü olarak organizasyon, gittikçe gelişen ve tamamen online bir şekle bürünen kitle iletişim araçlarının yaygınlığından azami derecede istifade etmektedir. Terörist hücreler arası bağlantı kurmada, iletişim araçlarındaki bu ilerleme, siyasi ve bireysel destek bulmayı, tüm terörist örgütlerin elde etmesi gereken bilgi ve maddi destek kaynaklarına ulaşımı kolaylaştırmaktadır. Büyük mesafeler arası iletişimin internet sayesinde giderek kolaylaşması ve masrafların çok büyük ölçülerde azalması terör örgütlerinin yararlanabileceği kaynak sayısının çok büyük ölçüde artmasına imkân sağlamaktadır. Terör örgütleri artık küresel boyutta siyasi destekçilerine ya da dini veya etnik yönden kendilerini destekleyen ancak hedef ülke dışında yaşamak zorunda kalan topluluklara kolaylıkla ulaşabilmektedirler.⁴⁹² Öte yandan iletişim çağı denilen günümüzde bilgisayarlar ve uydu telefonları artık teröristlerin standart

⁴⁹⁰ Ian O.Lesser ve Bruce Hoffman, **Countering the New Terrorism**, Washington, 1999, RAND Corporation Press., s. 41.

⁴⁹¹ Micheal Whine, "The New Terrorism", <http://www.tau.ac.il/Anti-Semitism/asw2000-1/whine.htm> (27/11/2012)

⁴⁹² Halit Elçi, **Küresel Terörist**, İstanbul, 2002, Çizge Tanıtım ve Matbaacılık, s. 25.

araçları haline gelmiştir. Dahası, nükleer silah yapımı için gerekli olan bilgiler de artık internet ortamında mevcuttur.⁴⁹³

Dördüncüsü ise asimetrik bir yapıdaki terörist gruplar, kendisini önceden tahmin edilebilecek bir hareket tarzı ile sınırlamaz ve hareketlerini öngörebilmek neredeyse olanaksızdır. Öte yandan yeni terörizm anlayışı, maksimum düzeyde insan kaybına yol açacak eylemler planlamaktadır.⁴⁹⁴

Bruce Hoffman tarafından yapılan bir araştırmaya göre 1990'larda dünya çapında yaşanan terör eylemleri sayıca azalmasına rağmen terör eylemlerinde kaybedilen insan sayısı artmıştır. RAND Organizasyonu'nun uluslararası terörizm kronolojisine göre Körfez Savaşı'nın meydana geldiği yıl olan 1991 yılında 484 terör eylemi gerçekleşirken bu sayı 1992 yılında 343'e düşmüştür. 1993 yılında 1992 yılına göre küçük bir artış olmuş ve bu yıl 360 terör eylemi gerçekleşmiştir. Daha sonraki yıllarda bu sayı azalmaya başlamış ve 1994 yılında 353, 1995 yılında 268 ve son yirmi üç yılın en düşük sayısı olarak 1996 yılında 250 terör eylemi gerçekleşmiştir. Ancak, terör eylemlerinin sayısındaki bu düşüş eylemlerde verilen kayıplarla doğru orantılı değildir. Hatta tam tersine 1996 yılı kayıtlardaki en kanlı yıllardan birisi olmuştur.⁴⁹⁵

Asimetrik terörün beşinci özelliği ise hücre tipi bir yapılanma içerisinde olan birbirinden bağımsız terör gruplarının daha çok dini motivasyonlara sahip olmalarıdır. İdeolojik bir yapılanmaya nazaran daha farklı motivasyon unsurlarını içinde barındıran bu tür bir organizasyon üyeleri, Tanrı'nın kendilerini görevlendirdiğine inanır. Dolayısıyla hayatları konusunda herhangi bir endişe taşımazlar ve katliamlar hakkında etik açıdan bir çekinceleri yoktur.⁴⁹⁶

⁴⁹³ Paul Pillar, "Terrorism Goes Global: Extremist Groups Extend Their Reach", **Brookings Review**, Fall 2001, s. 47., **Terrorism and US Foreign Policy**, Washington D.C., 2002, The Brookings Institution Press., s. 14.

⁴⁹⁴ Brian M. Jenkins, "Anatomy of a Terrorist Attack", Derleyenler James F. Hoge ve Gideon Rose, "How Did This Happen?", **Public Affairs**, New York, 2001, s. 4.

⁴⁹⁵ Lesser ve Hoffmann, **a.g.e.**, s. 11.

⁴⁹⁶ Jenkins, **a.g.m.**, s. 5.

Günümüzde uluslararası terör örgütü olarak kabul edilen organizasyonlar arasında İslam adına savaştıklarını beyan eden cihadistler bulunsa da, Amerikan Vatansever Hıristiyan Hareketi veya İsrail'in Yahudi Mesih inançlı militanları veya Japonya'daki Aum Shinrikyo gibi diğer radikal dini geleneklerle motive olmuş terör örgütleri de yer almaktadır. Asimetrik bir mücadele konseptine sahip olan bu terör örgütleri, gerçekleştirdikleri eylemlerin sorumluluğunu üstlenmemekte, hatta çoğu zaman yalanlamaktadır. Terörizmdeki bu yeni anlayışa sahip örgütler, deşifre edilene kadar kendileri veya davaları adına verdikleri mücadelenin propagandasını yapmamaktadırlar. J. Stevenson'a göre klasik teröristlerden farklı olarak yeni teröristleri öldürmeye motive eden şey zaman içerisinde sisteme yönelik oldukça radikal bir bakış açısı geliştirmiş olmalarıdır. Bu nedenle, isteklerini karşı tarafa açıkça sunan ve bu isteklerin elde edilmesi sonucunda eylemlerinin sona ereceğini ispatlamak için düzenledikleri eylemlerin sorumluluğunu hiç çekinmeden üstlenen klasik terör örgütleri gibi eylemlerinin sorumluluğunu üstlenmelerine gerek yoktur.⁴⁹⁷

11 Eylül saldırılarında, asimetrik özellikleri fazlasıyla barındıran bu yeni terör biçiminin bütün özellikleri tespit edilebilir. Bu nedenle, saldırılardan sonra asimetrik tandanslı yeni terörizm, düzenli orduları bulunan, hukuk, demokrasi ve insan hakları gibi evrensel değerler ile birbirine bağlı uluslararası toplumu tehdit eden en önemli düşman olarak tanımlanmaya başlamıştır. Saldırıların, Soğuk Savaş sonrası Dünya sisteminin tek süper gücü konumundaki ABD'yi hedef alması, bu yeni terör biçimini dünya siyasetinin en önemli aktörlerinden biri haline getirmiştir.

2.1.2. “Şer Ekseni” Bağlamında Bush Doktrini: Önleyici Saldırı

11 Eylül Saldırıları, asimetrik tandanslı terör organizasyonlarının, uluslararası sistem içerisinde terörist organizasyonların da bağımsız bir aktör olarak müzakerelerde bulunmasını, yani de jure statüdeki bir bağımsız devlet gibi hareket etmesini sağlamıştır. Bununla birlikte süper güç olarak addedilebilecek ABD, bu

⁴⁹⁷ Jonathan Stevenson, “Pragmatic Counter-Terrorism”, *Survival*, Vol. 43, No. 4, Winter 2001/02, s. 35-36.

organizasyonlar ile mücadele edebilmek için güvenlik politikalarında köklü değişikliklere gitmek zorunda kalmıştır. Bu yönde atılan adımlardan ilki, Başkan Bush'un, 29 Ocak 2002'de yaptığı "Birliğin Durumu" konuşmasıdır. Burada Bush, Reagan'ın şer imparatorluğu söylemini hatırlatırcasına, Kuzey Kore, İran ve Irak'a atfen şer eksenini (axis of evil) ifadesini kullanarak bunların kitle imha silahı elde etme çabalarının engellenmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁴⁹⁸ Bush konuşmasında: "*Bu büyük tehlike giderek yaklaşırken, ben oturup beklemeyeceğim. Amerika Birleşik Devletleri, dünyadaki bu en tehlikeli rejimlerin, bizleri dünyanın en yıkıcı silahları ile tehdit etmelerine göz yummayacaktır...*" sözleriyle Amerikan halkının dikkatini bu şer ekseninin yarattığı tehdide çekmeye çalışmıştır.

Bush yönetimi, şüphesiz 11 Eylül Saldırıların sonucu olarak, Reagan ve daha önceki dönemlerde de tatbik edilen çevreleme ve caydırıcılık stratejilerini bir kenara bırakıp, daha önce haydut rejimler olarak nitelediği bu ülkelere karşı önleyici müdahalede bulunma hakkı olduğunu savunmaya başlamıştır. Aynı zamanda kitle imha silahları (KİS) geliştirerek bu kategoriye girmeye aday, yani potansiyel düşman ülkelere karşı da aynı şekilde davranabileceğinin mesajını vermiştir. Bu açıklamalar vasıtasıyla ABD yönetimi, El-Kaide ve Afganistan'ın da ötesinde daha geniş kapsamlı, yaklaşımını kökten değiştirecek bir kalkışmanın sinyallerini çekinmeden dünya kamuoyuna vermeye başlamıştır. Nitekim Başkan Bush, 1 Haziran 2002'de West Point (United States Military Academy: Birleşik Devletler Harp Akademisi)'te yaptığı konuşmasında, düşmanı harekete geçmeden önce etkisiz hâle getirmenin evrensel bir hak olduğunu öngören önleyici saldırı doktrinini⁴⁹⁹ (preemptive strike) ilan etmiştir.⁵⁰⁰

Başkan Bush'un öngördüğü yeni dünya düzeni, devletlerarası sistemde hegemonik bir süper güç olan ABD'nin özgürlüğün tek savunucusu olarak ilan

⁴⁹⁸ Halper ve Clarke, **a.g.e.**, s. 139; John L. Gaddis, **Surprise, Security, and the American Experience**, Cambridge and London, 2004, Harvard University Press, s. 91

⁴⁹⁹ Önleyici saldırı, olası bir tehdidin ortadan kaldırılmasına yönelik güç kullanımı anlamına gelir. Önleyici savaş ise gelecekte olası bir saldırıyı bunun gerçekleşeceğine dair güçlü işaretler olmasa bile şüphe üzerine bertaraf etmeyi öngörür. Böylelikle ABD yönetimi, önleyici savaş bir meşru müdafaa olarak görmekte ve bunu BM Şartı'nın 51. maddesi bağlamında yeniden yorumlamaktadır... Meşru Müdafaa hallerini düzenleyen BM Antlaşması maddeleri ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz; Toktamış Ateş, **ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2004.

⁵⁰⁰ Donald E. Nuechterlein, **America Recommitted: A Superpower Assesses Its Role in a Turbulent World**, Lexington, 2001, The Kentucky University Press, s. 41.

edilmesi ve tüm dünyada barışı ve özgürlüğü sağlayacak olan da ABD'nin karşı konulmaz askeri üstünlüğüydü. "Bush Doktrini" olarak nitelenen bu yaklaşım, 11 Eylül öncesi yönetimin geleneksel yaşamsal çıkarların savunulması ile sınırladığı askeri güç kullanımını, dış politikanın temel unsuru haline getirmiş olmaktadır. Bush, böylelikle, Fuat Keyman'ın da izah ettiği gibi: *"Terörizme karşı küresel mücadele ile ulusal ve uluslararası güvenliğin sağlanması arasında bir eşanlamlılık ve eşzamanlılık ilişkisi kuruyor ve bu ilişkinin tartışılmaz bir veri olarak uluslararası toplum tarafından kabul edilmesi gerektiğini savunuyordu..."*⁵⁰¹

Olası bir tehdidi önlemek ve diğer olası teşebbüslere gözdağı vermek amacıyla erken müdahalenin gerekliliğini vurgulayan Bush Doktrini, 11 Eylül Saldırılarından sonra İslamcı olarak nitelenen tehdit bağlamında radikal biçimde değişen uluslararası güvenliğin sağlanmasında yeni stratejiler belirlemektedir. ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde, SSCB'nin çöküşünden önceki Soğuk Savaş yıllarındaki güvenlik algılamalarıyla, Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin ve uluslararası düzenin güvenliğine yönelik tehditlerin tamamen farklı özellikler gösterdiği vurgulanmaktadır. Buna paralel olarak da yeni tehdit olan uluslararası terörizm ile mücadelede stratejilerinin de değişmesi ve dönüşmesi gerektiği temeline dayanmaktadır. Yeni dönemde ABD'yi, Amerikan halkını ve ABD'nin dost ve müttefiklerini tehdit eden unsur, sınırları belli olan bir devlet değildir. Asıl tehdit, uluslararası imkân ve kabiliyete sahip, kitle imha silahları geliştirmekte olan ve bu bağlamda bazı haydut devletler (rogue states) tarafından büyük ölçüde desteklendiğine inanılan teröristlerdir. Bu durumda Soğuk Savaş dönemi caydırıcılık ve çevreleme politikaları, bu yeni tehdit döneminin karakteri göz önüne alındığında yetersiz kalmaktadır. Bu noktadan hareketle, söz konusu doktrin, önleyici müdahale ilkesini temel almıştır. Başkan Bush 14 Eylül 2001 tarihinde yaptığı konuşmasında, kendi adı ile anılmaya başlanan doktrin temeline şu şekilde yansıtılmaktadır: *"Saldırıların üzerinden üç gün geçti ve Amerikalılar henüz geçmişte yaşananları unutacak kadar tarihinin uzak değildir. Ancak bizim, tarihimize karşı sorumluluğumuz açık ve nettir; bu saldırılara karşılık vermek ve şeytani dünyadan def etmek. Bize*

⁵⁰¹ E. Fuat Keyman, "Türkiye, Dış Politika ve Ortadoğu'nun Yeniden Yapılanması," **Avrasya Dosyası**, Cilt 12, Sayı 2, Ankara, 2006, s. 10-11.

karsı gizli ve haince bir savaş açılmıştır. ABD toplumu barışçıl; ancak tahrik edildiğinde öfkeli ve saldırgan olabilen bir toplumdur. Bu savaş 'diğerleri'nin istediği zaman ve dönemde başlamıştır; ancak bizim seçtiğimiz şekilde ve bizim dilediğimiz bir zamanda sona erecektir."⁵⁰²

George W. Bush'un 11 Eylül Saldırılarının hemen akabinde ABD Silahlı Kuvvetleri Başkomutanı sıfatıyla vermiş olduğu emirler sonrası Afganistan'a yönelik olarak başlatılan operasyon ve Mart 2003'te gerçekleştirilen II. Körfez Savaşı ve Irak'ın işgali düşünüldüğünde, Başkan Bush'un bu sözlerinin hayata geçirilmiş olduğu söylenebilecektir. Bush Doktrininin en temel özelliğini yansıtan sözler ise, önleyici savaş stratejisini açıkça ortaya koyan şu cümlelerdir: *"Birleşik Devletler, vatandaşlarını ve dünya üzerindeki çıkarlarını korumak için tehdit, sınırlarına ulaşmadan teşhis ve imha yoluna gidecektir. Bu konuda gerektiğinde tek başına hareket etmekte tereddüt etmeksizin kendini koruma hakkını kullanarak bu teröristlere karşı önceden harekete geçip, ülkeye ve Amerikan halkına zarar vermelerinin önüne geçecektir..."*⁵⁰³

Başkan Bush'un, gerektiğinde meşru müdafaa temelinde tek taraflı politikalar izlemeye dayalı bu yeni dünya düzeni doktrini, aynı zamanda terörizm tehdidinin ülke sınırına ulaşmadan önlenmesini ifade eden önleyici savaş stratejisini öngörmektedir. Yeni muhafazakâr bir bakış açısını ortaya koyan bu konuşma, Cumhuriyetçi kesimde memnuniyetle karşılanmıştır. Yeni muhafazakârlar tarafından 20 Eylül 2001 tarihinde Başkan Bush'a bir teşekkür mektubu gönderilmiştir. Başkan Bush'un terörizme karşı savaşta dünyanın zaferine önderlik etme konusundaki takdire değer kararlılığını desteklediklerini bildirmek için yazdıkları bu mektup,⁵⁰⁴ ayrıca bu mücadelenin başarıya ulaşması adına izlenmesi gereken kapsamlı bir stratejik öneriler zinciri de sunmaktadır; Mektupta ilk etapta;

⁵⁰² Robert Jervis, "Understanding the Bush Doctrine", *Political Science Quarterly*, Volume 118 Number 3, New York, 2003, s. 368-369.

⁵⁰³ Fatma Taşdemir, *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*, Ankara, 2006, USAK Yayınları, s. 239.

⁵⁰⁴ <http://www.newamericancentury.org/Bushletter.htm> (30/11/2012)

- Bin Ladin ve El Kaide'yi yok etmeye yönelik Afganistan'a askeri bir operasyon gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

- İkinci adımda, yeryüzünün önde gelen teröristlerinden biri olarak nitelendirilen Saddam Hüseyin rejimini devirmeye yönelik olarak Irak'a müdahale edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

- Üçüncü olarak, ABD'ye yönelik geçmişteki terörist saldırıların faili olan Lübnan Hizbullah'ı hedef gösterilmiş; bu noktada Hizbullah'ın destekçisi olduğu ileri sürülen İran ve Suriye'ye dikkat çekilmiştir. Bu noktada, Bush Yönetimi'nin mektuptaki önerileri hayata geçirdiği dikkate alındığında, Irak'tan sonra sıranın-ki bugün yaşadığımız süreçte de görüleceği üzere-İran ve Suriye'ye geleceği düşünülebilir.

- ABD'nin Ortadoğu'daki en önemli müttefiki olan İsrail'in güvenliğinin sağlanması ve desteklenmesi ise, mektuptaki önerilerden bir diğeridir.

- Son olarak ise, Amerikan Savunma Bütçesi'nde büyük bir artışa gidilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Terörizme karşı girişilen bu savaşta başarıya ulaşmak için Amerikan savunma gücünün önemine dikkat çeken yeni muhafazakâr teorisyenler, ne kadar olursa olsun gereken savunma fonlarını istemekte hiçbir tereddüt gösterilmemesi gerektiğini kuvvetle tavsiye etmektedirler.⁵⁰⁵

Görüldüğü üzere gerek yeni Amerikan Güvenlik Politikası'nın temelini oluşturan "terörizme karşı savaş" kapsamında getirdiği öneriler, gerekse Başkan Bush ve yönetiminin bu önerileri uygulaması, Başkan Bush'a yazılan bu mektubun o dönemin şartları itibarıyla önemini ortaya koymaktadır. Özetle, Soğuk Savaş döneminin caydırıcılık ile ilgili doktrinlerinin bugünkü terörizm ve kitle imha silahlarından kaynaklanan tehditler karşısında geçerli olmadığı noktasından hareket eden Bush Doktrini, önleyici saldırı kavramına dayanmaktadır.⁵⁰⁶

Ayrıca Bush Doktrini, BM'nin terörizm ve diğer sorunlar karşısında her zaman yetersiz ve etkisiz kaldığını savunması bakımından da tam anlamıyla yeni muhafazakâr söylem ile paralel bakış açısını yansıtmaktadır. Öne çıkan başka bir

⁵⁰⁵ <http://www.newamericancentury.org/Bushletter.htm> (30/11/2012)

⁵⁰⁶ Aynı yer.

özelliğ ise uluslararası terörizmle mücadelede ABD'nin öncülük etmediği sürece başkalarının harekete geçme olasılığının yok denecek kadar az olduğu iddiasıdır. Dolayısıyla hegemonik istikrarsızlık, ABD'nin yaşadığı uluslararası krizlerde sürekli gündem oluşturmaktadır. Kendisi de yeni muhafazakâr olan Başkan Bush'un, yeni muhafazakâr teorisyenlerce kaleme alınan bu doktrinin tatbik edicisi olduğundan asla şüphe duyulmamıştır. Bush Doktrini, 11 Eylül Saldırıları'nın ardından yeni bir döneme girildiğinin en önemli delilidir.

2.1.3. 2002 Tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi

11 Eylül 2001 tarihinde Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a yapılan saldırılardan sonra ABD dış politikasında, bilinen güvenlik algılamalarını kökünden değiştiren değişiklikler yapılmaya başlanmıştır. NATO ise, ABD'nin politika değişiklikleri kapsamında, saldırıyı tüm NATO ülkelerine yapılmış bir saldırı olarak kabul ederek, gereken her türlü desteğin ABD'ye verileceğini deklare etmiştir. Dünya kamuoyu, gerçek niyeti ne olursa olsun yapılan terörist saldırıları insanlık dışı eylemler olarak nitelemiştir. Rusya Federasyonu gibi ABD'nin tarihi rakibi niteliğindeki bir ülke dahi, saldırılar karşısında ABD'nin yanında olduğunu ilan etmiştir. ABD tarafından bulunan istihbarat kaynaklı ve doğruluğu hiçbir zaman ispatlanamayacak olan deliller, Afganistan'da konuşlu Usame Bin Ladin liderliğindeki El-Kaide örgütünün, 11 Eylül saldırılarının sorumlusu olarak ilan edilmesine yol açmıştır. Sonrasında uluslararası ortamın uygun olmasından da istifade ederek Afganistan'a müdahale etmiş ve bu saldırının bir son olmadığını, sıranın terörü barındıran veya destek veren diğer ülkelere de geleceğini ve bunun uzun soluklu bir mücadele olacağını açıkça beyan etmiştir. Söz konusu gelişmelere paralel olarak ABD'nin, içlerinde Özbekistan ve Pakistan'ın da bulunduğu dokuz ayrı ülkede askeri üs oluşturma planlarını hazırladığı gündeme gelmiştir.⁵⁰⁷ ABD, askeri üs oluşturma düşüncelerine ilaveten, dünyayı istediği biçimde etkileyecek faaliyetlere başlamıştır. Bu politika doğrultusunda dünya deniz nakliyatının önemli geçiş yolu olan Malaka Denizi'nde 39 yıl aradan sonra Hindistan ile askeri tatbikat

⁵⁰⁷Armağan Kuloğlu, **11 Eylül Sonrası Değişen Dengeler Çerçevesinde Türkiye'nin Irak Politikası**, Ankara, 2002, ASAM Yayınları, s.8-9.

yapmış, Doğu Timor'daki sorunlar nedeniyle ilişkilerini dondurduğu Endonezya ile ilişkileri tekrar başlatmış ve Pasifik'in bir diğer önemli ülkesi Tayland ile bölgedeki son 21 yılın en büyük tatbikatını yapmıştır.⁵⁰⁸

Böylece ABD, hegemonik güç olma pozisyonunu küresel hâkimiyete çevirebilmek maksadıyla, Afganistan'da konuşlanmış askeri gücünün sağladığı Avrasya merkezinde güç bulundurma özelliğine, Güney Asya'da da güç bulunduran ülke sıfatı kazandırmayı amaçlamıştır. Bu nitelik, uzun vadede kendisine rakip olabilecek güçteki Çin ve Rusya'yı çevreleme stratejisinin başlangıcı olmuştur. Nihayet Başkan Bush, 11 Eylül Saldırılarından yaklaşık bir yıl sonra, dokuz bölümden oluşan "2002 ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi"ni kamuoyuna açıklamıştır. Dönemin şartları itibarıyla uluslararası politikayı ve aktörlerin karar alma davranışını ciddi bir şekilde etkileyen 2002 ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin, Türkiye Dış Politikası'nda da büyük değişikliklere sebep olacağı öngörülmesine rağmen, bölgesel dengeler ve Türkiye'nin etnik yapısının buna pek imkân vermediği bugün daha açık bir şekilde anlaşılmaktadır. 2002 Tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde deklare edilen hususların güvenlik boyutundaki etkilerinin irdelenmesinden önce, bu metnin giriş bölümünde yer alan Başkan Bush'un kişisel görüşlerinin açıklanmasının, belgenin uygulamaya geçmesi ile birlikte üretilen politikaların Türkiye'ye etkilerini anlamada büyük fayda sağlayabileceği öngörülmüştür. Başkan Bush'un, ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin giriş bölümünde belirttiği: "*Özgürlük, her toplumdaki tüm bireyler için doğru ve gerçektir. Bu değerler çağlardan beri tüm dünyada özgürlüğe âşik insanların ortak isteği olmuştur...*"⁵⁰⁹ ifadesinde özgürlük gibi tüm insanları ilgilendiren bir hususun yer alması sağlanarak, kendi savaşlarının aslında tüm dünya insanları için yapılacağı imajı oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, Bush'un: "*Büyük güçler arasında ilişkiler inşa ederek barışı koruyacağız. Her kıtada özgür ve serbest toplumları teşvik ederek barışı yayacağız...*"⁵¹⁰ ifadesi de Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesinin giriş bölümünde yer almıştır.

⁵⁰⁸ Kuloğlu, a.g.e., s. 9.; James Marrison, "Anti Terrorist Exercise", **Washington Times**, May 15, 2002, s.7.

⁵⁰⁹ <http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf> (02/12/2012)

⁵¹⁰ Aynı yer.

Belge'nin giriş bölümünde ayrıca: *“Günümüzde dünyanın önemli güçleri kendilerini aynı safta, terörist şiddete ve kargaşanın ortak tehditlerine karşı birleşmiş bulmaktadır...”*⁵¹¹ ifadesi kullanılmak suretiyle, Rusya ve Çin'in de dolaylı olarak ABD stratejisinin gereklerine uyacağı imajı oluşturmuştur. Bu mesajı ile Başkan Bush, söz konusu ülkelerin, ABD'nin yapabileceği yeni saldırıları barışın tesisi kapsamında değerlendirmeleri gerektiği şeklinde bahse konu ülkeler nezdinde bir kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır.

Metnin giriş kısmında ayrıca; *“Dünyanın her köşesine demokrasi, kalkınma, açık pazar ve serbest ticaret getirmek için aktif bir şekilde çalışacağız...”* vurgusunu yapan Bush, jeopolitik yaklaşımın insan unsuruna yönelik politikasını yazılı olarak belgelendirmiş ve demokrasiyi yayma adına her ülkeye yönelik açılımda bulunulabileceği izlenimini vermiştir.⁵¹²

Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin birinci bölümünde; *“Bu stratejinin amacı dünyayı sadece daha güvenli değil, aynı zamanda daha iyi yapmaya yardımcı olmaktır...”* denilerek, ABD'ye küresel iyileştirici misyonu yüklenmiş ve sanki tüm dünyadan sorumlu olduğu izlenimi verilmiştir. *“Düşmanlarımızın kitle imha silahları ile bizi, müttefiklerimizi ve dostlarımızı tehdit etmesi engellenecek...”* ifadesi ile de, Irak'taki Baas Partisi ve Saddam Hüseyin rejiminin kitle imha silahlarına sahip olması kuşkusuz ile bugün hala gündemi meşgul eden ve nükleer silahlanma çabaları içinde olan İran hedef gösterilmiştir. Bu açılımda müttefiklere verilen açık bir mesajdan da söz edilebilecektir. Bir anlamda müttefik bölgesel aktör Türkiye gibi ülkelerin de bu tehditlere karşı destekleneceği sonucu çıkmaktadır.⁵¹³

“İnsan Saygınlığına Yönelik Arzuların Desteklenmesi” isimli ikinci bölümde ise; *“Demokrasiye yönelen ülkelerin attıkları adımları ödüllendirmek için dış yardımlarımızı özgürlüğü teşvik etmek ve bunun için şiddet kullanmadan mücadele*

⁵¹¹ <http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf> (02/12/2012)

⁵¹² “Introduction”, **The National Security Strategy of U.S.A., September 2002**, <http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf> (02/12/2012)

⁵¹³ “Overview of America's International Strategy”, **The National Security Strategy of U.S.A., September 2002**, <http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf> (02/12/2012)

edenlere destek olmak için kullanacağız...” yaklaşımından, ABD’nin politik görüşlerine uygun davranmayan ve bu nedenle tehlikeli olarak nitelendirilebilecek ülkelerin yönetimlerine karşı, sivil toplum örgütlerine destek veren bir strateji izleneceği açıkça deklare edilmiştir.⁵¹⁴

Üçüncü Bölüm olan “Küresel Terörü Mağlup Etmek İçin Müttefiklerin Güçlendirilmesi, Bize ve Dostlarımıza Karşı Saldırıların Önlenmesi” bölümünde geçen; *“Eğitimli binlerce teröristin genellikle Kuzey Amerika, Güney Amerika, Avrupa, Afrika, Orta Doğu ve Asya’nın tüm bölgelerinde şebekeler halinde bulunmaktadır...”* ifadelerinden, ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi’nin tüm kıtaları kapsayacak biçimde dünyanın her yerini insanlık adına koruma ve özgürleştirmeyi hedeflediği ve ABD’nin adeta dünya genelinde düzeni tesis eden bir güvenlik kuvveti rolünü üstlendiği anlaşılmaktadır.

Terörizme yönelik olarak aynı bölümde: *“Sınırlarımıza ulaşmadan önce tehdidi saptayarak ve yok ederek içeride ve dışarıda ABD’yi, Amerikan halkını ve çıkarlarımızı savunacağız...”* ibaresi kullanılarak, ABD’nin dünyanın herhangi bir ülkesinde askeri operasyon yapmaya hazır ve kararlı olduğu ima edilmiştir. ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi’nin “Düşmanlarımızın Kitle İmha Silahları ile Bizi, Müttefiklerimizi ve Dostlarımızı Tehdit Etmelerine Engel Olunması” adlı beşinci bölümündeki *“Körfez Savaşı esnasında Irak’ın planlarının İran’a ve kendi halkına⁵¹⁵ kullanmış olduğu kimyasal silahlarla sınırlı olmadığı, bununla beraber nükleer silah ve biyolojik araçlara sahip olmaya doğru ilerlediği yönünde çürütülmeyecek deliller elde ettik.”* ifadesinin, ABD’nin bu strateji kapsamında Irak’a yapılacak bir askeri harekâtın doğal karşılanması mesajını dünya kamuoyuna duyurmak istemiştir. Yine aynı bölümde; *“KİS ile mücadele etmeye yönelik kapsamlı strateji olarak, ortaya çıkmadan önce tehdidi caydırmalı ve ona karşı kendimizi korumalıyız...”* ifadesi ile Irak dolaylı olarak hedef olarak gösterilmiş, *“Düşmanlarımızın düşmanca*

⁵¹⁴ “Champion Aspirations for Human Dignity”, **The National Security Strategy of U.S.A., September 2002**, <http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf> (03/12/2012)

⁵¹⁵ Bu tabirden Halepçe Katliamı kastedilmektedir. İran-İrak Savaşı esnasında Saddam Hüseyin’in, 1986-1988’de Irak’ın kuzeyinde Kürtlere karşı düzenlediği El-Enfal Harekati adlı isyan bastırma operasyonunun bir parçasıdır. Daha geniş bilgi için bkz: Osman Gürel, **Halepçe Katliamı**, Versus Yayınları, İstanbul, 2002.

eylemlerini erkenden engellemek veya önlemek için ABD gerekirse önceden harekete geçecektir.” ifadesi ile önleyici saldırı (preemptive strike) kavramı gündeme getirilmiş ve düşman olarak gördükleri herhangi bir ülkeye karşı, tehdit seviyesine gelmeden taarruz etme inisiyatifinin tereddüt etmeden kullanılacağı vurgulanmıştır. Bu durum uzun yıllar boyu oluşan Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51'inci maddesinde yer alan meşru müdafaa hakkına yeni bir boyut kazandırıp uluslararası normları alt üst eden dayatmacı bir yaklaşım olmuştur.⁵¹⁶

Esasen “Önleyici Saldırı” düşüncesinin temelleri 11 Eylül'den hemen sonra Bush tarafından ifade edilen; *“Her ulus şimdi bir karar almak zorundadır. Ya bizimlesiniz, ya da teröristlerden yanasınız. Artık terörizmi koruyan ve destekleyen hangi rejim olursa olsun Birleşik Devletler tarafından düşman bir rejim olarak addedilecektir...”* şeklindeki düşünceler ile açıkça ifade edildiği için, bu metinde yazan hegemonik tavır sürpriz bir yaklaşım olmamıştır.⁵¹⁷

Ekonomi ve ticaretle ilgili konuların yer aldığı altıncı bölümde ise; özellikle “Enerji Güvenliğini Artırmak” kısmında yer alan; *“Batı yarım küresi, Orta Asya ve Hazar bölgesindeki küresel enerji kaynaklarının miktarını ve türlerini genişletmek için müttefiklerimizle, ticari ortaklarımızla ve enerji üreticileriyle beraber çalışarak kendi enerji güvenliğimizi ve paylaşılan küresel ekonomi refahını güçlendireceğiz...”* ifadesi kullanılmak suretiyle Kafkasya ve Orta Asya enerji kaynaklarını kontrol etmeyi amaçladıklarını ilan etmişlerdir.⁵¹⁸

Bu yaklaşım, ABD'nin, Kafkasya, Orta Asya ve Hazar enerji kaynaklarını adeta SSCB sonrası, etki alanı ve nüfuz bağlamında doğal bir miras gibi gördüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Söz konusu enerji kaynaklarına nüfuz edilmesi, enerji

⁵¹⁶ “Strengthen Alliances To Defeat Global Terrorism And Work To Prevent Attacks Against Us And Our Allies”, **The National Security Strategy of U.S.A., September 2002**, <http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf> (05/12/2012)

⁵¹⁷ Ahmet K. Han, *“Tarafsız Olmayan Savaş Yeni Muhafazakâr, Komplolar ve Bush Doktrini”*, **ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, Ed. Toktamış Ateş, Ankara, 2004, Ümit Yayınları, s.139-140.

⁵¹⁸ “Ignite A New Era Of Global Economic Growth Through Free Markets And Free Trade”, **The National Strategy...**, <http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf> (05/12/2012)

kaynaklarına giden ulaştırma hatlarının geçtiği bölgelerdeki ölkelerin yönlendirilebilmesi ve ABD ile paralel hareket etmesinin sağlanması için ise, yedinci bölümdeki; “Toplumları Özgürleştirerek ve Demokrasi Alt Yapılarını İnşa Ederek Kalkınma Halkasının Genişletilmesi” maddesinde; “*Ticaret ve yatırım için toplumları özgürleştirmek maksadıyla para akışlarının kontrolü...*” ifadesi kullanılmış ve “*Açık pazarların ve serbest ticaretin Ulusal Güvenlik Stratejisi açısından önemli olduğu...*” vurgulanmıştır.⁵¹⁹

Genel hatları ile ele alınan “Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi”, adeta dünyayı yönetmek üzere iktidara gelmiş bir hükümetin programına benzemektedir. 11 Eylül saldırılarını yapan teröristleri yetiştiren mantığı yok etmeye yönelik hazırlanan strateji belgesinin, dünyanın tüm ölkelerini etki altına alacak şekildeki bir üslupla ekonomi, siyaset, demokratikleşme, insan hakları gibi bir çok sorundan, öte yandan bu sorunları çözmeye yönelik yöntemlerden bahsetmesi, ABD’nin 11 Eylül’den sonra kendisine özel bir misyon yüklediğini göstermektedir. İnsan-toplum-devlet üçgeninde insanın eğitiminden, ekonomik kaynakların kullanımına kadar yöntemler önermesi, ABD’nin söz konusu strateji ile küresel nitelikte bir imparatorluk kurmayı hedeflediğini çok açık biçimde göstermektedir. Küresel eksenli 2002 ABD Ulusal Güvenlik Stratejisinin ayrıntılı bir biçimde analizini yapmak gerekirse; ABD’nin, öлке bazında Irak ve İran’ı, enerji açısından Kafkasya, Orta Asya ve Orta Doğu enerji kaynaklarını ve küresel hâkimiyet açısından Avrasya coğrafyasını hedef aldığı düşünölmektedir.⁵²⁰

ABD’nin kendi coğrafyasından çok uzak bölgelerde, söz konusu hedefleri gerçekteştirmek için jeopolitik konumu, NATO üyesi olması nedeniyle diğer bölge ölkelerine nazaran daha düzenli silahlı kuvvetler vb. parametreler dikkate alınarak yapılacak bir analizde en uygun müttefikin Türkiye olacağı tespit edilebilecektir. Bu pozisyonuna ABD ile stratejik ortaklık özelliği de ilave edilirse Türkiye’nin; 11

⁵¹⁹ “Expand The Circle Of Development By Opening Societies And Building The Infrastructure Of Democracy”, **The National Strategy...**, <http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf> (06/12/2012)

⁵²⁰ Han, **a.g.e.**, s.141.

Eylül'den sonra ABD açısından stratejik önemi haiz anahtar konuma yükselen bir ülke olduğu açıkça görülecektir.⁵²¹

Bu kapsamda ele alındığında, 11 Eylül saldırıları sonrasında Amerika'nın küresel terörle mücadeleye endekslenen dış politika anlayışı, 30 yıldır PKK terörü ile uğraşan ve deyim yerindeyse sürekli düşük yoğunluklu bir çatışma halinde olan Türkiye'de ve dolayısıyla dönemin AKP Hükümeti'nce makul karşılanmıştır. Türkiye, 2001 ABD'deki Dünya Ticaret Merkezine gerçekleşen saldırılarla başlayan yeni süreçten önemli ölçüde etkilenmiştir. ABD ile diyalog ve işbirliği, Türkiye'de 2001 yılına damgasını vuran ekonomik krizle birlikte artmaya başlamış, Irak müdahalesi öncesi tezkere bunalımına kadar da artarak devam etmiştir.⁵²²

Ancak, ABD'nin 11 Eylül Saldırılarından yaklaşık bir yıl sonra ilan edilen Önleyici Saldırı Doktrini uyarınca Mart 2003'te gerçekleştirdiği Irak harekâtı ve II. Körfez Savaşı arifesinde, müttefik bölgesel aktör Türkiye'nin, ABD'nin Irak'a karadan bir müdahalesinde Türk topraklarının kullanılabilmesini sağlamak için AKP Hükümeti'nce Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'ne sunulan tezkerenin reddedilmesi ikili ilişkileri daha da farklı bir mecraya sürüklemiştir.⁵²³

Türk-Amerikan İlişkileri, II. Körfez Savaşı öncesi iki ülke arasında yaşanan sert pazarlıklarla bir gerilim dönemine girmiştir. 1 Mart 2003 tarihinde TBMM tarafından tezkerenin reddedilmesi, Irak Türkmenleri konusu ve ABD'nin PKK konusundaki tavrı Türk-Amerikan ilişkilerinde ciddi tahribata neden olmuştur. Irak Savaşı Türk-Amerikan İlişkileri'nde en önemli belirleyici unsur ise savaştan sonra ortaya atılan Büyük Ortadoğu Projesidir. ABD'nin, her konuya ve bölgeye kendisinin müdahale etmesi mümkün olamayacağı savından hareketle, ön gördüğü politika ve stratejileri uygulayabilmesi için, kendine yakın bölgesel güçlere destek vermesi ve bu güçlerle işbirliği yapmasına dayanan Büyük Ortadoğu Projesi

⁵²¹ Han, **a.g.e.**, s.141.

⁵²² Ahmet Davutoğlu, **Küresel Bunalım: 11 Eylül Konuşmaları**, İstanbul, 2005, Küre Yayınları, s.142.

⁵²³ Tayyar Arı, **Yükselen Güç: Türkiye-ABD İlişkileri ve Ortadoğu**, İstanbul, 2010, Marmara Kitap Merkezi Yayınları, s. 40.

kapsamında ABD, kendine destek verebilecek ortağı olarak gördüğü Türkiye üzerinde büyük bir baskı uygulamıştır. Ayrıca yine bu çerçevede, uygulamaya koyduğu BOP'un, mali ve askeri yükünün oldukça fazla olacağı ve zaman zaman da askeri müttefiklere gereksinim duyulacağı gerçeğinden hareketle konuyu değişik platformlara taşıma çabası içine girmiştir. BOP'un yükünün paylaşılması için atılan ilk somut adım Haziran 2004'te yapılan G-8 Zirvesi olmuştur.⁵²⁴

BOP ile ilgili ikinci somut adım, 28-29 Haziran 2004'te İstanbul'da yapılan NATO zirvesidir. Zirve sonunda ABD'nin BOP'u hayata geçirmek için belirlediği merkez ülkenin Türkiye olduğu anlaşılmıştır. Amaç, Ortadoğu'da demokratikleştirme planları çerçevesinde Türkiye'nin iki önemli özelliği olan bölgesel bir silahlı-demokratik güç olma, bir diğeri ise çoğunluğu Müslüman olan diğer bölge ülkelerine model olarak gösterilmesinden istifade etmektir. Bu kapsamda Türkiye'ye biçilen roller "ılımlı İslam ile model olma" ve "cephe ülkesi konumunda bulunma" olarak isimlendirilebilir. İlimli İslam ile model olmadan kasıt, BOP'ta hedef ülkelerin başında yer alan Irak, İran ve Suriye ve diğer müttefikler olan Basra Körfezi ülkelerine; bir ülkenin hem Müslüman hem de demokratik olabileceğini göstermektir. Cephe ülke olarak ise, ABD'nin Türkiye'den en önemli beklentisi, II. Körfez Savaşı sonrası Irak'ta yeniden dizayn edilmesinde yardımcı olması, yani "kırmızı çizgilerini" ileri sürerek, Irak'ın kuzeyindeki etnik gruplara, ABD'nin onaylamadığı herhangi bir destek veya operasyonda bulunmaması olduğu söylenebilir.⁵²⁵

2.2. Edilgen İstihbarata Dayalı ABD Hegemonyasının Tesisi

ABD'yi hedef alan 11 Eylül Saldırıları, sadece ABD'nin değil tüm dünyanın güvenlik algılamalarında terörizmi en üst sıraya yerleştirmiş ve bu bağlamda uluslararası konjonktürü büyük ölçüde değiştirmesi bakımından bir milat olarak kabul edilmiştir. Bu süreçte ABD, sadece saldırıların hedefi olması sebebiyle değil;

⁵²⁴ Sea Island Summit 2004, www.g8.gc.ca ; <http://www.g8.gc.ca/sumdocs2004-en.asp> (30/07/2013)

⁵²⁵ Abdullah Urul, **Amerika Birleşik Devletleri'nin Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye**, İstanbul, 2008, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. 250-255.

saldırıları sonrası uyguladığı dış politika açılımlarıyla ve bu değişime en çok katkı sağlayan aktör olması açısından da büyük önem taşımaktadır. Ayrıca sahip olduğu konum itibarıyla uluslararası terörizmle mücadele konusunda diğer devletler için bir model oluşturması, ABD'yi önemli kılan diğer bir etkidir. George W. Bush'un başkanlığı döneminde ABD'nin asimetrik terör tehditleri ile mücadeleye yönelik güvenlik politikalarının iç politika ayağını, istihbarat alanında yapılan reformlar, yasal düzenlemeler ve uygulamalar oluştururken, söz konusu politikaların uluslararası alandaki yansımaları ise, edilgen bir istihbarat yapılanmasıyla üretilen istihbarat kanıtlarına dayandırılan asimetrik terör tehditleri ile kitle imha silahlarının varlığı temelinde şekillenen Afganistan ve Irak'a yönelik askeri müdahaleler oluşturmuştur. ABD İstihbarat Topluluğu'nun dış politika karar alma sürecinde etken özellikler sergilemesi, öte yandan alınan kararların dolayısıyla karar alıcının gerekçelendirilmesinde ise edilgen özellikler sergilemesinin en somut örnekleri, İran Devrimi ile Nikaragua'da Somoza Rejimini deviren Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi (FSLN)'nin iktidara gelmesiyle başlayan süreçtir.⁵²⁶

2.2.1. Edilgen İstihbaratın Tarihsel Arka Planı

2.2.1.1. İran-Kontra Olayı

İran Şahı Rıza Pehlevi döneminde, İran ile ABD arasında yaşamsal çıkarlara dayanan bir müttefiklik ilişkisi bulunmaktaydı. Askeri ve ekonomik müttefikliğe dayalı bu yakın ilişkiler, Pehlevi'nin 1979'da devrilip İran'ı terk etmesine kadar yoğun bir biçimde devam etmiştir. Öte yandan dönemin İran gizli servisi SAVAK⁵²⁷, İsrail gizli servisi MOSSAD⁵²⁸ tarafından eğitilmiş ve bu üç müttefikin bölgedeki yaşamsal çıkarlarını korumak adına faaliyet göstermiştir.⁵²⁹

⁵²⁶ <http://www.newamericancentury.org/Bushletter.htm> (30/11/2012)

⁵²⁷ İran İstihbarat ve Ulusal Güvenlik Kurumu: Sâzemân-e Ettelâ'ât va Amniyat-e Keshvar

⁵²⁸ İsrail İstihbarat ve Özel Operasyonlar Enstitüsü: HaMossad le Modi'in ule Tafdikim Meyuhadim

⁵²⁹ Trita Parsi, **Treacherous Alliance: The Secret Dealings of Israel, Iran, and the United States**, New England, 2007, Yale University Press., s. 79.

İran Şahı'nın muhalifi konumunda bulunan Ayetullah Ruhallah Humeyni ise aynı tarihlerde Fransız hükümeti tarafından Paris'te kontrol altında tutularak, bir dış politika enstrümanı olarak kullanılmıştır. İran'da muhalif hareketin gittikçe güçlenmesinden kaygılanan Batılı güçler, Ocak 1979'da Karayip Denizi'ndeki Fransız adası olan Guadalupe'da, ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya devlet ve hükümet başkanlarının katılımıyla bir İran zirvesi yapmışlardır. Bu zirve esnasında Fransa Cumhurbaşkanı Valery Giscard d'Estaing'in: *“İran'da iç çatışmalar devam ederse Sovyetler Birliği'nin İran'a müdahale edebileceği, dolayısıyla İran'ın kuzeyinin kopabileceği ve nihayet İran'a komünist bir rejimin gelebileceği”* yönündeki uyarısı oldukça ciddiye alınmıştır.⁵³⁰

Dönemin ABD Başkanı Jimmy Carter, danışmanı Zbigniew Brezinski ile fikir teatisine giderek, bu komünist tehdidi bertaraf etmek adına, Humeyni'nin komünistlerle savaşması şartı ile İran'da rejim değişikliğine gidilebileceğinin sinyallerini vermiştir.⁵³¹

İran'da mollalar güdümündeki İslami hareket ile sosyalizm taraftarlarının giderek güç kazanması nedeniyle Şah rejiminin daha fazla devam etmesinin imkânsız olduğunu gören CIA/DCI⁵³² da, bu analizini bir rapor halinde dönemin ABD Başkanı Jimmy Carter'a sunmuştur. Akabinde CIA Tahran İstasyonu, ABD Başkanı'nın talebi ile Humeyni taraftarları ile ilişkilenerak bu yeni oluşum içerisinde kendi istihbarat şebekesini kurmuştur. ABD Tahran Büyükelçiliği'nin Humeyni taraftarı öğrenciler tarafından İran Devrimi esnasında basılmasıyla bu şebeke deşifre olmuş, ancak CIA'nın Humeyni ile dolaylı bir biçimde de olsa ilişkilenesinin ifşa edilmesinin İran halkı nezdinde Humeyni'nin küçük düşmesine yol açacağından İsrail devreye girmiş ve İran basınındaki adamlarını harekete geçirmek suretiyle bu haberi yazılı basın aracılığıyla yalanlatıp, aksi yönde haberler yayınlattırarak Humeyni'nin ABD ile ilişkilerinin deşifre olmasını önlemiştir. Air France

⁵³⁰ Mike Evans ve Jimmy Carter, **The Liberal Left and World Chaos**, Washington D.C., 2009, Crossstaf Publishers, s. 249.

⁵³¹ Parsi, **a.g.e.**, s. 45.

⁵³² Charles Kurzman, **The Unthinkable Revolution in Iran**, New York, 2005, The President and Fellows of Harvard College Publishing, s. 26.

Havayolları'nın tarifeli bir uçağı ile Paris'ten Tahran'a giden Humeyni, İranlı ve ABD'li generaller tarafından tertip edilen üç ayrı suikast girişiminden yine MOSSAD'ın istihbaratı sayesinde kurtulmuştur. Humeyni de bu destek karşılığında, taahhütlerine paralel olarak İran'da rejim değişikliğini gerçekleştirerek, kısa zamanda komünist hareketi etkisiz hale getirmiştir.⁵³³

Görüldüğü üzere Humeyni'nin İran'da iktidara gelmesini, ABD'den ziyade İsrail istemiştir. Bunun temel nedeni, İsrail'in Arap ülkeleri ile yoğun bir çatışma halinde olması nedeniyle, Araplar ile tarihsel düşmanlığı bulunan İran gibi Arap olmayan bir güç ile ittifak kurmak istemesidir. Esasen bu politika, dünyanın en etken istihbarat örgütlerinden biri olan MOSSAD'ın savunduğu dış politika görüşlerine dayalıdır.⁵³⁴ Tıpkı bugün olduğu gibi, o dönemde de İsrail dış politikası MOSSAD'ın güdümündedir ve başka herhangi bir ülkede böyle bir duruma rastlanamaz.⁵³⁵

Devrim sonrası İran'ın yeni yönetimi, Şah döneminde ABD ile yapılan askeri antlaşmaların tamamının geçersiz sayılacağını ilan etmiştir. ABD'nin bu iptallerden dolayı yaklaşık 12 milyar dolarlık bir zararı olduğu açıklansa da gerçek çok farklıdır.⁵³⁶ Devrimin hemen ertesinde, yani 31 Temmuz 1979'da ABD-Florida'dan kalkan bir yük gemisi ile 75 Milyon ABD Doları değerindeki silah ve mühimmat Humeyni rejiminin güçlenmesi adına İran'a gönderilmiştir. Bununla birlikte MOSSAD ve bazı CIA görevlileri, 1980 ABD Başkanlık seçimleri öncesinde Başkan Carter ve Ulusal Güvenlik Danışmanı Brezinski'nin bilgisi dâhilinde ve ABD Tahran Büyükelçiliği'nde İranlı öğrenciler tarafından rehin alınan ABD elçilik personelinin serbest bırakılmaması karşılığında Humeyni yönetimine silah satmışlardır. Bunun nedeni, ABD'nin Tahran Büyükelçiliği'nin devrimci öğrenciler tarafından baskına uğraması ve çalışanların 444 gün süreyle rehin tutulması için Humeyni yönetimi ile CIA arasında yapılan gizli bir anlaşmadır. Bu anlaşma uyarınca CIA, Pentagon tarafından elçilik personelinin kurtarmak için Tahran'a yapılması planlanan "Çöl-1"

⁵³³ Parsi, **a.g.e.**, s. 71-77.

⁵³⁴ Kruzman, **a.g.e.**, s. 32.

⁵³⁵ Shabtai Shoval, **The Chosen One-The MOSSAD in Iran**, Tel Aviv, 2003, Scientific Driven Systems LTD Publishing, s. 32.

⁵³⁶ Parsi, **a.g.e.**, s. 33.

harekâtını dezenformasyona dayalı istihbarat bilgilerini servis etmek suretiyle başarısızlığa uğratmıştır. Sonuçta bu anlaşmaya iki taraf da sadık kalmış, ABD Başkanlık seçimleri bitene dek rehineler Tahran'da tutsak bir şekilde kalmaya devam etmiştir.⁵³⁷

İran-Kontra veya İran-gate (İran-Kontra Skandalı) skandalının yaşandığı 1980-1987 döneminde, İsrail ve ABD, İran'a yaklaşık 500 Milyon ABD Doları değerinde silah ve mühimmat satmıştır. Silah satışlarının CIA üzerinden yapılmasının nedeni, o dönemki ABD İstihbarat Topluluğu yapısının dış politikada alınan kararların gerekçelendirilmesinde kullanılmaya müsait özellikler sergilemesidir. Jimmy Carter'ın halefi Başkan Ronald Reagan döneminde de İran'a silah satışı devam etmiş, ancak İsrail'in, ABD'nin bilgisi olmadan egemenlik haklarını kullanarak İran'a silah sattığının ABD yönetimince tespit edilmesini müteakip, Reagan yönetimi "Sadık Operasyonu" adı altında bir halk kampanyası başlatarak İran'a dünya çapında kontrolsüz bir şekilde silah satıldığını ifşa etmek istemiştir. 1986 yılında Lübnan'daki ABD üssünde çalışan ABD vatandaşlarının Lübnanlı teröristlerce esir alınması sonrası İran'ın girişimleri ile ABD vatandaşları serbest bırakılmıştır. İran'ın bu girişimi sonrası ABD'nin İran'a tekrar silah temin ettiğinin açığa çıkması İran-gate skandalının patlak vermesine neden olmuştur.⁵³⁸

ABD Kongresi'nin İran'a silah satışını yasaklayan kararına rağmen Reagan yönetiminin İran'a silah sattığının ortaya çıkması, Başkanı ve Ulusal Güvenlik Konseyi Üyeleri'ni zor durumda bırakmış, Reagan başlangıçta bu durumu yalanlayan yazılı bir açıklama yapmayı tercih etmiştir. Sonrasında konunun detaylarının basına sızması akabinde, Kongre tarafından bir Soruşturma Komisyonu kurulmuştur. Yürütülen gizli soruşturma kapsamında İran'a silah satışından elde edilen paranın Nikaragua'da sosyalist Anastasio Somoza Debayle liderliğindeki Sandinista hükümetiyle savaşan ABD yanlısı kontra-gerillalara gönderildiği tespit edilmiştir. Bunun üzerine Başkan Reagan, İran'a gizlice silah satışına onay verdiğini

⁵³⁷ Parsi, a.g.e., s. 74-75.

⁵³⁸ Parsi, a.g.e., s. 88-90.

doğrularak, bu politikanın DCI William Casey tarafından önerilen bir politika olduğunu ve ABD'nin ulusal çıkarları gereği tatbik edildiğini açıklamıştır.⁵³⁹

Dolayısıyla Jimmy Carter döneminde başlayan ve Ronald Reagan döneminde artarak devam eden Humeyni Hükümeti ile ABD arasındaki gizli ilişkileri CIA'nın organize ettiği anlaşılmıştır. CIA, dış politika karar alma sürecine etken bir biçimde dahil olarak görünürde düşman olan bu iki ülkenin yaşamsal çıkarlara dayalı ilişkilerini işbirliği temelinde tesis etmiş, gizli sürdürülen ilişkilerin açığa çıkmasını müteakip yürütülen dış politikayı ulusal çıkarları gerekçe göstererek, tıpkı 11 Eylül Saldırıları sonrası ABD hegemonyasının yeniden tesis edilmesinde olduğu gibi meşrulaştırmıştır.

2.2.1.2. Nikaragua: Sandinista ile Savaşta CIA'nın Rolü

Nikaragua, Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi (FSLN)'nin 1979'da iktidara gelmesinden önce, yani 1936-1979 yılları arası dönemde, ABD yanlısı Anastasio Somoza Garcia ve oğulları tarafından yönetilmiş bir ülkeydi. Katı ve faşist bir yönetim sistemini benimseyen Devlet Başkanı Somoza, 1978 yılına gelindiğinde ülkede yaşanan ekonomik durgunluğa bir çözüm geliştirememiş ve dolayısıyla ülke genelinde kendiliğinden gelişen devrim hareketine engel olamamıştır. Nikaragua halkının kendiliğinden gelişen bu muhalif harekete tam anlamıyla destek vermesi, Somoza karşıtı bir gazete olan "La Prensa"nın editörü Joaquin Chamorro'nun suikaste uğramasıyla ivme kazanmış, Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi (FSLN)'nin öncülük ettiği muhalif gerillalar, orduya karşı şiddetli bir ayaklanma başlatmışlar ve böylece Nikaragua'da iç savaş başlamıştır. Çok sayıda insanın öldüğü şiddetli iç savaşın ardından 17 Temmuz 1979 tarihinde Somoza istifa etmek durumunda kalmış ve Paraguay'a sürgüne gönderilmiştir.⁵⁴⁰

⁵³⁹ <http://www.presidency.ucsb.edu/PS157/assignment%20files%20public/congressional%20report%20key%20sections.htm> (10/06/2013)

⁵⁴⁰ Hasan Tunç ve Fatma Umay Genç, "Nikaragua'nın Demokrasiye Geçişi ve 1987 Anayasası", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XVII, 2013, s. 1662-1664.

Somoza, iktidarda kaldığı süre boyunca ABD ile sıkı ilişkiler içinde bulunmuş; II. Dünya Savaşı'nın ardından soğuk savaşın başlaması ile Nikaragua adına ABD'den büyük miktarda ekonomik ve askeri yardım almıştır.⁵⁴¹ Sandinista yönetiminin ise önceki yönetimin tersine ABD ile yapılacak olası bir işbirliğine sıcak bakmaması, ABD'nin, Nikaragua'da yaşanan gelişmeleri komünist bir tehdit olarak algılamasına yol açmıştır. Dolayısıyla Başkan Reagan, doğrudan inisiyatif kullanmak suretiyle Somoza yönetiminin “Ulusal Muhafızlar” olarak adlandırdığı eski rejimin düzenli ordu mensuplarını, ABD'de tekrar eğitilip bir gerilla gücü haline getirilmesi suretiyle karşı bir devrim hareketine girişmiştir.⁵⁴²

Örtülü bir operasyon olarak adlandırılan söz konusu projenin sorumluluğu ve uygulayıcısı olarak doğrudan CIA/DCI belirlenmediyse de, Ulusal Güvenlik Konseyi Üyesi olan DCI William Casey, Nikaragua'nın yeni rejimini sona erdirmek amacıyla üretilen tüm resmi yada gayriresmi politikaların oluşturulma sürecinde aktif bir biçimde yer almıştır. Somutlaştırmak gerekirse, CIA görevlileri, “Ulusal Muhafızlar” olarak adlandırılan fakat “Kontralara” olarak bilinen ABD yanlısı gerillaları 1982 yılı başlarına kadar eğiterek Sandinista karşıtı bir hareket oluşturmaya çalışmış ve sonuçları açısından da kısmen başarılı olmuştur.⁵⁴³

CIA/DCI, karar alıcı ABD Başkanı'nın gayriresmi talebiyle etken bir şekilde karar alma sürecine dahil olmuştur. Bir diğer taraftan ise yürütülen örtülü operasyon basına ve dolayısıyla kamuoyuna sızmış, sonuçta savaş karşıtı ABD kamuoyunun tepkisini almaktan çekinen Başkan Reagan tarafından Nikaragua'da rejimi devirmek adına mücadele eden kontralara sınırlı bir destek verileceği vaadedilerek yasal düzenleme yoluna gidilmiştir. “The Boland Admendment”⁵⁴⁴ denilen ve 1982-1984 yılları arası dönemde ABD Kongresi'nce Nikaragua'daki kontralara yapılacak yardımın muhteviyatı, miktarı ve zamanı gibi konular hakkında uluslararası normlara

⁵⁴¹ Misagh Parsa, **Devlet, İdeoloji ve Devrim**, Çevirenler: Alper Birdal, Nahide Özkan, Derya Göçer, İstanbul, 2004, Kavram Yayınları, s. 64-65.

⁵⁴² Parsa, **a.g.e.**, s. 70.

⁵⁴³ Parsa, **a.g.e.**, s. 75.

⁵⁴⁴ Söz konusu yasal düzenlemelere “The Boland Admendment” denmesinin nedeni, dönemin Demokrat Parti Kongre Üyesi Edward Boland'ın söz konusu düzenlemeleri ilk ortaya atan Kongre Üyesi olmasıdır... Oliver Myrna, “*Opposed to Aid to Contras*”, **Los Angeles Times**, 6 Kasım 2001.

paralel olarak yasal sınırlamalar getiren bir eylem planı Kongre tarafından onaylanarak hayata geçirilmiştir.⁵⁴⁵

“The Boland Admentment” uyarınca, başta CIA olmak üzere herhangi bir ABD kurumunun, kontralara hesap verilebilirlik ilkesi sınırlarını aşan bir şekilde ABD hükümeti adına askeri yardım yapması, eğitim desteği vermesi gibi konular sınırlandırılacağı ve yasal bir zeminde takip edilmesi öngörülmüştür. Ancak pratikte söz konusu eylem planının, sadece CIA gibi istihbarat kurumlarının o yılki ABD bütçesinde açıkça deklare edilen fonlarından yapılan yardımları kapsadığı çok geçmeden anlaşılmıştır.⁵⁴⁶

DCI William Casey başta olmak üzere Başkan Reagan’ın Ulusal Güvenlik Konseyi üyeleri, söz konusu yardım eylem planını, yine Başkanın bilgisi dâhilinde ihlal ederek, İran’a anti-tank ve uçaksavar mühimmatı satışından elde edilen ve hiçbir şekilde ABD bütçesinde karşılığı bulunmayan paraları kontralara yönelik gerçekleştirilen gayriresmi yardımlarda kullanmışlardır.

2.2.2. Afganistan’ın İşgali: Bir CIA Uyarlaması

11 Eylül 2001’de meydana gelen saldırılardan hemen sonra BM Güvenlik Konseyi, 12 Eylül 2001 tarihi ve 4370 sayılı toplantısında konuyu ele alarak; 1368 Sayılı Kararında Birleşmiş Milletler Antlaşmasının amaç ve ilkelerini tekrar teyit ederek terörizmin neden olduğu uluslararası barış ve güvenlik tehditleriyle her türlü araçla mücadele etmeye karar vermiştir. Güvenlik Konseyi, Birleşik Milletler Antlaşması’nın ruhuna uygun bir şekilde münferit ya da kolektif doğal meşru müdafaa hakkını teslim ederek; 11 Eylül 2001 tarihinde New York, Washington D. C. ve Pennsylvania’da meydana gelen terörist saldırıları kınamıştır. Her hangi bir

⁵⁴⁵ Theodore Draper, **A Very Thin Line: The Iran-Contra Affair**, New York, 1988, Hill&Wang Publishing, s. 26-27.

⁵⁴⁶ Draper, **a.g.e.**, s. 79.

terörizm fiili gibi bu tür fiilleri uluslararası barış ve güvenliğe karşı tehdit olarak görmüştür.⁵⁴⁷

28 Eylül 2001’de Güvenlik Konseyi tarafından alınan 1373 sayılı kararla ise, terörist eylemlerin uluslararası barış ve güvenliğe karşı bir tehdit oluşturduğu belirtildikten sonra bütün devletlerin terörizme karşı sözleşmelere taraf olmaları, terörizmle mücadelede işbirliği yapmaları çağrısında bulunulmuş ve bütün devletlerden terörist eylemlerin finansmanın engellenmesi istenmiştir. 1373 sayılı karar aynı zamanda terörist eylemlerin uluslararası barış ve güvenliğe karşı bir tehdit oluşturduğunu belirtmektedir. Ancak, bu kararda 11 Eylül saldırılarına karşı devletlerin askeri güç kullanabileceklerine ilişkin hiçbir ibare bulunmamaktadır. 1373 sayılı karar, Güvenlik Konseyi’nin kararı uygulaması için gereken her türlü tedbiri alacağı yönündeki açıklamasıyla son bulmaktadır.⁵⁴⁸

Saldırıların hemen ardından NATO Konseyi 11 Eylül’de yayınladığı bir bildiriyle saldırıları kınamış, saldırılardan duyduğu üzüntüyü ve ABD halkı ile olan dayanışmasını dile getirmiştir. 12 Eylül 2001 tarihinde Kuzey Atlantik Konseyi toplanarak bir gün önce ABD’ye karşı işlenen saldırılar ele almıştır. Konsey bu saldırının, ABD’ye dışarıdan yapıldığı şeklinde bir karara varırsa, NATO’nun 5’nci maddesinin kapsamı dahilinde bir fiil olarak kabul edileceğine karar vermiştir. Toplantının ardından NATO Genel Sekreteri George Robertson yaptığı açıklamada ABD’nin silahlı bir saldırının objesi haline geldiğini belirtmiş ve ittifakın bu saldırıyı dışarıdan yapılmış bir saldırı olarak değerlendirebileceğini açıklamıştır. Böylece bir

⁵⁴⁷ 12 Eylül 2001’de BM’nin almış olduğu 1368 numaralı karar şöyledir: Güvenlik Konseyi 12 Eylül 2001 tarihli 4370. toplantısında almış olduğu kararda şöyle demektedir; 1. Milletlerarası barış ve güvenliğin bir tehdit olarak uluslararası terörizm eylemleri sonucunda 11 Eylül 2001 tarihinde New York, Washington, Pennsylvania’da ortaya çıkan korkunç terörist saldırıları açık bir şekilde kınar. 2. Kurbanların ve ailelerinin, insanların ve Amerika Birleşik devletleri Hükümeti’nin derin acılarını paylaşır, onlara başsağlığı dileklerini iletir. 3. Bu terörist saldırıda suçluların organizatör ve sponsorlarının cezalandırılması için tüm devletleri acil olarak birlikte çalışmaya davet eder ve bu sorumluluğun bir gereği olarak, suçluların koruyucuları ve destekleyenleri, organizatörleri, sponsorları tüm bu eylemi işleyenlerin hesaplarına el konulmasını vurgular. 5. Birleşmiş Milletler Antlaşması hükümlerine göre 11 Eylül 2001 tarihli terörist saldırıya cevap verilmesi için her türlü gerekli adımların atılmasını ve terörizmin bütün şekilleri ile mücadele edilmesini vurgular... Hamza İlbeği, **Terörizm ve Terörizmin Önlenmesine Yönelik Uluslararası Gelişmeler**, Kocaeli, 2002, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s.143.

⁵⁴⁸ Mehmet Akkurt, **Afganistan’ın Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler**, İstanbul, 2005, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, s. 235.

kararın alınması halinde ise müttefiklerin hangi ölçülerde destek sağlayacaklarına kendilerinin karar vereceğini belirtmiştir. Robertson, yaptığı açıklamada: “*ABD’nin, şayet isterse BM Antlaşması’ndan kaynaklanan hak ve yükümlülükleri dahilinde diğer müttefiklerden bağımsız bir mücadele yürütebileceğini...*” söylemiştir. Öte yandan NATO’nun bu yöndeki kararları George Robertson tarafından Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine iletilmiştir.⁵⁴⁹

ABD, 11 Eylül Saldırıları akabinde, öncelikle Afganistan’a yaptırımlar uygulamaya başlamıştır ve Taliban’dan Usame bin Ladin’i derhal müttefik kuvvetlere teslim etmesini istemiştir.⁵⁵⁰ 17 Ekim 2002’de Beyaz Saray ve Senato İstihbarat Komiteleri’nde konuşmalar yapan DCI George Tenet: “*Afganistan’a klasik bir kara harekâtı yapmak yerine, bırakalım Ladin kendini Afganistan’da serbest zannetsin*” demiştir.⁵⁵¹ 1 Ekim 2001’de ise Birleşik Krallık Silahlı Kuvvetleri ile oluşturduğu koalisyon güçleri, BM Kurucu Antlaşması’nın bireysel ya da ortak meşru müdafaayı öngören 51. maddesi kapsamında, 11 Eylül Saldırıların faili El-Kaide’nin komuta merkezinin bulunduğu öngördüğü Afganistan’a yönelik askeri bir operasyon başlatmıştır. “Kalıcı Özgürlük Operasyonu” (Operation Enduring Freedom) adı verilen operasyon, ABD ve İngiltere tarafından 11 Eylül Saldırıların sorumlusu olarak görülen El Kaide ve ona topraklarında destek sağlayan Afganistan’daki de facto Taliban Yönetimi’ni hedef almıştır.

Afganistan’a sivil CIA güdümünde askeri bir operasyon yapılması, ilk olarak bu operasyonun bir CIA uyarlaması olduğunu akla getirmektedir. Nitekim askeri harekât başlamadan önce DCI George Tenet tarafından Başkan Bush’a sunulan saldırı planında, CIA görevlilerinin Afganistan’a giderek o dönem muhalif konumda bulunan Afganistan Kuzey İttifakı ve güneydeki Peştun liderler ile olası bir ABD askeri harekâtında işbirliği yapmaları için görüşmelere başlaması öngörülmüş ve gerçekten de operasyon öncesi CIA yetkilileri Afganistan’a gitmiş ve tüm Taliban

⁵⁴⁹ Sezgin Kaya, **Avrupa Birliği’nde Uluslararası Terörizmle Mücadele Alanında İşbirliği**, Bursa 2002, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s.194.

⁵⁵⁰ Daniel Benjamin ve Steven Simon, **The Age of Scared Terror**, Washington D.C., 2003, Random House Publishing, s. 271.

⁵⁵¹ Benjamin ve Simon, **a.g.e.**, s. 224.

dışı grupların liderleri ile görüşmeler yapmıştır.⁵⁵² Nitekim işgali gerçekleştiren Koalisyon Güçleri ile Afgan-Peştun kabilelerin ilişkilerini CIA personeli yönetmiştir. Dolayısıyla saldırı planında CIA tarafından elde edildiği varsayılan ve El-Kaide unsurlarının Afganistan’da olduğu bilgilerini içeren edilgen istihbarata dayalı bilgiler ile 11 Eylül sonrası uluslararası kamuoyu tarafından asimetrik teröre karşı gösterilen tepki kullanılmak suretiyle dış politika karar alma süreci manipüle edilerek saldırı planı hayata geçirilebilmiştir.⁵⁵³

2.2.3. II. Körfez Savaşı: Edilgen İstihbaratın İç ve Dış Politika Enstrümanı Olarak Kullanılabilirliği

Yeni muhafazakâr doktrini geliştirenlere göre, 11 Eylül Saldırıları'nın sorumlusu El-Kaide ile bağlantısı olduğu iddia edilen Saddam Hüseyin, Irak'ta kitle imha silahları üretmekteydi. Söz konusu silahların kullanılma ihtimali ve teröristlerin eline geçmesi ise, başta ABD ve müttefikleri olmak üzere uluslararası düzen için en büyük tehdidi oluşturmaktaydı. Diğer yandan Saddam'ın iktidarda kalması 11 Eylül Saldırıları ile ortaya çıkan manzarada ABD'ye karşı olası saldırıların devamına neden olabilecekti. Bu nedenle tehdit, teröristler faaliyete geçmeden önce “önleyici saldırı” kapsamında engellenmeliydi. Bunun için tek geçerli yol ise, diktatör Saddam Hüseyin rejimini devirmeyi ve Irak'ta demokratik bir yönetim biçimi oluşturmayı hedefleyen askeri bir operasyondur.⁵⁵⁴ Nitekim Bush Doktrini çerçevesinde şekillenmiş ABD dış politikasında Saddam Hüseyin'i iktidardan uzaklaştırmaya yönelik bir askeri operasyon için çok sayıda neden gösterilmiştir:

- Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu yönündeki edilgen istihbarat yapısı tarafından müşteriye, yani ABD Başkanı ve Kongresi'ne servis edilen istihbari bilgiler,
- Ortadoğu'daki istikrarsızlık,

⁵⁵² Peter Jackson ve L.V. Scott, **Understanding Intelligence in the Twenty-First Century: Journeys in Shadows**, New York, 2004, Taylor Francis Press., s. 2.

⁵⁵³ “The New Strategy of U.S. Intelligence Community: Strengthening Democracy”, **Agence France Presse**, 28 Ekim 2005, s. 3.

⁵⁵⁴ Enver Bozkurt, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, Ankara, 2007, Asil Yayınları, s. 172-173.

- Petrole erişim ve Başkan Bush'un, babası George H. W. Bush'a 1993 yılında Kuveyt'te Saddam tarafından düzenlenen başarısız suikast girişiminden doğan kişisel kin,

sayılabilecek bazı nedenlerdir.⁵⁵⁵ Ancak esas neden, ABD'nin 11 Eylül Saldırıları ile birlikte uğradığı prestij kaybıdır.

Jeopolitik ve jeostratejik açıdan bakıldığında ise;

- Ortadoğu petrolünün, ucuz, sabit fiyatlarla ve kesintiye uğramadan Batı'ya transferini temin etmek ve elde edilen petro-dolarların tekrar ABD'nin ekonomik çıkarları doğrultusunda yönlendirilmesini sağlamak,
- İsrail'in güvenliğinin ve askeri açıdan bu ülkenin bölgede üstünlüğünün sağlanması,
- Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri ile ABD'nin ittifakını güçlendirerek, statükoyu devam ettirmek,
- Bölgede bazı Arap ve Müslüman ülkelerin kontrollü savunma önceliklerini temin maksadıyla asker silah ve teçhizatı temin etmek,
- ABD müttefiklerine yönelik tehditlerin bertaraf edilmesi, kritik ekonomik çıkarların korunması, nükleer, kimyasal ve biyolojik Kitle İmha Silahları'nın yayılmasının önlenmesi, siyasal ve ekonomik yatırım özgürlüğünün yanı sıra, insan hakları ve demokratik kurumsallaşmanın güçlenmesinin desteklenmesi nedenler arasında gösterilebilecektir.⁵⁵⁶

⁵⁵⁵ ABD, Nisan 1993'de eski Başkan George H. W. Bush'un Kuveyt ziyareti sırasında düzenlenen bu suikast girişiminden sorumlu tuttuğu Irak Hükümeti'ni cezalandırmak amacıyla 26 Haziran 1993 tarihinde başkent Bağdat'taki El-Muhaberat Karargâhı'na füzeli bir saldırı düzenlemiş, saldırıda 8 kişi ölmüş; 20'ye yakın kişi yaralanmıştır. Saldırıya ilişkin BM Güvenlik Konseyi'ni yazdığı mektupla bilgilendiren ABD BM Daimi Temsilcisi Madeleine K. Albright, Başkan'a düzenlenmiş bir suikast girişiminin ABD'nin kendisine yönelmiş bir saldırı olarak kabul edildiğini ve bu nedenle 51. maddedeki meşru müdafaa hakkı kapsamında Irak'a gereken cevabı verme hakkı olduğunu belirtmiştir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz: Fatma Taşdemir, **Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi**, USAK Yayınları, Ankara, 2006.

⁵⁵⁶ Frederick H. Hartmann ve Robert L. Wendzel, **America's Foreign Policy in a Changing World**, Illinois, 2004, Harper Collins College Publishers, s. 234.

Gerek ABD dış politikası açısından ele alındığında ve gerekse jeopolitik-jeostratejik açıdan değerlendirildiğinde, I. ve II. Körfez Savaşları'nın temel nedeni, Musul, Kerkük ile Kuveyt petrollerinin kontrolüdür.⁵⁵⁷

Teröre karşı savaşın ilk adımı olarak nitelendirilen Afganistan müdahalesinin sona ermesinden sonra, gözler 11 Eylül saldırılarından bu yana Amerikan yönetiminin hedefinde görünen Irak üzerine çevrilmiştir. Önceki bölümde de ifade edildiği üzere ABD Başkanı Bush, 29 Ocak 2002'de yaptığı konuşmada; Irak, İran ve Kuzey Kore'yi “şer eksen” olarak nitelendirerek bu ülkelere karşı harekete geçeceğini söylemiş ve 8 Eylül 2002 tarihinden itibaren Körfez bölgesine on binlerce asker ve tonlarca malzeme göndermeye başlayarak Irak'la yapılacak bir savaşın gerektireceği büyük çaplı üslenme hareketine başlamıştır. 16 Mart 2003 tarihinde Portekiz'in Azor adalarında ABD, İngiltere ve İspanya liderleri savaş konseyi adını verdikleri bir toplantı yapmışlardır. Toplantı akabinde yapılan açıklamada, diplomasi için fazla şans kalmadığı vurgulanmış, 18 Mart 2003 tarihli ulusa sesleniş konuşmasında Başkan Bush, Saddam Hüseyin ve ailesine Irak'ı terk etmek için 48 saatlik bir süre verilmiştir. Bu sürenin dolması akabinde, 20 Mart 2003 tarihinde Irak'ı Özgürleştirme Operasyonu adı altında İngiliz ve ABD askerlerinden oluşan koalisyon güçleri Irak'a saldırmıştır. Bush'un savaşın bittiğini ilan ettiği 1 Mayıs 2003 tarihinden bu yana, Irak'ta kesin bir kaosun hâkim olduğunu söylemek hiç de yanlış bir tespit olmayacaktır.⁵⁵⁸

Irak Savaşı'nın küresel terör hareketlerine etkisi incelendiğinde söylenebilecek ilk husus, bu savaşın küresel terörü arttırdığı yönünde yaygın bir görüş olduğudur. BBC tarafından küresel düzeyde yaptırılan bir kamuoyu araştırmasına göre, otuz beş ülkeden otuz üçünde halkın büyük bölümü Irak savaşının dünyada yeni terör saldırıları ihtimalini arttırdığı görüşündedir. Globescan şirketiyle Amerikan Maryland Üniversitesi'nin 2007 Mart ayı içerisinde ortaklaşa yaptırdığı ve 42.000 kişinin katıldığı ankete göre; bu ülkelerden çoğunun, Amerika

⁵⁵⁷ Korkut Yavuz, “*Irak Kronolojisi ve Savaşın Güncesi*”, Derleyenler: Ümit Özdağ, Sedat Laçiner, Serhat Erkmen, **Irak Krizi: 2002-2003**, Irak Özel Sayısı, Ankara, 2003, ASAM Yayınları, s. 420-421.

⁵⁵⁸ Yavuz, **a.g.e.**, 420-421.

önderliğindeki güçlerin Irak'tan önümüzdeki bir kaç ay içinde çekilmesini ve küresel terör eylemlerine ortam hazırlayan bu işgali sona erdirmesini istediğini ortaya koymaktadır. Çalışmayı yürüten araştırmacılara göre sonuçlar, Bush yönetiminin Irak'ı işgal etmesini teröre karşı savaşın bir parçası olarak görse de, ABD dâhil olmak üzere dünyanın pek çok yerinde pek çok kişinin, bunun terör saldırılarını artırdığı görüşünde olduğunu göstermektedir. Ankete katılan Amerikalıların %55'i, Irak savaşının terör saldırısı ihtimalini artırdığı görüşündedir. Böyle düşünenlerin oranı İran'da %77'ye, Mısır'da ise %83'e yükselmektedir. Ancak Amerikalıların %60'ı yine de Saddam Hüseyin'in devrilmesinin iyi olduğu görüşünü savunmaktadır. Aralarında Türkiye, Almanya ve İspanya'nın da olduğu 16 ülkede ise halkın yüzde ellisinden fazlası Irak liderinin devrilmesini hata olarak görmektedir. Toplamda, orana vurulduğunda Saddam Hüseyin'i devirmek hataydı diyenlerin oranı %45'i bulurken, hata değildi diyenlerin oranı %36'yı bulmaktadır.⁵⁵⁹

İşgal için ABD kamuoyu ve devlet mekanizmaları nasıl ikna edilmiştir? Öncelikle şunun hemen belirtilmesi gerekir ki, II. Körfez Savaşı'nın baş aktörü "*Curveball (Informant)*" kod adıyla bilinen Refid Ahmed Elvan el Cenabi isimli, Almanya'da mülteci statüsünde yaşayan Iraklı bir istihbarat elemanıdır. Kimya mühendisi olduğu ve bir dönem Uday Hüseyin'e ait Babil TV'de çalıştığı bilinen Cenabi, 1999 yılında Irak'ı terk ederek turist vizesiyle Franz Josef Strauss Münih Uluslararası Havalimanı'ndan Almanya'ya giriş yapmıştır. Cenabi, Almanya'ya giriş yapar yapmaz politik sığınma talep etmiştir. Alman federal istihbarat servisi Bundes Nachrichten Dienst (BND) ile Almanya'da ilişkilendirilmiştir. BND yetkililerince rutin bir şekilde uygulanan mülteci mülakatına alınan Cenabi: "*Irak'ta, Baas Partisi ve Saddam Hüseyin tarafından yönetilen Irak Hükümeti'nin bilgisi dahilinde mobil laboratuvarlarda biyolojik silah üretimi yapıldığını, bu mobil laboratuvarların 36. Paralelin güneyinde Baas kontrolündeki bölgede sürekli olarak hareket halinde olduğunu, söz konusu silahların Irak'a olası bir batı müdahalesinde son çare olarak kullanılacağını...*" söylemiştir. Bunun üzerine BND, söz konusu bilgileri teyide

⁵⁵⁹ "*Irak savası terör riskini arttırdı*", **BBC Turkish**, 28 Şubat 2006, Online: http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/02/printable/060228_iraq_poll.shtml. (06/12/2012)

muhtaç ve kaydihtiyatla karşılamakla birlikte bir servis görüşmesinde CIA ile paylaşmıştır. Irak'ı işgalle sonuçlanan süreçte bu paylaşımından sonra başlamıştır.⁵⁶⁰

Söz konusu bilgi, teyit edilmeden veya en azından söz konusu istihbarat elemanının CIA tarafından bir kez daha mülakata tabi tutulmasına bile gerek görülmeden istihbarat çarkında işlenmiş ve müşteriye servis edilmiştir.

Müteakiben, sonuçta tek bir kaynağa dayandırılan teyide muhtaç ve sorgulanabilirliği neredeyse sıfır olan istihbari bir bilgi vasıtasıyla, yani edilgen istihbarat organizasyonu kullanılmak suretiyle oldukça karmaşık bir yapıda olan ABD karar alma süreci manipüle edilerek siyasi iradenin istediği savaş politikası uygulamaya konulabilmiştir. Önceki bölümlerde ifade edildiği üzere savaş ilan etme yetkisi sadece ABD Kongresi'nde bulunduğundan söz konusu istihbarat servisi doğrudan karar alma mekanizmasına, yani nihai müşteri Kongre'ye Ulusal İstihbarat Değerlendirmesi (NIE) kanalı kullanılarak yapılmıştır. Sonuçta James Mann, Dick Cheney, Donald Rumsfeld, Colin Powell, Condoleeza Rice, Paul Wolfowitz ve Richard Armitage'dan oluşan Bush'un şahinlerinin istediği olmuş, edilgen istihbarat yapısı kullanılarak bir ülke işgal edilmiştir.⁵⁶¹

Refid Ahmed Elvan el Cenabi, The Guardian ile 17 Şubat 2011 tarihinde yaptığı mülakatta: *“Mobil biyolojik silah kamyonları ve kötü amaçlar için üretim yapan fabrikalarla ilgili hikayeleri uydurduğunu, asıl amacının 1999'da kaçtığı Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesi olduğunu, belki haklıydım, belki de haklı olmadığını, ancak kendisine bu fırsatın verildiğini, o dönem rejimi devirmek için bir*

⁵⁶⁰ “ABD’yi Irak Savaşı’na sokan ‘itirafçı’ konuştu: Kitle imha silahları yoktu”, **The Guardian**, 17 Şubat 2011, s. 3; Robert Jervis, **Why Intelligence Fails? Lessons from the Iranian Revolution and the Iraq War**, Ithaca and London, 2010, Cornell University Press., s. 130-134; Mark Phythian, “Intelligence oversight in the UK: The case of Iraq”, *Handbook of Intelligence Studies*, Ed. Loch K. Johnson, Oxon, 2009, Routledge Press., s. 303.

⁵⁶¹ “Powell, CIA ve Pentagon’a Irak’ta olmayan kitle imha silahları istihbaratını sordu”, **The Guardian**, 21 Şubat 2011, s. 8-9.

şeyler uydurma şansının elinde olduğunu ve yaptığı şeyden gurur duyduğunu...” ifade etmiştir.⁵⁶²

Bilindiği gibi Demokrat Parti'nin başkan adayı Hussein Barack Obama'nın, 20 Ocak 2009 tarihinde ABD'nin 44. Başkanı seçilmesinin akabinde Beyaz Saray, mümkün olan en kısa zamanda Irak'tan tamamen çekileceğini ilan etmiştir. İzleyen günlerde son ABD askeri 15 Kasım 2011 tarihinde Irak'ı terk etmiş, geride bir milyondan fazla Iraklı sivil kayıp bırakmıştır. ABD tarafında ise 4.500 asker ölmüş, 32.000 asker ise yaralanmıştır. Savaşın Amerika'ya maliyeti ise 800 milyar doları aşmıştır.⁵⁶³

2.3. 11 Eylül Sonrası İstihbarat Reformları

11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleştirilen saldırıların, başta CIA olmak üzere IC üyesi kurumlar tarafından tespit edilememiş veya tehdit algılamalarında öngörülemediği olması:

- Soğuk Savaş sonrası dönemde istihbaratın HUMINT kaynaklarından ziyade teknik istihbarat kaynaklarından temin edilmesi,
- Kurumların organizasyon yapısının değişen koşullara ayak uyduramaması,
- Personel sistemindeki yapısal bozukluklar,

gibi nedenlere bağlanmıştır. Gerçekten de Sovyetler Birliği ile kıtalararası bir soğuk savaş sürdürmek için yaklaşık 40 yıl tüm istihbarat ihtiyaçlarını bu politikaya göre şekillendiren ABD, Soğuk Savaş sonrası süreçte insana dayalı istihbarata sadece ihtiyaç duyduğunda yönelmiştir. Soğuk Savaş'ın bitimi ile 11 Eylül Saldırıları arası dönem ABD İstihbarat Topluluğu için bir geçiş veya bocalama dönemi olarak ifade

⁵⁶² “ABD’yi Irak Savaşı’na sokan ‘itirafları’ konuştu: Kitle imha silahları yoktu”, **The Guardian**, 17 Şubat 2011, s. 3-4.

⁵⁶³ <http://tr.euronews.com/2011/12/15/amerika-irak-tan-resmen-cekildi/> (07/12/2012)

edilebilir. Bu dönemde organizasyon, ilk etapta tehdit önceliklerini tam olarak ortaya koyamaması nedeniyle değişen koşullara ayak uyduramamıştır.⁵⁶⁴

Örneğin CIA, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte tehdit önceliklerini kaybetmiş bir klasik espionaj organizasyonu olarak nükleer silah teknolojisi transferi ve ekonomik istihbarat gibi konulara odaklanmıştır. Tabiidir ki Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan bütçe kısıtlamaları da bu klasik espionaj organizasyonunun güç kaybetmesine yol açmıştır. Dünyanın hemen hemen her bölgesindeki CIA istasyonlarında küçülmeye gidilmiş, sonuçta kurum görece güç kaybetmiştir. 1997-2004 yılları arasında hem DCI hem de CIA Başkanı olarak görev yapan George Tenet, 11 Eylül Komisyonu'na verdiği ifadede: *“1991-1996 yılları arası dönemde Usame Bin Ladin'in faaliyetlerinin CIA tarafından bilindiğini...”* söylemiştir. Bu kapsamda düşünüldüğünde, El-Kaide ve Usame Bin Ladin'in siyasal karar alıcılar tarafından bilinmesine rağmen herhangi bir karar alıcı tarafından hedef önceliği verilmeyerek bir tedbir geliştirilmediği sonucu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla 11 Eylül saldırıları, terörizm üzerine analiz çalışması yapan akademisyenler için sürpriz olmamıştır. Daha önceki dönemlerde El-Kaide gibi asimetrik terör organizasyonlarının kitle imha silahı kullanmak suretiyle bu tür bir saldırı düzenleyeceğine yönelik çeşitli uyarılar gündeme gelmiştir.⁵⁶⁵ Örneğin 6 Ağustos 2001 tarihli PDB'de: *“2001 yaz aylarındaki bir telefon dinlemesinden hareketle ABD içerisinde bir yere büyük bir terörist saldırısının yapılacağı, Bin Ladin'in ABD'yi vurma kararlılığında olduğu...”*⁵⁶⁶ ABD Başkanı'na iletilmiştir.

Yukarıda da bahsedildiği üzere, Soğuk Savaş sonrası dönemde istihbarat kurumlarında zorunlu nedenlerden dolayı uygulamaya konulan küçülme politikaları, kurumlar arası koordinasyon ve bilgi paylaşımında da aksaklıklara neden olmuştur. Örneğin CIA ile FBI arasında öteden beri iletişim ve koordinasyon problemlerinin

⁵⁶⁴ Amy B. Zegart, *“September 11 and the Adaptation Failure of U.S. Intelligence Agencies”*, **International Security**, Vol. 29, No:4, Spring 2005, s. 107.

⁵⁶⁵ Richard K. Betts, **9/11 Lessons: Intelligence Reform**, New York, 2011, CFR Publishing, s. 8.

⁵⁶⁶ Raelynn Hillhouse, *“Outsourcing Intelligence”*, **The Nation**, Haziran 2004, s. 23.

bulunması, kurumlar arasında istihbarat paylaşımını neredeyse imkânsız hale getirerek 11 Eylül sürecine girilmesini hızlandırmıştır.⁵⁶⁷

CIA, Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan bu politikalar sonrası yaşanan istihbarat zafiyetini bertaraf etmek adına HUMINT yeteneğini ön plana çıkarmak için çeşitli çalışmalar başlatmıştır. Bu kapsamda 1991 sonrası dönemde ABD tarafından dünyanın çeşitli yerlerinde girişilen askeri operasyonlarda CIA görevlilerinin aktif bir şekilde çalışabileceği saha görevleri geliştirilmiş, Afganistan, Irak, Filipinler, Yemen ve Gürcistan'da ABD Özel Kuvvetleri'nce yapılan askeri operasyonlarda canlı kaynaklar vasıtasıyla istihbarat desteği sağlayacak timler oluşturmuştur. 11 Eylül'den hemen sonra askeri operasyonlar haricinde kurumların yeniden yapılandırılması da gündeme gelmiş, bu amaçla ABD Kongresi'nce yaklaşık bir yıl kadar süren bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışma esnasında DIA ve aynı zamanda CIA Başkanı George J. Tenet ile Savunma Bakanı Donald Rumsfeld arasında yeniden yapılanma konusunda görüş ayrılıkları başgöstermiş, Başkan Bush'un tam destek sağladığı Rumsfeld ve askeri bürokrasinin istediği olmuş ve kapsamlı bir reform programı yürürlüğe konmuştur. Bu reformların getirdiği en önemli değişiklik, önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere DNI ve tehdit algulamalarındaki kökten değişikliğin bir simgesi olarak faaliyetlerini sürdüren İç Güvenlik Bakanlığı'nın teşkilidir. Bir diğer önemli değişiklik ise FBI'nın federal düzeyde ulusal güvenlik konularına yönelmek yerine, aktif istihbarat toplayan klasik bir istihbarat teşkilatına dönüştürülmesidir.⁵⁶⁸

11 Eylül sonrası dönemde yaşanan bu reform süreci klasik istihbaratın dört önemli fonksiyonunu ön plana çıkarmıştır: Dış istihbarat, örtülü operasyon, karşı istihbarat ve iç/güvenlik istihbaratı. İstihbarat yapısına iç/güvenlik istihbaratının dahil olması, DCI kadrosunun bir kurum olarak lağvedilip yerine DNI kadrosunu ortaya çıkaran en büyük etmen olmuştur. İç güvenlik istihbaratının ön plana çıkmasının asıl sebebi, ABD'de yabancıların çok olması ve bu insanların denetiminin güçlüğüne bağlanmaktadır. DNI pozisyonunun teşkili, beraberinde kurumlar

⁵⁶⁷ Hillhouse, **a.g.m.**, s. 23.

⁵⁶⁸ "Rumsfeld on New DoD Intelligence Team", **New York Times**, 18 Ekim 2002, s. 7-8.

arasındaki kopuk ilişkilene biçimi ve rekabette kaynaklanan sorunlar ile koordinasyon eksikliği problemini de gündeme getirmiştir. Öte yandan, DCI pozisyonunun fonksiyonel olması amacıyla yapılan düzenlemelere, ABD Kongresi'nce çıkarılan 2001 tarihli Patriot Kanunu, 2002 tarihli İç Güvenlik Kanunu ile 2004 tarihli İstihbarat Reformu ve Terörizmi Önleme Yasası yasal dayanak teşkil etmiştir.⁵⁶⁹

Genel hatları itibariyle 11 Eylül sonrası dönemde gerçekleştirilen reformlar kapsamında:

- Merkezi İstihbarat Direktörlüğü (DCI)'nün lağvedilmesinin akabinde yetkileri daha da arttırılmış bir şekilde Ulusal İstihbarat Direktörlüğü (DNI)'nün teşkili
- İstihbarat toplamada yeni metotların uygulanması
- Her çeşit kaynak analizinin yapılabilmesinin sağlanması
- HUMINT, yani insan kaynaklı istihbarat toplama çalışmalarına ağırlık verilmesi
- Teknik/Sinyal istihbarata ayrılan bütçenin arttırılması
- Saha yeteneklerinin arttırılmasına yönelik çalışmalar yapılması

şeklinde gerçekleşen reformlar uygulanmaya çalışılmıştır.⁵⁷⁰

DCI'nın lağvedilerek DNI'nın teşkil edilmesinin dayanak noktası, 11 Eylül Komisyonu'nca hazırlanan raporlarda tavsiye edilen, doğrudan ABD Başkanı'na bağlı ve sivil bir istihbarat otoritesinin teşkil edilmesinin istihbarat kurumlarının otonom yapısını ortadan kaldıracığı düşüncesidir. Bu tavsiyeyi haklı bulan karar alıcılar, önceki bölümlerde ifade edilen DNI pozisyonunun oluşması yönünde adımlar atmış ve pozisyon hayata geçirilmiştir. Ancak Pentagon'un yoğun

⁵⁶⁹ Deborah G. Barger, **Toward A Revolution in Intelligence Affairs**, Virginia, 2005, RAND Publications, s. 108-111.

⁵⁷⁰ Barger, **a.g.e.**, s. 17-18.

çabalarıyla askeri istihbarat kurumları fiiliyatta bağımsız konumlarını sürdürmektedir.⁵⁷¹

Aynı durum NSA, NGA, NRO ve DIA organizasyonları için geçerlidir. Hiyerarşik olarak Savunma Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren bu kurumlar da Bakanlığın koruması veya siyasi himayesi altında otonom faaliyetlerini sürdürmektedir.⁵⁷²

En önemli reform konularından biri, belki de en önemlisi CIA'nın operasyonel birimlerinin, Afganistan'ın işgali sırasında yaşanan başarısızlıklar sonrasında Özel Kuvvetler Komutanlığı'na kademeli bir şekilde transfer edilmesidir. Bu değişiklikle birlikte CIA, operasyonel konularda sıklet merkezi olma üstünlüğünü kaybetmiş, Florida'da konuşlu ABD Özel Kuvvetler Komutanlığı'nın paramiliter istihbarat yapısı güçlendirilmiştir.⁵⁷³

11 Eylül Saldırıları'nın yarattığı birlik havası çerçevesinde yapılan reformlar, IC için ilk etapta itici bir güç gibi görünse de dönemin ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamamış, reform süreci sonrası kurumlar arasındaki rekabetin şekli değişse de nihai amaçlar değişmemiştir. Dolayısıyla ABD İstihbarat Topluluğu (IC)'nun işlevsellik problemleri artarak devam etmektedir.

2.4. Obama Doktrini: Diplomasi ve Çok Taraflı İşbirliği'nin Yeniden Gündeme Gelmesi

ABD'nin 43. Başkanı George W. Bush'un, iki dönem üst üste başkanlık yapmasından sonra Demokrat Parti Başkan Adayı Hussein Barack Obama ABD'nin 44. Başkanı seçilmiştir. 20 Ocak 2009 tarihinde yemin ederek görevine başlayan Obama dönemine ait yeni güvenlik stratejisi, Bush dönemindeki güvenlik stratejisine

⁵⁷¹Pat M. Holt, "Intelligence Reform False Start", **The Christian Science Monitor**, 2 December 2004, s. 17.

⁵⁷² Aynı yer.

⁵⁷³ Daniel Smith, "Dark Side To US Intelligence Reform", **Washington Quarterly**, December 2004, Vol.14, s. 37.

göre daha olgun, hem üslup olarak hem de uygulamada ciddi bir değişimin habercisi olmuştur. Obama'nın başkanlık seçiminin kampanya dönemindeki "değişim" sözünün dış politika alanında gerçekleştirildiğini bugün söylemek mümkündür. Başkan Obama, göreve geldiği ilk günlerden itibaren nispeten daha ılımlı söylemleri ile ön plana çıkmaktadır. Demokrasi, insan hakları, karşılıklı etkileşim ve yardımlaşma kavramlarına vurgu yapmaktadır. Elbette bunlar akıldan tamamen çıkarılmamakla birlikte, geçmişe kıyasla politikalarda radikal denebilecek sapmalar da beklenmemelidir. Zira Amerika, doğup gelişerek büyük bir güce ulaştıktan sonra sürekli tek taraflı ve sert güç yanlısı politikalar üretmeye ve izlemeye her daim istekli olmuştur.⁵⁷⁴

Buna Demokrat Parti ve bu partiden 7 Kasım 2012 tarihinde ikinci kez ABD Başkanı seçilen Barack Obama da dâhildir. Şüphesiz Barack Obama, yumuşak gücü de ön plana çıkaran ılımlı bir demokrat portresi çizmektedir. ABD tarihine bakıldığında, idealist dış politikanın öncülüğünü yapan demokratların dış politikada çok taraflılık, demokrasi ve insan haklarını öne çıkaran yumuşak güç unsuruna sürekli olarak vurgu yaptıklarına şahit olunmaktadır. Üstelik bu vurgu bilhassa demokrat parti iktidarındaki yıllarda salt demokrasi ve insan hakları söylemlerinden fazlasını ifade etmektedir.⁵⁷⁵

ABD dış politikasının güç kavramı üzerinden oluşturulduğunu ise asla akıldan çıkarmamak gerekmektedir. Dolayısıyla Başkan Obama iktidarının Bush dönemine göre farklılık ve çeşitlilikleri beraberinde getireceği öngörülmesine rağmen, çok beklenti içine girmemenin yerinde olacağı söylenebilecektir. Değişim sloganıyla iktidara gelen Barack Obama'nın yaratacağı farklılıklar her konuda kendini göstermeyebilir, daha çok metodolojik alanla sınırlı kalabilir ve hepsinden önemlisi Obama'nın Bush yönetiminden farklı olacağı yönündeki beklentiler insanları hiç beklemedikleri anlarda hayal kırıklığına uğratabilir. Obama kendi görüşlerini kaleme aldığı "İnanırsak Başarıyoruz" isimli kitabında ABD'nin izleyeceği

⁵⁷⁴ Francis Fukuyama, **Neoconların Sonu: Yol Ayrımındaki Amerika**, Çeviren: Hasan Kaya, İstanbul, 2006, PAGEM A Yayıncılık, s. 15-16.

⁵⁷⁵ Sümer Gültekin, "Amerikan dış politikasının kökenleri ve Amerikan dış politik kültürü" **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 19, Ankara, 2008, s. 137-138.

dış politikaya ilişkin şöyle demektedir: “Barack Obama, 21. Yüzyılın tehditlerinin üstesinden gelmeye çalışırken ABD’nin güvenliğini sağlamak için diplomasi dâhil tüm gücümüzü kullanmamız gerektiğine inanmaktadır.” Bu cümleden anlaşılacağı üzere öncelikle diplomasi tercih edilmek üzere her tür yaptırımın uygulanabileceğinin sinyalleri verilmektedir.⁵⁷⁶

Barack Obama’nın seçilmesinde Başkan Bush yönetiminin sekiz yılda yarattığı güven bunalımının ve Obama’nın yumuşak güç söyleminin rolü ve etkinliği tartışılmaz bir gerçektir. George W. Bush, Irak ve Afganistan işgallerinde görüldüğü gibi Amerika’nın askeri imkân ve kabiliyetlerini yeteri kadar kavrayamamış, ABD’nin geleneksel müttefikleriyle dahi arasının açılmasına sebep olmuştur. Pax-Americana olarak nitelendirilen uluslararası ilişkilerdeki ABD temelli barış, güven ve istikrar ortamının altına dinamit yerleştirmiştir.⁵⁷⁷

Nitekim Barack Obama’nın, gerek bilgi birikimi gerekse entelektüel kişiliği ile ön plana çıkmasıyla, George W. Bush ile karşılaştırıldığında oldukça farklı bir bakış açısı ortaya koyabilen bir karar alıcı ve lider profili çizmektedir. Obama Doktrini, tıpkı Bush doktrini ile aynı hedeflere sahip olmasına rağmen, hedefe ulaşmada tercih ettiği yol açısından farklı özellikler ortaya koymaktadır. Obama doktrini, Bush doktrininin aksine ABD’nin tek başına hareket etmesini, önleyici savaş konseptini ve küresel teröre karşı küresel bir savaş sürdürülmesini öngörmemektedir. Başka bir deyişle Mayıs 2010’da yayınlanan 52 sayfalık belgeden Obama’nın “kovboy diplomasisi” uygulamayacağı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ABD eski Başkanı George W. Bush’un “terörle savaşta ya bizim yanımızdasınız ya da bize karşısınız” anlayışı da son bulmuştur.⁵⁷⁸

Bununla birlikte ABD’de Başkanların iki dönem seçilme arzusunda oldukları için yönetimlerinin birinci döneminde genellikle popülist politikalar izlemek

⁵⁷⁶ Barack Obama, **İnanırsak Başarıyoruz**, Çeviren: Özkan Özdem ve Yunus Bora Ülke, İstanbul, 2009, Pegasus Yayınları, s. 124.

⁵⁷⁷ Stephen Tanner, **The War of Bushes: A Father and Son As Military Leader**, Washington, 2004, AEI Press, s. 15-16.

⁵⁷⁸ Tanner, **a.g.e.**, s. 17.

suretiyle seçim kampanyasında vadettiklerini hayata geçirmeye çalıştıkları, öte yandan ikinci dönemlerinde ise gerek bir karar alıcı olarak ve gerekse bir ideolog olarak akıllarındaki politikaları hayata geçirmeye çalıştıkları unutulmamalıdır.⁵⁷⁹ Nitekim Barack Obama 07 Kasım 2012 tarihinde ikinci kez başkan seçilmiş olup, yönetiminin ikinci dönemine ilişkin süreç yeni başlamıştır. Dolayısıyla izleyeceği dış politikaya ilişkin gelişmelerin bir önceki dönem ile karşılaştırmalı bir şekilde takip edilmesi gerekmektedir.

⁵⁷⁹ Tanner, **a.g.e.**, s. 19.

SONUÇ

21. Yüzyılın birinci çeyreği, uluslararası ilişkiler ve istihbarat alanında, en azından önümüzdeki yüz yılı etkileyecek parametrelerin oluşmaya başladığı bir dönemi beraberinde getirmiştir. Esasen Soğuk Savaş'ın bitimiyle başlayan bu süreç, 11 Eylül Saldırıları'nın gerçekleşmesi ve yeni muhafazakâr söylemin, bir başka deyişle neoconların Amerikan nüfuz alanlarını dönemin ABD Başkanı George W. Bush tarafından ortaya atılan "Önleyici Saldırı Doktrini" çerçevesinde düzenlemeye yönelik politikaların uygulanabilmesine imkân tanımış, Afganistan ve Irak işgal edilerek dengeler yeniden kurulmaya çalışılmıştır.

Yeni muhafazakâr söylemin savunduğu görüşlerin baskın bir şekilde ön plana çıktığı Önleyici Saldırı Doktrini örneğinde olduğu gibi, ABD dış politikasında teorilerin oldukça etkili olduğu bugün genel kabul gören bir gerçektir. Bu politik amaçların her biri belli bir düşünce sistemi etrafında şekillenmektedir.

Dolayısıyla bu noktada şöyle bir çıkarsama yapmak mümkündür: ABD dış politikanın düşünsel alt yapısı ve fonksiyonları, akademik bir arka planı bulunan siyasal karar alma süreci aktörlerince oluşturulur. Karar alma sürecine doğrudan katılan bu aktörler, dolaylı da olsa dış politikanın geliştirilmesini amaçlayan siyasi düşünürler, akademisyenler, analistler ve ideologlar ile süreklilik arz eden bir etkileşim içerisinde. İncelenen 11 Eylül sonrası ABD dış politikasında alınan kararların belirli bir ideolojik alt yapısı bulunmaktadır. Yakın dönem ABD siyasal hayatı incelendiğinde, teorilere dayalı politikaların, gereç iç ve gerekse dış politika karar alma sürecinde ne denli etkili olduğu rahatlıkla tespit edilebilecektir.

ABD tarihi boyunca, birbirine zıt iki önemli yaklaşım olan idealizm ve muhafazakâr söylem; ABD Dış Politikası'nın oluşturulmasında önemli rol oynamıştır. 11 Eylül sonrası süreçte, Cumhuriyetçi Parti ve Başkan W. Bush ile gündeme gelen yeni muhafazakârlık teorisi çerçevesinde bir dış politika geliştirilmiştir. Bu çizgi Obama döneminde yerini çok taraflı işbirliğinin teşvik edilmesine dayalı fikirlerden kaynaklanan uygulamaları ön plana çıkarmış, ancak

bu politikalar 11 Eylül saldırılarının doğal bir sonucu olarak görülebilecek Bush Doktrini'nin yakın dönemdeki tesirinden kurtulamamıştır.

ABD dış politikasının oluşturulmasında başlıca öncelik ise hegemonyadır. Bütün bir karar alma sürecinin amacı, her ülkede de görüleceği üzere rasyonel bir dış politika oluşturmaktır. ABD'de ise durum biraz farklıdır. ABD karar alıcıları, incelenen dönemde olduğu gibi, sadece rasyonel bir dış politika oluşturmakla kalmayıp, ABD hegemonyasının tesisini de gerçekleştirmek durumundadır. Çünkü ABD'nin yaşamsal çıkarları, hegemonik istikrarın devamını işaret eder. Bunun sağlanabilmesi için, ABD karar alma sürecine katılan tüm aktörlerin, devletlerarası etkileşim sürecine girildiğinde maksimum faydayı minimum tavizle sağlamak için çalışılmasının sağlanması öngörülmüştür.

Bünyesinde 17 istihbarat birimini barındıran ABD İstihbarat Topluluğu (IC) da, fonksiyonel anlamda ele alındığında ABD hegemonyasının tesisi için hizmet eden herhangi bir devlet kurumu olarak tanımlanabilir. ABD İstihbarat Topluluğu, 1947 tarihli Ulusal Güvenlik Yasası ile kurulmuştur. IC, bu 17 istihbarat kurumu üzerinde bir çatı organizasyondur. Sekreteryası ve yönetimi Ulusal İstihbarat Direktörlüğü (DNI) tarafınan yapılmaktadır. DNI'nın pozisyonu doğrudan ABD Başkanı'na bağlı bir pozisyon olup, aynı zamanda Ulusal Güvenlik Konseyi üyesidir.

IC üyesi istihbarat birimlerini, ulusal, askeri, sivil ve Savunma Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren kurumlar olarak dört ana başlıkta bir sınıflandırmaya tabi tutmak mümkündür. Gerek dış istihbarat kurumu olması münasebetiyle en çok bilinen olması ve gerekse 2004 yılına kadar IC'nin yönetiminde söz sahibi olması münasebetiyle IC üyesi kurumlar içerisinde en önemlisi CIA'dır. CIA, 1947 tarihli Ulusal Güvenlik Yasası ile kurulmuştur ve bu yasa ile birçok yetkiyle donatılmış, oldukça geniş bir alanda faaliyet gösteren bir istihbarat kurumu olarak işlerlik kazanmıştır. Fiiliyatta CIA, sadece espionaj faaliyeti ile yetkilendirmiştir, ancak örtülü operasyonlar yapma yetkisi Başkan'ın ve Kongre'nin onayı gibi birkaç prosedüre bağlanarak CIA'ya verilmiştir. ABD ulusal güvenlik konseptine göre, dış operasyonlar da denilen espionaj faaliyeti ile yetkili tek istihbarat kurumu CIA'dır.

Savunma ya da Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren diğer 16 istihbarat örgütüne nazaran CIA, sivil olarak addedilebilecek tek istihbarat kurumudur ve sadece Ulusal İstihbarat Direktörlüğü (DNI)'ne karşı yatay bir sorumluluğu bulunmaktadır. DNI pozisyonu, 1947 tarihli "Ulusal Güvenlik Yasası"nda değişikliğe yol açan istihbarat reformları çerçevesinde tesis edilmiştir. DNI'nın, aynı zamanda tüm istihbarat örgütlerinden oluşan İstihbarat Topluluğu (IC)'nin de başkanı olması öngörülmüştür. Öte yandan, 1947 yılından, 2004 tarihli İstihbarat Reformu ve Terörizmi Önleme Yasası'nın çıkmasına kadar CIA Başkanları aynı zamanda Merkezi İstihbarat Direktörlüğü görevini de yürütmüş, dolayısıyla IC'nin yönetimini büyük oranda CIA üstlenmiştir.

CIA Başkanı, "İstihbarat Reformu ve Terörizmi Önleme Yasası" yayımlanana dek tüm istihbarat faaliyetlerini koordine etme, yönlendirme, kurumsal düzeyde talep edilen istihbarat ihtiyaçlarını belirleme yetkisine sahip olmuştur. 2004 tarihli yasanın yürürlüğe girmesini müteakip oluşturulan yeni yapı uyarınca bu yetkiler DNI'ya geçmiştir. DNI'nın kendine özgü bir bürokrasisi olmakla beraber esas kuruluş amacı, 17 istihbarat kurumundan gelen bilgilerin toplandığı bir bilgi havuzu vazifesi görmektir.

2004 tarihli istihbarat reformları yapılan düzenlemeler çerçevesinde CIA ve DNI'nın doğrudan ABD Başkanı'na danışmanlık yapabilmesi ve dış politika karar alma sürecinde tavsiyelerde bulunabilmesi sağlanmıştır. Ne var ki, söz konusu reformlar da IC'nin edilgen yapısının değişmesine katkıda bulunamamış, bu reformlar neticesinde, ulusal istihbaratın ve belki de tüm ABD İstihbarat Topluluğu'nun başat gücü olan CIA güç kaybına uğrayarak IC içindeki inisiyatifi Pentagon'a yani askeri istihbarata bırakmıştır.

Reform sürecine girilmesinin şüphesiz en önemli sebebi, 11 Eylül saldırılarının CIA ya da iç istihbarat olarak addedilen FBI tarafından önceden öğrenilememesi ve akabinde Irak'ta mobil kitle imha silahı üretim tesisleri olduğuna yönelik CIA tarafından sağlanan istihbaratın doğruluğu sorgulanmadan ABD karar alma sürecinde kullanılarak savaşla sonuçlanacak bir dış politika oluşturulmasıdır.

Söz konusu bilgi, teyit edilmeden veya en azından söz konusu istihbarat elemanının CIA tarafından bir kez daha mülakata tabi tutulmasına bile gerek görülmeden istihbarat çarkında işlenmiş ve müşteriye servis edileceği güne hazır bir şekilde arşivlenmiştir. Dolayısıyla bir istihbarat karar alıcısı olan DCI, George W. Bush'un şahinler olarak bilinen savaş kabinesinin etkisinde kalarak müşterinin dış politika karar alma sürecinde ihtiyaç duyduğu, yani bu kararları gerekçelendirebileceği bir istihbari bilgiyi servis yapmıştır. Sonuçta DCI yani CIA, 11 Eylül saldırılarını öngörememesinin diyetini ödemek adına, yeni muhafazakârlara bir düşman ve akabinde bir savaş yaratarak ABD hegemonyasının Ortadoğu'da yeniden tesis edilmesine katkı sunmuştur. 2004 tarihli reform süreci ise ABD dış politikası karar alma sürecinde CIA'nın etkinliğini törpülerken, askeri bürokrasi ve militarize olmuş bir istihbarat yapısının ABD dış politika karar alma sürecinde ön plana çıkmasına imkân tanımıştır.

Tarihsel örnekler olan İran-Kontra Olayı ve Nikaragua Kontra Krizi de dahil olmak üzere, Afganistan'ın işgali ve II. Körfez Savaşı dolayısıyla Irak'ın işgali göstermiştir ki, Ulusal İstihbarat Direktörlüğü'nce Ulusal Güvenlik Konseyi'nde aktif bir şekilde temsil edilen ABD İstihbarat Topluluğu ile karar alıcı ABD Başkanı ve Kongre arasında hiyerarşik bir ilişkilene biçimi vardır. ABD İstihbarat Topluluğu, dış politika karar alma sürecinde etken özellikler sergileyerek doğrudan karar alma sürecine dâhil olmakta, bununla birlikte, dış politikada alınan kararları edilgen bir biçimde istihbarata dayandırarak gerekçelendirmektedir. Tüm bu süreç ise "ulusal güvenlik" ve "ulusal çıkarlar" gibi kavramlar kullanılarak meşrulaştırılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

Arşiv Belgeleri

- Seçme ABD Kongresi Arşivi, Ronald Reagan: “*Executive Order 12333: United States Intelligence Activities,*”, **As Amended by Executive Orders, Federal Register 46, no. 235**, 1981, Nr.59941-54.

- Seçme ABD Kongresi Arşivi: Gerald Ford: “*Executive Order 11905: United States Intelligence Activities,*” February 18, 1976, **in Weekly Compilation of Presidential Documents 12**, 1976.

- Seçme ABD Kongresi Arşivi: Jimmy Carter: “*Executive Order 12036: United States Intelligence Activities,*” **in Federal Register 43**, 1978.

- Seçme ABD Kongresi Arşivi: William J. Clinton: “*Executive Order 12958: Classified National Security Information,*” , **in Federal Register 60**, 1995.

- “*Director of National Intelligence: Statutory Authorities*”, **RS 22112**, 2005.

- NRO, “*National Reconnaissance Office Enterprise System Engineering*”, **Director’s Note 2006-03**, Washington D.C., 2006.

- “*U.S. Congress, Senate Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities*”, **Final Report, Book I: Foreign and Military Intelligence**, U.S. Government Printing Office, Washington D.C., 1976.

- “*U.S. Congress, Senate Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities*”, **Final Report, Book IV: Supplementary Detailed Staff Reports on Foreign Military Intelligence**, U.S. Government Printing Office, Washington D.C., 1976.

- NSCID No.6, “*Report on CI-Related Electronic Surveillance Activities*”, **Department of Justice**, Washington D.C., 1976.

- “*Appendices to Guidance for CIA Activities Within the United States and Outside the United States*”, **Central Intelligence Agency Report X.**, 1982.

- Commission on the Roles and Capabilities of the United States Intelligence Community, **Preparing for the 21. Century: An Appraisal of U.S. Intelligence**, U.S. Government Printing Office, Washington D.C. 1996.

- “*U.S. Congress, House Permanent Select Committee on Intelligence Authorization Act for Fiscal Year 1998*”, **Report 105-135, Part 1**, U.S. Government Printing Office, Washington D.C., 1997.

- U.S. Congress, Senate Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities, **Final Report, Book I: Foreign and Military Intelligence**, U.S. Government Printing Office, Washington D.C., 1976.

Kitaplar

ABRAHAMIAN, Ervand; **Modern İnan Tarihi**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

AKALIN, Cüneyt; **Soğuk Savaş ABD ve Türkiye**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003.

AKKURT, Mehmet; **Afganistan’ın Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005.

ANDERSON, Sean ve Stephen SELOAN; **Historical Dictionary of Terrorism**, Scarecrow Press, New Jersey, 1995.

- ARI, Tayyar; **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, MKM Yayınları, İstanbul, 2011.
- _____; **Irak İnan ABD ve Petrol**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007.
- _____; **Amerika'da Siyasal Yapı Lobiler ve Dış Politika**, MKM Yayınları, İstanbul, 2009.
- _____; **Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset Savaş ve Diplomasi**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004.
- _____; **Yükselen Güç: Türkiye-ABD İlişkileri ve Ortadoğu**, Marmara Kitap Merkezi Yayınları, İstanbul, 2010.
- ARIBOĞAN, Deniz Ülke; **Kabilelerden Küreselleşmeye, Uluslararası İlişkiler Düşüncesi**, Mavi Ada Yayınları, İstanbul, 1998.
- ARİSTOTELES; **Politika**, Çeviren: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1993.
- ATEŞ, Toktamış; **ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2004.
- AVCI, Gültekin; **İstihbarat Teknikleri, Aktörleri-Örgütleri ve Açmazları**, TİMAŞ Yayınları, İstanbul, 2004.
- BACEVICH, Andrew J.; **American Empire: The Realities and Consequences of U.S. Diplomacy**, Harvard University Press., Cambridge and London, 2002.
- BAL, İhsan; **Alacakaranlıkta Terörle Mücadele ve Komplo Teorileri**, Ankara, USAK Yayınları, 2006.
- _____; **Terörizm**, USAK Yayınları, Ankara, 2006.
- BALCIOĞLU, Mustafa; **Teşkilat-ı Mahsusa'dan Cumhuriyet'e**, Asıl Yayıncılık, Ankara, 2004.
- BAND I; **Handbuch Philosophischer Grund Begriffe**, Studienduspabe BAND I, Münehen, 1973.
- BAMFORD, James; **A Puzzle Palace: A Report on America's Most Secret Agency**, Houghton Mifflin Press., Boston, 1982.

- BARGER, G. Deborah; **Toward A Revolution in Intelligence Affairs**, RAND Publications, Virginia, 2005.
- BAYRAMOĞLU, Nisa N.; **ABD’de Lobi Faaliyetleri**, Dış Politika Enstitüsü Yayınları Ankara,1985.
- BENJAMIN, Daniel ve Steven SIMON; **The Age of Scared Terror**, Random House Publishing, Washington D.C., 2003.
- BERKOWITZ, Bruce D. Allan E.GOODMAN; **Strategic Intelligence for American National Security**, Princeton University Press, New Jersey, 1989.
- BETTS, Richard K.; **Enemies of Intelligence: Knowledge and Power in American National Security**, Columbia University Press., New York, 2007.
- BOLTON, Kent; **U.S. National Security and Foreign Policymaking after 9/11: Present at the Re-creation**, Rowman & Littlefiled Publications, Maryland, 2008.
- BOSTANOĞLU, Burcu; **Türkiye- ABD İlişkilerinin Politikası**, İmge Kitabevi, Ankara, 1999.
- BOZKURT, Enver; **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, Asil Yayınları, Ankara, 2007.
- BRANCH, Taylor ve Eugene M. PROPER; **Labyrinth**, Viking Press., New York, 1982.
- BUSH, George H. W.; **National Security Directive-1, Organization of the National Security System**, 1989.
- _____; **National Security Presidential Directive-1 (NSPD-1): Organization of the National Security Council System**, 2001.
- BUZAN Barry, Steve SMITH, Ken BOOTH ve Marysia ZALEVSKI; **International Theory; Positivizm and Beyond**, Cambridge University Press, Cambridge, 1996.
- CAMBONE, A. Stephen; **Memorandum, Subject: Mission Tasking Authority**,

2005.

ÇELİKTEPE, Atilla; **Teşkilat-ı Mahsusa'nın Siyasi Misyonu**, IQ Kültürsanat Yayıncılık, İstanbul, 2006.

CLAPP, Charles L.; **The Congressman**, Brookings Institute Publishing, Washington D.C. 1963.

CLAUSER, Jerome K. ve Sandra M.WEIR; **Intelligence Research Methodology- An Introduction to Techniques and Procedures for Conducting Research in Defence Intelligence**, Norton Publishing, Washington D.C., 1975.

CLAUSEWITZ, Carl Von, **Savaş Üzerine**, Çeviren: H. Fahri Çeliker, Özne Yayınları, İstanbul, 1999.

CLINTON, William J.; **Presidential Decision Directive-2: Organization of the National Security Council**, 1993.

COOPER, John Milton Jr.; **Reconsidering Woodrow Wilson: Progressivism, Internationalism, War, and Peace**, Woodrow Wilson Center Press., Washington D.C., 2008.

CHOMSKY, Noam; **11 Eylül**, Om Yayınları, İstanbul, 2002.

COX, Robert W.; **Production, Power and World Order: Social Forces in the Making of History**, Columbia University Press, New York, 1987.

_____; **US Foreign Policy after the Cold War: Superpower without a Mission?**, Pinter Press., London, 1995.

_____; *“Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method,”*, **Gramsci, Historical Materialism and International Relations**, Cambridge University Press, Cambridge, 1993.

CRABB, Cecil V. ve Jr. Pat M. HOLT; **Invitation to Struggle: Congress, the President, and Foreign Policy**, CQ Press., Washington D.C. 1992.

CRONIN, Thomas E.; **The State of the Presidency**, Little Brown Company, Boston, 1980.

- ÇINAR, Bekir; **Devlet Güvenliği, İstihbarat ve Terör**, SAM Yayınları, Ankara, 1997.
- DAUGHERTY, James F. ve Robert L. PFALTZGRAFF; **Contending Theories of International Relations**, Harper Collins Publishers, New York, 1990.
- DALMAÇ, Sabri ve Muzaffer ERKAN; **Devlet Güvenliği Terörizm ve İstihbarat**, EGM Yayınları, Ankara, 2006.
- DAVIS, Jack; **Tensions in Analyst-Policymaker Relations: Opinions, Facts and Evidence**, Polity Edition Press., New York, 2006.
- _____; *“Liberalism and World Politics Revisited”*, **Controversies in International Relations Theory, Realism and the Neoliberal Challenge**, St. Martin’s Press, New York, 1995.
- DE SILVA, Peer ve Sub ROSA; **The CIA and the Uses of Intelligence**, Times Books, New York, 1978.
- DEERING, Christopher J.; **Committees in Congress**, CQ Press., Washington D.C., 2002.
- DEARTH, Douglas H. ve Thomas R. GOODDEN; **Strategic Intelligence: Theory and Application**, Defence Intelligence Agency Publishing, Washington D.C., 1995.
- DOYLE, Michael W.; **Ways of War and Peace, Realism, Liberalism and Socialism**, Norton Company, New York, 1997.
- DONNELLY, Thomas; **Amerikan İmparatorluğunun Yeniden İnşası: Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi**, Çeviren: Fabrika Dergisi Çeviri Grubu, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul, 2004.
- DRAPER, Theodore; **A Very Thin Line: The Iran-Contra Affair**, Hill&Wang Publishing, New York, 1988.
- DULLES, Allen Welsh; **The Craft of Intelligence**, Lyons Press., Connecticut, 1967.
- ELÇİ, Halit; **Küresel Terörist**, Çizge Tanıtım ve Matbaacılık, İstanbul, 2002.
- ERALP, Atilla; **Devlet, Sistem ve Kimlik; Uluslararası İlişkilerde Temel**

- Yaklaşımlar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.
- ERGİN, Feridun; **Uluslararası Politika Stratejileri**, Çağlayan Yay., İstanbul, 1974.
- EVANS Mike ve Jimmy CARTER; **The Liberal Left and World Chaos**, Crossstaf Publishers, Washington D.C., 2009.
- FAKRI, Amir Ahmad; **Tarihsel Gelişim Sürecinde İran Devrimi**, Mızrak Yayınları, İstanbul 2008.
- FARAÇ, Mehmet; **El Kaide Turka**, Günizi Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- FERGUSON, John H. ve Dean E. McHENRY; **The American Feferal Government**, Mc Graw Hill Publishing, New York, 1971.
- FISHER, Michael M.J.; **Imam Khomeini: Four Levels of Understanding, Voices of Resurgent Islam**, Oxford University Press, New York-Oxford 1984.
- FOSTER, Timothy Rv.; **Parlak Fikirler Üretmenin 101 Yolu**, Çeviren: Ebru Kılıç, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.
- FRUM, David ve Richard PERLE; **An End to Evil: How to Win the War on Terror**, Random House, New York, 2003.
- FUKUYAMA, Francis; **Neoconların Sonu Yol Ayrımındaki Amerika**, Çeviren: Hasan Kaya, PAGEM A Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- GADDIS, John L.; **Surprise, Security, and the American Experience**, Harvard University Press., Cambridge and London, 2004.
- _____; **George F. Kennan: An American Life**, The Penguin Press., New York, 2011.
- GARTHOFF, F. Douglas; **Directors of Central Intelligence as Leaders of the U.S. Intelligence Community, 1946-2005.**, Center for the Study of Intelligence Publishing, Washington D.C., 2005.
- GARTZKE, Erik; **War Is in the Error Term, International Organization**, Vol. 53, The IO Foundation and the Massachusetts Institute of Technology Press, Massachusetts, 2000.
- GILL, Stephen; *“Theorizing the Interregnum: The Double Movement and Global*

- Politics in the 1990s*”, **International Political Economy: Understanding Global Disorder**, Zed Books, London, 1995.
- GİRGİN, Kemal; **Uluslararası İlişkiler, Modern İstihbarat ve Türkiye**, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2003.
- GUDGIN, Peter; **Military Intelligence, A History**, Penguin Books, London, 1999.
- GÜREL, Osman; **Halepçe Katliamı**, Versus Yayınları, İstanbul, 2002.
- GREENBERG, Mourice R. ve Richard N. HAAS; **Making Intelligence Smarter**, Council on Foreign Realties, Council on Foreign Relations Press, Washington D.C., 1998.
- HALPER, Stefan ve Jonathan CLARKE; **America Alone: The Neo-Conservatives and the Global Order**, Cambridge University Press., New York, 2004.
- HART, Lindel B.; **Strateji, Dolaylı Tutum**, Çeviren: Cemal Enginsoy, ASAM Yayınları, Ankara, 2002.
- HARVEY, David; **Yeni Emperyalizm**, Çeviren: Hür Güldü, Everest Yayınları, İstanbul, 2004.
- HEUER, Richards J.; **The Arts and Science of Intelligence Analysis**, Center for the Study of Intelligence Press, Virginia-Lengley, 1999.
- HERMAN Micheal; **Intelligence, Power in Peace and War**, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.
- HOLSTI, Ole R.; **Theories of International Relations and Foreign Policy: Realism and Its Challengers**, St Martin’s Press., New York, 1995.
- HOUSTON, Lawrence; **Memorandum for the Director, Subject: CIA Authority to Perform Propaganda and Commando Type Functions**, September 25, 1947.
- HOWE, Commander Jim; **The Fifth Side of the Pentagon: Moving the Coast Guard to the Department of Defense**, Marine Corps War College Publishing, Quantico Virginia, 2002.
- İLTER, Erdal; **Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi, Milli Emniyet Hizmetleri**

- Riyaseti (M.E.H./MAH) (1927-1965)**, Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 2002.
- JACKSON, Peter ve L.V. SCOTT; **Understanding Intelligence in the Twenty-First Century: Journeys in Shadows**, Taylor Francis Press., New York, 2004.
- JERVIS, Robert; **Why Intelligence Fails: Lessons from the Iranian Revolution and the Iraq War**, Cornell University Press, Washington D.C. 2008.
- _____; **American Foreign Policy in a New Era**, Routledge Taylor&Francis Group Press., New York, 2005.
- _____; **Cooperation Under the Security Dilemma**, Center for International Relations Press., New York, 1978.
- _____; **Deterrence and Perception**, The MIT Press., New York, 1982.
- _____; **Psychology and Deterrence**, The John Hopkins University Press., Washington, 1985.
- _____; **The Meaning of the Nuclear Revolution**, Cornell University Press., London, 1991.
- JOHNSON, Loch K.; **Handbook of Intelligence Studies**, Routledge Press., London & New York, 2007.
- JOHNSTON, Rob; **Analytic in The U.S. Intelligence Community: An Ethnographic Study**, The. U.S. Government Printing Office (GPO), Washington D.C., 2005.
- JORDAN, Amos A., William J. TAYLOR ve Lawrence J. KORB; **American national security; Policy and process**, John Hopkins University Press., Baltimore, 1993.
- KAYNAK, Mahir, **Sil Bastan: Devletler Oyununda Çıkarları Korumak**, TİMAŞ Yayınları, İstanbul, 2003.
- KENT, Sherman; **Strategic Intelligence for American World Policy**, Princeton University Press, New Jersey, 1949.

- KESSLER, Robert; **Inside the CIA: Revealing the Secrets of the World's Most Powerful Spy Agency**, Pocket Books, New York, 1992.
- KISSINGER, Henry; **Diplomasi**, Çeviren: İbrahim H. Kurt, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2000.
- _____; **Diplomacy**, Easton Press, Washington D.C., 1994.
- KNUTSEN, Torbjörn; **A History of International Relations Theory**, Manchester University Press., Manchester, 1992.
- KOÇAOĞLU, Mehmet; **Uluslararası İlişkiler**, Gen. Kur. Baş. Yay., Ankara, 1993.
- KRISTOL, Irving; **The Neoconservative Persuasion**, American Enterprise Institute Press., Washington D.C., 2003.
- KULOĞLU, Armağan; **11 Eylül Sonrası Degisen Dengeler Çerçevesinde Türkiye'nin Irak Politikası**, ASAM Yayınları, Ankara, 2002.
- KRUZMAN, Charles; **The Unthinkable Revolution in Iran**, New York, 2005, The President and Fellows of Harvard College Publishing, s. 26.
- LAHNEMAN, William J.; **Problems of U.S. Intelligence Performance Prior to 9/11 and Attempts at Reform,** in Thomas Bruneau, Ed., **Intelligence and Democracy**, Rowman & Littlefield Publishers, Washington, 2000.
- LAMY, Steven L.; *“Contemporary Mainstream Approaches: Neorealism and Neoliberalism”*, **Controversies in International Relations Theory**, Routledge Press, Cambridge, 1998.
- LEFEBVRE, Maxime; **Amerikan Dış Politikası**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- LESSER, Ian O. ve Bruce HOFFMAN; **Countering the New Terrorism**, RAND Corporation Press., Washington, 1999.
- LINKATER, Andrew; *“Neo-realism in Theory and Practice,”*, **International Theory Today**, Cambridge Polity Press, Cambridge, 1995.
- LOWENTHAL, Mark M.; **Intelligence: From Secrets to Policy**, CQ Press., Washington, 2003.
- MACHIAVELLI, Niccolo; **Prens**, Çeviren: Nazım Güvenç, Oğlak Yayıncılık,

İstanbul, 2008.

MANN, James; **Şahinlerin Yükselişi: Bush'un Savaş Kabinesi'nin Gerçek Hikâyesi**, Çeviren: Hasan Köni, İlk Yayınları, İstanbul, 2004.

MARCHETTI Victor ve John MARKS; **The CIA and the Cult of Intelligence**, Knopf Publishing, New York, 1974.

McCORMICK, James J.; **American Foreign Policy and Process**, Thomson Wardworth Press., Belmont, 2005.

McDOWELL, Don; **Strategic Intelligence, A Handbook for Practitioners, Managers and Users**, Scarecrow Press, Melbourne, 1998.

MEARSHEIMER, John; **The Tragedy of Great Power Politics**, W.W. Norton Company, New York, 2001.

MICKLETHWAIT, John ve Adrian WOOLDRIDGE; **The Right Nation: Conservative Power in America**, Penguin Books, London, 2004.

MÜCEK, Ahmet Akif; **Asimetrik Savaş ve Provokasyon Süreci**, Gökkuşluğu Yayınları, İstanbul, 2010.

NATHAN, James A. ve James K. OLIVER; **Foreign Policy Making and the American Policy Making**, Little, Brown and Company Press., Boston-Toronto, 1987.

NATO Standardisation Agency, **AAP-6 NATO Glossary of Terms and Definitions**, Press., Brüksel, 2007.

NEUFELD, Mark; **The Restructuring of International Relations Theory**, Cambridge University Press, Cambridge, 1995.

NİZAMÜ'L-MÜLK, **Siyasetname**, Çeviren: Mehmet Taha Ayar, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

OBAMA, Barack; **İnanırsak Başarıyoruz**, Çeviren: Özkan Özdem ve Yunus Bora Ülke, İmge Kitabevi, İstanbul, 2009.

ÖYMEN, Onur; **Silahsız Savaş: Bir Mücadele Sanatı Olarak Diplomasi**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2003.

- ÖZDAG, Ümit; **Türkiye Kuzey Irak ve PKK**, ASAM Yayınları, Ankara, 1999.
- _____; **İstihbarat Teorisi**, Kripto Yayınları, Ankara, 2008.
- PARSA, Misagh; **Devlet, İdeoloji ve Devrim**, Çevirenler: Alper Birdal, Nahide Özkan, Derya Göçer, Kavram Yayınları, İstanbul, 2004.
- PARSİ, Trita; **Treacherous Alliance: The Secret Dealings of Israel, Iran, and the United States**, Yale University Press., New England, 2007.
- PERLE, Robert ve David FRUM; **An End to Evil: How to Win the War on Terror**, Ballantine Books, New York, 2004.
- PETERSON, Marilyn; **Intelligence-Led Policing: The New Intelligence Architecture**, Princeton University Press., Washington, 2005.
- PILLAR, Paul; **Terrorism and US Foreign Policy**, The Brookings Institution Press., Washington D.C., 2002.
- POSNER, Richard A.; **Remaking Domestic Intelligence**, Hoover Institute Press., New York, 2008.
- POWERS, Thomas; **The Man Who Kept the Secrets: Richard Helms and the CIA**, Knopf Press., New York, 1979.
- PROCYSHYN, T.W.; **The Coming Intelligence**, Montreal, Canadian Forces College Press, 1998.
- RAFIZADEH, Mansur; **Witness: From the Shah to the Secret Arms Deal: An Insider's Account of U.S. Involvement in Iran**, William Morrow and Company Press, New York, 1987.
- REUS-SMIT, Christian; **American Power and World Order**, Polity Press., Cambridge, 2004.
- RICHARDS, Micheal D.; **Revolutions in World History**, Taylor&Francis Press, New York, 2004.
- RICHELSON, Jeffrey T.; **The U.S. Intelligence Community**, Westview Press, Colorado, 2008.
- _____; **The Wizards of Langley: Inside the CIA's Directorate of Science and**

- Technology**, Westview Press., Washington D.C., 2001.
- ROSATI, Jerel; **The Politics of U.S. Foreign Policy**, Holt Rinehart & Winston Inc., Washington D.C., 1993.
- RUPERT, Mark; **Producing Hegemony: the Politics of Mass Production and American Global Power**, Cambridge University Press, Cambridge, 1995.
- SAVORY, Roger; **Iran Under the Safavids**, Cambridge University Press, Cambridge, 1980.
- SHOVAL, Shabtai; **The Chosen One-The MOSSAD in Iran**, Scientific Driven Systems LTD Publishing, Tel Aviv, 2003.
- SMITH, Bradley F.; **The Shadow Warriors: O.S.S. and the Origins of the C.I.A.**, Basic Books, New York, 1983.
- SMITH, R. Harris; **OSS: The Secret History of America's First Central Intelligence Agency**, University of California Press, California-Berkeley, 1981.
- STEMBEL, John D.; **Inside the Iranian Revolution**, Indiana University Press, Indiana, 1981.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk; **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, Filiz Yayınları, İstanbul, 1995.
- SULLIVAN, William H.; **Mission to Iran; Parsons, the Pride and the Fall**, W. W. Norton & Co Inc Press, Washington D.C., 1981.
- ŞENEL, Muazzez ve Turhan ŞENEL; **İstihbarat ve Genel Güvenlik Konularımız**, Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1997.
- ŞİMŞEK, Erdal; **Türkiye'de İstihbaratçılık ve MİT**, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2004.
- TAFLIOĞLU, Serkan; **Humeyni—İran İslam Devrimi (Şah Nasıl Mat Oldu?)**, Kripto Yayınları, İstanbul, 2009.
- TANNER, Stephen; **The War of Bushes: A Father and Son As Military Leader**, AEI Press, Washington, 2004.

- TAŞDEMİR, Fatma; **Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi**, USAK Yayınları, Ankara, 2006.
- TAYFUR, M. Fatih; **Devlet ve Ötesi; Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- TEMİN, Peter; **Lessons of the Great Depression**, Washington D.C., 2011, Wilson Center Quarterly Press.
- THIESSEN, Mark; **An Island of Stability: The Islamic Revolution of Iran and the Dutch Opinion**, Sidestone Press, Leiden, 2008.
- TÜRK, Hakan; **Milli İstihbarat Teşkilatı, MİT**, Akademi TV Programcılık Yayınları, İstanbul, 2004.
- TZU, Sun; **Savaş Sanatı**, Çeviren: Sibel Özbudun ve Zeynep Ataman, Anahtar Kitapevi Yayınları, İstanbul, 1992.
- VELASCO, Jesus; **Neoconservatives in U.S. Foreign Policy under Ronald Reagan and George W. Bush**, Woodrow Wilson Center Press., Washington D.C., 2010.
- VIOTTI, Paul R. ve Mark V. KAUPPI; **International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism**, Macmillan Publishing Company, New York, 1993.
- UNGAR, J. Sanford; **The FBI**, Little Brown Press., Boston, 1976.
- WALSH, Lawrence E.; **Final Report of the Independent Counsel for Iran/Contra Matters in 1993**. New York, 1993.
- WALTZ, Kenneth; **Theory of International Politics**, Random House Press, New York, 1980.
- _____; *“Realist Thought and Neorealist Theory”*, **Critical Concepts In Political Science**, Routledge Press., New York, 2000.
- WHITE, Ralph; **Why Aggressors Lose, Political Psychology**, UCLA Press, New York, 1990.
- WALLERSTEIN, Immanuel; **Amerikan Gücünün Gerileyisi: Kaotik Bir Dünyada ABD**, Çeviren: Tuncay Birkan, Metiş Yayınları, İstanbul, 2004.

- WILLIAMS, Howard ve Moorhead WRIGHT; **Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Üzerine Bir Derleme**, Çeviren: Faruk Yalvaç ve Zana Çıtak, Siyasal Kitabevi Yayınları, Ankara, 1996.
- YALVAÇ, Faruk; “*Savaş ve Barış*”, **Devlet ve Ötesi; Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- YARAŞIR, Volkan; **11 Eylül: Gerçeğin Çölüne Hoş Geldiniz**, Gendaş Yayınları, İstanbul, 2001.
- YILDIZ, Yavuz Gökalp; **Stratejik Vizyon Arayışları ve Türkiye**, DER Yayınları, İstanbul, 2001.
- YILMAZ, Sait; **21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2006.
- ZONIS, Marvin; **Majestic Failure: The Fall of the Shah**, Chicago University Press, Chicago, 1993.

Makaleler

- ALTERMAN, Eric; “*Bush or Gore: Does It Matter? The Power of the Presidency*,” , **The Nation**, Vol. 271, No. 11, Washington D.C., 2000.
- ARRIGHI, Giovanni; “*The Three Hegemonies of Historical Capitalism*”, **Gramsci, Historical Materialism and International Relations**, Cambridge University Press, Cambridge, 1993.
- ASHLEY, Richard K; “*The Poverty of Neorealism*”, **The International of Organisation**, Cilt: 38, Columbia University Press, New York, 1984.
- ATAY, Mehmet; “*Stratejik Ulusal Güvenlik İstihbaratı*”, **Strateji Dergisi**, Ankara, 1996.
- _____; “*İsrail Devleti Gizli İstihbarat ve Güvenlik Servisleri*”, **Avrasya Dosyası**, Cilt: 5, Sayı: 1, Ankara, 1999.
- AYDIN, Mustafa; “*Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi Teorisi: Kökeni, Kapsamı ve*

- Kritiği*”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cil:1,Sayı:1, İstanbul, 2004.
- BAIRD, Zoe ve James BARKSDALE; “*Mobilizing Information to Prevent Terrorism*”, **Weekly**, New York, 2006.
- BRAWLEY, Mark R.;“*Hegemonic Leadership: Is the Concept Still Useful?*”, **Connecticut Journal of International Law**, University of McGill Press, Connecticut, 2004.
- BAKIER, Abdul Hameed; “*Jihadis Adapt to Counter-Terror Measures and Create New Intelligence Manuals*”, **Terrorism Monitor**, Vol.4, Issue-4, New York, 2006.
- BAL, İhsan; “*Küresel Çağ: Güvenlik, Tehdit ve İstihbaratın Değişen Seyri*”, **Cumhuriyet Strateji**, Ankara, 2006.
- BAŞER, Sertaç; “*Terörizm ve Uluslararası İlişkiler*”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı:1, Ankara, 2003.
- BERGER, Carl; “*The Director of the SAMOS Project, The Air Force in Space: Fiscal Year 1961*”, **Secretary of the Air Force Order 116.1**, Air Force Historical Liaison Office Publishing, Washington D.C., 1966.
- BEŞE, Ertan ve Merve SEREN; “*Theoretical Framework of the Strategic Intelligence Concept and Its Role and Significance with Respect to Counter-Terrorism Policies*”, **Turkish Journal of Police Studies**, Vol: 13 (3) Ankara, 2010.
- BETTS, Richard K.;“*Analysis, War, and Decision: Why Intelligence Failures re Inevitable*”, **World Politics**, Vol. 31, No. 1, New York, 1978.
- BORCH, Fred L.;“*Comparing Pearl Harbor and "9/11": Intelligence Failure? American Unpreparedness? Military Responsibility?*”, **The Journal of Military History**, Vol. 67, No. 3, Washington, 2003.
- BOZEMAN, Adda; “*Strategic Intelligence and Statecraft*”, **Selected Esseys’ Brassey’s**, Vol. 45.,Brassey’s Press, London, 1992.
- BRAVIN, Jess;“*U.S. Gains Powers in Terror Fight --- Court Eases Requirements*

- For Wiretaps, Warrants; Critics See Rights in Peril*”, **Wall Street Journal (Eastern edition)**, New York, 2002.
- BROPHY-BAERMANN, Bryan ve John A. C. CONYBEARE; “*Retaliating against Terrorism: Rational Expectations and the Optimality of Rules versus Discretion*”, **American Journal of Political Science**, Vol. 38, No. 1, New York, 1994.
- CHUBIN, Shahram, Bruce HOFFMAN ve William ROSENAU; “*The United States, Europe, And The Middle East*”, **Public Policy**, Arlington, 2004.
- COLLINS, Amiral Thomas H.; “*Transportation Security*”, **Statement Before the Senate Committee on Commerce, Science, and Transportation**, Washington D.C., 2003.
- COOPER, Pat ve Jeff ERLICH; “*Commanders to Get More Tactical Data From CIA*”, **Army Times**, Vol.55, Nr. 50, Pentagon Press, Washington D.C., 1995.
- CORDESMAN, Anthony H. ve Arleigh A. BURKE; “*Intelligence Reform As A Self-Inflicted Wound*”, **Intelligence**, Washington, 2004.
- CRAWFORD, David; “*Europe Eases Limits on Police, Intelligence Services-Fear of Islamist Terrorism Erodes Traditional Divide Between the Two Branches*”, **Wall Street Journal. (Eastern edition)**, New York, 2002.
- CUMINGS, Bruce; “*Sınır Kayması: Soğuk Savaş ve Sonrasında Bölge Araştırmaları ve Uluslararası Araştırmalar*”, **Üniversiteler ve Amerikan İmparatorluğu**, Çeviren: Mehmet Ceylan, Kızılelma Yayıncılık İstanbul, 2000.
- DABANLI, İhsan Tuncer; “*Amerika Birleşik Devletleri'nin yeni Küresel Stratejisi, muhtemel Sonuçları ve Türkiye*”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003.
- DAVUTOĞLU, Ahmet; **Küresel Bunalım: 11 Eylül Konuşmaları**, Küre Yayınları, İstanbul, 2005.

- DEMİR, Faruk; “*Psikolojik Harekâtın Anatomisi ya da Gerekliği*”, **Yüksek Strateji Merkezi Dergisi**, İstanbul, 2003.
- DEIBERT, Ronald J.; “*The Evolution and Network Intelligence*”, **Intelligence and National Security**, Vol.18, Washington D.C., 2003.
- DUFFY, Michael; “*How To Fix Our Intelligence*”, **Time**, New York, 2004.
- DOĞAN, Taylan; “*Rethinking the American Era: A Historical Perspective of Iranian Islamic Revolution and the U.S. Intelligence Community(IC)*”, **Journal of Turkish Modern History**, Year 8. Issue 15., CTAD Press, Ankara, 2012.
- DROR, Yehezkel; “*Policy Analysis and Foreign Policy Decisions*”, **Israel Law Review**, No: 2, The Hebrew University of Jarusalem Press.,Jerusalem, 1978.
- ENGELGERG, Stephen; **Iran and Iraq Got Doctored Data**, New York Times, January 12, 1987.
- ERTEM, Barış; “*Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı*”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:12, Sayı:21, Balıkesir, Haziran 2009.
- FISHER, Lois; “*War Powers: The Need for Collective Judgement*”, **Congressional Quarterly**, CQ Publishing, Washington D.C., 1991.
- FISHMAN, Brian; “*Al Qaida’s Spymaster Analyzes the US Intelligence Community*”, **Journal of United States Military Academy, Combating Terrorism Center**, United States Military Academy Press, Washington D.C., 2006.
- FLOURNOY, Michele E. ve Shawn W. BRIMLEY; “*Strategic Planning For U.S. National Security: A Project Solarium For The 21 st Century*”, **Strategic Studies Institute**, Washington, 2006.
- FRANK, Mitch; “*4 Dots American Intelligence Failed To Connect*”, **Time**, New York, 2007.
- GÜN Ö. Rengin; “*Uluslararası Terörizm: Dünya Savaşının Yeni Boyutu*”, **Dokuz**

- Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 4, İzmir, 2000.
- FORDE, Steven; “*International Realism and Science of Politics: Thucydides, Machiavelli, and Neorealism*”, **International Studies Quarterly** Vol. 39 No:2, International Studies Association Press., Haziran 1995.
- GELB Lesli H.; “*U.S. Said to Aid Iranian Exiles in Combat and Political Units*”, **New York Times**, March, 7, 1982.
- GORDIEVSKY, Oleg; “*The KGB After the Coup*”, (ed) Wesley K. Wark, **Espionage, Past-Present-Future?**, Frank Class Publishing, London, 1994.
- GUNTER, Gerald; “*Judicial Hegemony and Legislative Autonomy: The Nixon Case and the Impeachment Process*”, **Ucla Law Review**, Vol. 30, UCLA Publishing, California, 1975.
- GÜLTEKİN, Sümer; “*Amerikan dış politikasının kökenleri ve Amerikan dış politik kültürü*” **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 19, Ankara, 2008.
- GÜVEN, Ertuğrul; “*Stratejik İstihbarat*”, **Stratejik Analiz**, Cilt:3, Sayı:12, Ankara, 2006.
- HALLIDAY, Fred; “*The Iranian Revolution*”, **Political Studies**, Vol. XXX, No. 3, Blackwell Publishing Limited Press, London 1984.
- HOFFMANN, Stanley; “*In Defense of Mother Teresa: Morality in Foreign Policy*”, **Foreign Affairs**, Vol. 75, Routledge Publishing, New York, 1996.
- HAN, Ahmet K.; “*Tarafsız Olmayan Savas Yeni Muhafazakar, Komplo ve Bush Doktrini*”, **ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, Ed. Toktamış Ateş, Ümit Yayınları, Ankara, 2004.
- HANLON, Michael E, Susan E. RICE ve James B.STEINBERG; “*The New National Security Strategy and Preemption*”, **International Studies Review**, University of Michigan Press, Michigan, 2004.
- HARRIS, Shane; “*The Big Brother Complex*”, **Government Executive**, Washington, 2003.

- HARTMANN, Frederick H. ve Robert L. WENDZEL; **America's Foreign Policy in a Changing World**, Harper Collins College Publishers, Illinois, 2004.
- HERMAN, Micheal; "*Counter- Terrorism, Information Technology and Intelligence Change*", **Intelligence and National Security**, Vol.18, No:4., Washington D.C., 2003.
- HILSMAN, Roger Jr.; "*Intelligence and Policy-Making in Foreign Affairs*", **World Politics**, Vol. 5, No. 1, Washington, 1952.
- HOLT, M. Pat; "*Intelligence Reform False Start*", **The Christian Science Monitor**, 2004.
- HUDDY, Leonie, Stanley FELDMAN, Charles TABER ve Gallya LAHAV; "*Threat, Anxiety, and Support of Antiterrorism Policies*", **American Journal of Political Science**, Vol. 49, No. 3, Washington, 2005.
- HULSE, Carl ve David E. SANGER; "*Cost Guard Had Concerns About Ports Deal*", **New York Times**, 2006.
- İLTER, Erdal; "*Osmanlılarda İstihbarat (XIV.-XX. Yüzyıllar)*", **Avrasya Dosyası – İstihbarat Özel**, AVSAM Yayınları, Ankara, 2002.
- JENKINS, Brian M.; "*Anatomy of a Terrorist Attack*", Derleyenler James F. Hoge ve Gideon Rose, "*How Did This Happen?*", **Public Affairs**, New York, 2001.
- JERVIS, Robert; "*Reports, Politics, and Intelligence Failures: The Case of Iraq*", **The Journal of Strategic Studies**, Vol. 29, No. 1, 3 – 52, Taylor&Francis Group Press, New York, 2006.
- _____; "*Understanding the Bush Doctrine*", **Political Science Quarterly**, Volume 118 Number 3, New York, 2003.
- JOHNSON, Loch K.; "*A Framework for Strengthening U.S. Intelligence*", **Yale Journal of International Law**, Yale Press, New Jersey, 2005.
- _____; "*Decision Costs in the Intelligence Cycle*", **Intelligence-Policy and Process**, Westview Press, London, 1985.
- _____; "*Smart Intelligence*", **Foreign Policy**, 1993.

- KAPLAN, David E. ve Kevin WHITELAW; "*Playing Defense*", **U.S. News and World Report**, 2006.
- KARAGÖZ, Erdinç; "*Stratejik İstihbaratın Anlamı, Önemi ve Konuları*", **Stratejik İstihbarat Bülteni**, Ankara, 2003.
- KARSTEDT, Susanne; "*Terrorism and 'New Wars'*", **11 September 2001: War, Terror and Judgement**, Keele University Press.,Staffordshire, 2002.
- KEOHANE, Robert O.; "*Uluslararası Kurumlar: Karşılıklı Bağımlılık Yürüyebilir mi?*", **Foreign Policy**, İstanbul, 1998.
- KEYMAN, E. Fuat; "*Türkiye, Dış Politika ve Ortadoğu'nun Yeniden Yapılanması*,"**Avrasya Dosyası**, Cilt 12, Sayı 2, Ankara, 2006.
- KISSINGER, Henry A.; "*The Decision Making Approach to the Study of International Relations*", **International Politics and Foreign Policy**, The Free Press., New York, 1969.
- KLARE, Michael; "*Yeni Dünya Düzeni Kavramı*", **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Sayı: 61, Mozaik Yayınları, İstanbul, 2002.
- KOCAOĞLU, Mehmet; "*Petrolün Kuzey Irak'ın Oluşumunda Oynadığı Rol*", **Avrasya Dosyası Kuzey Irak Özel Sayısı**, Ankara, İlkbahar 1996.
- KOSHLAND, Jr. Daniel E.; "*Editorial: The Importance of Intelligence*", **Science, New Series**, Vol. 267, No. 5196, New York, 1995.
- KRISTOL, William ve Robert KAGAN; "*Toward a Neo-Reaganite Foreign Policy*," **Foreign Affairs**, Vol. 75, No. 4, Council on Foreign Relations Press., Washington D.C., 2006.
- LACKEY, A. Sue ; "*More Clout*," **Sea Power**, 2005.
- LEE, Ronald D. ve Paul M. SCHWARTZ; "*Beyond The War On Terrorism: Towards The New Intelligence Network*", **Michigan Law Review. Ann Arbor**, Vol.103, Iss. 6., Michigan, 2005.
- MARRISON, James; "*Anti Terrorist Exercise*", **Washington Times**, May 15, 2002.
- MEERNIK, James; "*Presidential Decision Making and the Political Use of Military*

- Force*,” **International Studies Quarterly**, Vol 38, No. 1, ISQ Press., Washington D.C.
- MEZEY, Micheal L.; “*Congress within the U.S. Presidential System*” **Congress Quarterly**, Congress Quarterly Inc., Washington D.C., 1991.
- MILBANK, David ve Mike ALLEN; “*Release of Documents is Delayed*”, **Washington Post**, 2003.
- MJOSET, Lars; “*The Turn of Two Centuries: A Comparison of British and U.S. Hegemonies*,” **World Leadership and Hegemony**, Lynne Rienner Publishers, Boulder and London, 1990.
- MURPHY, Sean D.; “*Terrorist Attacks on World Trade Center and Pentagon*”, **The American Journal of International Law**, Vol. 96, No. 1., Washington, 2002.
- MITCHELL, David; “*Does Context Matter? Advisory Systems and the Management of the Foreign Policy Decision-Making Process*”, **Presidential Studies Quarterly** **40**, no. 4 (December), Wasgington D.C., 2010.
- NOGEE, Joseph L.; “*Congress and the Presidency: The Dillemas of Policy-Making in a Diplomacy*”, **The Presidency and American Foreign Policy**, Vol.2, Pergamon Press., New York, 1982.
- NUECHTERLEIN, Donald E.; **America Recomitted: A Superpower Assesses Its Role in a Turbulent World**, The Kentucky University Press, Lexington, 2001.
- OWEN, John M.; “*How Liberalism Produces Democratic Peace*,” **Critical Concepts In Political Science**, Routledge Press, New York, 2000.
- ÖZDAĞ, Ümit; “*Stratejik İstihbarat*”, **Avrasya Dosyası, İstihbarat Özel**, Cilt:8, Sayı:2, Ankara, 2002.
- ÖZEN, Çınar; “*CIA'nın Kuruluşu Gelişimi ve Dış Politikadaki Fonksiyonları*”, **Strateji Dergisi**, No:9, Ankara, 1996.
- PALTROW, Scot J.; “*Secrets and Spies: U.K. Agency Makes Gains in Terror War*”,

- Wall Street Journal. (Eastern edition)**, New York, 2004.
- PARRY, Robert; “*CIA Manual Procedures Say They’re Scapegoats*,” **Washington Post**, 1984.
- PILLAR, Paul; “*Terrorism Goes Global: Extremist Groups Extend Their Reach*”, **Brookings Review**, The Brookings Institution Press., Washington D.C., Fall 2001.
- PIETERSE, Jan Nederveen; “*Neoliberal İmparatorluk*”, **Siyaset ve Toplum**, Sayı 2, Bahar 2005.
- PRADY, Linda P.; “*Planning for foreign policy: a framework for analysis*”, **International Journal**, Vol. 4, Columbia University Press., New York, 1973.
- RICHARDSON, Louise; “*Terrorist Rivals*”, **Harvard International Review**, Cambridge, 2007.
- RICHELSON, T. Jeffrey; “*Out of the Black: The Disclosure and Declassification of the National Reconnaissance Office*,”, **International Journal of Intelligence and Counterintelligence**, 1998.
- ROCKWELL, Brad; “*Domestic Covert Actions and the Need for National Security Qui Tam Prosecutions*”, **Am. J. Criminal Law Journal**, Vol. 16:207, Washington D.C., 1989.
- SAĞSAN, Mustafa; “*Bilgi Savaşı: Siperden Klavyelere*”, **Avrasya Dosyası-İstihbarat Özel**, Cilt: 8, Sayı: 2, ASAM Yayınları, Ankara, 2002.
- SARDAR, Ziauddin; “*Intelligence, Pink Panther-style*”, **New Statesman**, London, 2000.
- SCARBOROUGH, Rowan; “*CIA Exercise Reveals Consequences of Defeat*”, **Washington Times**, 2006.
- SCHORDAS, Achilles; “*Hegemonic Intervention as Legitimate Use of Force*”, **Minnesota Journal of International Law**, University of Minnesota Press, Minnesota, 2007.

- SMITH, Daniel; “*Dark Side To US Intelligence Reform*”, **Washington Quarterly**, 2004.
- SNYDER, Richard C.,H.W. BRUCK ve Burton SAPIN; “*The Decision Making Approach to the Study of International Relations*”, **International Politics and Foreign Policy**,The Free Press., New York, 1969.
- STEELE, Robert David; “*Virtual Intelligence, Conflict Avoidance and Resolution Through Information Peacekeeping*”, **The Journal of Conflict Studies**, Vol.19 No:1, The GREGG Centre for the Study of War and Society, Montreal, 1999.
- STEVENSON, Jonathan; “*Pragmatic Counter-Terrorism*”, **Survival**, Vol. 43, No. 4, Winter 2001/02.
- STONE, Alec;“*What Is a Supranational Constitution? An Essay in International Relations Theory,*”,**The Review of Politics**, Columbia University Press, New York, 1994.
- TAŞDEMİR, Fatma; **Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi**, USAK Yayınları, Ankara, 2006.
- TREVERTEON, Gregory F.;“*Covert Action and Open Society*”, **Foreign Affairs**, Vol.1, School of J.F. Kennedy Public Affairs Press, Summer,1988.
- TREVERTON, Gregory F. ve Bryan C. GABBARD;“*Assessing the Tradecraft of Intelligence Analysis*”, **RAND National Security Research Division Reports on Intelligence**, RAND Corporation Publishing, Washington D.C., 2008.
- TUCKER, David; “*What is New About New Terrorism?*”, **Terrorism and Political Violence**, Vol. 13, No. 3, Güz 2001.
- TUNÇ, Hasan ve Fatma Umay GENÇ; “*Nikaragua’nın Demokrasiye Geçişi ve 1987 Anayasası*”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XVII, 2013.
- VERBA, Sidney; “*The Decision Making Approach to the Study of International Relations*”,**International Politics and Foreign Policy**, The Free Press.,New York, 1969.

- WALLERSTEIN, Immanuel; “*Soft Multilateralism,*”, **The Nation**, Vol. 278, No. 4, February 2004.
- WALT, Stephen M.; “*Uluslararası İlişkiler: Bir Dünya Binbir Kuram*”, **Foreign Policy**, İstanbul, 1998.
- WALSH, Lawrence E.; “*Political Oversight the Rule of Law, and Iran-Contra*”, **Cleveland-Marshall College of Law Journal**, Ohio, 1994.
- WALTZ, Kenneth; “*Structural Realism After The Cold War*”, **International Security**, Washington D.C., Summer 2000.
- WEBB, G. Gregg; “*The FBI and Foreign Intelligence: New Insights into J. Edgar Hoover’s Role,*”, **Studies in Intelligence** **48**, Washington D.C., 2004.
- WELZENBACH, Donald; “*Science and Technology: Birth of a Directorate,*”, **Studies in Intelligence**, 1986.
- WHINE, Micheal; “*The New Terrorism*”, <http://www.tau.ac.il/Anti-Semitism/asw2000-1/whine.htm>
- WILHELM, Friedrich; “*Königssindish-eine Variante im grossen Spiel der Geheimdienste*”, **Geheimdienste in der Weltgeschichte**, München, 2003.
- WOODWARD, Bob; “*CIA Curried Favor with Khomeini Exiles*”, **Washington Post**, November 19, 1986.
- _____; “*CIA Aiding Iraq in Gulf War*”, **Washington Post**, December 15, 1986.
- YAKIN, Aziz; “*İstihbarat, Casusluk ve Casuslukla Mücadele*”, **Dışişleri Gündemi**, Dışişleri Bakanlığı Akademisi Yayınları, Ankara, 1969.
- YAVUZ, Korkut; “*Irak Kronolojisi ve Savaşın Güncesi*”, Derleyenler Ümit Özdağ, Sedat Laçiner ve Serhat Erkmen, **Irak Krizi: 2002-2003**, Irak Özel Sayısı, ASAM Yayınları, Ankara, 2003.
- YANNUZZI, E. Rick; “*In-Q-Tel: A New Partnership Between CIA and Private Company’s Company*”, **Defense Intelligence Journal**, 2000.
- ZEGART, B. Amy; “*September 11 and the Adaptation Failure of U.S. Intelligence*

Agencies”, **International Security**, 2005.

ZULAUF, A. Barry; *“The DEA and the IC: Back to the Future”*, **Naval Intelligence Professionals Quarterly**, 2006.

Tezler

AĞCAN, Muhammed A.; **Klasik Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Uluslararası Sistemin Doğası Sorunu: Realizm, Liberalizm ve Marksizm**, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2003.

ALSANCAK, Hasan, **İstihbarat Kavramının Yeni Görünümü ve Türkiye’deki Uygulamaları**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2001.

ARIBAŞ, Cemal; **11 Eylül Sonrasında Uluslararası Terörizmle Mücadelede İstihbaratın Öne Çıkan Rolü ve Önemi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

FİDAN, Hakan; **Intelligence and Foreign Policy: A Comparison of British, American and Turkish Intelligence Systems**, Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2000.

İLBEĞİ, Hamza; **Terörizm ve Terörizmin Önlenmesine Yönelik Uluslararası Gelişmeler**, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2002.

KAYA, Sezgin; **Avrupa Birliği’nde Uluslararası Terörizmle Mücadele Alanında İşbirliği**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa, 2002.

TILISBIK, Niyazi; **Uluslararası İlişkiler, Modern İstihbarat ve Türkiye**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2005.

TURHAN, Mahmut; **Dünya ve Yönetim Anlayışındaki Değişmeler Doğrultusunda İstihbarat Sistemlerinde Yeniden Yapılanma Gerekliği**, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004.

URUL, Abdullah; **Amerika Birleşik Devletleri'nin Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2008.

YILMAZ, Sait; **Ulusal Güvenlik ve İstihbarat: Türkiye ve ABD Üzerine Kavramsal Bir Çerçeve**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2006.

Diğer Kaynaklar

İnternet Kaynakları

<http://www.newamericancentury.org/> (22/11/2012)

www.wikipedia.org (27/11/2012)

<http://www.tau.ac.il/Anti-Semitism/asw2000-1/whine.htm> (27/11/2012)

<http://www.newamericancentury.org/Bushletter.htm> (30/11/2012)

<http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf> (02/12/2012)

<http://edition.cnn.com/2001/US/09/16/inv.binladen.denial/> (30/11/2012)

http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/02/printable/060228_iraq_poll.shtml (06/12/2012)

<http://tr.euronews.com/2011/12/15/amerika-irak-tan-resmen-cekildi/>
(07/12/2012)

www.todayszaman.com (22/02/2013)

www.cia.gov (04/02/2013)

<http://www.nro.gov> (29/03/2013)

<http://www.nga.mil> (10/04/2013)

www.oni.gov (01/04/2013)

www.inr.gov (01/04/2013)

www.lanl.gov (08/04/2013)

www.washingtonpost.com (10/04/2013)

http://www.odci.gov/cia/other_links/wheel/tfois.html (12/04/2013)

www.intelligence.gov/1-members_dea.shtml (12/04/2013)

<http://www.dea.gov/programs/epicp.htm> (13/04/2013)

<http://www.dni.gov/index.php/about/organization/information-sharing-environment-who-we-are> (22/04/2013)

<http://www.dni.gov/index.php/about/organization/information-sharing-environment-who-we-are> (22/04/2013)

<http://www.presidency.ucsb.edu/PS157/assignment%20files%20public/congressional%20report%20key%20sections.htm> (10/06/2013)

Yazılı Basın

Milliyet Gazetesi

The New York Times

The Washington Post

Newsweek

Hafftington Post

Turkish Daily News

The Los Angeles Times